

İstanbul İlim ve Kùltür Vakfı Yayınları

ISSN: 2146-8117 e-ISSN: 2148-6220

KATRE

Altıncı Sayı

No: 6 / 2018

İSTANBUL İLİM VE KÙLTÜR VAKFI

THE ISTANBUL FOUNDATION FOR SCIENCE AND CULTURE

مؤسسة اسطنبول للثقافة والعلوم

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Ali BAKKAL - Akdeniz Üniversitesi

YÖNETİCİ EDİTÖR / MANAGING EDITOR

Nafi YALÇIN

İNGİLİZCE EDİTÖRLERİ / ENGLISH PROOFREADERS

Hossein TURNER - *İbn Haldun Üniversitesi*

Osman YAPAR - *İstanbul Üniversitesi*

TÜRKÇE EDİTÖRÜ / TURKISH PROOFREADER

Osman Erdal ŞAHİN - *Uludağ Üniversitesi*

SAYI HAKEMLERİ / EDITORIAL BOARD

Doç. Dr. Celil ABUZER (*Harran Üniversitesi*)

Prof. Dr. Hikmet AKDEMİR (*Hitit Üniversitesi*)

Doç. Dr. Mehmet Emin BAYSAL (*Selçuk Üniversitesi*)

Prof. Dr. Niyazi BEKİ (*Üsküdar Üniversitesi*)

Dr. Bayram DEMİR (*Iğdır Üniversitesi*)

Dr. Osman Nuri DEMİREL (*Akdeniz Üniversitesi*)

Dr. Mehmet DİLEK (*Akdeniz Üniversitesi*)

Prof. Dr. Bünyamin DURAN (*Celal Bayar Üniversitesi*)

Prof. Dr. Zeki EKER (*Akdeniz Üniversitesi*)

Prof. Dr. Şadi EREN (*Iğdır Üniversitesi*)

Doç. Dr. Hasan Hüseyin ESENOĞLU (*İstanbul Üniversitesi*)

Dr. Yılmaz FİDAN (*Gümüşhane Üniversitesi*)

Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE (*Atatürk Üniversitesi*)

Prof. Dr. Bahri KARLI (*Süleyman Demirel Üniversitesi*)

Prof. Dr. Abdülmecit OKÇU (*Atatürk Üniversitesi*)

Prof. Dr. İshak ÖZGEL (*Süleyman Demirel Üniversitesi*)

Prof. Dr. Faruk SOYDUGAN (*Çanakkale 18 Mart Üniversitesi*)

Dr. Zeki TAN (*Iğdır Üniversitesi*)

Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ (*Harran Üniversitesi*)

Not: Yukarıdaki isim listesi soyisme göre sıralanmıştır.

GRAFİK TASARIM / GRAPHIC DESIGN

V. Tarık Şimşek - İstanbul İlim ve Kültür Vakfı

WEB : www.iikv.org/katre

E-POSTA : katre@iikv.org (İLETİŞİM VE MAKALE GÖNDERİMLERİ İÇİN)

ADRES : KALENDERHANE MAH. DEDEEFENDİ CAD. CÜCE ÇEŞMESİ

SK. NO:6 34134 VEFA/FATİH İSTANBUL, TÜRKİYE

TEL : +90 212 527 81 81

FAKS : +90 212 527 80 80

Yayın Amacı

Temel hedefi; insanı ve varoluşu ilgilendiren her hususta, Risale-i Nur perspektifinden açıklama ve anlamlandırma faaliyetlerinde bulunmak ve eşya, hayatla ilgili, insanlığın hakikat arayışına dair muhtelif paradigmlar çerçevesinde yürütülen tartışmalara, Risale-i Nur ekseninde alternatif bir platform oluşturmaktır.

Aims & Scope

The primary aim is to explain and tackle the varying questions concerning humanity and existence via engagement with the Risale-i Nur and elaborating its perspective and worldview. Through building an alternative platform via discussions of the Risale-i Nur; the questions concerning humanity's life and existence as well as its search for truth will be conducted within this paradigm.

Danışma Kurulu / Advisory Board

Alparslan AÇIKGENÇ (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi), Farid ALATAS (National University of Singapore), Servet ARMAĞAN (İstanbul Üniversitesi), Hatice ARPAGUŞ (Marmara Üniversitesi), Alaaddin BAŞAR (Atatürk Üniversitesi), Niyazi BEKİ (Üsküdar Üniversitesi), Yunus ÇENGEL (Adnan Menderes Üniversitesi), Şener DİLEK (İnönü Üniversitesi), Bünyamin DURAN (Celal Bayar Üniversitesi), David GOA (University of Alberta), Cüneyt GÖKÇE (Harran Üniversitesi), İsmail Latif HACINEBİOĞLU (İstanbul Üniversitesi), Vehbi KARAKAŞ (Sakarya Üniversitesi), Ahmet KAYACIK (Erciyes Üniversitesi), Bilal KUŞPINAR (Necmettin Erbakan Üniversitesi), Ian MARKHAM (Virginia Theological Seminary), Aref Ali NAYED (Dubai Kalam Institute), Ensar NİŞANCI (Namık Kemal Üniversitesi), Said ÖZERVERLI (Yıldız Teknik Üniversitesi), İshak ÖZGEL (Süleyman Demirel Üniversitesi), Murat SARICIK (Süleyman Demirel Üniversitesi), Vaffi Foday SHERIFF (Usmanu Donfodiyo Üniversitesi), Muhammed SİROZİ (Palembang University), İdris ŞENGÜL (Sütü İmam Üniversitesi), Nur Sakeenah THOMAS (USCI), Colin TURNER (Durham University), Ubeydurrahman UBEYD (Jawaharlal Nehru Üniversitesi), Bülent UÇAR (Osnabruck University), Atilla YARGICI (Harran Üniversitesi), İsra YAZICIOĞLU (Saint Joseph's University), Ahmet YILDIZ (TBMM), İlhan YILDIZ (Karatekin Üniversitesi), Musa Kazım YILMAZ (Harran Üniversitesi), İmtiyaz YOUSUF (Assumption University),

Not: Yukarıdaki isim listesi soyisime göre sıralanmıştır.

Katre:

Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi; yılda iki kez yayınlanan disiplinler arası bir dergidir. Yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergi arşivlerine www.iikv.org/katre sitesinden erişilebilir ve yayınlanan yazılar kaynak belirtilerek kullanılabilir.

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı Adına İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:
Faris KAYA

Baskı

İmak Ofset

Merkez Mh. Atatürk Cd.

Göl Sk. No:1 Yenibosna - İstanbul

Tel: 0212 656 49 97 Sertifika No: 12531

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN / EDITORIAL

Ali BAKKAL 1

HAKEMLİ MAKALELER / REFEREED ARTICLES

Said Nursi'nin Bir Erdem Olarak Adalet Anlayışı

On Said Nursi's Sense Of Justice As A Virtue

K. Ali KAHVECİ 5

Theological Anthropology In The Works Of Nursi

Nursi'nin Eserlerinde Teolojik Antropoloji

İbrahim Abu BAKAR 23

Taking Faith To Heart: Reconciliation and Fraternal Love In Islamic Thought

İmanı Kalbe Taşımak: İslam Düşüncesinde Uzlaşma ve Kardeşlik Sevgisi

Asma AFSARUDDİN 45

Said Nursi'nin Kamu Düzenine ve Asayişe Katkısı Açısından Müsbet Hareket Anlayışının Önemi

The Significance Of The Understanding Of Positive Action in Terms Of Said Nursi's Cotribution to Public Order and Public Safety

Ali KUYAKSİL 65

Bediüzzaman Said Nursi ve Fıkıh Geleneği

Bediüzzaman Said Nursi And Tradition Of Fiqh

Ali BAKKAL 97

Kur'anî Perspektiften Adalet ve Zulüm Kavramlarına Genel Bir Bakış

A General View To The Concepts Of Justice And Injustice From The Perspective Of The Qur'an

Şadi EREN 121

Adalet: Hilkatın Hakikati ve Hakiki Medeniyet (İlâhî İsimlerin Dinamikler Hakkında Bazı Mülahazalar ve Risale-i Nur'daki Adaletli Zihin)

Justice: The Essence Of Creation And True Civilization (Considerations On The Dynamics Of Divine Names and Just Mind in The Risale-i Nur)

Abdelaziz BERGHOUT 139

Risâle-i Nur'da Adalet-İbadet İlişkisi

The Relationships Between Justice and Worshipping in The Risale-i Nur

Muhammed ER-RÛKÎ 163

Tabiattaki Adalet Düzenleyicileri: Böcekler

Justice Regulators in The Nature: Insects

Levent ÜNLÜ 183

Modern Bilim ve Risale-i Nur Penceresinden Heyula Esir ve Yedi Kat Sema

Phantasm, Aether And Seven Skies According To Modern Science and The Risale-i Nur

Zeki EKER..... 193

DİĞER ÇALIŞMALAR / MISCELLANEOUS STUDIES

Bediüzzaman'da Kardeşlik ve Birlik Çağrısı

Nevzat YALÇINTAŞ..... 219

Kur'an ve Sünnet Rehberliğinde Bir İman Hizmeti: Müsbet Hareket Sempozyumu

Abdülkadir MENEK..... 223

11. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumunun (Kur'an ve Sünnet Rehberliğinde Bir İman Hizmeti Müsbet Hareket) Sonuç Bildirgesi

Said YÜCE 229

EDİTÖRDEN

Prof. Dr. Ali BAKKAL

Değerli Katre Okuyucuları!

Bu sayımızla birlikte üç yılı geride bırakmış oluyoruz. Bana san-ki Katre’yi yeni çıkarmaya başlamışız gibi geliyor. Ama zaman çabuk geçiyor. Dergimizin de bu arada belli bir seviye ve istikrarı yakaladığını söyleyebilirim. 6. sayımızda çoğunlukla adaletle ilgili makaleleri bulacaksınız. Sayının hazırlanmasında emeği geçen çalışma arkadaşlarıma, hakemlere, yazarlara ve hassaten İstanbul İlim ve Kültür Vakfı’nın değerli yöneticilerine teşekkürlerimi arz ediyorum.

Bu sayımızda ikisi İngilizce olmak üzere toplamda on adet hakemli makale bulunmaktadır. İlk makalede Dr. Küçük Ali KAHVECİ, Bediüzzaman Said Nursi’nin bir erdem olarak adalet anlayışını incelemektedir. Küçük Ali makalesinde, Nursi’ye göre adaletin kâinatta, insanda ve hukukta nasıl tezahür ettiğini göstermeye çalışmaktadır.

Malezya Kebangsaan Milli Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. İbrahim ABU BAKAR, “Theological Anthropology in the Works of Nursi” başlıklı İngilizce makalesinde daha çok Bediüzzaman Said Nursi’nin *Sözler* isimli eserine dayanarak Nursi’ye göre dini antropoloji konusunu masaya yatırmaktadır.

Yine Malezya Uluslararası İslâm Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Abdelaziz BERGHOUT, “Adalet: Hilkatın Hakkı ve Hakiki Medeniyet (İlâhî İsimlerin Dinamikleri Hakkında Bazı Mülâhazalar ve Risale-i Nur’daki Adaletli Zihin)” başlıklı çok tablolu makalesinde çeşitli yönleriyle adalet konusunu açıklığa kavuşturmaya çalışmaktadır.

Dr. Öğretim Üyesi Ali KUYAKSİL, “Said Nursi’nin Kamu Düzenine ve Asayişe Katkısı Açısından Müsbet Hareket Anlayışının Önemi” konusu incelemekte ve sonuç itibarıyla FETÖ ile Risale-i Nur arasında hiçbir ilgisi bulunmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Prof. Dr. Ali BAKKAL, “Bediüzzaman Said Nursi ve Fıkıh Geleneği” başlıklı makalesinde Nursi’nin teorik olarak gelenekçi çizgiye yakın görünmekle birlikte, uygulama alanına inildiğinde burada Müslümanları rahatlatıcak pek çok orijinal görüşün sahibi olduğunu açıklamaktadır.

Prof. Dr. Şadi EREN, “Kur’anî Perspektiften Adalet ve Zulüm Kavramlarına Genel Bir Bakış” başlıklı makalesinde adalet ve zulüm kavramlarına Kur’an merkezli açıklama getirmekte ve zulümden adalete geçebilmenin bazı esaslarına dikkat çekmektedir.

ABD, Indiana Üniversitesi’nde Yakındoğu Dilleri Kültürleri Bölümünde Arapça ve İslâmî Araştırmalar alanında akademik çalışmalarına devam eden Prof. Dr. Asma AFSARUDDİN “Taking Faith to Heart: Reconciliation and Fraternal Love in Islamic Thought” başlıklı İngilizce makalesinde Taberî, Kurtubî, İbn Kesîr, Muhammed Abduh ve Said Nursi’ye dayanarak “İslam düşüncesinde uzlaşma ve kardeşlik sevgisi” konusunu açıklamaktadır.

Suudi Arabistan’da Uluslararası İslâm Fıkıh Akademisi üyesi Prof. Dr. Muhammed er-RÛKÎ “Risâle-i Nur’da Adalet-İbadet İlişkisi” başlıklı makalesinde Risâle-i Nur’da adalet ve ibadet kavramları arasındaki ilişki biçimlerini izah etmektedir.

Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Levent ÜNLÜ, “Tabiattaki Adalet Düzenleyicileri: Böcekler” başlıklı makalesinde böceklerin, insanoğlunun en büyük yardımcıları olduklarını; kâinatta hiçbir şeyin boşa yaratılmadığını, böceklerin ilahi bir düzen içerisinde kendilerine verilen görevleri mükemmel bir şekilde yerine getirdiklerini anlatmaktadır.

Fen Fakültesi, Uzay Bilimleri ve Teknolojileri Bölümü, Uzay Fiziği Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Zeki Eker “Modern Bilim ve Risale-i Nur Penceresinden Heyula Esir ve Yedi Kat Sema” başlıklı makalesinde uzay fiziğiyle ilgili en son bilgilerden hareketle heyula ve yedi kat gök konularına orijinal yorumlar getirmektedir.

Diğer Yazılar kısmında ise merhum Prof. Dr. Nevzat Yalçın-taş’ın “Bediüzzaman’da Kardeşlik ve Birlik Çağrısı” başlıklı yazısını, Gaziantep Üniversitesi öğretim görevlisi Abdülkadir Menek’in 2017 yılında İstanbul İlim ve Kültür Vakfı tarafından düzenlenen “Kuran ve Sünnet Rehberliğinde Bir İman Hizmeti; Müspet Hareket” alt başlığını taşıyan 11. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumunun tanıtım ve değerlendirme yazısını ve Sempozyum Düzenleme Heyeti adına Vakfın İcra Kurulu Başkanı Said Yüce’nin okuduğu Sempozyum Sonuç Bildirgesini bulacaksınız.

Bu sayıya kadar makaleleri e.mail yoluyla kabul ediyor, hakemlik işlemlerini de yine aynı yolla gerçekleştiriyorduk. Fakat bu sayıdan sonra Katre ile ilgili bütün işlemler dergipark adresi üzerinden olacaktır. Bu sebeple yazarlarımızın bütün işlemlerini dergipark üzerinden gerçekleştirmelerini rica ederiz.

Ayrıca bu sayıdan itibaren yazarlarımızın makalelerini sadece APA alıntı stiline göre yazmaları gerekmektedir. Yazarlarımızın bu konuda da bizi anlayışla karşılamalarını arzu ediyoruz.

Yedinci sayımızda buluşmak üzere...

SAİD NURSİ'NİN BİR ERDEM OLARAK ADALET ANLAYIŞI

K. Ali KAHVECİ¹

Öz

Düşünce tarihinde adalet, erdemler listesinin değişmez bir maddesi olarak en başlarda yerini almıştır. Dolayısıyla adalet kavramı Nursi'nin ele aldığı en önemli evrensel değerler arasında bulunur.

Bu çalışmada Nursi'ye göre adaletin kaynağını temel olarak dinin oluşturduğunu, gücünü buradan aldığını göstermeye çalışacağız. Batı ve İslam ahlakında adalet, hikmet, iffet ve şecaat ortak olarak bilinen dört temel erdemlerdendir. İşte adalet, diğer üç erdemle ortalamasıyla gerçekleşendir. Yani adalet, her konuda ifrat ve tefritten uzak durarak orta yolu takip etmektir.

İlahi bir erdem olarak bilinen adalet aynı zamanda Allah'ın en başta gelen niteliklerindedir. Adeta bütün esma ondan türemiştir. Bu anlamda adalet en merkezi kavramdır. Bu çalışmamızda adalet erdemi üzerinde daha çok duracak ve onun kâinatta, insanda ve beşeri münasebetlerdeki tezahürlerini göstermeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Allah, Din, Adalet, Erdem, Said Nursi

---

¹ Dr., Din Felsefesi, kalikahveci77@gmail.com.

Abstract

On Said Nursi's Sense of Justice as a Virtue

Throughout the history of intellectual thought, the concept of "Justice" has always been considered as the unchanging item on the list of virtues. The virtue of Justice was also taken by Nursi as one of the most important universal values.

In this study we try to show that according to Nursi, religion is the source of Justice and thus the power and authority of Justice and Virtue is drawn from the religion of Islam.

Justice, wisdom, chastity and courage are four fundamental moral principles commonly known both in the western world and in Islam. However justice is realized as an average of the other three principles. That is to say justice is to follow the middle way and avoid the extremes "ifrat" (excess) and "tefrit" (deficiency).

The moral virtue of Justice is known as one of the loftiest attributes enacted by God. Almost all of the Divine Names "esma" are derived from Justice. In this article we will mainly concentrate on this concept and try to understand its effects on the universe, human beings and human relations.

Keywords: God, Religion, Justice, Virtue, Said Nursi

1. Giriş

"Dinin özü ahlaktır"² diyen Kant'ın (ö.1804) düşüncesine paralel olarak Nursi'ye göre kâinat ağacının meyvesi olan insanın en kâmil, en erdemlisi ve adalet timsali 'seçkin kul' peygamber Hz. Muhammed'dir. Zira "Onun ahlakı Kur'an'dı"³ sözü O'nun için söylenmiştir.

2 Immanuel Kant, Lectures on Philosophical Theology (İng. çev. A.W. Wood ile G. M. Clark) adlı eserin 'Giriş' kısmıdır (s.21-42), trc. Mehmet Sait Reçber, " *Felsefi Teolojiye Giriş*", Felsefe Dünyası, 2, sy.40, (2004), 156.

3 Ahmed b. Hanbel, Müsned 5:163. Aynı anlama gelen diğer rivâyetler için bk.

İnsan fiillerinde esas olan ahlakçılara göre daima itidal/orta yol'dur. Orta yol geleneğinin Müslüman filozof ve teologlar arasında en önemli temsilcisinin İbn Miskeveyh (ö. 1030) olduğu kabul edilir. O da "Tehzibu'l Ahlak" adlı kitabıyla bu konuyu en önce dile getiren Aristo'nun (m.ö. 322) düşüncelerini kendi yorum ve katkılarıyla İslam dünyasına sunmuştur.⁴

Bu gelenekten gelen yaklaşımı benimseyerek sürdüren Said Nursi (ö. 1960) için de ahlak, orta yol demektir. Sırat-ı müstakim ise, şecaat, iffet ve hikmetin karışımından çıkar. Bu karışımın son hali de adalettir. Bütün bu faziletlerin bilfiil görüldüğü kişi ise Hz Muhammed'dir. Adalet erdemine geçmeden insanın ahlaki fiillerinin kökeninde var olan kuvvelere bir göz atmak yerinde olacaktır.

2. Ahlakın Kaynağı Olarak Nefiste Bulunan Kuvveler

Başta Eflatun'un (m.ö. 347) felsefesine uygun olarak insanın ah-lâkî fazilet ve reziletlerine temel teşkil eden üç güce sahip olduğundan hareketle ve tasavvuf geleneğinde kimi mutasavvıfların insan nefsiyle ilgili ileri sürdükleri yaklaşımlara benzer şekilde Said Nursi, insanda yerleşik olan ve ruhun yaşayabilmesi için üç kuvvenin olduğundan söz eder. Bunlar; kuvve-i şehviyye, gazabiyye ve akliyyedir.⁵ Nursi'ye göre insandaki 'şehvet' kuvvesi, menfaatli şeyleri almak için ona verilmiştir. Bu şehvet hissi, temelde cinsel arzu, yemek, içmek, uyumak ve konuşmak gibi faydalı şeyleri alma ve elde etme gücü içindir. Ancak bu gücün üç derecesi vardır. Tefrit (negatif aşırılık) derecesi 'humud' denilen şehvi şeylere karşı isteksizliktir. Böyle bir kişi, harama karşı

Müslim, "Müsâfirin", 39; Ebû Dâvud, "Tatavvu", 26; Nesâî, "Kıyâmu'l-leyl", 2; Dârimî, "Salât", 165; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5:54, 91, 188, 216.

4 İbn Miskeveyh, *Ahlakî Olgunlaştırma*, trc. A. şener, C. Tunç, İ. Kayaoğlu, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.,1983), 23, 24.

5 Bediüzzaman Said Nursi, *İşârât-ül İ'caz*, trc. Abdülmecid Nursi, (İstanbul: Sözlük Yay., 1978), 24; Krş. Gazali, *Mîzânü'l-Amel*, terc. Abdullah Aydın, (İstanbul: Aydın Yay.,1971), 46; Eflatun, ruhun üç parçasının olduğundan söz etmektedir; bkz. Eflatun, *Devlet*, IV, trc. Tuba Öztürk (İstanbul: Akvaryum Yayın., 2008), 120, 122.

şehvetli olmadığı gibi helallere karşı da iştahlı değildir. İfrat (pozitif aşırılık) derecesi ise, helal haram demeden aşırı şekilde şehvetine düşkün olmaktır. Böyle bir kimse namusları ayaklar altına alma istidadındadır. Orta mertebe olan vasat derecesi ise, iffetliliktedir. Kişinin helaline karşı şehveti varken, harama karşı iştahsız olur.⁶

Yani, şehvetin tefriti adeta cinselliğin yok edilmesi, bitkisel bir hayat düzeyi; ifrat düzeyi ise, şehvetperestlik, kalbi ve akli tüm insani duygularının kaybolması; vasat düzeyi de iffetliliktedir. Dolayısıyla Said Nursi, iffeti, sadece cinsel noktada değil; yemek, içmek, uyumak, konuşmak, bakmak vb. gibi insanın her şeyde ölçülü olması anlamında en geniş şekliyle ele almıştır. Bu anlamda iffet, kendini kontrol etme kabiliyetidir.

İnsandaki 'gazap' kuvvesi de zararlı şeyleri uzaklaştırmak için verilmiştir. Bu eğer İslâm dininin sağlam inanç esaslarıyla dengelenmezse ya her şeyden korkmak ya da hiçbir şeyden korkmamak gibi aşırılıklar ortaya çıkarabilir. İkisi de birey ve toplumun ahlaki hayatını bozacak durumlardır. Bunun tefrit derecesi, korkaklıktır ki, olur olmaz şeylerden korkarak hayatı kendisine zehir eder. İfrat derecesi ise, maddi ve manevi hiçbir şeyden korkmama hissi veren aşırı öfke halidir. Ama bu kuvve dengelendiğinde 'şecaat' dediğimiz bir fazilet meydana gelir. Bu durumda insan kimseye haksızlık yapmaz. Denebilir ki, bütün zulümler bu türlü kötü ahlaki bir hissin ürünüdür. Vasat mertebesi, şecaat denilen kahramanlıktır.⁷

Nursi'ye göre, 'kuvve-i akliyye' ise, iyi ve kötüyü birbirinden ayırt etmek için verilmiştir. Eğer insan, İslâm dininin sağlam inanç esaslarıyla dengelenmezse o zaman ya ahmaklık ya da 'cerbeze' ortaya çıkar. İnsanın hiçbir şeyden anlamaması demek, insanî yetilerini

6 Nursi, *İşârât-ül İ'caz*, 24; benzer yaklaşımlar için ayrıca bkz., Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, trc. Ali Arslan, 3, (İstanbul: Merve Yay.,1985), 53.

7 Nursi, *İşârât-ül İ'caz*, 24; krş, Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, 53.

kaybetmesi demektir. Cerbeze ile herkesi aldatması, hakkı bâtil, batılı hak göstermesi de fert ve sosyal ahlakın hedefi olan mutluluğu, huzuru bozucu bir durumdur. Bu kuvve dengelendiğinde hikmet sahibi, akıllı bir insan karşımıza çıkar. Böyle bir insan ise hakkı hak bilir ona uyar, bâtili da bâtil bilir ondan uzaklaşır. İffet, şecaat, hikmet ve adâlet kodunu meydana getirir. Bu da ‘sırat-ı müstakim’ (istikamet/orta yol) olarak isimlendirir.⁸Bu sayede insan, bencilce davranışlardan, hazzın peşinde koşmaktan, başkasına zarar vermekten kurtulur. Bunun da yolu aklın hikmet dairesinde kullanılmasından geçmektedir. Hikmet de bir şey hakkında doğru ve uygun karar verebilme kabiliyetidir

3. Erdem/Fazilet Olarak Adâlet

Ahlakın en temel esasları arasında yer alan adâlet, insanlık tarihi boyunca bütün uygar toplumların üzerinde titizlikle durdukları en yüksek değerlerden birisidir. Çünkü sadece aklın değil, vicdanın da sosyal yaşamdan beklediği en önemli ilkedir. Zaten adâlet, geçmişten günümüze ve bütün dinler ve ahlakçı, siyaset felsefecileri tarafından en temel erdemlerin başında zikredilmiştir.⁹

Aristoteles, evrensel bir ilke olarak âdil olanın yasal olduğunu ve buna uyan insanın da âdil olacağından söz eder.¹⁰ Dolayısıyla adâlet, yasaları akla getirir. Zamanın değişmesiyle yasalar da değişir. Ama evrensel adâlet ilkeleri asla değişmez. Siyasal egemenliğin ve devletin temelinde adâlet vardır. Adâletin olduğu yerde de yasalar bir anlam ifade eder.

Sözcük olarak ‘adl, idl’, şeklinde iki formu bulunan adâletin, temel anlam olarak eşitlik, denklik, düzen, denge, doğru yolu izleme,

8 Nursi, *İşarât-ül İ'caz*, 24.

9 Solmaz, Z. Hünler, *Rawls ve MacIntyre: İki Adâlet Arasında: "Liberal ve Komüniteryan Düşüncelerin Çatışma Alanı*, (Ankara: Vadi Yay., 1997), 122.

10 Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, trc. Saffet Babür, (Ankara: Ayraç Yay, 1998), s. 1129a 5,88.

gerçeğe uygun hükmetme gibi kullanımını görmekteyiz.¹¹Eşitliğin vicdanlarda saygın bir yerinin olmasının nedeni, Hak kavramıyla kurduğu ilişkiden dolayıdır. Hak ile hükmetmek, vicdanlarda doğruluk hissi uyandıran şey, her şeyin yerli yerince olması ve en uygun konuma yerleştirilmesidir. Adâlet; bir çeşit mükemmellik anlayışının yansımasıdır. Kur'an gözlüğüyle bakılınca, bütün evren adâlet, denge üzere kuruludur. Parçası olduğumuz kozmik düzene uyum göstermek, adâlet ilkesine uygun davranmak olacaktır. Toplumsal düzenin sigortası olan adâlete geçiş yapan her bütüncül bakış, adâletin her türlü ilişkisinin devam ettirilmesini sağlayan ana ilke olduğunu görür. Yer ve gök adâlet ile ayaktadır; Peygamberler kitapla birlikte adâleti getirmişlerdir.¹²

Kınalızade Ali Efendi,(ö.1571) ayette geçen 'kitap' kelimesinin ilahi hükümlere, 'mizan' kavramının, yapılanların adâlet ölçüsüyle yapılması gerektiğine işaret ettiğini, 'hadîd' kelimesinin ise, adâleti tahakkuk ettirecek otoriter devlet yöneticisine göndermede bulunduğunu ifade etmektedir.¹³ Bu yönüyle ilahi beyan, adâletin varlığına ve gerekliliğine işaret etmektedir.

Bir kimsenin adil olması, o kimsenin yaratıcısıyla olan ilişkisi bakımından bir değerlendirilmeye tabi tutulur. Zira ilahi emirleri yerine getirmemek, yasaklardan uzak kalmamak adâlet kavramının dışına çıkmak demektir. Daha geniş bir kavram olan ve bir şeyi ait olmadığı konuma yerleştirmek şeklinde tanımlanan zulüm ise daha çok, haksız tutumları ifade etmesi yönünden adâletin karşıt cephesine yerleştirilmiştir. Zulüm, devletin bekası açısından en büyük tehdittir. Devlet;

11 Mustafa Çağrı, "Adâlet", Türkiye Diyanet Vakfı, cilt,1. (İstanbul: TDV Yay., 1988), 341.

12 "...biz insanların adâleti yerine getirip ayakta tutmaları için o peygamberlerle birlikte kitabı ve mizanı indirdik. Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için fayda vardır." (el-Hadîd, 57/ 25.)

13 Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlak-ı Alai, haz.*, Hüseyin Algül, Tercüman temel eser, tarihsiz, 138.

“inkâr, küfür ile ayakta kalır fakat zulümle asla”¹⁴ özdeyişi bize asıl etken olanın yöneten ile yönetilen arasındaki adâletin geçerliliğini korumak ve sürdürmek olması gerektiğini hatırlatır. Diğer yandan, yönetsel bir sistemin sürekliliğini, küfrün değil de zulmün engellenmesi ve çökmesine yol açması çok manidardır. Zira zulmü ve haksızlığı yadsıyan adâletin, inanç üstü bir tarafı olduğu kanaati bizde oluşmaktadır.

Esas itibariyle adâlet, dinin dört ana temelinden biri olarak kabul edilir. Kâinatta hâkim olan olağanüstü denge de Allah’ın ‘adl’ isminin bir tecellisi, zuhurudur. Adâlet, tekvini/keveni ve şer’i/teşrii veya müsbet/olumlu ve menfi/olumsuz adâlet üzere iki kısımdır. Müsbet adâlet; hak edene hakkını vermektir. Menfi adâlet ise, haksızları terbiye etmek, eğitmek demektir.¹⁵

Adâlet, devlet yöneticisinde bulunması gereken ilk ve en temel nitelikten birisidir. Bir ülkenin imarı, adâletli bir yönetime bağlıdır. Adâletin olduğu yerde, devlet hazinesi dolar, taşar. Ne zenginlere yaranmak ne fakir insanlara merhamet kaygısıyla adâletten ayrılmamak gerekir. Kur’an’ın belirttiğine göre, kıyamet günü insanlar arasında adâletle hükmedilir ve hiç kimseye zerre kadar zulmedilmez (Yunus 10/54). Sanki Yüce Yaratıcı; ben sizin aranızda adâletle hükmedeceğim, öyleyse siz de dünya hayatında kendi aranızda adâletle hükmedin demekte, kendisinde sahip olduğu adâlet sıfatını, kullarında da görmek istediğini belirtmektedir.

Said Nursi, eğer bir kalp ve vicdan İslâm’ın faziletleriyle süslenmezse, ondan gerçek anlamda hak ve hakikati koruma ve adâletin sağlanmasının beklenilemeyeceğini,¹⁶ belirtir ve şu görünen âlemde nizam ve dengenin olması için adâletin gerekli olduğu gibi, beşer âleminde de asayişin temini için tarafsız adâlet merkezlerinin bulunmasının gerek-

14 Maverdi, *Edebi’ d-Dünya ve’ d-Din*, (Beyrut, 1978), 227.

15 Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler* (İstanbul: Envar Neşriyat, 1965), 8.

16 Bediüzzaman Said Nursi, *Münazarat* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2010), 136.

liliği üzerinde durur.¹⁷ Nursi'ye göre, had ve ceza ilahi emir ve adâlet hesabına icra edildiği zaman hem ruh, hem akıl, hem vicdan, hem de diğer latifeler bununla alakalı olurlar. Beşerin mutluluğu dünyada adâlet ile olur. Nursi, eğer insan hemen aklını başına alıp ilahi adâlet namına ve hakiki İslâmiyet dairesinde mahkemeler kurmazsa düzenin bozulacağını belirtir.¹⁸ Dolayısıyla kâinatın işleyişinde de görülen dengeyi adaletle arasında sıkı bir ilişki olduğuna işaret eden Nursi, kâinatta dengeye dayalı bu işleyiş bozulduğunda nasıl ki tüm düzen alt-üst olursa, sosyal hayatta insanlar arasındaki adalet ölçüsü de bozulursa tüm sosyal ilişkilerin bozulacağı uyarısını yapar.

Daha önce de belirtildiği gibi, beşeri var oluş, bir çeşit denge kurma faaliyetidir. İnsan sürekli kendine hâkim olma süreci içinde olmalıdır. Devlet de fertlerin toplamından oluşan bir siyasal örgütlenmedir. Devletin amacı ise, fertleri temel ve ortak yararlarını toplumsal alanda en temel değer olan adâletle dengede tutmasıdır. Bunu sağlayan devlet adâletli devlet olur. Bu durumda fert, toplum ve devlet arasında doğru orantılı bir ilişkiden söz edilebilir.

Cumhuriyeti oluşturan unsurlardan birinin adâlet olduğunu ve meşrutiyetin de adâlet esasına dayandığını belirten Nursi, “Meşrutiyet, adâlet ve şeriattır”¹⁹ demekle böylesi bir yönetimde adâletin olmazsa olmazlığını önemle vurgulamaya çalışmıştır. Dolayısıyla Nursi, Osmanlı yönetim geleneğinde de devletin ve devlet yöneticilerinin adâlet dairesinin dışına çıkmalarını zulüm olarak değerlendirmiştir. Ancak, İslâmî olsun veya olmasın genel yönetimler için de devletlerin varlıklarının devamı adâlete bağlanmıştır. Aristoteles'te de adâlet, devletin dayandığı temel ilkelerden biridir. Adâlet, gerek fert ve gerekse ülke için en fazla gerek duyulan erdemdir. Hatta ona göre adâletin olmadığı yerde siyasal birliktelikten bahsetmek mümkün değildir. O, adâlet olmaksızın

---

17 Nursi, *Sözler*, 66.

18 Bediüzzaman Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye* (İstanbul: Sinan Matbaası, 1960), 79.

19 Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfî* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2000), 23, 69.

bir devletin kurulmasını, hayatını sürdürmesini imkânsız görür.²⁰ Aynı şekilde Nursi için de adâlet, ülkenin salâhını gerektirici ilke olup dünya barışının da temelidir.

Daha önce belirttiğimiz gibi adâlet, orta yol, istikamet, denge anlamlarına da gelir. İslami değerler sisteminde “din, iyi/mükemmel ahlakıdır” ifadesiyle ahlak ile adâlet arasındaki ayrılmaz ilişkiye vurgu yapılmıştır. İbadet yaparak yaratıcıya olan hakkını yerine getirme biçimi insan-Allah arasındaki adâletin işleyişi yönüyle özel bir anlam kazanmaktadır. Başka bir deyişle Allah’ın hakkını ihmal, en büyük zulüm/adâletsizliktir. Zira insan Allah’ın yeryüzündeki halifesi -temsilcisi- olması yönüyle ilahi emaneti yüklenme sorumluluğu ile birlikte, ilahi isimlerin “zanni sahipliğinden”²¹ feragat etmekle bu ilahi isimlere ‘ayna’lık etme görevinden uzak kalmış demektir. Hâlbuki insan adâlet gibi emanet sorumluluğunu Allah’ın rızası üzerine yerine getirmek durumundadır. Aksi halde adâletin zıddı olan zulme düşmüş olur.

Her zaman insanın fitratında var olan fitrî eğilimler bir yönüyle adâleti gerekli kılar. İşte bu kişisel adâletin, dengenin ve mükemmelliğin oluşmasının en önemli yolu, Allah’ı tanıma bilme ve ona karşı kulluk görevini bilinçli bir şekilde yerine getirmekle olur. İnsanla ilgili kontrol edilmesi gerekli sınırsız eğilim ve isteklerin orta hali böylesi bir adâletle açıklanabilir.

Adâlet üzerinde ısrarla duran Nursi’ye göre, dinsiz sistemler altında insanların hayatlarında zulmün hâkim olmasının ve toplumda fesadın ve ahlakî bozukluğunun yaygınlaşmasının sebebinin, kâinat nizamının esasları olan adâletin bulunmayışında yatmaktadır. Yine Nursi’ye göre, şu âlemde gözle görülür bir denge ve düzenin yanı sıra, ölçülü bir biçimde dağıtılan rızık ve her şeye hükmeden bir hikmet vardır. Bu ise,

20 Aristoteles, *Politika*, rc. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayın., 2013), 1253 b, 1283 a, s. 2036; ayrıca devletlerin ayakta kalmasını sağlayan esasları Adâlet Dairesi (Adâlet Çemberi) diye ifade edilen bir formül için bkz. Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlak-ı Alai*, 283.

21 Colin Turner, “Risale-i Nur’da Adâlet Kavramı ve Ontolojisi”, www.bediuzzaman-saidnursi.org/ (09.06.2014).

her şeyi kuşatan bir Zatın ilmine, hikmetine ve adâletine işaret etmektedir.

Allah'ın hak, rahîm, kerîm gibi ilahî isimlerinin nizam, düzen ve denge içinde, onun hikmetine ve adâletine nasıl uygun düşmekte olduğuna işaret etmektedir. Yüce Zatın hiçbir şeyi unutmuyarak, şaşırarak tanzim ettiğini, her şeyin rızkını verdiğini, onları idare ettiğini görmek mümkündür. İşte bütün bunlar onun adâleti ve hikmetinin bir göstergesidir. Yani onun hakîm ismiyle, her şey anlamlı ve gayeli hale gelmekte ve âdil ismiyle her şey kendine layık suret almaktadır. Bütün bunların arkasında külli hikmet ve adâletin yanı sıra külli ve kuşatıcı ilim yatmaktadır. Nursi'ye göre, mutlak hayırdan ancak mutlak hayır gelir; mutlak hâkimden de akla ters bir şey çıkmaz. Dolayısıyla Allah'ın adâleti merhametiyle bir ve aynıdır.²²

Diğer yandan Nursi, dört hava, su, toprak ve ateş maddi unsurlara karşılık hikmet, adalet, inayet ve merhametten oluşan anasır-ı maneviyeye adını verdiği dört manevi unsurdan da söz eder. Bu karşılaştırmada adaleti ana unsuruyla eşleştirmekte ve nasıl ki hava olmadan dünyada yaşamak, nefes almak mümkün değilse, adalet olmadan da yaşamak, dünyada bir nizam kurmak mümkün görülmemektedir. Yaşamdaki adalet yaşamdaki hava kadar gerekli ve önemlidir.²³ Adaletin özünde yine bir denge unsurunu saklı olduğunu burada görmek mümkündür. İnsanın bedensel ve ruhsal yapısında bulunması gereken dengeyi de yine adaletle ifade eder. Tıpkı insan nefsinin güçlerinin birbiriyle uyum içerisinde olmaları, bu anlamda sağlıklı insan, ruh ve beden arasındaki dengeyi iyi kurabilen insan demektir.

Yüce varlığın sahip olduğu 'âdil' isminin kâinattaki büyük yansımaları sonucu Nursi'ye göre eşyada ortaya çıkan böyle bir dengenin

---

22 Nursi, *Sözler*, 10.

23 Bediüzzaman Said Nursi, *Lem'alar* (İstanbul: Sözler Yayınevi, 1976), 310.

varoluşu insanlara adâletli olmak için bir mesajı da barındırmaktadır.²⁴ Varoluşta her şey adâlet ilkesine tabidir. Hiçbir varlıkta ne bir fazlalık ne de bir eksiklik bulunmadığı gibi, bir adâletsizlik, bir ölçüsüzlük de yoktur. Özellikle Rahman suresinde geçen ‘mizan/ölçü’ kelimesinin dört kez tekrar etmekle mizan, denge, ölçü konusunda sıkça uyarılarda bulunan Allah, fert ve sosyal hayatta da mizandan ayrılmamak gerektiğine vurgu yapmıştır.

Nursi’nin adâlet vizyonu, kendi dışındaki bütün varlıklara karşı adil olunmasını istediğini ve Allah’ın rahmetinin bir parçası olarak bütün varlıkların fitratına yerleştiği, dünyadaki adâlet ve mizanın sürdürülmesi ve korunmasına katılmaya kişiyi teşvik ettiği için, sadece bütüncül değil, pragmatik özellikler de taşımaktadır. O, merhametsiz siyasetin bir düsturu olan “hükümetin selameti ve asayişin devamı için fertler feda edilir”²⁵ anlayışının da adâlet anlayışına ters olduğunu belirtir. Nursi, dört maddi unsurla dört manevi unsurla yaptığı karşılaştırmada adaleti hava unsuruyla eşleştiren Nursi’ye göre, nasıl ki hava olmaksızın dünyada yaşamak, nefes almak mümkün değilse; adalet olmadan da dünyada bir düzen ve nizam kurmak mümkün olmamaktadır.²⁶

Öte yandan Nursi, adâletin herkes için olması gerektiğini, İslâm tarihinden örnek olaylarla ortaya koymaya çalışır. Şöyle ki; kırk kişi Hz. Osman’ın (r.a.) evine girerek saldırmış ve onlardan birisi Hz. Osman’ı öldürmüştü. Ancak bu kırk kişiden hangisinin onu katlettiği bilinmemekteydi; hâlbuki kısas emri fiiliyatta sadece bir kişi için uygulanabilirdi. Hz. Ali (r.a.) de ortalık yatışana kadar beklemeyi tercih etmişti. Diğerleri ise geciken adâletin diğer cinayet ve zulümlere kapı aralamasından endişe etmekteydiler. Sonuçta birbirine zıt iki yaklaşım doğdu. Birisi bir kişinin işlediği cinayetin cezasının başkalarına yükleneme-

24 Nursi, *Lem’alar*, 309.

25 Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat* (İstanbul: Sözler yayınevi, 1981), 57.

26 Nursi, *Sözler*, 85.

yeceğini düşünen, bunun için temkinli olma ve bekleme yanlısı olan Hz. Ali, “hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez;” (İsra 16/15) mealindeki ilahi emre uymayı tercih etmişti. Diğeri, Hz. Aişe'nin (r.a.) görüşü; cinayeti işleyenin yanına kâr kaldığı gibi bir görüntünün başka cinayetlere davetiye çıkaracağı endişesini doğurmaktaydı. Ona göre adâletin tatbiki gecikmemeliydi.

İşte bu içtihadı mücadelede sergilenen tartışmalar daha sonraki kuşaklarda ‘adâlet-i mahza’ ve ‘adâlet-i izâfiye’ gibi iki kavramı doğurmuştur. Hz. Ali adâlet-i mahzayı temsil eder. Buna göre hak, haktır; küçük ve büyüğe bakılmaksızın bir fert, umumun selameti için feda edilmez. Adâlet, adâlettir; duruma göre değişmez. İkincisi ise değişen şartlara göre değişir. Bir ferdin hakkını zayi etmenin bedeli daha büyük zararlara yol açmış olabilir. Bu açıdan geneli ilgilendiren bir zararın gerçekleşmemesi adına kişiye hak etmediği bir ceza verilemez. Muhtemel olanın ‘vâkî’ olanın önüne geçmesi durumunda çok ihtimaller devreye sokulabilir ve zulümlere meşruluk kılıfı uydurma yoluna gidilebilir. Dolayısıyla adâleti mahza anlayışı içinde, bir masumun hayatı hiçbir şekilde yok edilemez.²⁷

Demek ki, bir insanı yaratmakla bütün insanları yaratmak nasıl ilahi kudret için fark etmiyorsa, ilahi adâlet için de, bir insanın hukuku bütün insanların hukuku gibidir; o hukuku çiğneyen kimse, bütün insanlara zarar vermiş olur. Bütün peygamberler de bunu telkin ederler; temel prensip olarak, kuvvetin hakta olduğunu, hakkın kuvvette olmadığı esasına dayanır. Telkin edilen “Kuvvet haktır; hak, kuvvette değildir;”²⁸ ifadesiyle zulmü ortadan kaldırarak adâleti tesis eder. Anlaşılan o ki, bir masumun hakkı, bütün halk için dahi olsa ibtal edilemez. Bir fert dahi umumun selameti için feda edilmez. Bu bağlamda Said Nursi, “insan insanın kurdudur; herkesin herkese karşı savaşımı doğal bir

27 Nursi, *Mektubat*, 474; a.mlf., *Sünûhât*, 13.

28 Nursi, *Mektubat*, 48; a.mlf., *Sözler*, 541.

haldir,”²⁹ diyen ve hakkı kuvvete indirgeyen Thomas Hobbes (ö. 1679) gibilere karşı durmuş; kuvvetin fiziki bir güç olduğu, böyle maddi bir kuvvetten iyi bir ahlakî hal meydana gelemeyeceğini dile getirmiştir.

Adâlet-i izâfiyede ise, kül’ün/bütünün selameti için cüz’ü /parça feda edilebilir. Toplum için, ferdin hakkı dikkate alınmaz. Bütün insanların zarara uğraması büyük ve külli şer, bu zararın giderilmesi için bir insanın yahut küçük bir gurubun hakkının çiğnenmesi ise cüzî şerdir. Küllî şerden/kötü kurtulmak için, cüzî şerri kabul etmek ise ehven-i şer ile amel etmektir.³⁰ Bunun içindir ki adâletin kusursuz tecellisi için, dinin rolünü gerçekçi bir açıdan takdir etmek gerekmektedir. Aynı zamanda suçların ve cezaların ferdiliği ilkesini savunan Nursi, ha nazarında hakkın büyüğü küçüğüne bakılamayacağına işaret etmektedir.

Adâletin gayesi, haklıyı haksızdan ayırmak ve haksızı terbiye etmektir. Bir insanın hakkına sahip olduğu bir sahada yaşaması her şeyden önce ahlaki bir meseledir. Nursi, devleti gerçekleştirecek kurumların niçin din duygusuna dayanması gerektiğini, dini duygunun ihmal edilmemesi gerektiğine dikkat çekmektedir.³¹ Fransız devriminin insanlığa armağan ettiği ünlü üçleme hatırlanacak olursa; özgürlük, eşitlik, kardeşlik; bu üçleme olmazsa hangi adâlet mekanizması tek başına bir toplumun barış içinde yaşamasını mümkün kılabilir. Demek ki bizim en az adâlet kadar, hürriyet ve kardeşliğe, eşitlik kadar farklılığa da ihtiyacımız var. İnsanın özüne aykırı her türlü baskı karşısında özgür; insan yaşamını belirleyen tüm yasalar karşısında eşit; tüm ayrımcı politikalara inatla insanın özüne saygı duyarak yeryüzünün bütün insanlarıyla bir ve beraber adil bir hayat yaşama zarureti vardır.

Adaletle eşitlik arasındaki sıkı bağa da dikkatleri çeken Nursi’ye göre, eşitlik sağlamayan adalet, adalet sayılmaz. İnsanlar arasında eşit-

29 Thomas Hobbes, *Leviathan*, trc. Semih Lim (İstanbul: Y.K Yay., 1993), 94.

30 Nursi, *Mektubat*, 53, 54

31 Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 77, 78.

liği sağlamadan huzur ve güvenin ortamının sağlanması adaletin ayakta tutulması da mümkün olamayacaktır.³²

Nursi, demokratik ahlakın bir gereği olarak azınlık haklarının korunması konusunda da adâleti ön planda tutmuştur. Yeni rejimin sağladığı azınlık haklarına yapılan itirazlara karşı, “Hukukta şah ve geda (dilenci) birdir, eşitliksiz adâlet, adâlet değildir”³³ diyerek kanun karşısında herkesin eşit olduğunu savunmuştur. Dini, ırkı, makamı, ne olursa olsun herkesin kanun önünde eşit haklara sahip olduğunu ifade etmiş, makamların da bir ayrıcalık ve üstünlük alameti olmadığını, hizmet-kârlık ve mesuliyet gerektiren vazifeler olduğunu söylemiştir. Millettin saadet ve selametinin Ermeniler³⁴ ve diğer komşularla kurulacak dostluklarla sağlanacağını, düşmanlığın her yönüyle ülke ve millete zarar vereceğini vurgulamıştır.

Demokrasinin temel ilkelerinden olan kanunların üstünlüğünü, kuvvetin kanunda olması gerektiğini, yoksa istibdadın hâkim olacağını belirten Nursi, istibdadın sadece şahıslarda değil, kanunlarda da söz konusu olabileceğini, zulümlere sebebiyet verebileceğini belirtmiş ve bunun bilfiil Cumhuriyet döneminde yirmi yedi yıl tek parti diktatörlüğünün hâkimiyeti altında görmüş ve yaşamıştır.³⁵

Nursi, bu süreç içinde keyfi davranışlara karşı hep meşru zeminde kalarak şiddet eylemlerine yönelmemiş ve bütün faaliyetlerini fikri alanda yürüterek düşüncelerini eserleriyle özgürce ifade etmeye devam etmiştir. O, herkese önce insan olarak değer vermiş ve ferdi, devlete feda eden yaklaşımın aksine, hak haktır; küçüğüne büyüğüne bakılmaz, bir masumun hakkı umumun hakkı için de olsa feda edilemez diyerek bireyin hak ve hürriyetlerini öne çıkarmıştır. Ayrıca hürriyetçi bir anlayışla ve demokratik bir duruş sergileyerek insan merkezli bir yönetim

---

32 Nursi, *Sözler*, 95.

33 Nursi, *Münazarat*, 30.

34 Nursi, *Münazarat*, 39.

35 Bediüzzaman Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat* (İstanbul: Envar Neşriyat, 1992), 280; a.mlf., *Divan-ı Harb-i Örfî*, 41.

ve adâlet anlayışını savunagelmıştır. Nursi, hürriyetin kısıtlanmasının da ahlaki bir sorun doğuracağını, bu yüzden asıl hürriyetin, ötekinin hürriyetini korumak ve kollamakla olabileceğine vurgu yapmıştır.

4. Sonuç

Nursi'ye göre ahlaki anlamda adalet hikmet, iffet ve cesaret gibi üstün niteliklerin bir insanda toplanmasıyla oluşan bir erdemdir. Adaleti, davranışlarda ifrat ve tefritten kaçınıp orta yolu bulmak olarak nitelendirmek mümkündür. Bu anlamda erdemli olmak ancak her bakımdan adaletli olmakla mümkün hale gelmektedir. Dolayısıyla adalet kavramı fert ve toplum hayatında hava gibi su gibi ihtiyaç duyulan bir olgudur.

Nursi adaleti en temelde ilahi ilkelere bağlı kalarak ve bu ilkeleri nazara alarak temellendirmiştir. Ancak Nursi bu konuda sadece vahiyle de kalmaz, akıl, vicdan gibi diğer unsurları da dikkate alarak inanan/inanmayan her kesimin kabul edebileceği diğer tartışmaları da devreye sokmuştur. Ayrıca Nursi adaletin eşitlikle olan bağına da işaret ederek eşitlik sağlamayan bir adaletin adalet olamayacağını belirtmiştir.

Nursi, kâinatta ve insanda hâkim olan denge unsuruyla adalet arasındaki ilişkiye de işaret etmiş ve ona göre adaletin bozulması demek var olan dengenin de bozulacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Nursi'ye göre her şey ancak adaletle ayakta kalabilir.

5. Kaynakça

Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. trc. Saffet Babür. Ankara: Ayraç Yayınları, 1998.

Aristoteles. *Politika*, trc. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Colin, Turner. “*Risale-i Nur'da Adâlet Kavramı ve Ontolojisi*”, www.bediuzzamansaidnursi.org/ (09.06.2014).

Çağrı, Mustafa. “Adâlet”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansik-

lopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 1988. 1:341-388.

Eflatun (Platon). *Devlet*. trc. Tuba Öztürk. İstanbul: Akvaryum Yayınları, 2008.

Gazzâli, İhyâu *Ulûmi'd-Din*. trc. Ali Arslan. İstanbul: Merve Yayınları, 1985.

Gazzâli. *Mizânü'l-amel*. trc. Abdullah Aydın. İstanbul: Aydın Yayınları, 1971.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*. trc. Semih Lim. İstanbul: YK Yayınları, 1993.

İbn Miskeveyh. *Ahlakı Olgunlaştırma*. trc. A. Şener, C. Tunç, İ. Kayaoğlu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983.

Kant, Immanuel, *Lectures on Philosophical Theology* (İng. çev. A. W. Wood ve G. M. Clark) adlı eserin 'Giriş' kısmıdır (s. 21-42), trc. Mehmet Sait Reçber. "Felsefi Teolojiye Giriş". *Felsefe Dünyası*, 2, sy. 40, 2004.

Kınalızade Ali Efendi. *Ahlak-ı Alai*. haz., Hüseyin Algül. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayını, ts.

Maverdi. *Edebi'd-Dünya ve'd-Din*. Beyrut, 1978.

Nursi, Bediüzzaman Said. *İşarat-ül İ'caz*, trc. Abdülmecid Nursi. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1978.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Divan-ı Harb-i Örfi*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2000.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Hutbe-i Şamiyye*. İstanbul: Sinan Matbaası, 1960.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Lem'alar*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1976.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Mektubat*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1981.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Münazarat*, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2010.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Sözler*. İstanbul: Envar Neşriyat, 1996.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Sünuhât*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1977.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Tarihçe-i Hayatı*. İstanbul: Envar Neşriyat, 1992.

Solmaz. Z. Hünler, Rawls ve Mac Intyre: İki Adâlet Arasında: *Liberal ve Komüniteryan Düşüncelerin Çatışma Alanı*. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

THEOLOGICAL ANTHROPOLOGY IN THE WORKS OF NURSI¹

Ibrahim ABU BAKAR²

Abstract

In this study Nursi's thought of theological anthropology will be examined. Nursi's works of theological anthropology includes three basic topics. These are origins and purposes of human beings, their epistemology and ethics. Nursi's conception of the origins and purposes of human beings can be grounded and justified by the Qur'an. In Nursi's perspective the ethical values and codes of human conducts can be searched and found in the Qur'an. In Nursi's arguments the Qur'an sufficiently and explicitly explains all ethical values and codes of human conducts demanded and approved by God for human beings. In Muslim theological history Ash'arism has similar justifications like Nursi does. Nursi's understanding of the Qur'an is fully confident, sufficient and complete in that ethical values and codes of conducts for human beings related to the good and bad or evil, useful and harmful can be explained within the scope of the Qur'an.

---

1 A paper presented at the International Symposium: Bringing Faith, Meaning and Peace to Life in a Multicultural World organized by the Istanbul Foundation for Science and Culture, Turkey, October 3-5, 2004.

2 Prof. Dr. Ibrahim Abu Bakar, Department of Theology and Philosophy, Faculty of Islamic Studies, The National University of Malaysia (NUM). E-mail: abi@ukm.my

Keywords: Nursi, the Qur'an, Theological Anthropology, Epistemology, Purposes of Human Beings

Öz

Nursi'nin Eserlerinde Teolojik Antropoloji

Bu çalışmada Nursi'nin teolojik antropoloji düşüncesi incelenecektir. Nursi'nin teolojik antropoloji çalışmaları üç temel konuyu içerir. Bunlar, insanın kökenleri ve amaçları, epistemolojileri ve ahlakıdır. Nursi'nin, insanın kökenleri ve amaçları hakkındaki anlayışı, Kuran'a dayandırılıp haklı çıkarılabilir. Nursi'nin perspektifinde insan davranışlarının etik değerleri ve kodları Kuran'da aranabilir ve bulunabilir. Nursi'nin argümanlarına göre Kuran, Allah'ın insanlara uymasını istediği ve onayladığı tüm ahlaki değerleri ve insan davranışlarını yeterince ve net bir şekilde açıklar. Müslümanların teolojik tarihçesinde Eş'ârîliğin de Nursi gibi benzer gerekçelendirmeleri vardır. Nursi'nin Kur'an'a dair anlayışı, insanlık için iyi ve kötü ya da fena, yararlı ve zararlı olan etik değerlerin ve davranış kurallarının Kuran'ın kapsamı içerisinde açıklanabileceği konusunda tam emin, yeterli ve eksiksizdir.

Anahtar Kelimeler: Nursi, Kur'an, Teolojik Antropoloji, Epistemoloji, İnsanların Amaçları

1. Introduction

Human beings have to change their perceptions and values towards sexuality, homosexuality and means for richness through prostitution, gambling and drug trafficking if they would like to avoid many serious maladies spread among human societies in the East and West such as HIV and AIDS. Both HIV and AIDS are evidently related to the abuses of human sexuality and drug addiction. "The major causes behind HIV/AIDS epidemic that is ravaging the globe is [sic are] homosexuality, drug injecting practices and sex with multiple partners. It has become one of the major health problem worldwide. Physicians

and big pharmaceutical companies are feverishly busy in finding cure for this deadly disease.” (Bhat 2004: 67). Some human beings have used the vice and evil means such as prostitution, gambling and drug trafficking to gain the material prosperity and richness because they have been greatly influenced by materialism rather than spiritualism. For sure, materialism is incapable of bestowing happiness to human beings and their communities.

For the change to take place gradually and effectively, human beings have to turn to theological anthropology. Basically theology is the study of God and other religious topics and anthropology is the study of man or humans. The term “theological anthropology” is a combination of the two disciplines namely theology and anthropology or a combination of the two doctrines namely the doctrine of God and the doctrine of man. Professor David Norman who designed the course entitled “Theological Anthropology” described the course in the Christian tradition. He described the course as “The Christian understanding of evolution and of the human person; a study of the origin, the structure and the condition of the person in the world; the relationship of the person to God, to others and to the environment. Sin and the origin of evil. The role of grace and love. Hope and the final end of the person.” (Norman 2004). Prof. Dr. Anton Houtepen whose research interest is on theological anthropology has differentiated theological anthropology from other fields of anthropology such as philosophical anthropology, cultural anthropology or biological anthropology although all of them indeed “related of course to what we may know about human life and human persons in their epistemology, psychology, their various cultures and their specific biological conditions. Theology cannot do away with all this anthropological knowledge, but has a specific vision on human origin, human life and human destiny, based on faith in the relation of God and humankind, man and woman created to the image

of God, guided by the Holy Spirit of God and called to obey the will of God, living according to the commandments of God, being aware of the final judgement of God, awaiting the reward of eternal life in the company of God.”(Houteapan 2004). According to Karl Elisabeth Borresen, “The principles constructors of Western theological anthropology are Augustine and Thomas Aquinas.... Thomas retains Augustine’s scheme of human history, unfolding from *ordo creationis*, through *poena peccati* towards *ordo salutis*, but their descriptions of created, fallen and redeemed humanity differ in terms of their philosophical anthropology, respectively neo-Platonic and Aristotelian.”(Borresen 1993: 15). It has been academically and honestly admitted that there are similarities and differences between theological anthropology in the Christian and Muslim traditions. For example, K. E. Borresen and Karl Vogt write, “Although their theology and theological anthropology differ, the Christian and Islamic traditions share a common basic androcentrism, with corresponding legal and cultic incapacity for women.”(Borresen and Vogt 1993: 9).

Based on the topics discussed in theological anthropology in the Christian tradition, theological anthropology can be designed and described from the Muslim tradition since both Christian and Muslim traditions persistently and clearly admit that God has created all human beings and He has determined the true order of humanity, human life and human destiny. Hence, this paper aims at presenting theological anthropology in the Muslim tradition as presented in the works of Bediuzzaman Said Nursi (1877-1960). Since his works are many, the references are made to some of his works. Moreover, this paper is unable to cover many topics of theological anthropology in Nursi’s works. This paper covers some topics of theological anthropology namely the origins and purposes of human beings, their epistemology and ethics.

2. The origins and purposes of human beings

The Arabic words for a man or human being are al-nas, al-insan and bashar. In the Qur'an, the three words are found in many verses and surahs. For example, the word al-nas is found in the second surah (al-Baqarah 2: 8, 13, 21, 24, 44, 83, 94, 96, 142-143, 161, 164-165, 168, 200, 204, 207, 213, 221, 224), in the third surah (Ali'imran 3: 9, 46, 68, 79, 87, 96-97, 140, 173), in the fourth surah (al-Nisa' 4: 1, 77, 105, 108, 114, 142) and in the one hundred and fourteenth surah (al-Nas 114: 2-3 and 6). The word al-insan for example is found in the fourth surah, (al-Nisa' 4: 28), the tenth surah, (Yunus 10: 12), and the eleventh surah (Hud 11: 9). The word bashar for example is found in the third surah (Ali'imran 3: 47 and 79), the fifth surah, (al-Ma'idah 5: 18), and the sixth surah, (al-An'am 6: 91).

In understanding and presenting the origins and purposes of human beings, Nursi makes the Qur'an his source book. He looks up to the Qur'an to find the answers for the questions related to the origins and purpose of human beings. He poses the questions, "Oh son of Adam! From where? To where? What do you all do? Who controls you? Who speaks to you?" The answers for those questions can be found in the Qur'an, Surah al-Rahman (55: 1-4) as cited by Nursi (Nursi 1994, 5: 23). The Qur'an (55: 1-4) says, "(Allah) Most Gracious! It is He who has taught the Qur'an. He has created man: He has taught him speech." (Ali 1996:1397)

God has created everything on the earth for human beings. Everything on the earth is subservient to human beings. Nursi cites and interprets the Qur'an (2: 29) that man has highest value since the earth and heavens are subservient to him and for his benefits. It also indicates that man has highest or greatest responsibility since God does not create man for other created creatures but they are all for man and God does not create the universe except for man and God creates man to worship God. (Nursi 1994, 5: 222).

Man is created by God with a purpose. Man has to worship and serve God. Nursi cites the Qur'an (51: 56) saying "I created not jinn and mankind except that they might worship me." Nursi further explains that "According to the meaning of this mighty verse, the purpose for the sending of man to this world and the wisdom implicit in it, consists of recognizing the Creator of all beings and believing in Him and worshipping Him. The primordial duty of man and the obligation incumbent upon him are to know God and believe in Him, to assent to His Being and unity in submission and perfect serenity." (Nursi 2003: 114).

Man serves and worships God if he performs the duties and obligations according to the Divine trust, *al-amanah*, One of the Divine trust is man as God's vicegerency on the earth. Nursi cites and interprets the Qur'an (2:30) that man is the world caliph and judge, *anna al-bashar khalifah al-ard wa-hakimuha*. (Nursi 1994, 5: 233).

3. Man and his epistemology

In brief, epistemology is the study of knowledge and its nature, possibility, and justification. From Muslim epistemological tradition, knowledge is divided into two, the eternal knowledge, *al-'ilm al-qadim* that belongs to God and the temporal knowledge, *al-'ilm al-hadith* that belongs to man. In other words, there are God's knowledge and man's knowledge. In Muslim theology, God is the sole and original creator of all created creatures and man is one of God's created creatures. Man is receiver of knowledge and God is creator, originator and giver of knowledge. One of the many privileges granted by God to man is knowledge. With knowledge man excels over other created creatures.

Imam al-Haramayn al-Juwayni (d. 478 A.H./1085 A.C.) writes about epistemology and he divides knowledge into the eternal, *al-qadim*, and the created or temporal, *al-hadith*. The eternal knowledge is an attribute of the eternal God by itself knowing the infinite knowable,

and it is necessary to God and His knowledge is neither al-daruri nor al-kasbi. The temporal knowledge is divided into three namely al-daruri, al-badihi, and al-kasbi. The daruri is the temporal knowledge not acquired by man existing spontaneously and simultaneously when there is a need or a harm. The badihi is similar with the daruri but it does not relate to a harm or a need. Sometimes the daruri and badihi are called the badihi. The examples for the badihi knowledge are the knowledge about al-mudrikat (the five senses), the knowledge of someone about himself, the knowledge about the impossibility of meeting two contradictions or contraries. The third division of the temporal knowledge is al-kasbi. Al-`ilm al-kasbi is the temporal knowledge within human capacity through his temporal or created power, al-qudrah al-hadithah. Every kasbi knowledge is nazari (theoretical, speculative, abstract) that contains al-nazar al-sahih fi al-dalil (true or correct thinking of proof, evidence, indication). (al-Juwayni 1950: 13-14).

`Abd al-Rahman bin Ahmad al-Iji (1280-1355) also writes about epistemology and he divides the temporal knowledge, al-`ilm al-hadith, into two namely the daruri and the muktasab. There are many definitions of daruri and muktasab knowledge listed by al-Iji but he prefers his own definitions for both knowledge. For him, the daruri knowledge is what takes place or happens not within the capacity of all the created creatures. The kasbi knowledge is the opposite of daruri knowledge. (al-Iji: 11). What al-Iji means by the daruri knowledge is a type of knowledge given to human beings not through their intended powerful efforts. This knowledge exists in human beings for their own sake. This daruri knowledge is not within human power because it is given without any need of human efforts and power. Meanwhile, the kasbi or muktasab knowledge is acquired by man through his given power or capacity that enables him to acquire such knowledge. In other words, it is very possible to differentiate between the acquired and non-acquired

knowledge. Man has the temporal or created knowledge that is acquired and non-acquired. For the acquired knowledge, there is a need of human efforts to get it. For the non-acquired knowledge, there is no need of human efforts.

Nursi writes about epistemology in his works. He is fully aware that man's knowledge has to rely on God's knowledge found in the Qur'an and in the Sunnah of the Prophet Muhammad (peace be upon him). God communicated with human beings through various means such as God directly spoke to His prophets Adam and Musa as explained in the Qur'an, God directly inspired His prophets, and God made the Angel named Jibril or Gabriel the messenger between Him and His prophets. Regarding the revelation from God delivered by His angel to His prophets and the inspiration from God to His prophets, Nursi explains that the large number of revelation sent down to the prophets is through the angel and the inspiration is without any intermediary." (Nursi 1992, 1: 149). The Arabic word for the inspiration is *al-ilham*.

With regard to God's directly speaking to Adam, God directly taught Adam knowledge essential for human beings to have such knowledge. In this case, man's knowledge is taught directly by God to the first human being created by God to be his first prophet of God. He is called Adam in the Qur'an. That God directly taught Adam the knowledge is explained in the Qur'an, the second surah (*al-Baqarah* 2: 31).

The Qur'anic verse (*al-Baqarah* 2: 31) stating God taught Adam all names is explained by Nursi that teaching the names to Adam is one of the miracles for Adam and to manifest his readiness to become the leader or the caliph in this world. The teaching of various knowledge to man made him eligible to attain superiority not only over the angels but also over the heavens, the earth and the mountains in shouldering the greatest trust, *al-amanah al-kubra*. The Qur'an mentions human lead-

ership, khilafah al-insan, on the earth is spiritual leadership, khilafah ma`nawiyah. (Nursi 1992, 1: 270)..

Nursi explains that human beings and angels would not possess any knowledge if God did not provide them with knowledge. The two divisions of knowledge namely God's knowledge and His creatures' knowledge are evident from Nursi's reference to the Qur'an, the second surah (al-Baqarah 2: 32) in the last part of his ninth word saying "Glory to Thee: of knowledge we have none, save what Thou has taught us; in truth it is Thou who are perfect in knowledge and wisdom".(Nursi 1992, 1: 46). The same verse of the Qur'an (al-Baqarah 2: 32) is repeated many times by Nursi in his work (Nursi 1992, 1: 179, 201, 210, 220, 272) to indicate his awareness and acknowledgement that human knowledge is given by God.

Nursi makes the Qur'an as the revealed, reliable, true and authentic knowledge for human beings based on the Qur'anic verses themselves such as in surah (al-Kahf 18: 1) saying the Qur'an contains no crookedness, and in surah (Ibrahim 14:1) saying about the Qur'an revealed to the prophet to lead mankind out of darkness to the light with God's permission. (Nursi 1992,1: 832)

For Nursi, after the Qur'an, another source of knowledge for human beings is the prophet Muhammad (peace be upon him, pbuh), his life, sayings and deeds known collectively as his Sunnah. The Qur'an explains about his mission to human beings in many verses such as in surah (al-Fath 48: 28-29) saying that God sent His prophet Muhammad with guidance and true religion, and in surah (al-A`araf 7: 158) saying that Muhammad is God's prophet for all human beings. (Nursi 1992,1: 831).

The other sources of knowledge mentioned by the Qur'an such as human reason, human senses and human experiences which are not

going against the commandments of the Qur'an and the Sunnah are acceptable and reliable. Nursi does not deny that human beings can acquire knowledge through their reason, senses and experiences since those sources are also mentioned in the Qur'an. However, the sources of knowledge should not be used by human beings to contradict the teachings of the Qur'an since the Qur'an was taught by God to man. Nursi cites the Qur'an (55: 2) stating God taught the Qur'an. (Nursi 1994, 5: 23). For Nursi, the Qur'an is everything. The Qur'an is the eternal translation for these existences, the eternal translation for their successive tongues for the signs of creation, the interpreter of the universe, the revealer for those hidden and unseen in the heavens and the earth, the key for the realities of hidden affairs of events. The Qur'an is also the hidden tongue in the witnessed universe, the treasury for the eternal and glorified spoken words and the merciful eternal attractions, and also the foundation, engineering, sun for this Islamic spiritual domain. The Qur'an is also the map for eschatology, the explained word for God's essence, attributes and names, and the educator for humans...(Nursi 1994, 5: 22). Muhsin `Abd al-Hamid said about the sources of knowledge believed by Nursi are "the Qur'anic principles themselves, which confirm each other in respect of man's feelings and intellect, blending them in a Qur'anic combination." (`Abd al-Hamid 2000: 410).

4. Man and his ethics

Ethics has subdisciplines include meta-ethics, value theory, theory of conduct, and applied ethics. In `ilm al-kalam, the science of Kalam, there are topics on ethics such as the values of good and bad, al-husn wa-al-qabh or al-tahsin wa-al-taqbih, their sources and criteria. Literally the Arabic word qubh or qabh means ugliness, unsightliness, hideousness, repulsiveness and the Arabic word husn means beauty, prettiness, loveliness, goodness, excellence, fineness and hasan means good, fine, well, beautiful, pretty, nice, good-looking. For the ethical

purposes, the words al-hasan or al-husn and al-qubh or al-qabh mean good and bad or evil related to human voluntary actions or deeds.

Regarding the sources and natures of the good and bad, there two different Muslim theological schools, the Ash`arites and the Mu`tazilites. According to the Ash`arites, human reason, al-`aql, does not indicate something good or bad in respect to responsibility. Indeed what makes things good and bad comes from the Divine sources necessarily by hearing or listening. The basic view in this is that something is not good because of itself, its genus and an attribute essential for it. Likewise is said to something bad. Sometimes something good according to the Divine law but bad according to human reason. For the People of Truth, ahl al-haq, the good and bad both do not refer to genus and a substantial attribute. The meaning of good is what the Divine law praises its actor and the meaning of bad is what the Divine law dispraises its actor. (al-Juwayni 1950: 258). In other words, the good and bad are both decided by God through His revealed law to human beings. Human beings have to listen to what God had revealed in the Qur`an and the Sunnah regarding the good and the bad since the good is the action rewarded by God and the bad is the action punished by God. Here, the Ash`arites stressed on theory of conduct and applied ethics. Both, the theory of conduct and applied ethics are decided and indicated by God`s law, not by human reason.

Regarding the ethical values of good and bad in Mu`tazilite theology, al-Juwayni says that the good and bad are understood by human reason in general and to understand the good and bad, there is no need for the Divine law since for the good is an attribute of goodness and for the bad is an attribute of badness. (al-Juwayni 1850: 258).

What is said about the Mu`tazilite concepts of good and bad is that the Mu`tazilites hold that there are substantial intrinsic attributes of goodness and badness and their attributes are permanent or unchange-

able. The good is the opposite of the bad. What is good is not bad and what is bad is not good. Human reason understands both good and bad in that general, lexical or literal sense.

In the other hand, in the Ash`arite school, it is God's law that decides on what is good and evil. What is commanded by God's law is good and what is prohibited is bad or evil. `Abd al-Rahman bin Ahmad al-Iji (d.1355), one of the Ash`arite later leaders, writes about the good and the bad and he clearly defines that the bad is what is prohibited by God's law and the good is its contrary. There is no rational judgement for the good and bad of things, and it does not refer to actual action unveiled by God's law but it is actually God's law that decides on and explains about the good and the bad action. If God's law would need otherwise, it would make the good bad and the bad good. There is nothing that can prevent God from changing His law regarding the good and bad. (al-Iji: 323).

In Mu`tazilite theological school, human reason decides on the good and bad since in its own nature an action is either good or bad. God's law unveils and explains the good and bad actions and there is no way for God's law to reverse the nature of good and bad actions. (al-Iji: 323).

After presenting the opinions of the Ash`arites and the Mu`tazilites on the good and bad, al-Iji explains the three meanings of good and bad. The first meaning is an attribute of perfection and imperfection such as knowledge is good and ignorance is bad. Both are understood by human reason. The second meaning is suitable and unsuitable purposes or they are also said to be al-maslahah (interest, benefit, advantage, good welfare) and al-mufسادah (blight, evil, bane). Both are understood by human reason. However, human reason is different in deciding on the maslahah and mafsadah for certain actions such as killing. For example, if Zaid is killed, his death is good for his enemies but

his death is bad for his relatives. The third meaning is related to praise and reward or blame and punishment. The point of contention between the Ash`arites and the Mu`tazilites is on the third meaning of good and bad. For the Ash`arites, it is God's law that decides on and explains about the good and bad actions leading their actors to be praised and rewarded or blamed and punished by God. The Mu`tazilites insist on the human reason that decides on the good and bad for their third meaning. The Mu`tazilites say that every action is either good or bad and sometimes it is necessarily understood such as a beneficial truth is good and a harmful lie is bad, and sometimes it is reflectively understood such as a harmful truth is good and a beneficial lie is bad, and sometimes human reason does not apprehend the good and bad except when God's law explains such as it is good to fast during the day in the month of Ramadan and it is bad to fast the first day of the month of Shawwal. (al-Iji: 323-324).

Ethically, man has to be thankful and grateful to his Creator, God or Allah in Arabic language of the Qur'an. Man has to worship God since God has created human beings. In his third word, Nursi cites the Qur'an (al-Baqarah 2: 21) demanding human beings to worship their God who has created them and the human generations before them. (Nursi 1992, 1: 12). Nursi explains that worshipping God is the greatest business and the greatest happiness, *anna al-`ibadah tijarah `azma wa-sa`adah kubra*. (Nursi 1992,1: 12). He thinks that man indeed needs to worship God because the weak, poor and deficient human soul longs for the realities of worshipping God and trusting in Him as well as longs for His monotheism and surrendering to Him. (Nursi 1992, 1: 14).

There is the verse in the Qur'an (Surah al-Dharyat 51: 56) referred by Nursi about human obligation to worship God because God has created jinn and mankind for that purpose. "According to the meaning of this mighty verse, the purpose for the sending of man to this

world and the wisdom implicit in it, consists of recognizing the Creator of all beings and believing in Him and worshipping Him. The primordial duty of man and the obligation incumbent upon him are to know God and believe in Him, to assent to His Being and unity in submission and perfect certainty.” (Nursi 2003: 114 and Nursi 1993: 135).

How to correctly and religiously worship God is explained in Nursi’s fourth word. Worshipping God is implemented mainly through the prayers described and performed by the Prophet Muhammad himself during his lifetime. Nursi cites the common tradition narrated from the Prophet saying, “Prayer is the pillar of religion”. To explain the value and importance of prayer, Nursi compares between two servants sent by their great ruler to a wonderful and majestic garden after giving each of them twenty-four gold money and each of them can use the money as they wish to enable them to reach their destination that takes two months by walking and stay there for few days before they come back to their ruler. Both servants have to go through a station which has many kinds of transportation such as car, aeroplane, ship and train with their specific and respective ticket price. One servant spent twenty-three gold money that belongs to him for pleasure and alcohol. Meanwhile, another servant invested small amount of his money in a profitable business and he gained huge profits to his small invested capital. Someone who does not perform the prayer is like the servant who spent almost all his money for pleasure and alcohol. Meanwhile, someone who performs the prayer is like the servant who invested some of his money in a very profitable business. Every man has twenty-four hours during his life per day and night. If he spends small portion of his twenty-four hours, he gains huge benefits. The five obligatory prayers take less than one hour to perform them all including the times taken for ablutions. The wonderful garden is analogised as the Paradise and the transportation station is analogised as the grave. The prayer by itself is

the greatest rest for human soul, mind and heart altogether. In addition the prayer does not do any harm to human body. (Nursi 1992, 1: 15-17).

No doubt that the prescribed prayers are one of the most important duties of human beings towards God to express their thankfulness and gratitude to God who has created them and provided them with too many goodness in this world. The prescribed obligatory prayers of five times per day and night are one of the human means to thank God. Another human duty towards God is to avoid committing grave sins. Nursi explains that performing the prayers and avoiding the grave sins are the real duties suitable to human beings. This is what he understands from the Qur'an (Surah al-Nahl 16: 128) saying that God is with those who are righteous and do good. (Nursi 1992, 1: 18). The Arabic words are *ittaqaw* and *muhsinun*.

To make their worshipping God and avoiding the grave sins, human beings have to have faith in God and in the last day or doomsday. This requirement is explained by Nursi in his seventh word. (Nursi 1992, 1: 26-29). Implementing the duties, *ada' al-fara'id*, the most important of them are the five daily prayers and avoiding the grave sins, seven grave sins especially is a correct way leading human beings to the eternal abode. Nursi summarises that all scholars or masters of knowledge, esoterics and exoterics, the learned scholars and the good saints all agree that the provisions for the eternity are implementing the commands of the Qur'an and avoiding its prohibitions. Without doing what the Qur'an commands and without avoiding what the Qur'an prohibits, knowledge, philosophy, skill and wisdom have no value for human beings. They are all left at the door to the graveyard. (Nursi 1992, 1: 29).

Since there are many commands and prohibitions in the Qur'an, some of them are mentioned here especially those related to the prohibitions of prostitution, gambling, homosexuality and drug abuses. The Qur'an prohibits adultery, fornication or prostitution either for pleasure

or money or for both. According to the Qur'an, prostitution is illegal; it is not a way or means for income and living. Sexworkers and sextraders are not permitted. Sex is not to be traded, sold or hired. The Qur'an prohibits women and men from living on the incomes directly or indirectly derived from sexual activities. The Qur'an (Surah al-Isra' 17: 32) prohibits human beings from being associated with adultery because it is a shameful deed and an evil way, *fahishah wa-sa'a sabila*. One Muslim commentator says the following about adultery and its evilness. "Adultery is not only shameful in itself and inconsistent with any self-respect or respect for others, but it opens the road to many evils. It destroys the basis of the family; it works against the interests of children born or to be born; it may cause murder and feuds and loss of reputation and property, and also loosens permanently the bonds of society. Not only should it be avoided as a sin, but any approach or temptation should be avoided." (Ali 1996: 683).

The Qur'an provides punishment of one hundred lashes or strokes for each man and each woman who commits adultery. The Qur'an (Surah al-Nur 24: 2) says: "The woman and the man guilty of adultery or fornication flog each of them with a hundred stripes: let not compassion move you in their case, in a matter prescribed by Allah, if ye believe in Allah and the Last Day: And let a party of the Believers witness their punishment."

The Qur'an asks those who worship only Allah that they should not kill one soul prohibited by Allah and they should not commit adultery. If they do, they will be punished severely and multiply in the Day of Judgement, *yawm al-qiyamah*. (Surah al-Furqan 25: 68-69).

The Qur'an prohibits women from committing adultery if they are true believers in the prophethood of Muhammad (pbuh). The Qur'an (Surah al-Mumtahinah 60: 12) says, "O Prophet! When believing women come to thee to take the oath of fealty to thee, that they will not

associate in worship any other thing whatever with Allah, that they will not steal, that they will not commit adultery (or fornication), that they will not kill their children, that they will not utter slander, intentionally forging falsehood, and that they will not disobey thee in any just matter. Then do thou receive their fealty, and pray Allah for the forgiveness (of their sins) for Allah is Oft-Forgiving, Most Merciful.”

Regarding the prohibition of homosexuality in the Qur’an, there are verses related to them. The Qur’an (Surah al-A’araf 7: 81-84) explains that those who rejected the call of Prophet Lut practised homosexuality and they were finally punished by God whereby God sent down on them a shower of brimstone because they had rejected their Prophet and committed lewdness and they were the transgressors. The Qur’an (Surah al-Naml 27: 54-58) also explains what had happened to the people of Lut who rejected him and practised homosexuality.

With regard to the prohibition of gambling and intoxication in the Qur’an, there are verses asking human beings to avoid both activities because they are among the Satanic activities. Satan’s plan is to prevent human beings from remembering God and from performing the prayers. The Qur’an (Surah al-Ma’idah 5: 90-91) says, O ye who believe! Intoxication and gambling, (Dedication of) stones, and (divination by) arrows are an abomination of Satan’s handiwork; eschew such (abomination), that ye may prosper. Satan’s plan is (but) to excite enmity and hatred between you, with intoxicants and gambling, and hinder you from the remembrance of Allah, and from prayer; will ye not then abstain?” The Qur’an plainly explains that money comes from gambling and alcohol dealings does not make its proprietor successful and prosperous in the eyes of God.

5. Conclusion

There are topics of theological anthropology in the works of Nur-

si. Three of the topics are presented in this paper namely the origins and purposes of human beings, their epistemology and ethics. For Nursi, the origins and purposes of human beings are clearly explained in the Qur'an and the Qur'an is the most important source of man's epistemology and ethics. Nursi does not classify knowledge into the eternal and temporal knowledge as al-Juwayni does. For the ethical values and codes of human conducts, Nursi appeals to human beings to search and find them in the Qur'an and sincerely and religiously follow them if they really want to attain the purposes of human existence on the earth as explained in the Qur'an. Nursi does not say if certain ethical values and codes of human conducts are already known and discernible by human beings through their reason as advocated by the Mu'tazilites. For sure, Nursi holds that the Qur'an sufficiently and explicitly explains all ethical values and codes of human conducts demanded and approved by God for human beings. The view that God or the Divine revelation, not human reason, is the only source of for human ethical values and conducts is in line with Ash'arism in Muslim theological history. Ash'arism is different from Mu'tazilism in their understanding of the origins and sources of human obligations or responsibilities towards God and human beings. Nursi is sure and confident that the Qur'an has sufficient and complete ethical values and codes of conducts for human beings related to the good and bad or evil, useful and harmful, do and don't that man should follow and should avoid respectively. Human beings have to understand and perform the commands of the Qur'an and they have to avoid the prohibitions of the Qur'an if they really want to travel towards eternity and happiness in the hereafter. Human beings can avoid many maladies, both physical and spiritual, if they understand and follow the commandments of the Qur'an.

6. References

'Abd al-Hamid, Muhsin. 2000. *The Theory of Knowledge in the*

Qur'an According to the Risale-i Nur. In *A Contemporary Approach to Understanding the Qur'an. The Example of the Risale-i Nur*, pp. 403-411. Istanbul: Sozler Publications.

Akgul, Muhittin. 2000. *Qur'anic Solutions For Man's Problems*. In *A Contemporary Approach to Understanding the Qur'an. The Example of the Risale-i Nur*, pp.45-58. Istanbul: Sozler Publications.

'Ali, 'Abdullah Yusuf. 1996. *The Meaning of the Holy Qur'an*. Brentwood, Maryland: Amana Publications.

Amnuh, Mahdiyya. 2000. *The Qur'anic Understanding of Questions Related to Man According to the Risale-i Nur*. In *A Contemporary Approach to Understanding the Qur'an. The Example of the Risale-i Nur*, pp. 38-44. Istanbul: Sozler Publications.

Baalbaki, Rohi. 1996. *Al-Mawrid A Modern Arabic-English Dictionary*. Beirut: Dar El-Ilm Lilmalayin.

Bhat, Muhammad Yousuf. 2004. *Right to Life in Islam A Historical Analytical Study*. In *Hamdard Islamicus*, Vol. XXVII, No.1: pp. 63-70.

Borresen, Kari Elisabeth. 1993. *Women's Studies of the Christian Tradition*. In *Western Studies of the Christian and Islamic Traditions*, pp. 13-127. Edited by Kari Elisabeth Borresen and Kari Vogt. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Borresen. Kari Elisabeth and Vogt, Kari 1993. *Preface*. In *Women's Studies of the Christian and Islamic Traditions*, pp. 9-10. Edited by both of them. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Cragg, Kenneth. 1968. *The Privilege of Man A Theme in Judaism, Islam and Christianity*. London: The Athlone Press.

Goldman, Solomon. 1963. *The Ten Commandments*. Chicago: Phoenix Books.

Houtepen, Anton. 2004. Theological anthropology. He sent his answer to my question on the subject via e-mail dated 15 July 2004.

Hukill, Traci. 2003. World Bank Warns of Impending AIDS Crisis in Europe and Asia. In http://www.unwire.org/UN-Wire/20030916/449_8475.asp Visited 21May2004.

Al-Juwayni, Imam al-Haramayn. 1950. *Kitab al-irshad ila qawati` al-adillah fi usul al-i`itiqad*. Edited and introduced by Dr. Muhammad Yusuf Musa and `Ali `Abd al-Mu`im `Abd al-Hamid. Misr: Maktabah al-Khanaji.

Al-Iji, `Abd al-Rahman bin Ahmad. T.Th. *al-Mawaqif fi `ilm al-kalam*. Bayrut: `Alam al-Kutub.

Katsigeorgis, John. 2002. Halt and Begin to Reverse the Spread of HIV/AIDS Education: The Only Vaccine We Have. In <http://www.un.org/Pubs/chronicle/2002/issued4/0402p38.html> visited on 21 May 2004.

Mohd. Anas Zubedy. 1991. The Human Being in Islam. In *The Human Being Perspectives from Different Spiritual Traditions*, pp. 15-17. Edited by Aliran. Penang (Malaysia): Aliran.

Norman, David. 2004. STD452 - Theological Anthropology. In <http://www.newman.edu/outline-2004-winter-STD452.htm>. His course is for Winter Semester 2004.

Nursi, Bediuzzaman Said. 1992. *Kulliyat rasa'il al-nur al-Kalimat*. Vol. 1. Translated from Turkish into Arabic by Ihsan Qasim al-Salih. 2nd edition. Al-Qahirah: Dar Sozler.

Nursi, Bediuzzaman Said. 1993. *Kulliyat rasa'il al-nur al-Shu`a`at*. Vol. 4. Translated into Arabic by Ihsan Qasim al-Salih.

Nursi, Bediuzzaman Said. 1994. *Kulliyat Rasa'il al-nur Isharat al-i`jaz fi mazann al-ijaz*. Vol. 5. Translated into Arabic by Ihsan Qasim al-Salih.

Nursi, Bediuzzaman Said. 2003. Travelling towards Eternity. Translated by Sukran Vahide. Istanbul: Mega Basim.

Ozbek, Abdullah. 2000. The Importance of Knowing Man. In A Contemporary Approach to Understanding the Qur'an. The Example of the Risale-i Nur, pp. 59-68. Istanbul: Sözlere Publications.

Rogers, Anthony. 1991. The Human Being in Christianity. In The Human Being Perspectives from Different Spiritual Traditions, pp. 27-37. Edited by Aliran. Penang (Malaysia): Aliran.

TAKING FAITH TO HEART: RECONCILIATION AND FRATERNAL LOVE IN ISLAMIC THOUGHT¹

Asma AFSARUDDİN²

Abstract

We are living in a fractious world, where personal relations between the people are not always pleasant. There could be many insignificant, trivial conflicts between individuals, which if they were not resolved at some point, they may grow and may become serious problem not only for personal relations but for community. It is commonly thought greetings, smiling, shaking hands, embracing and kissing one another is the primary cure, or primary precaution for such social problems however, for hearts to truly reconcile and strengthen social bonds, those behaviors are needed but not enough. If such gestures do not spring from a deep-seated conviction that one's fellow being must be loved for the sake of God, then they remain at the level of external social politesse and cannot effect social reform at the deepest, grass-roots level. As Nursi said primary motive of individuals must come from the belief. 'Love for the sake of God, dislike for the sake of God, ju-

---

1 A paper presented at *the International Symposium: Bringing Faith, Meaning and Peace to Life in a Multicultural World* organized by the Istanbul Foundation for Science and Culture, Turkey, October 3-5, 2004.

2 Prof.Dr., Department of Near Eastern Languages and Cultures, Indiana University, USA, aafsarud@indiana.edu

gment for the sake of God” must be guiding principles for onces life.

Keywords: Reconciliation, Fraternal Love, Islamic Thought,

Öz

İmanı Kalbe Taşımak: İslam düşüncesinde Uzlaşma ve Kardeşlik Sevgisi

Kişisel ilişkilerin bazan hoş olmadığı çok kırılğan ve problemlı bir dünyada yaşıyoruz. Kişiler arasındaki küçük ve anlamsız tartışmalar eğer zamanında problem büyümeden çözülemezse büyüüp sadece kişileri ilgilendiren problem olmaktan çıkabilir, toplumun bütünü nü rahatsız eder hale gelebilir. Selamlaşma, gülümseme, el sıkışma, kucaklaşma, öpüşme bu tür sosyal problemlerin çaresi ya da önleyici tedbiri olduğunu yaygın biçimde düşünülmektedir. Ancak kalplerin samimi olarak barışması ve sosyal bağların güçlenmesi için bu davranışlar gerekli ama yetersizdir. Şayet birinin diğerini sevmesi, Allah adına olmaz, bu davranışlar Allah inancının gereği olarak yapılmazsa dıştan görünen sosyal kibarlık olarak kalır ve toplumda köklü ve derin değişimlere yol açmaz. Nursi'nin dediği gibi, fertleri harekete geçiren esas sebep inançtan kaynaklanmalıdır. “Allah için seviniz, Allah'ın sevmediğini sevmeyiniz, Allah için hükmediniz.” hayatınızı yönlendiren temel prensipler olmalıdır.

Anahtar kelimeler: Uzlaşma, Kardeşlik sevgisi, İslami Düşünce

1. Introduction

One of the best known verses in the Qur'an with its enormous implications for individual transformation and growth and social reform is from chapter 13, verse 11. The verse states, “Indeed, God does not change people's circumstances unless they change what is in themselves.” According to this verse, change is to be effected first internally in the individual before any meaningful external change can take root. From the Qur'anic perspective, the most important locus for generating

genuine individual change followed by social change is thus clearly the human heart - not to be understood of course merely as a physical organ but as the basic cognitive and emotive center of the human system.

An important consequence of the transformation of the human heart to make it receptive to God's will is the cultivation of fraternal bonds among fellow believers and genuine reconciliation between erstwhile enemies. The centrality of harmonious relationships and the importance of maintaining concord among believers is asserted in Qur'an 49:10 which states, "Indeed the believers are brothers. Make peace among your brothers and fear God, so that you may be shown mercy." An incipient methodology of effecting reconciliation is contained in two significant Qur'anic verses 3:103 and 8:63, which refer to "the reconciliation (lit. joining) of hearts," a process known in Arabic as "ta'lif al-qulub." Through the centuries, Muslim scholars and theologians have taken note of these crucial verses and focused on their conciliatory implications, both in their particular socio-historical contexts and in their general applicability. This paper will now proceed to selectively delineate the exegeses of the two verses 3:103 and 8:63 by some of the most important Qur'an commentators from the medieval and modern periods in order to specifically focus on the meanings of ta'lif al-qulub and their implication for developing a methodology of faith-based reconciliation.

2. Exegeses of Qur'an 3:103

This verse states:

Hold fast, one and all, to the "rope of God" and let nothing divide you. Remember the grace of God towards you, when you were enemies He reconciled (lit. "joined") your hearts and you became through His grace brothers.

2.1. Al-Tabari's Exegesis

The famous medieval exegete Muhammad Jarir al-Tabari (d. 310/923) understands the “rope of God” to be the equivalent of “the religion of God which He has commanded you to follow,” and as a consequence of which, believers are vouchsafed “cordiality [among them], unity based upon the word of Truth, and submission to God’s commandment.”³ He understands the exhortation “Remember the grace of God” to mean “remember the blessing that He conferred on you of friendship and of being gathered together in Islam.”⁴ “Remember!” he explains, “O believers, the bounty of God towards you when you were enemies while polytheists. You killed one another out of tribal partisanship in disobedience to God and His messenger. Then God joined your hearts in Islam (submission [to God]) and made you the brothers of one another after you were enemies and you continue in the bonds of friendship in Islam.”⁵

Al-Tabari then cites two Companion reports in explication of this verse. The first one goes back to Qatada [b. Di’ama] who stated that the verse meant, “You used to slaughter one another in it (sc. the Jahiliyya or the pre-Islamic period) and the strong used to prey on the weak until God brought forth Islam and made of you brothers and reconciled you. By God, and there is no god but He, indeed friendship is mercy and divisiveness is a punishment. The second variant report from Rabi’ (b. Ka’b) states in explication, “You used to kill one another, with the strong among you preying on the weak until God brought forth Islam and joined you together by it, assembled you together, and made of you brothers by means of it.” These two reports, therefore, expound on the intrinsic benefit for believers in general of the remembrance of God and making oneself receptive to submission to His will.⁶

---

3 Al-Tabari, *Jami’ al-bayan fi tafsir al-Qur’an*, ed. Mahmud Muhammad Shakir and Ahmad Muhammad Shakir (Cairo: 1954), 7:70.

4 Ibid., 7:76.

5 Ibid., 7:77.

6 Ibid.

Al-Tabari provides further occasions of revelation which particularize the meaning of this verse to the specific situation of two key Medinan tribes before and after the advent of Islam. He comments that “the enmity” referred to in this verse refers to the enmity incurred during the wars which were waged between the two Medinan tribes of al-Aws and al-Khazraj before Islam. As the pre-Islamic Ayyam al-’Arab (“the Battle-Days of the Arabs”) literature informs us, these wars had lasted for about 120 years. Ibn Ishaq (d. ca. 151/768), the famous biographer of the Prophet, recalls that these wars took place between al-Aws and al-Khazraj “even though they were full brothers.” The intensity of their enmity was unprecedented, according to Ibn Ishaq, and “then God Almighty extinguished that (sc. the enmity) through Islam and brought them together through His messenger, Muhammad, peace and blessings be upon him.” Through this verse, al-Tabari affirms, God was reminding the Ansars (the Medinan Muslims) of the misery and wretchedness that had afflicted them on account of their mutual hostility, their slaying and fear of one another. The verse is a further reminder of how acceptance of Islam and the guidance of the Prophet, accompanied by faith in him and the message he brought forth, finally led to reconciliation and security and facilitated the development of the bonds of friendship and brotherhood between them.⁷

Al-Tabari concludes this section by commenting on the last part of the verse (“and thus you became brothers by His grace”). This means, he remarks,

You became sincere, truthful brothers because God, exalted is He, joined your hearts through Islam and the word of Truth, through cooperation in aiding the people of faith and rallying against unbelievers who opposed you, so that there is no malice and no enmity between you.⁸

---

7 Ibid, 7:78.

8 Ibid., 7:84.

2.2. Al-Qurtubi's Exegesis

Like al-Tabari, the seventh/thirteenth century Andalusian exegete al-Qurtubi (d. 671/1273) understands the “rope of God” mentioned at the beginning of the verse to refer to the Qur’an on the basis of two hadiths narrated by Ibn Mas’ud. A third hadith, also narrated by Ibn Mas’ud, glosses the phrase as referring to “communitarian life” (Ar. al-jama’a). Al-Qurtubi remarks that the meanings are intertwined and related for God has enjoined sociability and forbidden separation from the community, for “separation is [equivalent to] destruction and communitarian affiliation is [equivalent to] salvation.”⁹

The prohibition: “do not become disunited” warns against the fissiparousness that afflicted other religious communities in the practice of their religion and exhorts believers to remain brothers in “the religion of God” by not blindly following every whim and various objectives. Al-Qurtubi goes on to clarify, however, that the verse does not rule out differences with regard to secondary matters of religion (Ar. al-furu’). If such differences do not lead to dissension and arise in the course of extrapolating legal rulings from and explicating the religious law, then they are not harmful differences. The Companions of the Prophet often differed from one another in the derivation of legal rulings in new circumstances, but remained in spite of that, amicable towards one another. Al-Qurtubi cites the well-known hadith “The difference of my community is a mercy.” The kind of difference God forbids is the kind that leads to corruption. Al-Tirmidhi records the well-known hadith in which the Prophet warns, as related by Abu Hurayra, that his community would split up into seventy-three sects, just as the Jews and the Christians had split up into seventy-one or seventy-two sects.” The one sect that would be saved is “the one of [communitarian] unity” (wa-hiya al-jama’a). Al-Qurtubi then goes on to list in great detail the various sects which need not concern us here.”¹⁰

---

9 Al-Qurtubi, *Al-Jami’ li-ahkam al-Qur’an* (Cairo: n.d.), 2:1401.

10 Ibid., 2:1402 ff.

The rest of the verse, al-Qurtubi continues, enjoins the believer to remember God's bounties, "the greatest of which is Islam and following Muhammad, upon whom be peace. It is thereby that enmity and dissension are dissolved and there is [instead] love and affection." The direct referents in this verse are the Aws and Khazraj, although the verse also has a general meaning, according to al-Qurtubi. It is through God's blessings that the two former hostile tribes became brothers in religion.¹¹

2.3. Ibn Kathir's Exegesis

In his commentary on 3:103, the popular fourteenth century exegete Ibn Kathir (d. 774/1352) understands *habl Allah* ("the rope of God") as referring to God's covenant ('ahd Allah) and His protection (*dhimma*). According to a report from al-Harith al-A'war, this phrase refers to the Qur'an. The command "Do not become separated" is understood to specifically enjoin communal life and forbid withdrawal from society.¹²

The rest of the verse, according to Ibn Kathir, points to the Aws and Khazraj who were prone to much fighting in the Jahiliyya, and on account of their bitter enmity, harbored malignant hatred towards one another. All that was to change, however, "when God brought forth Islam, and those who entered it, entered it and became brothers, loving one another through the majesty of God, cooperating with one another in a spirit of piety and God-consciousness. Their disbelief in God, reflected in their constant feuding and fractiousness, had brought them to the edge of the Fire, from which they were delivered when God guided them to faith. Ibn Kathir cross-references here Qur'an 8:63 (discussion of which is given below).

That such a spirit of conciliation and fraternal love is far more

---

11 Ibid.

12 Ibn Kathir, *Tafsir al-Qur'an al-'azim*, (Giza: 2002), 3:134.

precious than material compensation is forcefully underscored in the following report recorded by Ibn Kathir regarding the division of spoils after the battle of Hunayn in 8/629. When some of the Ansar during this event remonstrated that others were being given preference over them in the allotment of booty, the Prophet addressed them thus, “O gathering of the Ansar, did I not find you in error and then God guided you through me? Were you not divided and then God brought you together? Were you not in need and God enriched you through me?” Those present realized their mistake and acknowledged that “God and His messenger have been most gracious.”¹³

Like the exegete Mujahid, Ibn Kathir points to the danger inherent in relaxing one’s guard against potential fractiousness and thus allowing seditious elements to stir up enmity. He does this by relating the following anecdote narrated by Muhammad b. Ishaq b. Yasar who stated that Qur’an 3:103 was revealed in connection with a specific incident concerning the Aws and Khazraj. It so happened that a Medinan Jew passed by a gathering of the Aws and Khazraj and was displeased to see the concord and amity reigning among them. So he dispatched one of his men to sit among them and revive the memory of their prolonged wars, such as the vicious battle of the Bu’ath. The man did as he was told and before long, he had succeeded in inflaming the passions of the Aws and Khazraj to the extent that they started chanting their battle slogans and reaching for their weapons. News of this reached the Prophet and he hurriedly approached them and began to calm them down. He said, “Are you harking back to the pre-Islamic period while I am among you?” Then he recited to them Qur’an 3:103, at which they were filled with remorse. They began to make up with one another, and embraced one another after having cast away their weapons.”¹⁴

This report powerfully demonstrates the recuperative power of the remembrance of God and His limitless grace towards humans, whi-

---

13 Ibid., 3:136.

14 Ibid.

ch effaces the memory of past wrongs and allows for reconciliation. But such memories can be resurrected by those malignantly inclined to sow dissension. The constant invocation of God in gratitude for His immeasurable beneficence towards humankind is, however, a potent shield against the incitements of troublemakers and helps preserve the unity of believers.

2.4. Muhammad ‘Abduh’s Exegesis

The nineteenth century Muslim reformist and scholar Muhammad ‘Abduh (d. 1905) also understands this verse to refer to the Aws and Khazraj tribes of Medina and their reconciliation in Islam after their bitter past of chronic hostility. He also sees this verse as containing a strong denunciation of the tribalism of the pre-Islamic period, termed in Arabic al-’asabiyya. He marshals two hadiths as proof-texts to further clarify his position. The first is recorded by al-Bukhari on the authority of Ibn ‘Abbas, in which the Prophet states, “The most reprehensible of people before God are three: one who is a disbeliever in advanced age; one who wishes to resort to the customs of the Jahiliyya in Islam; and one who seeks to shed the blood of a Muslim without any rightful cause to do so.” In another hadith narrated by Jubayr b. Mut’im, as recorded by Abu Da’ud, the Prophet declares, “One who invokes tribalism is not one of us.”¹⁵

‘Abduh sees this pre-Islamic tribalism resurgent in his own time (the late nineteenth century) in the nationalisms of Europeans, which, he regretfully observes, is also in the process of being adopted by Westernized Muslims. The latter, he states, seek to impose the idea of nationalism by trying to deceive others into thinking that this is the way to achieve national glory. ‘Abduh regards this, however, as a relapse into pre-Islamic tribalism and asserts that true advancement of the nation lies rather in uniting all its citizens under Islam, which ensures

---

15 Muhammad ‘Abduh, *Tafsir al-manar* (Cairo: 1931), 4:21.

the well-being and welfare of all people, regardless of their religion or ethnicity. This is what “holding fast to the rope of God,” as occurs in the verse, means and it is thereby that fraternity in God is achieved. It is through “holding fast to God’s rope” that one may successfully resist divisiveness and sectarianism which leads to the shedding of blood, as happened in the Jahili past. He reminds us that, according to the reports which have come down to us, the wars between the Aws and Khazraj lasted 120 years until Islam put an end to them, and “God reconciled their hearts through His messenger, [upon him be] blessings and peace.”¹⁶

3. Exegeses of Qur’an 8:63

And He has reconciled their hearts. If you had spent all that is in the earth, you could not have joined their hearts, but God has united them. Indeed He is Almighty, All-Wise.

3.1. Al-Tabari’s Exegesis

Al-Tabari comments that the phrase in this verse “He joins their hearts” refers to the reconciliation of the hearts of the believers among the Aws and the Khazraj “based on [acceptance] of His true religion” after the severe dissensions and fractiousness that had plagued them. He thereby led them to become united and caused them to become “brothers after having been enemies.”

Al-Tabari further makes clear that this verse indicates that the establishment of true amity and genuine reconciliation can only be effected through one’s sincere belief in God and the divine guidance that one is then privy to. Addressing the Prophet in this verse, God counsels him:

“Were you to spend, O Muhammad, all that is on earth of gold, paper, and other desirable things, you would not be able to reconcile

---

¹⁶ Ibid.

their hearts with all your strength, for it is God Who joins them in guidance. Thus they come together and unite as a strengthening from God for you, as support from Him, and as a provision against your enemy.”

With such divine aid and support manifested in the unity of believers around him, the Prophet is assured of victory over his adversaries and encouraged to place his trust only in God.

Al-Tabari then goes on to record the exegeses of various commentators on this verse. The well-known early exegete al-Suddi (d. 128/745), for example, understood this verse to refer to the Medinan Ansar, who became reconciled with one another in Islam after their vicious tribal feuding. A similar exegesis is attributed to the famous biographer Ibn Ishaq and the Companion Bashir b. Thabit.

The early exegete Mujahid b. Jabr (d. 104/722) was of the opinion that the statement “Were you to expend all that is on earth you would not be able to reconcile their hearts,” meant that when two Muslims met and shook hands, their sins are forgiven.” A variant exegesis attributed to Mujahid offers further elucidation of this somewhat elliptical comment. According to this variant, ‘Abda b. Abi Lubaba related that he met Mujahid and the latter took his hand in his own and said, “If you should see two individuals who harbor love for God (*mutahabban fi’llah*) and one of them takes the hand of the other and smiles at him, their sins drop off them just as the leaves drop from the tree.” ‘Abda told Mujahid, “But indeed that is easy.” Mujahid remarked, “Do not say that, for indeed God has stated, ‘Were you to expend all that is on earth you would not be able to reconcile their hearts.’” ‘Abda then realized that Mujahid was far more perspicacious than him.

The two reports taken together convey Mujahid’s conviction that sincere faith in God results in genuine bonds of friendship and good will among believers, expressed outwardly in gestures of friendship

towards one another, such as in shaking hands and exchanging smiles. But simply going through such motions does not automatically create a sense of bonhomie, unless they are firmly embedded in faith and love for God - this latter being a much harder task, as pointed out by Mujahid - and can only be effected by God Himself. Once firmly implanted in one's heart, love for God translates into love for one's fellow beings. Another report suggests that effusive expressions of affection are a natural consequence of the believer's love for God and, as a consequence, for His created beings. Fudayl b. Ghazwan related that he encountered Abu Ishaq and greeted him, upon which the latter asked, "Do you know me?" Fudayl replied, "Yes. And if it were not for my bashfulness before you, I would have kissed you."

Feelings of harmony and love towards one's fellow human beings are fragile, however, and must be constantly nurtured against the onset of divisiveness. For as one report on the authority of 'Umayr b. Ishaq warns, "the first [thing] to be removed from among people is concord and affection (Ar. ulfa)."¹⁷

3.2. Al-Qurtubi's Exegesis

In his exegetical work, al-Qurtubi focuses more briefly, in comparison with al-Tabari, on this verse and sees it essentially as parallel to 3:103. Thus 8:63 is also understood to refer specifically to the reconciliation between the two tribes of Aws and Khazraj after the advent of Islam. Al-Qurtubi further points to the rabid enmity that existed between Arab tribes in the Jahiliyya and comments that its dissipation in the Islamic period must be considered "one of the miracles of the Prophet, peace and blessings be upon him," in view of the fact that "they were the most prone to violence among God's creation." But then "God reconciled their hearts through faith," so that they would fight only to safeguard religion from its enemies. Al-Qurtubi refers to the alternate

---

¹⁷ Ibid.

explanation that the reconciliation in this verse refers more specifically to the bonds of friendship between the Meccan Emigrants and the Medinan Helpers and remarks that the meaning of this explanation is similar to the former.¹⁸

3.3. Ibn Kathir's Exegesis (d. 774/1352)

Ibn Kathir, like al-Tabari and other exegetes, also emphasizes the role of faith in God in extinguishing the rabid enmity between Aws and Khazraj in the pre-Islamic period and replacing it with “your obedience, and your mutual help and support of one another.” It was God Himself, “Almighty and Wise,” who brought about this reconciliation for “He does not dash the hopes of those who rely on Him.” Those whose hearts are reconciled are “those who love one another for the sake of God,” as related by the Companion ‘Abd Allah Ibn Mas’ud. Further, Ibn ‘Abbas is quoted as saying that “the bonds of blood-relationship may be severed and [God’s] bounty may be rejected, but when God brings hearts together, nothing can sway them.” Ibn ‘Abbas then proceeded to recite, “Were you to spend all that is on earth, you would not be able to reconcile their hearts.”¹⁹

The rest of Ibn Kathir’s exegesis of this verse largely resembles that of al-Tabari’s.

3.4. Muhammad ‘Abduh’s Exegesis

The well-known modern reformist exegete Muhammad ‘Abduh (d. 1905) in tandem with the medieval exegetes, also understands the Aws and Khazraj to be the referents in this verse. Taken together with Qur’an 3:103, the verse points to the Ansar and, according to the view of most commentators, does not deal with the Muhajirun at all. But

---

18 16. See his *al-Jami‘ li-ahkam al-Qur’an* (Cairo: Dar al-Sha‘b, n.d.), 4:2881.

19 See his *Tafsir al-Qur’an al-‘Azim*, ed. Mustafa Sayyid Muhammad et al. (Giza: n.d.), 7:114-15.

‘Abduh is of the opinion that 8:63 may be understood to refer to the Muhajirun and the Ansar together since “by God’s grace, they became brothers²⁰ without mutual envy or hostility, as is often common in such situations. He refers to the incident of the division of spoils after the battle of Hunayn and remarks that God through His grace and the wisdom of His messenger had averted any ill consequences.”²¹

“Were you to spend all that is on earth, you could not reconcile their hearts,” means, Abduh explains, that the Prophet had conferred the grace of God upon the believers through faith and a brotherhood which was much stronger in regard to affection and depth of emotion than a brotherhood based on common descent and shared nationality. Given the duration of their internecine warfare and their deep-seated hostility, no amount of worldly goods or benefits could have eradicated such a grievous state of affairs. Only sincere faith - the fulcrum of happiness in this world and the next - could have effaced such rancorous hostility. ‘Abduh understands this verse to also apply to the Muhajirun, who became brothers in faith despite differences in social status and worldly rank. He very expressively states this thus: As for the Muhajirun, reconciliation (ta’lif) occurred among their rich and the poor, their masters and their clients, their nobility and their common people, in spite of the arrogance of the Jahiliyya that had previously existed among them.” It was this enmity among them that allowed them to endure the enmity of their fellow tribesmen and relatives for the sake of God. None of this could have been achieved through all the wealth and enticements of the world.

‘Abduh then goes on to point to the centrality of love in human relationships as asserted by wise people through the ages. They agree that

---

20 18. This refers to the mu’akhat whereby the Prophet paired in most cases a Meccan Emigrant with a Medinan Helper to foster brotherly relations between them.

21 See his *Tafsir al-Manar* (Cairo: 1349/1931), 10:70-71.

“Love is the greatest of all bonds among humans and the most potent inducement to happiness is human social life and its refinement.” They further concur that in the absence of love, nothing else can take its place in repelling evil, while the proper functioning of society is contingent on “the virtue of justice” (fadilat al-’adl). While previously love was considered to be instinctual and not a matter of choice, while justice was an act of deliberation (lit: “one of the acquired actions;” Ar. min al-a’mal al-kasbiyya), Islam made love a virtue and justice an obligatory duty, the latter being obligatory upon all who reside in the Islamic state, with no distinction between the Muslim and non-Muslim, the pious and the impious, the rich and the poor, etc.²²

4. Said Nursi’s Thought

In his well-known work *Risale-i Nur*, Bediuzzaman Said Nursi in his Twenty-Second Letter deals with the issues of disunity and discord among believers and the virtues of inculcating among them feelings of fraternity and love. He states,

Dispute and discord among the believers, and partisanship, obstinacy and envy, leading to rancor and enmity among them, are repugnant and vile, are harmful and sinful, by the combined testimony of wisdom and the supreme humanity that is Islam, for personal, social, and spiritual life. They are in short, poison for the life of man.²³

Said Nursi underscores the centrality of reconciliation in the Qur’anic paradigm of harmonious co-existence on the basis of particularly Qur’an 49:10, 41:34, and 3:134, all of which stress the importance of maintaining concord and fraternal ties among believers. Verse 41:34, which states “Repel evil with what is better than it; then the one betwe-

---

22 Ibid.

23 Bediuzzaman Said Nursi, *Letters*, tr. Sukran Vahide (Istanbul: 1997), 2:311.

en whom and yourself enmity prevails will become like your friend;” and 3:134, which states “Those who suppress their anger and forgive people - verily God loves those who do good” in particular counsel believers not to give in to the natural impulse to seek revenge for the infliction of some harm upon them, The suppression of one’s possibly justifiable anger and subsequent forgiveness is a far superior course of action because it is selfless and strengthens the community of believers in unity rather than promoting divisiveness. The medieval exegete Ibn Kathir in his commentary on 41:34 says that it is precisely the act of charitableness and kindness (al-ihsan) evident in repelling evil with good (that is, by forsaking retaliation for some injury) which causes your adversary to seek reconciliation with you, to develop affection and sympathy for you, so much so that he or she now becomes transformed into “your intimate friend or your relative on account of [his or her] compassion for and charity towards you.”²⁴

In his detailed discussion of why rancor and enmity among believers are dangerous toxins, Bediuzzaman also emphasizes the heart as the locus for sustained beneficial change in human relationships. He warns that the enmity within one’s heart is far more detrimental to the spiritual and physical well-being of the believer than the enmity of an external enemy. He advises,

If you wish to nourish enmity, then direct it against the enmity in your heart attempt to rid yourself of it. Be an enemy to your evil-commanding soul and its caprice and attempt to reform it, for it inflicts more harm on you than all else. Do not engage in enmity against other believers on account of that injurious soul.²⁵

The best way to defeat your enemy is in fact to “respond to his evil with good” as the Qur’an counsels. A quintessential trait of the sin-

---

24 Ibn Kathir, *Tafsir* (Beirut: 1990), 4:103.

25 Nursi, *Letters*, 2:314.

cere believer is nobility, both of intent and action. Treating your enemy with kindness and goodness is the nobler course of action, Nursi explains, and allows him or her the opportunity to repent and become a friend. Returning one's enemy's hostility causes him or her to persist in a state of enmity, for even if the enemy is outwardly defeated, hatred will continue to burn in his or her heart, and a true resolution of the hostility cannot be attained.²⁶

Said Nursi also stresses, like the medieval exegetes before him, that when genuine love towards one's fellow human beings resides in one's heart, then "(t)he believer loves and should love his brother, and is pained by any evil he sees in him. He attempts to reform him not with harshness but gently." How can that not be after all? The believers are united by a commonality of belief and purpose. "The unity of belief," Bediuzzaman declares, "necessitates also the unity of hearts, and the oneness of our creed demands the oneness of our society." Aggression towards a fellow believer is thus tantamount to transgressing against the entire community of the faithful which is built upon a collectivity of fraternal bonds at the personal level.²⁷

Like al-Qurtubi before him, Bediuzzaman endorses positive differences of opinion which seek not to destroy and dominate but to reform and improve the other. The first promotes partisanship which is extremely destructive of cordial social relationships while the latter promotes a healthy pluralism of ideas which are mutually reinforcing, wedded as they are to the pursuit of a common objective.²⁸

This common objective is to act for the sake of God and ward off the discord and anarchy associated with anti-God forces such as the Dajjal ("the anti-Christ") at the end of time. Nursi warns, "If one does

---

26 Ibid., 2:314-15.

27 Ibid., 2:313.

28 Ibid., 2:317-18.

not make of the exalted rules, ‘Love for the sake of God, dislike for the sake of God, judgment for the sake of God’ the guiding principles of one’s conduct, dispute and discord will result.”²⁹

5. Conclusion

The two principal Qur’anic verses under consideration and their exegeses by some of the most prominent Muslim commentators through time have much to tell us today about faith-based resolution of conflictual situations and harmonious coexistence with others. The verses locate the locus of both love and animosity within the human heart - which of the two gets the upper hand within it is contingent upon certain choices of the individual. The individual, on the one hand, may choose to believe in and submit to God, thereby cleansing his or her heart of resistance to His will and allowing one’s heart to be flooded with love for Him and, consequently, for His creation. On the other, he or she can reject faith in God and harden one’s heart against one’s fellow human being and thus allow oneself to be swept away by worldly needs and desire for dominance. The two diametrically opposed states are exemplified by the Medinan tribes of Aws and Khazraj who were intractable enemies before the advent of Islam. But once faith entered their hearts through their submission to God, it was God Himself, as the exegetes, remind us, who transformed their inward state from one of animosity to fraternal love and reconciliation. The exegetes are thus clearly alluding to the transformative power of selfless love unvitiated by ulterior motives other than the common pursuit and defense of a higher truth and reality.

In terms of generating social harmony, several reports relate that internal feelings of fraternal love need to be expressed in external gestures of bonhomie and affection towards one another, such as smiling, shaking hands, embracing and kissing one another. For hearts to truly reconcile and strengthen social bonds, it is not enough, however, to

---

29 27. Ibid., 2:319.

simply go through these gestures of conciliation and rapprochement. If such gestures do not spring from a deep-seated conviction that one's fellow being must be loved for the sake of God, then they remain at the level of external social politesse and cannot effect social reform at the deepest, grass-roots level. As the late 1st/7th century exegete Mujahid had counseled, transformation of one's heart as a prelude to genuine reconciliation is a much more difficult and challenging enterprise and requires that one be, above all, constantly receptive to God's guidance and His will. Reconciliation, once effected, requires constant vigilance and nurturing since, as 'Umayr b. Ishaq had warned, friendship and intimacy among people are susceptible to dissipation in adverse circumstances. This is further demonstrated in the example that the thirteenth century exegete Ibn Kathir provides of the incitement of the Aws and Khazraj to the brink of violence because they allowed one skilled in the art of sedition to inflame their passions. It was the Prophet himself who reminded them of God's favor towards them in creating bonds of fraternal love between them. This drew them back from the edge of violence and caused them to fling away their weapons and turn repentantly towards one another.

The Qur'anic concept of "the joining" or "reconciliation of hearts" (ta'lif al-qulub), as explicated by exegetes from Mujahid to Said Nursi, is a particularly important one in the general context of quotidian human relationships and of special relevance today in the field of conflict resolution and religious peacebuilding in our fractious world. It offers a preliminary methodology of effecting reconciliation among adversaries, rooted in love for God which translates (or is meant to translate) into love and respect for all God's created beings. Contemporary Muslims may use this concept as a useful springboard for developing more detailed procedures for constructive peace-building, thereby taking to heart their faith and more effectively implementing its moral imperatives.

6. References

Ibn Kathir. *Tafsir al-Qur'an al-'azim*. ed. Mustafa Sayyid Muhammad et al. Giza: 2002.

Ibn Kathir. *Tafsir*. Beirut: 1990.

Al-Qurtubi. *Al-Jami' li-ahkam al-Qur'an*. Cairo: n.d.

Muhammad 'Abduh. *Tafsir al-manar*. Cairo: 1931.

Nursi, Bediuzzaman Said. *Letters*, tr. Sukran Vahide. İstanbul: 1997.

Al-Tabari, *Jami' al-bayan fi tafsir al-Qur'an*, ed. Mahmud Muhammad Shakir and Ahmad Muhammad Shakir. Cairo: 1954.

SAİD NURSİ'NİN KAMU DÜZENİNE VE ASAYİŞE KATKISI AÇISINDAN MÜSBET HAREKET ANLAYIŞININ ÖNEMİ

Ali KUYAKSİL¹

Öz

İnsan ruh ve bedenden ibaret olan, sözle anlaşılan, akıl ve düşünme yeteneği ve nice duyguları olan en gelişmiş bir canlıdır. Bu özelliklerine paralel farklı ihtiyaçlarını karşılamak için diğer insanlarla ortak yaşamaya ve sosyal ilişkiler kurmaya mecburdur. Bu ilişkilerin adalet üzere olması kanun ile ve devletin sağladığı kamu düzeni ve asayiş ortamı sayesinde olur.

Türkiye’de Bediüzzaman Said Nursi ve yazdığı Risale-i Nur Külliyyatı uzun süren ve tekrarlanan hukuki mücadeleler sonucu kamu düzenine zarar vermediği, aksine olumlu katkı sağladığı anlaşılmıştır. Ancak son zamanlarda Türkiye’de yaşanan sosyal ve politik olaylarda yer almış bazı kişilerin görünüşte Risale-i Nur okuyor görünmeleri ve bu olumlu kanaate zarar vermiş görünmeleri sebebiyle konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Tebliğde girişten sonra bazı temel kavramlar incelenmiştir. Türkiye’de kamu düzeni ve asayişin korunması konusuna değinilmiştir. Kırsaca Bediüzzaman Said Nursi ve Risale-i Nur Külliyyatı hakkında bilgi

---

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Polis Akademisi Gaziantep POMEM, akuyaksil@hotmail.com

verilmiştir. Sonra Bediüzzaman Said Nursi'nin Hayatında Müsbet Hareket örnekleri verilerek, Risale-i Nur Külliyyatı'nda "Müsbet Hareket" incelenmiştir. Tebliğ genel değerlendirme ve sonuç ile sonlandırılmıştır. Bu araştırma bir alan araştırması olmayıp, yazılı kaynaklar üzerinden yapılan nitel bir araştırmadır. Konu betimsel yöntemle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Risale-i Nur, Said Nursi, Kamu Düzeni, Asayiş, Müsbet Hareket.

Abstract

The Significance of the Understanding of Positive Action in Terms of Said Nursi's Contribution to Public Order and Public Safety

Man is a being consisting of flesh and soul, possessing mental, emotional, and sensory abilities, and communicating with others verbally. Therefore he has to live and interact with other human beings in a society in order to meet his variable needs. These relationships can be built and maintained justly only through law, public order and safety provided by a government.

Said Nursi's religious books called the Corpus of Risale-i Nur have been realized through repetitive trials in many courts to be having no harm but contributing positively to the public order. However because some people who took place in the social and political events taking place recently in Turkey were seemingly among the readers of the Risale-i Nur, this positive impression of the Risale-i Nur and its author seem to have been partially harmed, we have intended to clarify the issue through the Corpus of Risale-i Nur and Said Nursi's life.

After an introduction some basic concepts will be examined in this paper. We discuss the protection of public order and public safety in Turkey. After a brief presentation about Said Nursi and the Corpus of Risale-i Nur, we analyze Positive Action in the Risale-i Nur Collection by giving some of its examples in Nursi's life. The paper is rounded up

by the general evaluation and conclusion. This research is not a field study yet it is a qualitative research conducted with a descriptive method based on written sources.

Key Words: Risale-i Nur, Said Nursi, Public Order, Public Safety, Positive Action

1. Giriş

İnsan kâinat içerisinde diğer canlılardan farklı olarak en güzel surette yaratılmıştır. Sosyal yönü ağır basmaktadır. Birlikte yaşayarak, başta güvenlik olmak üzere birçok ihtiyacını bu şekilde karşılamaktadır. Sosyal hayatını devlet dediğimiz tüzel kurumun sağladığı kamu düzeni içerisinde devam ettirmektedir. Devletlerin kamu düzeni devamlı olarak iç ve dış tehditler altında bulunmaktadır. Devletler iç ve dış güvenlik güçleri aracılığıyla devamlı olarak bu tehditlerle mücadele ederek varlıklarını devam ettirebilmektedirler.

Türkiye'nin son zamanlarda başta ekonomi olmak üzere birçok alanda olumlu gelişmeler göstermiştir. Bu durum Türkiye'yi üzerinde "oyun oynanan" ülke olmaktan çıkarıp "oyun kurucu" bir ülke olma konumuna doğru götürmektedir. Bu durumdan rahatsız olan ülkelerin iç ve dış uzantıları olan terör örgütleri birleşerek ortak hareket etme kararı almışlardır. Devletimiz de bunlara karşı artık sadece güvenlik boyutlu değil, bataklığı kurutacak nitelikte çok boyutlu mücadele etmektedir.

Bu çok boyutlu mücadelenin bir kısmı da Paralel Devlet Yapılanması/Fetullahçı Terör Örgütü (PDY/FETÖ) ile olmaktadır. Kamuoyunda bu örgüt mensupları daha önce Risale-i Nur okuyor olarak bilinmektedirler. Bu mücadele sırasında bilerek veya bilmeyerek Risale-i Nur Külliyyatını okuyan değişik kimseler de paralel yapıya mensupmuş gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Oysa günümüzde Paralel Yapının Risale-i Nurları kendilerine taraftar toplamak üzere bir araç olarak kullandıkları ortaya çıkmıştır. Araç olarak kullanılan bu kitaplar

daha sonra da sadeleştirme adı altında tahrif edilme yönüne gidilmiştir. Bu durumdan Said Nursi'nin hayatta kalan talebeleri rahatsızlığını dile getirmişlerdir. Bunun üzerine 26.11.2014 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile devlet bu eserleri koruma altına almıştır. Bakanlar Kurulu'nun 2014/7007 sayılı kararı ile de eserlerin yayımlanma hakkı ve eserleri neşrecek yayınevlerine eserlerin aslına uygun metnini verme görev ve yetkisi Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı Temmuz 2017 tarihi itibarıyla; *İşârâtü'l-İ'câz, Sözlür, Mektubât, Mesnevi-i Nuriye* gibi dört büyük eserin birden fazla baskısını gerçekleştirmiştir. Basılan beş küçük kitap ise şunlardır: *İhlâs Risalesi, Uhuvvet Risalesi, Küçük Sözlür, Hastalar Risalesi ve Ramazan, İktisat, Şükür Risaleleri*. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı tarafından doğu ve güneydoğudaki bazı okullara Bediüzzaman Said Nursi isimleri de verilmiştir. Van'da ise Bediüzzaman'ın yüz yıl önce kurmak istediği Medresetüzzehra yerine "Van Zehra Üniversitesi" açma tasarısı çalışmaları yapılmaktadır. Kısacası Said Nursi'nin talebesi Mehmet Nuri Güleç'in (Fırıncı) dediği gibi; "*Başta Cumhurbaşkanımız ve hükümet üyeleri olmak üzere, ülkemizin yöneticileri, FETÖ ile Risale-i Nur'un hiçbir ilgisi bulunmadığını yakînen bilmektedirler*". Ancak daha alt düzeylerde bilgisiz yapılan bazı işlemlerden sıkıntılar yaşanmaktadır.²

Tüm terör örgütlerinin amacı gibi PDY/FETÖ'nün de amacı eylemler sonrasında devletten ve hükümetten küskün, memnuniyetsiz kitleler oluşturarak, devlete karşı halkı yanına çekmeyi amaçlamaktadırlar. Elde başka bir delil olmadan insanları sırf Risale-i Nur okuyor diye paralelci, cemaatçi gibi etiketleyerek veya sahte ihbarlarla PDY/FETÖ mensubu gibi göstermek, kripto FETÖ'cüler yada laikliği din karşıtlığı şeklinde anlayanlar tarafından bilerek veya konunun cahili olanlar tarafından da bilmeyerek terör örgütünün amacına hizmet etmektir. Ayrıca böyle bir durum hukuk devletinde "*suçların şahsiliği ilkesi*" ile de bağdaşmaz.

2 (<http://www.risalehaber.com/cumhurbaskanimiz-feto-ile-risale-i-nurun-farki-ni-biliyor-278253h.htm>; Erişim Tarihi: 21.07.2017).

Said Nursi, “*Baki bir hakikat, fani şahsiyetler üzerine bina edilmez. Edilse hakikate zulümdür*”³ diyerek, fani hatalı gördüğü kendi şahsiyetinden ziyade nazarları yazdığı eserlere tevcih etmiştir. Ziyaretçilere dair bir mektubunda “*Risale-i Nur ’u okumak, on defa benimle görüşmekten daha kârlıdır*”⁴ diyerek, dikkatleri yine kitaplar üzerine çekmektedir. Bu nedenle Risale-i Nur hizmeti ile yapılan değerlendirmeler, bizzat kitaplar üzerinden ve Said Nursi’nin hayatı üzerinden yapılırsa sağlıklı bir sonuca ulaşılabilir. Yoksa etrafındaki taraftar sayısını artırmak için Risale-i Nuru kendi istek ve arzularına göre kısmen okuyup, külliyyatın genel ruhuna hâkim olamayan insanların değerlendirmeleri bizleri yanlış sonuçlara götürecektir. Bu nedenle biz de bu araştırmamızda kişi ve ya gruplardan bağımsız olarak, Bediüzzaman Said Nursi’nin hayatı ve Risale-i Nur Külliyyatı üzerinden konuya açıklık getirmeye çalıştık.

2. Bazı Temel Kavramlar

Bu alt başlıkta araştırmamızda önemli yeri olan ve sık sık kullandığımız bazı kavramları açıklayacağız. Çalışma başlığında geçen bu kavramlardan bazıları; Kamu Düzeni, Asayiş, Müspet Hareket, Risale-i Nur ve Said Nursi’ dir. Said Nursi ve Risale-i Nur ile ilgili kısa bilgi ayrı bir başlık olarak verilecektir.

2.1. Kamu Düzeni

Devletin en başta gelen görevlerinden birisi de güvenliği sağlamaktır. Güvenliği iç ve dış güvenlik olmak üzere ikiye ayırabiliriz. 1) Dış güvenlik: Devletin bağımsızlığının ve egemenliğinin korunmasına dış güvenlik denir. 2) İç güvenlik: Ülke içinde bireylerin can ve mal emniyetinin sağlanması, huzur içinde yaşamalarını sağlamaya yönelik faaliyete iç güvenlik denir ki bu da idare hukukunda “kamu düzeni” kavramı ile ifade edilir.

3 Said Nursi, *Emirdağ Lahikası*, Beşinci Baskı, (İstanbul: RNK Neşriyat, 2010), 1:73; Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, Yedinci Baskı, (İstanbul: RNK Neşriyat 2011), 474.

4 Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 687.

Kolluk esas itibariyle, kamu düzenini sağlamaya yönelik bir kamu hizmeti faaliyetidir. Kolluk faaliyetlerinin nihai hedefi, kamu düzenini sağlamak ve kamu yararını gerçekleştirmektir. Kamu düzeni polis dilinde “emniyet”, “asayiş” ve “huzur” hukuk literatüründe teknik bir terim olan “kamu düzeni” deyimini ifade edilmektedir.⁵

Kamu Düzeni; Bir devlette güvenliğin ve diğer kamu hizmetlerinin düzgün bir biçimde sürdürülmesini, devletin, emniyet ve asayiş ile fertler arasındaki ilişkilerde huzur ve ahlak kurallarına uygunluğu sağlamaya yarayan kuruluş ve kaidelerin tümünü ifade eder.⁶ Buna göre kamu düzeni kavramı “güvenlik”, “esenlik”, “sağlık” ve “genel ahlak” unsurlarından oluşmaktadır.⁷

- *Güvenlik (Asayiş)*: Kamu güvenliği ya da asayiş denilen bu unsur, kişilerin can ve mal emniyetinin sağlanması demektir. Kişilerin mallarının ve canlarının hiçbir tecavüz, saldırı, itme, durdurma ve tahrip gibi davranışlara maruz kalmadan yaşamalarıdır. Aşağıda asayiş kavramı üzerinde ayrıca durulacaktır.

- *Esenlik (Kamu Huzuru)*: Âmme selameti ya da âmme sükûnu da denilen bu unsur, bireylerin toz, duman, ışık, gürültü gibi rahatsız edici etkilerden uzak bir şekilde yaşamalarının sağlanmasıdır. Bu tür davranışların birçoğu Kabahatler Kanunu'nda “kabahat” olarak düzenlenmiş ve idari para cezası yaptırımına bağlanmıştır.

- *Genel Sağlık*: Tüm bireylerin bulaşıcı ve salgın hastalıklardan korunması, genel yaşantının sağlık koşulları içerisinde devam ettirilmesidir. Bu anlamda yaygın bulaşıcı hastalıkların önlenmesi genel sağlık kavramı içinde yer alır.

- *Genel Ahlâk*: Genel ahlâkın korunması da kamu düzeni içeri-

5 Remzi Fındıklı, İdare Hukuku, (Ankara: Selim Kitabevi, 2009), 258.

6 Yılmaz Yaşar, *Polis Meslek Hukuku*, 25. Baskı, (Ankara: Mustafa Kitabevi, 2006), 132.

7 Remzi Fındıklı, İdare Hukuku, 259.

sinde yer alır. Bireylerin, toplumun genel ahlâk kurallarına riayet etmesi, bunları ihlal eden davranışların engellenmesi gerekir. Ahlâki davranışlar, toplumdan topluma bazı değişiklikler gösterebileceği gibi, bir toplumda yer ve zamana göre de değişiklik gösterebilir.

2.2. Asayiş

Hukuka uygun gerekli önlemlerin alınması sonucunda; devlete, topluma kişilere, mal ve eşyalara yönelik tehlike, kaza ve sabotajların olmadığı bir ortamı, düzensizlik ve karışıklığın önlenmesi, hayatın normal akışının sağlandığı, huzur ve güven ortamının varlığı konusunda kamuda oluşturulan yerleşik ve yaygın ortamı ifade eder.⁸

Asayiş, toplumda fiilen huzursuzluğun olmamasını ve huzurlu toplumu ifade etmektedir. Bazı çalışmalarda asayiş, “*dirlik ve esenlik-sükûn*” olarak adlandırılmaktadır. Asayiş toplum hayatının normal gereklerini aşan rahatsızlığın ve karışıklığın yokluğu, toplum hayatının normal ve katlanılabilir olması demektir. Asayiş, güvenliğin egemen olması, korku ve endişe oluşturacak herhangi bir şeyin bulunmaması halini ifade eder. Bu yönü ile asayiş maddi polis nizamını ifade eder.⁹

Güvenlik kelimesi ile genel olarak iki anlam iç içe geçmiş olarak birlikte anlatılmak istenir. Bu kavramlardan birincisi güvenlik, ikincisi de asayıştır. Kısaca, güvenlik suç işlenmesinin önlenmesi, asayiş ise işlenen suçların sanık ve delilleriyle yargı önüne çıkarılarak cezalandırılmasıdır.¹⁰

2.3. Müsbet Hareket

Bu kavram iki kelimededen oluşmaktadır. Bu kelimelerin önce sözlük anlamları verilecek daha sonra bu çalışma kapsamında kastedilen özel anlamı üzerinde durulacaktır.

8 Yaşar, *Polis Meslek Hukuku*, s.132.

9 R. Cengiz Derdiman, *Polis Yönetimi ve Hukuku*, 3. Baskı, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007), 7.

10 DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Güvenlik Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyon Raporu*, (Ankara: DPT Yayını, 2001), 5.

Büyük Türkçe Sözlüğe göre, *Müsbet*; “1. Delil gösterilmiş, delilli, doğruluğu anlaşılmış, ispat olunmuş. 2. Sağlam, kavî. 3. Menfi olmayan olumlu, pozitif” anlamlarına gelmektedir.¹¹ Aynı sözlükte hareket kelimesine on iki farklı anlam verilmiştir. Bunlardan sadece ilk dört anlamı aktaracağız. *Hareket*; 1. Bir cisim veya parçanın sabit bir noktaya göre yer veya durum değiştirmesi, durgunluktan, sakin halden çıkma. 2. Kımıldanma, oynama, deprenme. 3. Yola çıkma yürüme. 4. Tutum, davranış, tavır, tarz, gidiş.

Said Nursi'nin talebesi Abdullah Yeğin tarafından hazırlanan Yeni Lügat'ta *Müsbet*; “İsbât olunan. Delilli. Açık ve sabit olan. Menfinin zıddı. Pozitif, olumlu. Yazılıp kaydedilmiş. Tespit edilmiş olan”¹² şeklinde açıklanmaktadır. Aynı sözlükte *Hareket*; “Kımıldanma. Davranış. Yola çıkmak, Bir cismin sabit bir noktaya göre yerinin veya durumunun değişmesi. Sarsıntı”¹³ şeklinde açıklanmaktadır. Aynı sözlükte bu iki kelimenin birleşimi olan *Müsbet Hareket*; “Doğruluğu âşikâr olan ve belli ve isbat edilebilen; doğru düşünenlerin kabul edebileceği kanun ve nizama uygun hareket. Allah'ın (C.C.) emrine uygun, tahripkâr ve tecavüzkâr olmayan, yapıcı ve tamir edici tarzda olan, mizan adalet ve insafa uyan hareket”¹⁴ şeklinde açıklanmıştır.

Said Nursi'nin hizmet metodu müsbet harekettir. O bütün ömrü boyunca tatbik ettiği bu prensibi vefatından önceki son dersinde de tekrar etmiştir:

“Bizim vazifemiz müsbet hareket etmektir. Menfi hareket değildir. Rıza-yı İlahîye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapmaktır, vazife-i İlahiyeye karışmamaktır. Bizler asayiş muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti içinde herbir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz...

”¹⁵

11 D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 814.

12 Abdullah Yeğin, *Yeni Lugat*, (İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları, 1992), 496.

13 Abdullah Yeğin, *Yeni Lugat*, 196.

14 Abdullah Yeğin, *Yeni Lugat*, 496.

15 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2: 249.

Bu ifadelerle müsbet ve menfi hareketin özü ortaya konmuş sayılır. Bediüzzaman'ın başka yerlerdeki açıklamalarını da dikkate alarak aşağıdaki gibi bir Müsbet-Menfi değerlendirmesi yapmamız mümkündür:¹⁶

* Allah rızası için çalışmak müsbet; riya, gösteriş ve menfaat için çabalamak menfi bir durumdur.

* İman hizmeti müsbet; küfür ve dalâlete, isyan ve sefahate çalışmak menfidir.

* ***Asayışı muhafaza müsbet; kavga ve ihtilal çıkarmak, huzur ve emniyeti ihlal etmek menfidir.***

* Sabır ve şükür müsbet; sabırsızlık ve isyan menfidir.

* Gönül yapmak müsbet; kalp kırmak menfi.

* Şefkat müsbet; öfke menfi.

* Sabır müsbet; isyan menfi.

* Affetmek müsbet; öfke menfi.

* İltifat müsbet; hakaret menfi.

* Hüsn-ü zan müsbet; su-i zan menfi...

İman ve Kur'an hizmetinde bulunurken kişiler ne kadar sıkıntı ve zulüm görürlerse görsünler müsbet hareket gereği ülke içinde kaba kuvvete başvurmamalıdır. Said Nursi bir ömür boyu müsbet hareket etmeyi kendine düstur edinmiştir.¹⁷ Bir mekteb-i irfan olan Risale-i Nur'un müellifi ve şâkirtleri asayişin, nizam ve intizamın fahri ve manevi bekçileridir. Manevî sahada, kalplerde ve dimağlarda anarşinin bozunculuğun kalkmasına çalışmaktadırlar.¹⁸ Memleketin her tarafın-

16 Alaaddin Başar, "Bir Ömrün Değişmez Prensibi: Müsbet Hareket", *Katre* (2016), 1:21-26.

17 Başar, "Bir Ömrün Değişmez Prensibi: Müsbet Hareket", 17.

18 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 641.

da bulunan bu yüz binlerce Risale-i Nur talebesinden hiç birinin, hiçbir yerde asayiş ihlal eden hiçbir hareketi, hiçbir vakası yoktur. Her Nur talebesi, hükûmetin nizam ve intizamın tabii birer muhafızdır; asayişin manevi bekçisidir.¹⁹

3. Türkiye'de Kamu Düzeni ve Asayişin Korunması

Devlet güvenliği bir bütün olarak devletin sınırları içerisinde kalan, kişileri de kapsayacak şekilde hem iç güvenliği hem de devlete karşı dışarıdan gelebilecek tehlikelere yönelik olarak dış güvenliği kapsamaktadır. Devlet güvenliğini bir bütün olarak düşünmek gerekir. İç güvenlikte ortaya çıkabilecek bir güvenlik zafiyeti, dış güvenliğe yönelik çalışmaları ve politikaları da doğrudan etkileyecek ve devlet varlığını devam ettirme konusunda zorlanacaktır. Güvenliği sağlamak, devletin asli ve birinci derece görevleri arasında gelir. Dolayısıyla güvenliği sağlamadan diğer işlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi mümkün değildir. Bu nedenle iç güvenliğin sağlanmasında rolü olan bütün kurum ve kuruluşların çok iyi koordine edilmesi ve iş birliği içerisinde olmaları gerekmektedir.²⁰

Ülkemiz sınırları içerisinde genel emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin bozulmaması için önlemler alma, suç ve suçluları tespit ederek yakalama ve yargı organlarına sevk etme görevlerinin yasalarca verildiği teşkilatlar genel kolluk kuvvetleri olarak tanımlanmaktadır.²¹ Türkiye'de iç güvenlik yani kamu düzeninin korunması ve kamu güvenliğinin sağlanması görevleri, İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapan emniyet, jandarma ve sahil güvenlik teşkilatları tarafından yürütülmektedir. Ayrıca belli bir hizmet alanında görevli Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü ile Orman Muhafaza Müdürlüğü de kolluk

19 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 613.

20 Ünal Acar ve Ömer Urhal, *Devlet Güvenliği İstihbarat ve Terörizm* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), 134-136.

21 Yaşar, *Polis Meslek Hukuku*, 21.

yetkisine sahip bir kuruluştur. Türkiye çoklu kolluk yapılanmasını Fransa'nın etkisiyle 1850'li yıllarda benimsemiştir. Jandarma ve sahil güvenlik askeri yönü ağır basan kolluk birimleridir. Ancak toplumdaki algılanmaları daha çok askeri yönleriyle olduğundan Türkiye'de kolluk hizmetlerinde ilk akla gelen polis teşkilatıdır.²² Polis her açıdan İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır.

15 Temmuz 2016 öncesi Jandarma ve Sahil Güvenlik kolluk açısından İçişleri Bakanlığına, askeri ve idari (özlük, atama, terfi vb.) açılardan Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlıydılar. Bu durum demokrasi karşıtı ve darbe yanlısı güçler için devamlı olarak sivil iradeye bağlı olan polise karşı alternatif bir güç olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Darbe gecesi Jandarma Genel Komutanlığı'na giden Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele Daire Başkanı Turgut Aslan, korumasıyla rehin alınarak bodrum katta başlarından vurulmuşlardır. Koruması şehit olmuş, kendisi de ağır yaralı olarak kurtarılmıştır. Cumhurbaşkanımız, kendisini tedavi olduğu hastanede ziyaret etmiştir.²³

Sahil Güvenlik Komutanlığı, hizmet yönünden İçişleri Bakanlığına bağlı silahlı bir kuvvettir. Ülkemizin bütün sahillerinde, iç suları olan Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında, liman ve körfezlerinde, karasularında, münhasır ekonomik bölgesi ile ulusal ve uluslararası hukuk kuralları uyarınca egemenlik ve denetimimiz altında bulunan tüm deniz alanlarında faaliyetini sürdürmektedir. Denizlerimizde genel kolluk kuvveti olarak görev ve yetkilere sahip olan Sahil Güvenlik Komutanlığı 2692 sayılı yasa ile teşkilatlandırılarak görevleri tanımlanmıştır.²⁴

22 Veysel K. Bilgiç, *Yönetim ve Güvenlik Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), 113.

23 <http://www.memurlar.net/haber/678958/erdogan-dan-darbeciler-tarafindan-vurulan-aslan-a-ziyaret.html>; Erişim Tarihi: 21.07.2017.

24 Remzi Fındıklı, *Devletin İdari Yapısı ve İşleyişi* (Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2012), 154.

Diğer güvenlikle ilgili birimler arasında; iç ve dış istihbarat faaliyetlerinden birinci derecede sorumlu bir kuruluş olarak ülke genelinde faaliyetlerini yürütmekle görevli Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) bulunmaktadır. Ayrıca Milli Güvenlik Kurulu da devletin en üst seviyesinde güvenlik politikalarının ve hedeflerinin belirlendiği istişarî bir kurum olarak devlet sistemi içerisinde yerini almaktadır.²⁵

Bu kurumlardan polis sivil bir görünüm arz ederken jandarma ve sahil güvenlik yarı askeri yarı sivil bir görünüm arz etmektedir. Ayrıca bu iki kurumun asayiş ve güvenlik hizmetleri dışında diğer yönlerden Genelkurmay Başkanlığına bağlı olması iç güvenlik yönetiminde çok başlılığı doğurmaktadır. Bu sivil iktidar üzerindeki militer vesayetçi görüntü Türkiye'nin hem AB sürecinde hem de uluslararası ilişkilerinde oldukça başını ağrıtmaktadır.²⁶

Özel kolluk; genel kolluk kuvvetleri dışında kalan ve kendi özel kanunlarının koyduğu esaslar dâhilinde kurulup, bu kanunlarda belirlenen görevleri yapan kuruluşlardır. Özel kolluk güçlerine kendi hizmet sahalarında güvenliği sağlamak amacıyla yasalarla silah taşıma ve kullanma yetkisi de verilmiştir. Ülkemizde faaliyet gösteren başlıca özel kolluk kuruluşları aşağıda sıralanmıştır: Belediye Zabıtası, Liman Zabıtası, Orman Muhafaza, Gümrük Muhafaza ve 5188 sayılı kanuna göre kurulan Özel Güvenlik Teşkilatları. Yardımcı Kolluk; genel ve özel kolluk görevlilerinin bulunmadığı zamanlarda kolluk görevini ifa eden kişi ve kuruluşlardır. Özellikle genel kolluk kuvvetlerine yardımcı olan bu kolluk kişi ve kuruluşlarına örnek olarak; Çarşı ve Mahalle Bekçileri, Köy Muhtarları, Köy Korucuları, Çiftçi Mallarını Koruma Bekçileri, Kır Bekçileri, Gemi Kaptanları verilebilir.²⁷ 5188 sayılı ka-

25 Acar ve Urhal, *Devlet Güvenliği İstihbarat ve Terörizm*, s.136.

26 Öksüz, Harun. *Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Hesapverebilirlik Bağlamında İç Güvenlik Yönetimine Yansımalar* (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2006).

27 Ali Kuyaksil ve Musa Tiyek, "Türkiye'de Güvenlik Hizmeti Olarak Özel ve Gö-

nuna göre kurulan Özel Güvenlik Teşkilatları eğitimi, hizmet satın alınması, hizmet satması, alarm merkezleri ve özel güvenliğe ihtiyacın olup olmadığının belirlenmesi gibi konular itibariyle özel bir konudur. Özel güvenliğin hizmet vereceği alan ve görevlilerin yetkilerinin bu alanla sınırlı kalması itibariyle de yerel bir konudur.

4. Bediüzzaman Said Nursi ve Risale-i Nur Külliyyatı

Bediüzzaman Said Nursi ve Risale-i Nur Külliyyeti hakkında pek çok eser telif edilmiştir. En başta kendisi hayatta iken hazırlanan “*Risale-i Nur Müellifi Bediüzzaman Said Nursi Tarihçe-i Hayatı*” isimli kitap gelir. Ayrıca Necmeddin Şahiner’in “*Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*” biyografi çalışması ve Prof. Dr. Şerif Mardin tarafından hazırlanan “*Bediüzzaman Said Nursi Olayı*” en çok bilinen tek ciltlik örneklerdendir. Bu konuda Bediüzzaman’ın talebelerinden Abdulkadir Badıllı’nın üç ciltlik “*Müfassal Tarihçe-i Hayat*” isimli belgelere dayanan önemli bir çalışması mevcuttur. Hollanda Rotterdam İslam Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ahmet Akgündüz’ün hazırladığı “*Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman ve İlmi Şahsiyeti*” isimli çalışma ise altı ciltten oluşmaktadır. Bu araştırma içerisinde bir alt başlıkta bu konuda kısa bir bilgi vermeyi faydalı gördük. Bu nedenle fazla ayrıntıya girmeden Bediüzzaman Afyon hapsinde mevkuf (tutuklu) iken kendi izni ile avukatları tarafından kaleme alınarak Başbakanlık, Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığına gönderdiği bir yazıda Risale-i Nur’un önemini şöyle anlatır:

“...kaderin cilveleri, beni menfî (sürgün) olarak muhtelif yerlerde bulundurdu. Bu esnada Kur’an-ı Kerim’in feyzinden kalbime doğan füyuzatı yanımdaki kimselere yazdırarak bir takım risaleler vücuda geldi. Bu risalelerin heyet-i mecmuasına “Risâle-i Nur” ismini verdim. Hakikaten Kur’anın nuruna istinad edildiği

---

nüllü Güvenlik”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, (Ankara: Polis Akademisi Yayını, 2003), 69.

için, bu isim vicdanımdan doğmuş. Bunun ilham-ı İlahî olduğuna bütün îmanımıla kaniim ve bunları istinsah edenlere “Bârekâllah” dedim. Çünkü, îman nurunu başkalarından esirgemeye imkân yoktu. Bu risalelerim, bir takım îman sahipleri tarafından birbirinden alınarak istinsah edildi. Bana böyle bir kanaat verdi ki, müslümanların zedelenen îmanlarını takviye için bir sevk-i ilahîdir. Bu sevk-i İlahîye hiç bir sahib-i îman mani olamayacağı gibi, teşvike de dinen mecbur bulunduğumu hissettim. Zâten bugüne kadar yü-zotuzu bulan bu risaleler tamamen âhiret ve îman bahislerine ait olup, siyasetten ve dünyadan kasdî olarak bahsetmez. Buna rağmen bir takım fırsat düşkünlerinin de iştilgal mevzuu oldu. Üzerinde tetkikat yapılarak Eskişehir, Kastamonu, Denizli’de tevkif edildim; muhakemeler oldu.”

“Birtek Gayem Vardır: O da, mezara yaklaştığım bu zamanda, İslâm memleketi olan bu vatanda bolşevik baykuşlarının seslerini işitiyoruz. Bu ses, âlem-i İslâm’ın îman esaslarını zedeliyor. Halkı, bilhassa gençleri îmansız yaparak kendisine bağlıyor. Ben bütün mevcudiyetimle bunlarla mücadele ederek gençleri ve müslümanları îmana davet ediyorum. Bu îmansız kitleye karşı mücadele ediyorum...”

5. Bediüzzaman Said Nursi'nin Hayatında Müsbet Hareket

Said Nursi bir ömür boyu müsbet hareket etmeyi kendine düstur edinmiş ve nur talebelerini “*emniyet ve âsaişin fahrî manevi muhafızları*”²⁸ olarak görmüştür. Bu düsturun sonucu olarak da her türlü menfinin karşısında bulunmuştur. Bu başlık altında kendi hayatından örnekler verilerek bu düşünceler desteklenmeye çalışılmıştır.

5.1. 31 Mart 1908 Olaylarına Katılmayıp Yatıştırıcı Rol Oynaması

31 Mart 1908 olayları yıllarca üzerinde tartışmalar yapılan bir tarihi araştırma konusudur. Yıllarca bu hareket irticâi gerici bir hareket

28 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 639.

olarak sunuldu. Belirli çevreler Said Nursi'yi de bu hareketin içinde göstermek istediler. Ama gerçekler ortaya çıktıkça bu çevrelerin gayretleri boşa gitmiştir. Said Nursi daha o denemin sıkıyönetim mahkemesi olan Divan-ı Harbi Örfi'de yargılanmıştır. Bu mahkemede yapmış olduğu müdafaalar neticesinde suçsuz bulunarak beraat etmiştir. Burada ayrıntıdan ziyade davranış ve duruş belirteceğiz. Bu nedenle kısa alın-tılarla iktifa edeceğiz.

Nihayet menhus Otuz Bir Mart hâdisesi meydana gelir. Şeriat isteyen ve o hâdisede ismi karışan on beş kadar hoca idam edilir. Bediüzzaman, onlar mahkeme binasının bahçesinde asılı durdukları ve kendisi de pencereden onları gördüğü bir halde muhakeme olunur. Mahkeme reisi Hurşid Paşa sorar:

-Sen de şeriat istemişsin?...

Bediüzzaman cevap verir:

-Şeriatın bir hakikatına, bin ruhum olsa feda etmeye hazırım. Zira şeriat, sebab-i saadet ve adalet-i mahz ve fazilettir. Fakat, ihtilâlcilerin isteği gibi değil!

Bediüzzaman'ın divan-ı harbdeki bu kahramanca müdafaası, o zaman iki defa tâbedilip neşredilmiştir. O dehşetli mahkemeden idamını beklerken beraet etmiş ve mahkemeye teşekkür etmeyerek, yolda Bayezid'den tâ Sultanahmet'e kadar arkasında kalabalık bir halk kütlesi mevcut olduğu halde: "Zalimler için yaşasın Cehennem! Zalimler için yaşasın Cehennem!" nidalariyle ilerlemiştir.²⁹

Bu müdafaalarını daha sonra Cumhuriyet döneminde de ayrı bir eser halinde yayımlamıştır.³⁰ Divan-ı Harb'deki müdafaasının bir kısmı tarihçe-i hayatta yazılmıştır.

Kaç defa, büyük içtimalarda heyecanları hissettim korktum ki,

29 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 61.

30 Nursi, *İki Mekteb-i Musibet Şehadetnamesi veya Divan-ı Harbi Örfi* (İstanbul: Sözler Yayınevi, 1975), 17.

âvam-ı nâs, siyasete karışmakla asayiş ihlâl etsinler. Türkçeyi yeni öğrenen köylü bir talebenin lisanına yakışacak lâfızlarla, heyecanı teskin ettim. Ezcümle, Bayezid'de talebenin içtimainda ve Ayasofya mevli-dinde ve Ferah Tiyatrosundaki heyecana yetiştim; bir derece heyecanı teskin ettim. Yoksa bir fırtına daha olacaktı...³¹

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü gibi Said Nursi, hak ve doğru bildiğini söylemekten çekinmemiştir. Şeriatın yani İslam'ın bir hakikatine bin ruhu olsa feda etmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Ancak İslam'ı istemenin yolunun ihtilal olmadığını belirtmiştir. Sıradan insanların siyasete karışarak asayiş ihlal etmelerinin korkulacak bir durum olduğunu da ifade etmektedir.

5.2. Şeyh Said İsyanına Katılmayıp İsyandan Vazgeçirmeye Çalışması ve

Van'dan Sürgün Sırasında Halkı Teskin Etmesi

Şeyh Said İsyanı da yakın tarihimiz açısından tartışmalı konulardan birisidir. Yıllarca belirli çevreler Şeyh Said ve Said Nursi'yi bir biri ile karıştırdılar. Said Nursi'yi de isyanla bağlantılı gösterdiler. Oysa bu isyana karışmadığı gibi, katılanları da vazgeçirmek istemiştir. Yine durum tespiti açısından kısa alıntı yapıp ayrıntıya girmeyeceğiz.

Van'da mezkûr mağarada yaşamakta iken, şarkta ihtilal ve isyan hareketleri oluyor. “Sizin nüfuzunuz kuvvetlidir” diyerek yardım isteyen bir zâtın mektubuna: “Türk Milleti asırlardan beri İslâmiyet'e hizmet etmiş ve çok veliler yetiştirmiştir. Bunların torunlarına kılıç çekilmez, siz de çekmeyiniz; teşebbüsünüzden vazgeçiniz. Millet, irşad ve tenvir edilmelidir!” diye cevap gönderiyor. Fakat yine hükûmet, Bediüzzaman'ı Garbî Anadolu'ya nefyediyor.

Van'da mağaradan çıkarılıp Anadolu'ya hareket etmek üzere jandarma-

31 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 67; Said Nursi, *İki Mekteb-i Musibet Şehadetnamesi veya Divan-ı Harbi Örfi*, s.17.

larla sevk edilirken, yollara dökülüp “*Aman efendi hazretleri bizi bırakıp gitme. Müsaade buyur sizi göndermeyelim. Arzu ederseniz Arabistan’a götürelim?*” diye yalvaran silâhlı gruplara, ahaliye ve ileri gelen zâtlara: “*Ben Anadolu’ya gideceğim, onları istiyorum.*” diyerek, hepsini teskin ediyor.³²

5.3. Afyon Hapsinde Yönetimin Bayrak Provokasyonuna Gelmemesi Olayı

Afyon Hapishanesi Müdürü Mehmet Kayıhan’ın bir Cumhuriyet Bayramında, Said Nursî’nin koğuşuna astırdığı bayrak hâdisesi enteresandır. Güya Bediüzzaman koğuşuna asılan bu bayrağı istemeyecek, reddedecek, yırtacak ve yırttıracak. Müdür Bey’in arzuladığı olay da böylece meydana gelecek.

Müdür Mehmet Kayıhan’ın koğuşuna bayrak astırması karşısında Bediüzzaman memnuniyetini bildirerek şunları söyler:

“Müdür Bey! Size teşekkür ederim ki, kurtuluş bayramının bayrağını koğuşuma taktırdınız. Harekât-ı milliyede İstanbul’da, İngiliz ve Yunan aleyhindeki Hutuvat-ı Sitte eserimi tab’ ve neşriyle belki bir fırka asker kadar hizmet ettiğimi Ankara bildi ki, Mustafa Kemal şifre ile iki defa beni Ankara’ya taltif için istedi. Hattâ demişti: “Bu kahraman hoca bize lâzımdır.” Demek, benim bu bayramda bu bayrağı takmak hakkımdır.”³³

Görüldüğü gibi tahrik niyetiyle yapılan bir hareketin Said Nursi olumlu yanlarını öne çıkararak hem bir olayın ortaya çıkmasını önlemiş hem de müsbet hareketin güzel bir örneğini sergilemiştir.

32 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 150-151.

33 Said Nursi, *Şualar*, Beşinci Baskı, (İstanbul: RNK Neşriyat, 2010), 541.

5.4. Afyon Hapsinde Çıkan İsyana Nur Talebelerinin Karışmamaması

Said Nursi, “*müsbet hareket*” anlayışını hapishaneye de yansıtmıştır. Çoğu kimseye ürkütücü ve soğuk gelen “*hapishane*” kelimesini, zihinde olumlu mana çağrıştıran, eğitim kurumu olan “*medrese*” kelimesi ile değiştirmiştir. Ona göre; Yusuf Aleyhisselâm mahpusların pîridir. Ve hapishane bir nevi Medrese-i Yusufiye olur. Madem Risâle-i Nur şâkirdleri bu medreseye giriyorlar. Risâle-i Nur’un hapse temas ve isbat ettiği bir kısım mes’elelerinin kısacık hülâsalarını, bu terbiye için açılan dershanede okumak ve okutmakla tam terbiye almak lâzım geliyor.³⁴

Said Nursi Afyon hapsinde iken hapiste isyan çıkmış ve hiçbir nur talebesi bu isyana karışmamıştır. Kendisi bir mektubunda bu hususu aşağıdaki gibi anlatmaktadır³⁵:

Bu Medrese-i Yusufiye’nin nâzırına yazdım: Ben Rusya’da esir iken, en evvel Bolşevizm’in fırtınası hapishanelerden başladığı gibi, *Fransız İhtilâl-i Kebiri* dahi en evvel hapishanelerden ve tarihlerde serseri namıyla yâdedilen mahpuslardan çıkmasına binaen; biz Nur şâkirdleri, hem Eskişehir, hem Denizli, hem burada mümkün oldukça mahpusların ıslahına çalıştık. Eskişehir ve Denizli’de tam faidesi görüldü. Burada daha ziyade faide olacak ki, bu nazik zaman ve zeminde Nur’un dersleriyle geçen fırtınacık (*Bu Fırtına ise, Afyon hapsinde isyan çıktı hiç bir Nur talebesi karışmadı.*) yüzden bire indi. Yoksa ihtilaftan ve böyle hâdiselerden istifade eden ve fırsat bekleyen haricî muzır cereyanlar, o baruta ateş atıp bir yangın çıkacaktı.

Osman Yüksel Serdengeçti Said Nursi ve hapishane ilişkisini akıcı bir üslupla şu şekilde anlatıyor:

34 Nursi, Şualar, 188.

35 Nursi, Şualar, 504.

“O hapishanelerden hapishanelere atıldı. Hapishaneler, zindanlar onun sayesinde Medrese-i Yûsufiye oldu. Said Nur zindanları nur, gönülleri nur eyledi. Nice azılı katiller, nice nizam ve ırz düşmanları, bu îman âbidesinin karşısında eridiler; sanki yeniden yaratıldılar. Hepsi halim selim mü'minler haline, hayırlı vatandaşlar haline geldiler... Sizin hangi mektebleriniz, hangi terbiye sistemleriniz bunu yapabildi, yapabilir?”³⁶

5.5. Ramazan Ayı ve Bayram Günlerinin Tespiti Konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimine Uyması

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 28-30 Mayıs 2016 tarihlerinde İstanbul'da toplanan, “*Uluslararası Hicri Takvim Birliği Kongresi*”nden İslam ülkeleri ve bütün dünya Müslümanları için büyük önem arz eden “*tek takvim uygulansın*” kararı çıktı. İslam dünyasında her Ramazan ve dini bayramlar sırasında tartışılan takvim meselesi bu yıl netliğe kavuşmuş görünüyor.³⁷

Aralarında Türkiye, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, ABD, Katar, Fas, Mısır ve Ürdün'ün de bulunduğu 50'ye yakın ülkeden ilim adamları, astronomlar ve karar merciinde bulunan yetkililerin katıldığı kongrede, üç gün boyunca takvim birliği konusu alanında uzman kişiler tarafından enine boyuna tartışıldı.

İslam dünyasının büyük bir hasretle beklediği “takvim birliği” inşallah daim olur. Buna rağmen farklı uygulamalar da olmuyor değil. Geçmiş dönemlerde daha çok gündeme gelen farklı takvim uygulaması Bediüzzaman Said Nursi'nin döneminde de yaşanmıştı. Bu konuda “*fit-neye*” dikkat çeken *Bediüzzaman Hazretleri, Türkiye'deki takvime göre amel ettiğini belirtiyordu.*

36 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 617-618.

37 <http://www.risalehaber.com/said-nursi-ben-o-takvime-gore-oruc-tutuyorum-273252h.htm>; Erişim Tarihi: 21.06.2016.

Talebesi Bayram Yüksel'in anlattığına göre Bediüzzaman Hazretleri "Oruçta ve bayramda takvime göre amel ederdi." Bayram Yüksel'in sözleri şöyle:

Üstadımız, *Türkiye takvimine göre amel ederdi*. Yeni yazı takvimden hatt-ı Kur'âniyeye çevirttirir, onu başucuna astırırdı. Şimdi olduğu gibi o zaman da Ramazan'da bazen bir gün evvel oruç tutanlar, bayram edenler olurdu. Üstadımıza söyledik. O hiç ehemmiyet vermezdi. Hattâ birgün Tahiri Ağabey, 'Bugün Arabistan'da bayram' dediğinde Üstad, takvimi göstererek; "*Kardeşim ben Türkiye'ye göre amel ediyorum*" diye cevap verdi. Bilâhare bir dersinde, "*Ben de öyle yaparsam, fitneye vesile olur*" demişti.³⁸

5.6. Zorla Şapka Giyilmesine Getirdiği Yorum ile Ülke Asayişine Katkısı

Şapka Kanunu 25 Kasım 1925'te TBMM tarafından kabul edilmiştir. Uygulamada halktan karşılan tepki sonucunda İstiklal Mahkemeleri devreye konularak tepkiler fazla büyümeden bastırılmıştır. Osmanlının son zamanlarında Said Nursi ahirzamanla ilgili hadisleri yorumlarken şapka konusuna da değinmiştir. Onun yorum şekli şapka yüzünden çıkabilecek iç karışıklıkları önleyici niteliktedir diyebiliriz. Kendisine Afyon hapsi iddianamesinde bu konu da sorulmuştur. Yapmış olduğu müdafaalardan ilgili kısmı kısaca aktarıyoruz:

"Üç mahkemede ondan beraet kazandığımız ve kırk sene evvel bir hadîsin hârîka te'vilini beyan ederken, cin ve insin Şeyhül-İslâm'ı Zembilli Ali Efendi'nin "Şapkayı şaka ile dahi başa koymağa hiç bir cevaz yok." demesiyle beraber bütün şeyhülislâmlar ve bütün ulema-i İslâm cevazına müsaade etmedikleri halde, avâm-ı ehl-i iman onu giymeğe mecbur olduğu zaman, o büyük allâmelerin âdem-i mü-

38 Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursi'yi Anlatıyor* (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1978), 394.

saadeleri ile onlar tehlikede... (Yani: *Ya dinini bırakmak, ya isyan etmek vaziyetinde iken*) kırk sene evvel Beşinci Şuâ'nın bir fıkrası: “Şapka başa gelecek, secdeye gitme diyecek! Fakat baştaki iman o şapkayı da secdeye getirecek, *inşâallah müslüman edecek.*” demesiyle avâm-ı ehl-i imanı hem isyan ve ihtilâlden, hem ihtiyarıyla imanını ve dinini bırakmaktan kurtardığı...”³⁹

Bu yorum neticesinde uzun süre Anadolu insanı hem devlete isyan etmemiş oldu. Aynı zamanda imanından da vazgeçmeyerek, namaz kılacağı zaman şapkanın ön kısmını geri çevirerek namaz takkesi gibi kullanıp secdeye götürmüştür.

6. Risale-i Nur Külliyyatı'nda Müsbet Hareket

Said Nursi, yazdığı Risale-i Nur eserlerini “*netice-i hayatım ve sebeb-i saadetim ve vazife-i fitratım*”⁴⁰ şeklinde tavsif etmektedir. Bu açıdan Said Nursi'nin hayatı ve Risale-i Nur bir birlerini destekler niteliktedir. Aralarında çelişki ve zıtlık bulunmamaktadır. Bu nedenle bu başlık altında verilen bilgiler bir önceki başlıkta verilen bilgilerin devamı veya tamamlayıcısı olarak değerlendirilebilir. Bu başlık altında asayişin ehemmiyeti, nur talebelerinin manevi asayiş memurları olması, Said Nursi'nin ölümünden sonrası için tavsiyeleri ve talebelerinin tutumlarına değinilmiştir.

6.1. Asayişin Ehemmiyeti

Bu alt başlıkta Risale-i Nur Külliyyatında belki onlarca farklı yerlerde geçen asayiş ve asayişî çağrıştıran kavramların bir kısmını kısaca sunacağız. Bundan maksadımız, gerçek anlamda bu külliyyatı okuyup, kabul edip benimseyen kimselerin asayişî bozucu kimseler olamayacağı, aksine asayişin sağlanması için katkıda bulunan insanlar olacaktır. Dolayısı ile bu kitapları bulunduran, okuyor görünen kimselerin asayiş-

39 Nursi, Şualar, 389.

40 Nursi, Şualar, 389.

şe muhalif tutum ve davranışları o kişilerin şahsi kusurlarıdır. Risale-i Nur Külliyatını okuyan diğer insanları bağlamaz. Bir hukuk devletinde “suçların şahsiliği ilkesi” de bunu gerektirir. Seçmiş olduğumuz örnek metinleri kısaca arz ediyoruz:

“Kur’ân-ı Hakîm’in sırr-ı hakikatıyla ve i’cazının tılsımıyla, benim ve Risale-i Nur’un programımız ve mesleğimiz ve bilfiil semeresini gördüğümüz ve çalıştığımız ve gaye-i hareketimiz ve hedefimiz, ölümün idam-ı ebedîsinden iman-ı tahkîkî ile bîçareleri kurtarmak ve *bu mübarek milleti de her nevi anarşilikten muhafaza etmektedir.*”⁴¹

“Evet, biz bir cemaatız. Hedefimiz ve programımız; evvelâ kendimizi, sonra milletimizi idam-ı ebedîden ve daimî, berzahî haps-i münferitten kurtarmak ve *vatandaşlarımızı anarşilikten ve serserilikten muhafaza etmek* ve iki hayatımızı imhaya vesile olan zındıkaya karşı Risale-i Nur’un çelik gibi hakikatleriyle kendimizi muhafazadır...”⁴²

“*Bu milletin* âsâyişine, hususan mâsum çocukların ve muhterem ihtiyarların ve bîçare hastaların ve fakirlerin dünyevî istirahatlarına ve uhrevî saadetlerine *binler hayatımı ve binler şerefimi feda etmeye hazırım...*”⁴³

“Ben elli-altmış senedir küfr-ü mutlaka karşı îmana hizmet etmek ve küfr-ü mutlakın neticesi olan *anarşilikten milleti kurtarmak için* bütün kuvvetimle îman hizmetindeki ihlâsın neticesi olan âsâyişi *muhafaza ile*, bir cânî yüzünden on mâsumu zulümden kurtarmak için rahatımı, şerefimi, haysiyetimi hattâ lüzum olsa hayatımı feda etmekle, *herbir taziykata, mânasız, lüzumsuz şeylere karşı sabır ve tahammül ettim.*”⁴⁴

41 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, Beşinci Baskı (İstanbul: RNK Neşriyat, 2010),1:29.

42 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 546; Nursi, *Şualar*, 368-369.

43 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 1: 32.

44 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2: 203.

“Onun için, bütün ihanet ve hakaretlerinize beş para kıymet vermem; âsâyiş, *idâre lehinde, sabır ve tahammüle karar verdim.*”⁴⁵

“*Benim yüz ruhum olsa âsâyişe feda ediyorum.* Onun için (لَا تَزُرُّ وَازِرَةً وَزُرَّ أُخْرَى) kanun-u esasiyesiyle; beş cani yüzünden doksan masuma zarar gelmemek, bir cani yüzünden on mâsum çoluk-çocuk, peder ve validelerine zulüm gelmemek için, *Risale-i Nur iman hizmetiyle beraber âsâyişi tamamıyla te'min edip herkesin kalbinde fenalığa karşı bir yasakçı bırakıyor.*”⁴⁶

“Biz dünyaya bakmıyoruz. Baktığımız vakitte onlara yardımcı olarak çalışıyoruz. Âsâyişi *muhafazaya müsbet bir şekilde yardım ediyoruz.* İşte bu gibi hakikatlar itibariyle bize zulüm de etseler hoş görmeliyiz.”⁴⁷

“İşte bunu, size ve umum ehl-i vicdana ilân ediyorum ki; yüzde on zındık dinsizin yüzünden doksan mâsuma zarar gelmemek için, *bütün kuvvetiyle dâhildeki emniyet ve âsâyişi muhafaza etmek için, Nur dersleriyle herkesin kalbine bir yasakçı bırakmak için Kur'ân-ı Hakîm ona o dersi vermiş.* Yoksa bir günde, yirmisekiz senelik zâlim düşmanlarımdan intikamımı alabilirim. *Onun içindir ki; âsâyişi mâsumların hâtırı için muhafaza yolunda haysiyetini, şerefini tahkir edenlere karşı müdafaa etmiyor ve diyor ki: Ben, değil dünyevî hayatı, lüzum olsa âhîret hayatımı da millet-i İslâmiye hesabına feda edeceğim.*”⁴⁸

6.2. Nur Talebelerinin Manevi Asayiş Memurları Olması

Said Nursi kendisini daima talebeleri ile birlikte zikretmiş, kendisine yüksek makamlar vererek talebelerinden ayrı tutmamıştır. Talebelerine hep, kardeş ve ders arkadaşı olarak bakmıştır. Dolayısı ile Said

45 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 1: 32.

46 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2: 243.

47 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2: 251.

48 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2:170.

Nursi'nin kendisi de bir Nur talebesidir. Bu nedenle aktaracağım alıntılarda Said Nursi ve talebeleri ayrı düşünülmemiştir:

“Emniyet müdürü hesabına beni konuşturan bir polise, ‘*Eğer bin müdde-i umumî ve bin emniyet müdürü kadar bu memlekette emniyet-i umumiye hizmet etmemiş isem –üç defa– Allah beni kahretsin*’ dedim.”⁴⁹

“Hem emniyet-i umumiye reisi olduğunuz cihetle, benim hizmetime taraftar olmanız lâzım. Çünkü mahkemelerce sabit olduğu gibi, *Risale-i Nur’un dersleri, dünyaya baktığı vakit bütün kuvvetleriyle âsâyışın temellerini muhafaza etmek, korumak ve fesat ve ihtilâllerin önünü kesmek olmasından, kudsi ve mânevî inzibat komiserleri hükmünde olduğuna delil*, üç vilâyet zâbitalarını işhad edebilirim. *Risale-i Nur’un dersini işitenler, polisten ziyade asayişe hizmet ettiklerini ehl-i insaf zâbitalar anlamışlar*.”⁵⁰

“*Risale-i Nur eczaları ve şâkirdleri, emniyet müdürünün ve zâbitanın vazifeleri olan âsâyış ve idare ve inzibat ve ahlâksızlığa karşı, komiserlerden ziyade, serkeşleri itâata getirmek ve âsâyışı te'min etmekte, mânevî ve tam tesirli mânevî inzibat memurlarıdır*.”⁵¹

“Sizler ey ehl-i siyaset ve hükûmet! Evham edip bizlerle uğraşmayın. Bilâkis teshilât göstermeniz lâzım. Çünkü *hizmetimiz, emniyet ve hürmet ve merhameti te'sis ile hem âsâyışı, hem inzibati, hem hayat-ı içtimaiyeyi anarşilikten kurtarmaya çalışıp*, sizin hakikî vazifenizin temel taşlarını tesbit ediyor, takviye ve te'yid ediyor.”⁵²

49 Said Nursi, *Lem'alar*, Sekizinci Baskı (İstanbul: RNK Neşriyat, 2010), 296.

50 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 1:80.

51 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 1:226.

52 Said Nursi, *Kastomonu Lâhikası*, Beşinci Baskı, İstanbul: RNK Neşriyat, (2010), 138.

“Bu mes’elede hapisane müdürleri ve ser-gârdiyanları ve belki memleketin idare müdebbirleri ve âsâyiş **muhafızları Risale-i Nur’un bu dersinden memnun olmaları gerektir. Çünkü bin mütedeyyin ve cehennem hapsini her vakit tahattur eden adamların idare ve inzibatı, on namazsız ve itikadsız, yalnız dünyevî hapsi düşünen ve haram-helâl bilmeyen ve kısmen serseriliğe alışan adamlardan daha kolay olduğu** çok tecrübelerle görülmüş.”⁵³

“...Nurcularla alâkadar olan altı vilâyet, altı mahkeme hiçbir vukuatını kaydedememeleri, gösterememeleri isbat ediyor ki: **Nurcular, âsâyişin muhafızlarıdır. İman dersiyile herkesin kafasında bir yasakçıyı bırakıyorlar. Âsâyişi muhafaza ediyorlar.** Ve üç vilâyetin insafî zabıtaları bunu tasdik etmişler.”⁵⁴

“Üç vilâyetin insafî bir kısım zabıtaları demişler: «**Nur talebeleri mânevî bir zabıta. Âsâyişi muhafazada bize yardım ediyorlar. İmân-ı tahkîkî ile, Nur’u okuyan her adamın kafasında bir yasakçıyı bırakıyorlar. Emniyeti temine çalışıyorlar.**” Bunun bir nümûnesi Denizli Hapishanesidir. Oraya Nurlar ve o mahpuslar için yazılan Meyve Risalesi girmesiyle, üç dört ay zarfında iki yüzden ziyade o mahpuslar öyle fevkalâde itaatli, dindârâne bir salâh-ı hal aldılar ki, üç dört adamı öldüren bir adam, tahta bitlerini öldürmekten çekiniyordu. Tam merhametli, zararsız, vatanâ nâfi bir uzuv olmaya başladı. Hattâ resmî memurlar, bu hâle hayretle ve takdirle bakıyorlardı.”⁵⁵

“Bu vatanın ve bu milletin hayat-ı içtimaiyesi bu acîb zamanda **anarşilikten kurtulmak için** beş esas lâzım ve zaruridir: “**Hürmet,**

53 Said Nursi, *Asâ-yı Mûsa*, Yedinci Baskı (İstanbul: RNK Neşriyat, 2011), 12 ; Nursi, Şualar, s. 189.

54 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2:161.

55 Said Nursi, *Lem’alar*, Sekizinci Baskı (İstanbul: RNK Neşriyat, 2010), 298.

merhamet, haramdan çekinmek, emniyet, serseriliği bırakıp itaat etmektir.” Risale-i Nur hayat-ı içtimaiyeye baktığı zaman, bu beş esası kuvvetli ve kudsî bir sûrette tesbit ve tahkim ederek, âsâyişin **temel taşınu muhafaza ettiğine** delil ise; bu yirmi sene zarfında Risale-i Nur’un, yüzbin adamı vatan ve millete zararsız birer uzv-u nâfi hâline getirmesidir... **Demek Risale-i Nur’un ekseriyet-i mutlaka eczalarına ilişkinler bilerek veya bilmeyerek anarşilik hesabına vatana ve millete ve hâkimiyet-i İslâmiyeye hiyanet ederler.**”⁵⁶

“Âsâyişi temin ve idare memurları, inzibat polisleri ve komiserleri bize ve mesleğimize karşı değil tevehhümkârâne taarruz ve evhama düşmek, belki himayetkârâne teşvik ve teşci etmek vazifelerinin muktezasıdır. Çünkü: Onların vazifelerinin temel taşı, hürmet, merhamet, helâl-haramı bilmekle, itâat düsturuyla hayat-ı içtimaiye emniyet dairesinde cereyan edebilir. Risale-i Nur hayat-ı içtimaiyeye baktığı vakit, bu esasları te'min ediyor.”⁵⁷

Bu alıntılardan da anlaşılacağı üzere Said Nursi kendisinin ve talebelerini ülkenin ve vatandaşların asayişini, emniyetini ve huzurunu değil ihlal etmek tam tersine sağlamaya çok büyük destek olduğunu, manevi muhafız olduğunu, insanları kanun ve kurallara itaate teşvik ettiklerini dile getiriyor.

6.3. Said Nursi'nin Ölümünden Sonrası İçin Tavsiyeleri ve Nur Talebelerinin Tutumları

Said Nursi, hayatına ve hizmetine zorluk çıkaranlara karşı kin beslememiş, hep affedici olmuştur. Böylece olumsuz davranışlara karşı bir tepki olarak yeni olumsuzlukların ortaya çıkmasının önünü kesmiştir. Misal olarak aşağıya iki alıntı aktarıyoruz:

⁵⁶ Nursi, Şualar, 354.

⁵⁷ Said Nursi, *Kastomonu Lahikası*, Beşinci Baskı, 2010, İstanbul: RNK Neşriyat, s.146.

“Hapishanede –zehirlenerek– ölüm döşeğinde iken, fırsat bulup ziyaretine varabilen bir talebesine şöyle demiştir: “*Belki hayatta kalamayacağım, bütün mevcudiyetim vatan, millet, gençlik ve Âlem-i İslâm ve beşerin ebedî refah ve saadeti uğrunda feda olsun. Ölürsem, dostlarım intikamımı almasınlar!*”⁵⁸

“Benimle beraber çok talebelerim de türlü türlü musibetlere, ezâ ve cefâlara mâruz kaldılar, ağır imtihanlar geçirdiler. *Benim gibi onlar da bütün haksızlıklara ve haksız hareket edenlere karşı bütün haklarını helâl etmelerini isterim. Çünkü onlar bilmeyerek, Kader-i İlâhînin sırlarına, derin tecellilerine akıl erdiremeyerek bizim dâvamıza, hakikat-ı îmanîyenin inkişafına hizmet ettiler. Bizim vazifemiz onlar için yalnız hidayet temennisinden ibarettir. Bize ezâ ve cefâ edenlere karşı hiç bir talebemin kalbinde zerre kadar intikam emeli beslememesini ve onlara mukabil Risale-i Nur’a sadakat ve sebatla çalışmalarını tavsiye ederim.*⁵⁹

Said Nursi’nin gerçek talebeleri Risale-i Nur Külliyyatını kendi malı gibi bilir, hepsine sahip çıkar ve hepsini okuyarak müstefit olur. Bu nedenle günümüzde İslam’a hizmette maddi ve manevi rehber olarak Said Nursi’nin hayatındaki uygulamaları ve kitapları esas alırlar. Bu hususla ilgili talebelerinin risalelerden derleyerek oluşturdukları “Hizmet Rehberi” isimli kitabın içerisinde Said Nursi’nin ölümünden sonra yazılmış bir mektuptan kısa bir alıntı yapılacaktır.

“Üstadımız! Elimizde nur var, siyaset topuzu yok. **Asayiş memurlarıdır mânen talebelerin...** Düsturlarını öylesine benimseydik, nasihatlarını öylesine dinledik ki, kabrinde rahatsız edildiğin demde dilimiz susmadı, elimiz Nur Risaleleri’ni bırakmadı, ayaklarımız menfî ümitlerin hilâfına envâr-ı îmâniye ve cihad-ı

58 Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 532.

59 Nursi, *Emirdağ Lahikası*, 2:83-84.

diniye meydanlarında koşturttu, hislerimiz galeyana geldi, hissiyatımız coşturttu, hicran ve tahassür, azap ve işkenceler içinde âdeta sergerdan gibi dolaştık, *intikamımızı Risale-i Nur'un ihtiva ettiği tahkikî îman derslerini okumak ve okutmakla aldık.*"⁶⁰

Bu alıntıdan talebelerinin, Said Nursi'nin vefatından sonra da asayişî manen koruma görevlerine aynen sağlığındaki gibi devam etmeye azimli oldukları, tahriklere kapılmadıkları ve tavsiyelerine özenle uymaya devam ettikleri anlaşılmaktadır.

7. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda tespit ettiğim bulgular aşağıda sunulmuştur:

1) Her devletin varlığını devam ettirebilmek için terör ile mücadeleye etmesi o devletin hakkıdır. PDY/FETÖ ile mücadele de buna dâhildir.

2) Said Nursi'nin hayatı ve Risale-i Nur Külliyyatı birbiri ile uyum içerisindedir. Bir konu araştırırken bu iki kaynak bir bütün olarak geniş bir şekilde taranmalıdır.

3) Said Nursi şahıs eksenli bir hizmet anlayışı değil, kitap eksenli bir hizmet bırakmıştır. Böylelikle şahısta olabilecek, fikir değişikliği veya Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye gibi asli kaynaklara ters düşme söz konusu olmamaktadır.

4) Risale-i Nurları, genel hizmet anlayışından kopararak, kendine şahsi taraftar toplamanın aracı olarak kullanan F. Gülen gibi insanlar her zaman çıkmıştır ve çıkmaktadır. Bu kişilerin yapmış olduğu kusur ve hatalar neticesinde devlete ve İslam'a vermiş oldukları zararlar sadece bu şahısları bağlamalıdır. Risale-i Nur okuyan diğer insanlar "*suçluların şahsiliği ilkesi*" gereğince sorumlu tutulmamalıdır. Paralelci gibi

60 Said Nursi, *Hizmet Rehberi*, Birinci Baskı (İstanbul: RNK Neşriyat, 2015), 265.

yaftalanmamalıdır.15 Temmuz 2016 darbesi esnasında ve her zaman devletin ve seçilmiş hükümetin yanında olan ve hükümetlerin müsbet icraatlarını destekleyen ve başarıları için dua eden bu kitle küstürülmemelidir.

5) Said Nursi gerek Osmanlı, gerek Cumhuriyet döneminde ülke, devlet ve milletimizin faydasına olacak şekilde hep müsbet hareket etmiş ve menfinin karşısında durmuştur.

6) Büyük İslâm âlimi Bediüzzaman Said Nursî tarafından telif edilen Risale-i Nur Külliyyatının ne F. Gülen ile ne de onun örgütüyle hiçbir alâkası yoktur. Bu örgüt nasıl yüce dinimizi, Kur’ânımızı, Peygamberimizi ve sair İslâm büyüklerini kendi meş’um gayeleri uğrunda kullanarak nüfuz sağlamaya çalışmışsa, aynı şekilde Risale-i Nurları da kendisiyle ilişkili göstermek suretiyle hem kendisini kurtarmak istemiş, hem de bu eserleri ve Nur talebelerini zan altında bırakmışlardır.

7) Said Nursi asayişî temin etmeyi kendi hizmet metodu olan Müsbet Hareket’in bir gereği saymış ve Risale-i Nur’un sosyal hayata bakan tarafının hürmet, merhamet, helâl-haramı bilmek ve itâat etmekle emniyeti temin etmek olduğunu belirtmiştir.

8. Kaynakça

Ünal, Acar ve Urhal Ömer. *Devle Güvenliği İstihbarat ve Terörizm*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Ankara: DPT Yayını, 2007.

Başar, Alaaddin. “Bir Ömrün Değişmez Prensibi: Müsbet Hareket”. *Katre Dergisi*. sy. 1 (İstanbul, 2016): 17-26.

Bilgiç, Veysel K. *Yönetim ve Güvenlik Güncel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

Bilimleri Dergisi, 2003, Cilt:5, Sayı:2, Ankara: Polis Akademisi Yayını.

Derdiman R. Cengiz, *Polis Yönetimi ve Hukuku*, 3. Baskı, 2007, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Doğan, D. Mehmet. *Büyük Türkçe Sözlük*. 11. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

DPT. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Güvenlik Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyon Raporu*. 2001.

Fındıklı, Remzi, *Devletin İdari Yapısı ve İşleyişi*, 2012, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Fındıklı Remzi. *İdare Hukuku*. Ankara: Selim Kitabevi, 2009.

Öksüz, Harun. *Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Hesap verebilirlik Bağlamında İç Güvenlik Yönetimine Yansımaları* Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006.

<http://www.bediuzzamansaidnursi.org/icerik/mehmet-kayihan>;
Erişim Tarihi: 22.06.2016.

[http://www.memurlar.net/haber/678958/erdogan-dan-darbeciler-
tarafindan-vurulan-aslan-a-ziyaret.html](http://www.memurlar.net/haber/678958/erdogan-dan-darbeciler-tarafindan-vurulan-aslan-a-ziyaret.html); Erişim Tarihi:
21.07.2017.

([http://www.risalehaber.com/cumhurbaskanimiz-feto-ile-risale-
i-nurun-farkini-biliyor-278253h.htm](http://www.risalehaber.com/cumhurbaskanimiz-feto-ile-risale-i-nurun-farkini-biliyor-278253h.htm); Erişim Tarihi: 21.07.2017).

İbrahim Mert'in haberi;[http://www.risalehaber.com/said-nursi-
ben-o-takvime-gore-oruc-tutuyorum-273252h.htm](http://www.risalehaber.com/said-nursi-ben-o-takvime-gore-oruc-tutuyorum-273252h.htm); **Erişim Tarihi:**
21.06.2016.

Kuyaksil, Ali ve Musa Tiyek. “Türkiye’de Güvenlik Hizmeti Olarak Özel ve Gönüllü Güvenlik”. *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, (Ankara: Polis Akademisi Yayını, 2003), 65-93.

Nursi, Said. *Asâ-yı Mûsa*. Yedinci Baskı. İstanbul: RNK Neşriyat, 2011.

Nursi Said, *Emirdağ Lahikası I*, Beşinci Baskı. İstanbul: RNK Neşriyat, 2010.

Nursi Said, *Emirdağ Lahikası II*, Beşinci Baskı. İstanbul: RNK Neşriyat, 2010.

Nursi Said, *Hizmet Rehberi*, Birinci Baskı. İstanbul: RNK Neşriyat, 2015.

Nursi Said, *İki Mekteb-i Musibet Şehadetnamesi veya Divan-ı Harbi Örfi*, İstanbul: Sözleryayınevi, 1975.

Nursi Said, *Kastomonu Lâhikası*, Beşinci Baskı. İstanbul: RNK Neşriyat, 2010.

Nursi Said, *Lem'alar*, Sekizinci Baskı. İstanbul: RNK Neşriyat, 2010.

Nursi Said, *Lem'alar*, Sekizinci Baskı. İstanbul: RNK Neşriyat, 2010.

Nursi Said, *Şualar*, Beşinci Baskı. İstanbul: RNK Neşriyat, 2010.

Nursi Said, *Tarihçe-i Hayat*, Yedinci Baskı. İstanbul: RNK Neşriyat, 2011.

Şahiner Necmeddin, *Son Şahitler Bedüzzaman Said Nursi'yi Anlatıyor*, 1978, İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

Yaşar Yılmaz, *Polis Meslek Hukuku*, 25. Baskı, 2006, Ankara: Mustafa Kitabevi.

Yeğın Abdullah, *Yeni Lugat*, 1992, İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.

BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ VE FIKIH GELENEĞİ

Ali BAKKAL¹

Öz

Bu makalede son asrın önde gelen âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursi'nin İslam fıkıh geleneği açısından bazı konularla ilgili görüşleri incelenecektir. Said Nursi, ictihad kapısının kapalı olmadığını belirtmekle birlikte oraya girmek için bazı maniler bulunduğunu açıklamış; aynı konuda birden fazla görüşün ortaya çıkması karşısında bütün görüşlerin doğru olacağını savunan Musavvibe mezhebinin görüşünü benimsemiş; İslam'ın gelmesiyle birlikte farklı şeriatlara son verildiğini, ancak İslam şeriatı içinde farklı görüş ve mezheplerin olmasının son derece normal ve hatta gerekli olduğunu beyan etmiş; sosyal yapının farklılaşmadan kurtulup tek bir yapı haline geldiği zaman birden fazla mezhebe ihtiyaç duyulmayacağını, fakat sosyal yapının tek bir yapı haline gelmesinin oldukça çok zor olduğunu da ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nursi, ictihad, ictihad kapısı, mezhep, illet, hikmet

---

1 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, alibakkal52@gmail.com

Abstract:

Bediüzzaman Said Nursi and Tradition of Fiqh

In this article, some thoughts of Bediüzzaman Said Nursi, a prominent scholar in our age will be examined regarding the tradition of fiqh in Islam. Although Said Nursi notes that the gate of *ijtihad* is not closed, he expresses that there are some obstacles to enter it. He adopts the view of the school of *Musawwiba*, which claims that all opinions can be true in case there is a number of opinions at once. He argues that with the coming of Islam, all of the previous *sharias* were abolished, but the existence of various sects and schools within the *sharia* of Islam at one time is normal and even necessary. Furthermore, he discusses that multiple schools won't be needed anymore when social structure gets rid of differences and becomes a single body, which he acknowledges as a situation quite difficult to happen.

Keywords: Nursi, *ijtihad*, the gate of *ijtihad*, schools of Islam, reason, wisdom

1. Giriş

Son devrin müceddid âlimlerinden olan Bediüzzaman Said Nursî, daha çok itikadî ve imanî konular üzerinde yoğunlaşmış olmakla birlikte, “Risale-i Nur” adıyla şöhret bulan eserlerinde fıkıh ve usûl-i fıkıhla ilgili bazı meselelere de temas etmiştir. Bunların ayrıntılı olarak incelenmesi kitap boyutunda bir çalışmayı gerektirir. Biz bu makalemizde, daha çok onun fıkıh geleneği içinde hep tartışma konusu olmuş bazı konulardaki görüşlerini ortaya koymaya çalışacağız.

2. İctihad Kapısının Kapalılığı Meselesi

İctihad kelimesi sözlükte “çaba göstermek, bütün gücünü kullanmak, ısrarlı olmak, zahmet çekmek” anlamındaki cehd kökünden türetilmiş bir kavramdır. İslâm hukuk literatüründe, “nassın lafız ve

mânasından hareketle, nassın bulunmadığında da çeşitli istinbat metotları kullanılarak şer'î hüküm hakkında zannî bilgiye ulaşma çabasının genel adı² olarak kullanılır. Kaynaklardan hüküm çıkarma gücüne sahip olan kişiye de müctehid denir. Fıkıh ilminin gelişmesi, genişlemesi ve olgunlaşması ictihad sayesinde olmuştur.³

Her asırda hükmü bilinmeyen olayların hükmü ictihad ile belirlenir. Naslarla hayatın dinamizmi ve sosyal gerçeklik arasındaki bağlantıyı dengeli bir şekilde kurabilmek için her zaman ictihad faaliyetine ihtiyaç duyulur. Ancak mezheplerin teşekkülü ve her mezhebin fihhının tedvin edilmesiyle birlikte ictihad faaliyeti duraklama dönemine girmiş, hatta gerilemeye başlamıştır. III. (IX.) yüzyılın ortalarına kadar ictihad hususunda bir kısıtlama bulunmazken bu tarihlerden itibaren sadece önceki müctehidlerin ictihad ehliyetine sahip oldukları yönünde bir anlayış ortaya çıkmış ve bu anlayış IV. (X.) yüzyılın başlarından itibaren genel bir kabule dönüşmüştür. Artık bu dönemden sonra fakihlerin bütün fonksiyonları önceki imamların doktrinlerini yorumlamaktan ibaret kalmıştır. Bu husus literatürde “ictihad kapısının kapanması” tabiriyle ifade edilmiştir.⁴ Hicrî dördüncü asırdan itibaren ictihad kapısının kapandığını ileri süren fakihler bulunmakla birlikte, ictihadın kıyamete kadar devam edeceğini söyleyenler de vardır.

Şafîilerden Seyfüddin el-Âmidî (ö.631/1233), Hanefilerden İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), İbn Emîri'l-Hâc (ö.879/1475) ve diğer bazı fakihler herhangi bir asrın müctehidsiz kalmasının caiz olduğunu

2 H. Yunus Apaydın, “İctihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 21: (İstanbul: TDV Yay., 2000), 443.

3 İslâm hukukunun gelişim devreleri için bk. Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, (İstanbul: İz Yay., 2015).

4 H. Yunus Apaydın, “İctihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 21: (İstanbul: TDV Yay., 2000), 443.

söylemişlerdir.⁵ Bunların delili Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği şu hadistir:

“Allah Teâlâ ilmi size ihsan ettikten sonra (hafızanızdan) zorla söküp almaz. Lakin cemiyetin ilim adamlarını bilgileriyle beraber cemiyet içinden alır. Artık kara cahil bir zümre kalır. O sırada halk bunlardan dinî ihtiyaçlarını soracaklar, onlar da (şahsî) görüş ve arzularıyla cevap vererek hem halkı sapıklığa sürükleyecekler, hem de kendileri dalâlette kalacaklardır.”⁶

Özellikle Hanbelîler ile bir grup Şâfiî âlimine göre herhangi bir asrın müctehidsiz kalması caiz ve mümkün değildir. Şâfiî mezhebinin büyük âlimlerinden İmam Suyûtî (ö.911/1505) bu görüşte olup, karşı fikirde olanlara reddiye olarak müstakil bir eser kaleme almıştır.⁷ Bu görüşte olanların delilleri şu hadistir:

“Ümmetimden bir gurup hak üzere olmakta devam edecektir. Onlara muhalefette bulunanlar zarar veremeyecekler. Nihayet Allah'ın emri onlar bu halde iken gelecektir.”⁸

Her ne kadar her iki grup görüşlerini temellendirmek üzere yukarıdaki hadisleri delil olarak göstermiş olsalar da, söz konusu hadislerin doğrudan ictihadla bir ilişkisi yoktur. Hadisler genel niteliklidir. Genel ifadelerin çok istisnaları olur. Öyle ki Usûl-i Fıkıh'ta “Bir kısmı istisna edilmemiş hiçbir genel ifade yoktur” sözü meşhur olmuştur. Buna

5 Seyfüddîn Alî b. Ebî Alî el-Âmidî, *el-İhkâm fî Uşûli'l-Ahkâm*, (Kâhire, 1968) 4: 202, 203; Kemâlüddîn Muhammed İbnü'l-Hümâm, *et-Tahrîr fî'l-Uşûl*, (Beyrut: 1983) 3: 336.

6 Buhârî, “İlim”, 34, “İ'tisâm”, 7; Müslim, “İlim”, 13; Tirmizî, “İlim”, 5; İbn Mâce, “Mukaddime”, 8; Dârimî, “Mukaddime”, 26.

7 Celâlüddîn Abdurrahman es-Suyutî, *Kitâbü'r-Redd 'alâ men Ahlede ilâ'l-Erd*, (Beyrut: 1983) 97; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *İrşâdü'l-Fühûl*, (Beyrut: ts), 222; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukukunda İctihad*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1975), 183.

8 Buhârî, “Tevhîd”, 29, “İ'tisâm”, 10; Müslim, “İmâre”, 170; Tirmizî, “Fiten”, 51; İbn Mâce, “Mukaddime”, 1.

göre “bir toplumun ilim adamlarını bilgileriyle beraber içinden çekip almak” herhangi bir asırda hiçbir müctehidin bulunmamasını; “bir gurubun hak üzere olmaya devam etmesi” de hak üzere olanların içinde mutlaka bir müctehidin olmasını gerektirmez.

İctihad bir gereklilik olduğuna göre aslolan bunun devam etmesidir. İctihad kapısının kapandığını söyleyenlerin asıl delili hadis değil, Zekiyüddîn Şa’bân’ın ifade ettiği gibi üçüncü hicrî asırdan itibaren hüküm verme ve icthad yapma konusunda büyük bir anarşinin ortaya çıkmış olmasıdır.⁹ Ulema, icthad bahanesiyle dini konuların suistimal edilmesini önlemek için icthad kapısının kapandığını söylemeyi uygun görmüşlerdir.

Bediüzzaman Said Nursî, icthad kapısının kapanması meselesinde orta yolu temsil eder. O, ne icthad kapısının kapandığını, ne de sonuna kadar açık olduğunu söylemiştir. Onun bu konudaki görüşü, “İctihad kapısı açıktır, fakat bu zamanda oraya girmeye altı mani vardır” şeklinde özetlenebilir. Ona göre bu engeller şunlardır:

2.1. Kötülüklerin ve Bid’atların Çoğalması

Bediüzzaman, yaşadığı dönemi, Allah’ın yasak kıldığı şeylerin işlenmesinin arttığı, yabancı âdetlerin memleketi istila ettiği, bid’atların çoğaldığı ve dalâletin tahribatını sürdürdüğü bir zaman olarak niteliyor. Ona göre böyle bir zamanda icthad namıyla İslâmiyet sarayında yeni kapılar açıp, İslâm’a karşı savaşanların bu kapılardan girmelerine vesile olacak yeni delikler açmak, İslâmiyet’e karşı bir cinayettir. Nasıl ki kış mevsiminde fırtınaların şiddetli olduğu bir zamanda dar delikler dahi kapatılır, böyle bir zamanda yeni kapılar açmak akıl kârı değildir. Büyük bir selin geldiği bir zamanda tamir için duvarlarda yeni delikler açmak boğulmaya sebep olduğu gibi, bu zamanın kötülükleri ve bid’atları dikkate alındığında, icthad kapısının sonuna kadar açılması da İslâm’a karşı cinayet işlemekten başka bir anlama gelmeyecektir.¹⁰

9 Zekiyüddin Şa’ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, Trc. İ. Kâfi Dönmez, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1990), 378.

10 Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, (İstanbul, Sözler Neşr., Ocak 2012), 467; a.mlf., *Mesnevî-i Nûriye*, (İstanbul, Sözler Neşriyat, Haziran 2009), 78.

2.2. Dinin Zarûriyâtının Tehlikeye Girmesi

İslâm'da iman edilmesi mutlaka gerekli olan esaslara “zarûriyât-ı diniye” denir. Namaz, oruç, hac ve zekâtın farziyeti, zina, hırsızlık, adam öldürme ve şarap içmenin haramlığı gibi dinin temel hükümleri üzerinde İslâm âlimlerinin ittifakıyla ictihada yer yoktur; bu konulardaki ihtilafa itibar edilmez.¹¹ Bediüzzaman'ın ifadesiyle bu tür hükümler kat'î ve muayyendirler. Hem o zarûriyât, kût (azık) ve gıda hükmündedir. Şu zamanda terke uğruyorlar, hor ve hakir görülüyorlar. Bütün himmet ve gayreti, onların yerleştirilmesine ve diriltilmesine sarfetmek lâzım gelirken, İslâmiyet'in kesinlik kazanmamış meseleleri (nazariyat) kısmında yeni ictihadlara kalkışmak, dinde olmayan şeyleri dine sokmak gibi bir netice verecektir. Geçmiş zamanda yaşayan temiz ve halis niyetli müctehidlerin ortaya koyduğu ictihadlar bütün zamanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek niteliktedir. Onları bırakıp günahları işlemeye hevesli bir halet-i ruhiye içinde yeni içtihatlar yapmak dine hıyanettir.¹²

2.3. Şu Zamanda İctihad Etmenin İlmî ve Manevî Şartlarına Sahip Olmadaki Zorluk

Kur'ân'ı, Sünnet'i, bu iki kaynak etrafında oluşmuş olan ilimleri, Arap dilini, Fıkıh Usûlü'nü ve İslâm Hukukunun ana gayelerini bilmek¹³ ictihadın ilimle ilgili şartlarıdır. ictihadın manevî şartı, müslüman olmak ve ictihadını maddî menfaat elde etmek niyetiyle yapmaktır. Bediüzzaman'ın her iki konuda bazı endişeleri vardır. O bu endişelerini meâlen şöyle dile getirir:

Nasıl ki bir çarşıda mevsimlere göre farklı mallar rağbet görür ve revaçta olur. Öyle de âlem fuarı, sosyal ve medenî hayat çarşısında da her asırda farklı bir mal rağbet görür ve revaçta olur. Rağbetler teşhir edilen bu mallara doğru çekilir, nazarlar onlara çevrilir, düşünceler

11 Zekiyyüddin Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.), 379.

12 Nursi, *Sözler*, 467-468; a.mlf., *Mesnevî-i Nûriye*, 78-79.

13 Geniş bilgi için bkz. Z., Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, 374-377.

onlarla meşgul edilir. Şu zamanda ise siyaset metâi, dünya hayatının iyileştirilmesi ve felsefe revaçtadır. Selef-i sâlihinin yaşadığı dönemde ve onların çarşısında en çok talep edilen metâ, yeri ve göğü yaratan Allah Teâlâ'nın razı olacağı hükümleri O'nun kelâmından çıkarmak, O'nun arzusunu bilmek, Kur'an ve nübüvvet nuruyla kapatılmayacak derecede açılan âhiret âlimindeki ebedî saadeti kazandıracak vesileleri elde etmek idi.

İşte o zamanda zihinler, kalpler, ruhlar bütün kuvvetleriyle, yerler ve gökler Rabbi'nin isteklerini anlamaya yönelmiş olduğundan, sosyal hayattaki sohbetleri, konuşmaları, yaptıkları işler ve her türlü halleri ona bakıyordu. Bütün konuşmalar ve olaylar bu istikamette cereyan ettiğinden her kimin güzel bir istidadı bulunsa, onun kalbi ve fitratı, şuursuz olarak da olsa her şeyden Allah'ı tanıma ve bilme dersi alırdı. O zamanda cereyan eden konuşmalardan ve olaylardan insanlar çok şey öğrenirdi. Sanki her şey, onun için bir öğretmen hükmüne geçip, fitrat ve kabiliyetini, ictihad etmek için hazırlaması hususunda ona telkinde bulunuyordu. O fitrî ders insanları öylesine aydınlatıyordu ki, neredeyse kişi hiç özel bir gayret sarfetmeden ictihad kabiliyetine sahip oluyor ve ateşle tutuşturmadan yanıyordu. İşte bu şekilde fitrî bir ders alan kabiliyetli insanlar, ictihad çalışmaya başladığı vakit, kibrit hükmüne geçen istidadı, nûrun alâ nûr (nûr üstüne nur) sırrına mazhar olur, en kısa zamanda müctehid olurlardı.

Fakat şu zamanda Avrupa medeniyetinin tahakkümüyle, her şeyi tabiata dayandıran felsefe insanları hükmü altına almasıyla ve dünya hayatının şartlarının ağırlaşmasıyla, fikirler ve kalpler dağılmış, himmet ve yardım hisleri parçalanmış; zihinler mâneviyâta karşı yabânîleşmiştir. İşte bunun içindir ki, şu zamanda birisi, dört yaşında Kur'ân'ı ezberleyip âlimlerle ilmî konular üzerinde konuşan Süfyân İbni Uyeyne gibi bir müctehidin zekâsına sahip olsa, yine de Süfyân'ın ictihad melekesini kazandığı zamana nispeten on defa daha fazla zamana muhtaçtır.

Süfyân on senede ictihad melekesini kazanmış ise, günümüzde gayet zeki olan bir adam aynı seviyeye çıkmak için yüz seneye muhtaçtır. Çünkü Süfyân'ın ilk fitrî tahsil kabiliyeti temyiz yaşına ulaştığı zaman başlar, yavaş yavaş istidadı ictihad etmeye hazır hale gelir, nurlanır; her şeyden ders alır, istidadı kibrit hükmüne geçer. Fakat onunla aynı zekâya sahip olan zamanımızdaki adamın kabiliyeti, şu zamanda günümüze mahsus başka bilgilerle fazla meşgul olması oranında şer'î istidad kabiliyetinden uzaklaşmış ve dünyevi bilgilerle meşgul olması nisbetinde müctehid olmaya layık olmaktan geri kalmıştır. Çünkü bu adamın zihni felsefede boğulmuş, akli siyâsete dalmış, kalbi dünya hayatıyla sersem olmuş, istidadı tamamen ictihaddan uzaklaşmıştır. Dolayısıyla bu adam "Ben de onun gibi zekîyim, niçin ona yetişemiyorum?" diyemez, demeye hakkı yoktur ve ona yetişemez.¹⁴

Bu zamanda insanların fikir ve kalplerinin dağınıklığı, gayret ve yardımlaşmadaki zafiyeti, siyaset ve felsefe ile mübtelâ olmaları ve daha çok bunlara rağbet etmeleri sebebiyle bütün istidat ve kabiliyetler günümüzde revaçta olan bilimlere ve dünya hayatının iyileştirilmesine yönelmiştir. Dini hükümleri kaynaklarından çıkarmak için sarfedilecek doğru bir ictihad yoktur.¹⁵

2.4. İctihadın Zorlama İle Değil Tabî Seyri İçinde Olmasının Gerekliği

Bediüzzaman'a göre ictihad tabî seyri içinde yapılmalı, hariçten gelen zorlamalar altında yapılmamalıdır. O bu hususu şöyle bir örnekle açıklar:

Her cisimde bir genişleme ve büyüme meyli vardır. Bu meyil cismin içinde olduğu için tabî bir meyil olup, o cismin kemâle doğru gidişine vesiledir. Bir ağacın büyüüp gelişmesi ve meyve vermeye başlaması gibi. Ancak büyüme ve genişleme için hariçten verilecek

¹⁴ Nursî, *Sözler*, 468-469.

¹⁵ Nursî, *Mesnevî-i Nûriye*, 79.

her meyil, tabîî bir genişletme değil, o cisim cildini yırtmak ve o cismi tahrib etmektir. Buna benzer şekilde selef-i sâlihîn gibi tam bir Allah korkusuyla ve dinin iman edilmesi gerekli olan bütün meselelerine tam olarak yapışmak suretiyle İslâmiyet dairesine girenlerde genişleme ve büyüme meylî ve ictihad etme arzusu bulunsa, o kemaldır ve kendi kendine bir olgunlaşmadır. Bunun tersine olarak dinin temel esaslarını terk eden, dünya hayatını âhîret hayatına tercih eden ve her şeyi maddede arayan felsefe ile meşgul olanlardaki gelişme ve olgunlaşma meylî ve ictihad etme arzusu, İslâm'ı doğrudan tahrib etmeye ve boynundaki şer'î zincirini çıkarmaya sebep olur.¹⁶

2.5. İctihadı Dinî Maksatlı Olmaktan Çıkarıp Onu Dünyevî Odaklı Yapan Sebeplerin Çokluğu

Esas itibariyle ictihad dinî hükmü bilinmeyen bir konuda Allah'ın iradesine uygun olan hükmü arama çabasıdır. Eğer müctehid Allah'ın hükmüne uygun hükmü bulabilmişse isabet etmiştir, bulamamışsa hata etmiştir. Ancak kimin isabet, kimin hata ettiğini ancak Allah bilir. Fakat müctehid hata etse de ictihad sevabından mahrum olmaz. Hadiste belirtildiği üzere “Hâkim (müctehid) ictihad edip de doğru sonuca varırsa iki sevap, hata ederse bir sevap kazanır.”¹⁷ Müctehide düşen, delilleri tam olarak araştırıp onlardan somut olaya ilişkin dinî hükmü çıkarmak için olanca gücünü sarfetmesidir. Bu çabanın sonunda hata da etse bir sevap kazanmış olacaktır.

Bediüzzaman'a göre günümüzde yapılacak olan içtihatlar, üç sebepten dolayı, ictihadları arzî yapar, onları semâvî olmaktan çıkarır. Hâlbuki şeriat semâviyedir; şer'î ictihadlar da, naslarda kapalı ve gizli olarak bulunan hükmü açığa çıkarmak (izhar) etmek kabilinden olduğu için semâvî sayılırlar. Ancak şu üç sebep onları semavi olmaktan çıkarabilir:

16 Nursî, *Sözler*, s. 469.

17 Bazı lafız farklılıkları ile, Buhârî, *İ'tisâm*, 21; Ebû Dâvûd, *Akdıye*, 2.

2.5.1. Hükümün İlette Değil Hikmete Dayandırılması

Bir hükümün hikmeti ayrıdır, illeti ayrıdır. Hikmet ve maslahat tercih için bir sebep olabilir; fakat hükümün vacib ve gerekli olması için yeter-sebepe sayılmaz. Dolayısıyla hikmet var olduğu zaman hükümün de mutlaka var olması gerekmez. İlet ise, hükümün varlığına sebeptir. Meselâ, yolculuk halinde namaz kısaltılır; iki rekât olarak kılınır. Bu şer'î ruhsatın illeti (sebebi) seferdir (yolculuk); hikmeti ise meşakkattir (zorluk çekme). Sefer bulunsa, meşakkat hiç olmasa da namaz kasredilir. Çünkü illet var. Fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa, namazın kasredilmesine illet olamaz. İşte şu hakikatın aksine olarak, şu zamanın nazarı, maslahat ve hikmeti illet yerine ikâme edip, ona göre hükmediyor. Elbette böyle bir ictihad arziyedir, semâvî değildir.¹⁸

2.5.2. Düşüncelerin Dünyevîleşmesi

Bediüzzaman'a göre zamanımızda ictihadları arzî yapacak ikinci sebep insanların düşüncelerinin genel olarak dünyevîleşmiş olmasıdır. Onun bu konudaki açıklaması şöyledir: Şu zamandaki insanların bir şeye bakışı ve onunla ilgili düşüncesi evvelâ ve bizzat dünya saadetine bakıyor ve o şeyle ilgili hükümler bu düşüncelere yönelik olarak ortaya çıkıyor. Hâlbuki şeriatın bir şeye bakışı, evvelâ ve bizzat ahiret saadeti itibariyledir; ancak âhirete vesîle olmak dolayısıyla ikinci derecede dünya saadetine bakar. Demek, şu zamanın eşya ve olaylara bakışı şeriatın ruhuna yabancıdır. Öyle ise böyle bir kişi, şeriat nâmına ictihad edemez.

2.5.3. Zarûret Kuralının Suistimal Edilmesi

Zarûret halleriyle ilgili en meşhur kaide Mecelle'ye de girmiş olan "Zarûretler haram olan şeyleri mübah kılar"¹⁹ kuralıdır. Bu kaide "külli kaide"lerden biri olmakla birlikte, Bediüzzaman bu kural hak-

18 Nursi, *Sözler*, s. 469.

19 *Mecelle*, Md. 21.

kında “İşte şu kaide ise, küllî değil” diyerek arkasından şu açıklamayı yapar:

Zarûret hali, eğer haram yolla gerçekleşmemiş ise haramı helâl etmeye sebebiyet verir. Ancak kişi iradesini kötüye kullanmak suretiyle gayr-i meşrû sebeplerle zarûret hali ortaya çıkmış ise bu durum haramı helâl kılmaz ve ruhsat şeklinde varid olan hükümlerle amel etmek için bir özür teşkil edemez. Meselâ, bir adam iradesini kötüye kullanmak suretiyle haram yolla kendini sarhoş etse, hukukî tasarrufları şeriat âlimlerine göre aleyhinde câridir, mâzur sayılmaz. Eşini boşasa, boşaması geçerli kabul edilir. Bir cinâyet işlese, cezasını görür. Fakat sarhoşluğu suistimal yoluyla olmazsa, eşini boşaması geçerli olmaz, işlediği suçtan dolayı da ceza görmez. Hem meselâ, bir içki mübtelâsı, zarûret derecesinde mübtelâ olsa da “Zarurettir, bana helâldir.” diyemez. İşte, şu zamanda zarûret derecesine geçen ve insanların mübtelâ olduğu pek çok iş ve fiil, sakınılması mümkün olmayacak derecede genelleşmiştir. Bütün bunlar sû-i ihtiyârdan, gayr-i meşrû meyillerden ve haram muâmelelerden doğdukları için, ruhsat yoluyla verilen hükümler var diye bu gibi durumlar haramı helâl etmek için yeter-sebeplendirilmez. Hâlbuki şu zamanın müctehidleri, zarûret kuralını zarûrât-ı şer’iye cinsinden olan hükümler için de bir sebep yaptıklarından, İctihadları arziyedir, hevese ve felsefeye dayanır; semâvî olamaz, şer’î değildir. Hâlbuki müctehidlerin yer ve göğün yaratıcısı olan Allah Teâlâ’nın ilâhî hükümlerinde tasarrufta bulunması ve kullarının O’nun koyduğu ibadet esaslarına müdâhale etmesi Yaratıcı’nın manevî iznine bağlıdır, O’nun izni olmazsa o tasarruf ve o müdâhaleler reddedilir.²⁰

20 Nursî, *Sözler*, 469-470.

2.6. Asr-ı Saadete Olan Uzaklık

Bediüzzaman ictihad kapısından girmenin altıncı manisi olarak günümüz müctehidlerinin Asr-ı Saadet'e uzaklığını gösterir ve bu konuyu kısaca şöyle izah eder: Selef-i salihînin büyük müctehidleri, sahabenin yaşadığı asra yakın olduklarından, sâfi bir nur alıp halis bir ictihad yapabilirlerdi. Şu zamanın müctehidleri ise, o asra uzak olduklarından açık meseleleri bile zorlukla görebilirler. Zira günümüz müctehidleri hakikat kitabına çok perdeler arkasından ve çok uzak bir mesafeden bakmaktadırlar. Böyle bir durumda en açık harfleri bile okumak zorlaşır.²¹

Bediüzzaman'ın ictihat kapısının kapalı olması konusundaki tavrı, kapalı olduğunu söyleyenler kadar ağır olmamakla birlikte günümüzde oraya girmek için bazı engeller bulunduğunu ifade ederek o kapıdan girilmemesi gerektiğini söylemiştir. Bununla birlikte kendisinin çok ileri seviyede sayılacak bazı ictihadları vardır ve o bu görüşlerine her zaman sahip çıkmıştır.

Diğer taraftan ictihad kapısının kapalı olduğunu söyleyenlerin endişesi ne ise, Bediüzzaman'ın da aynı endişeleri taşıdığını söyleyebiliriz. Osmanlı döneminde ictihad kavramını en çok kullananlar, İctihad Matbaası ve *İctihad Mecmuası*'nın sahibi Abdullah Cevdet ve onun çevresiydi. Abdullah Cevdet yaşadığı dönemde Dr. Dozy'nin iftiralarla dolu "İslam Tarihi" kitabını tercüme edip neşretmekle meşhur olmuş ve bu sebeple pek çok kişi tarafından dinsizlikle itham edilmişti. Her dönemde bazı aşırı tutum ve söylemler olabilir. Ancak Abdullah Cevdet'in yaptığı işler aşırılığın da ötesinde bir şeydi.²² Eğer onun yaptığı şey "ictihad" ise hiç şüphesiz Bediüzzaman Said Nursî ve onun gibi düşünenlerden, bu şartlarda ictihad kapısının açık olduğunu söylemeleri beklenemezdi.

21 Nursî, *Sözler*, 471.

22 Mesalâ, Abdullah Cevdet, *İctihad*'ın 1 Mart 1922 tarihli 144. sayısında yeni bir din olarak Bahâilîğin kabul edilmesini tavsiye edebilmiştir.

Cumhuriyet zamanında tek parti dönemine gelindiğinde, Osmanlı döneminde görülen bütün olumsuzlukların dinden kaynaklandığı şeklinde genel bir yargı hâkim olduğu için din ve dinle ilgili her şeye düşmanlık yapıldı. Dinin sadece devlet-siyasetle ilgili alanına değil, ibadetlerine varıncaya kadar her konusuna müdahale edildi.²³ Bu durumda ictihad kapısının sonuna kadar açık olduğunun söylenmesi, kişinin dinini âdeta kendi elleriyle yıkması anlamına gelecektir. Bu şartlar altında Bediüzzaman’dan ictihad hakkında daha hafif bir söz söylemesi beklenemezdi. Bununla birlikte o, çoğu alimlerin o dönemde söylediği ictihad kapısının kapalı olduğu sözünü söylememiştir.

3. Mezhepleri Kucaklayıcı Tutumu

Bir Ehl-i Sünnet âlimi olarak Bediüzzaman amelde Şâfiî mezhebine mensup olmakla birlikte dört mezhebin de hak olduğunu söylemiş, gerek ferdî gerekse kamusal alanda yapılan işlerin bu mezheplerden birine uygunluğunu yeterli görmüş, mezhep taassubu içine girmemiştir. Öncelikle onun bu görüşte oluşu, ictihadın hatalı ve isabetli oluşu konusunda ortaya çıkan tartışmada “musavvibe” tarafında yer almasından kaynaklanmaktadır. Her müctehidin isabet ettiği, yani doğruyu tutturduğu görüşünü savunanlara musavvibe, içlerinden sadece birinin isabet edeceğini ileri sürenlere “muhattie”, Bediüzzaman’ın ifadesiyle “tahtıeci” denilmiştir.

Her müctehidin doğruyu tutturduğu tezine sahip birinci eğilim daha çok Basra Mu’tezilesi’ne ve önde gelen Mu’tezilî bilginlerden Ebü’l-Hüzeyl el-Allâf, Ebû Hâşim ve Ebû Ali el-Cübbâî’ye nisbet edilir. Bâkılânî, Gazzâlî ve Necmeddin et-Tûfî gibi önde gelen birçok muhakkik Sünnî usulcünün de bu kanaati benimsediği görülmektedir. Başta Hanefiler ve Mâlikîler olmak üzere Hanbelîler’in çoğunluğu ile

23 Bk. Eşref Edip, *Kara Kitap*, (İstanbul Beyan Yayınları, 2013); Hasan Hüseyin Ceylan, *Cumhuriyet Dönemi Din-Devlet İlişkileri*, 3 cilt. (İstanbul: Risale Yayınları, 1989).

bir kısım Şafîî usulcileri ise ikinci grupta yer alır. Şâfiîler'den Ebû İshak el-İsferâyînî, Ebû İshak eş-Şîrâzî, Fahreddin er-Râzî ve Sirâceddin el-Urmevî; Mâlikîler'den Ebü'l-Velîd el-Bâcî, İbn Rüşd ve Cemâleddin İbnü'l-Hâcib de bu gruptandır. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafîî ve Ahmed b. Hanbel ile Eş'arî'nin bu konudaki kanaatlerine ilişkin birbirine zıt rivayetler bulunmaktadır. H. Yunus Apaydın'ın değerlendirmesine göre, hata-isabet meselesinin temelinde Allah'ın icthadî konularda muayyen bir hükmünün bulunup bulunmadığı tartışması yer alır. Her müctehidin isabet ettiğini savunanların büyük çoğunluğuna göre hakkında nas bulunmayan meselelerde icthaddan önce bir hüküm yoktur; aksine hüküm müctehidin zannına tâbidir ve Allah'ın her müctehid hakkındaki hükmü onların icthadlarının ulaştığı sonuçtur. Literatürde "teaddüdü'l-hukûk = doğruların çokluğu" tabiriyle ifade edilen bu durum bir tür hukukî rölativizm sayılabilir.²⁴

Müctehidlerden sadece birinin doğruyu tutturmuş olacağı görüşünde olan muhattie grubu, hakkında nas bulunmayan meselede Allah Teâlâ'nın muayyen bir hükmü olduğunda görüş birliği içinde olmakla birlikte, müctehidin bunu tutturmakla mükellef olup olmadığına ihtilâf etmişlerdir. Muhattie'nin doğrunun bir olduğu şeklindeki kanaatleri genelde nakil ağırlıklıdır. Onlara göre Kur'an'da Hz. Dâvûd ile Hz. Süleyman'ın bir davada ayrı ayrı hüküm verip de bundan birinin isabetli olduğuna işaret edilmesi,²⁵ istinbat ehlinin ve ilimde rüsûh sahiplerinin bilgisine yapılan atıflar,²⁶ ihtilâf ve ayrılığın kötülenmesi,²⁷ ayrıca yukarıda zikrettiğimiz hâkimin İctihadda isabet ederse iki, hata ederse bir ecir alacağına ilişkin hadîs doğrunun tek olduğunu göstermektedir. Muhattie'nin en sağlam gerekçesi olarak kabul edilen sahabe icmâi ise sahabenin hatadan sakınma konusundaki söz ve tutumlarından ibarettir.

24 Apaydın, "İctihad", 440-441.

25 El-Enbiyâ 21/78-79.

26 Âl-i imrân 3/7; en-Nisâ 4/83.

27 Âl-i İmrân 3/103, 105; el-Enfâl 8/46; Hûd, 11/118.

Onların re'yi doğru-yanlış ikilemi içinde görüp kendi re'yleriyle ilgili olarak doğru ise Allah'tan, yanlış ise kendilerinden veya şeytandan bilinmesini istemeleri böyledir.²⁸

Bediüzzaman, “Hak (doğru) bir olur. Böyle dört ve on iki mezhebin birbirinden farklı hükümleri nasıl hak olabilir?” sorusuna su metaforunu kullanarak meâlen şöyle cevap vermiştir:

Bir su, nasıl farklı durumdaki hastalara göre beş farklı hüküm alırsa, ictilâdî hükümler de böyledir: Aynı su bir hastanın durumuna göre ilâçtır; tıbben onun bu suyu içmesi vâcibdir. Diğer birisinin hastalığı için zehir gibi zararlıdır; bu su tıbben ona haramdır. Bu su diğer birisine az zarar verir; tıbben ona mekruhtur. Diğer birisine, zararsız menfaat verir; tıbben ona sünnettir. Diğer birisine ne zarardır, ne menfaattir, âfiyetle içsin; tıbben ona mubahtır. İşte hak (doğru) burada teaddüd etti, birden fazla oldu. Burada su hakkındaki beş hüküm de haktır. Sen diyebilir misin ki, “Su yalnız ilâçtır, yalnız vâcibdir, başka hükmü yoktur”? İşte bunun gibi, ilâhî hükümler, mezheblere, Allah'ın her hükmü bir sebebe bağlamasından dolayı hükmü uygulama durumunda olanlara göre değişir; hem de hak olarak değişir; her birisi hak olur, maslahat olur.²⁹

Bediüzzaman, dört mezhebin ictiladlarının hak ve doğru olduğunu kabul ettiği için meşrutiyetçilere de bu yönde tavsiyelerde bulunmuştur: “Adalet namazında kıbleniz dört mezhep olsun; ta ki namaz sahih ola. Zira meşrutiyet hakikatlerinin açıkça, zımmen ve iznen dört mezhepten istihracı mümkün olduğunu dava ettim.”³⁰

Bediüzzaman dört mezhebin hak olduğunu söylemekle kalmaz, kendisi Şâfiî mezhebine mensup olduğu halde bazan diğer mezhepleri de taklid ederdi. Meselâ Emirdağ'da kendi mezhebine göre Cuma namazının şartları tahakkuk etmediği halde bazan Cuma namazına gider

28 Apaydın, “İctihad”, 442.

29 Nursî, *Sözler*, 472-473.

30 Nursî, *Tarihçe-i Hayat*, 86.

“Ben Şafîyim. Şafî mezhebinde Cumanın bir şartı, kırk adam imam arkasında Fatıha okumaktır. Daha başka şartlar da var. Onun için burada bana Cuma farz değil. Ben, İmam Âzam’ın mezhebini takliden, bazan sünnet olarak kılıyordum.”³¹ derdi. Talebeleri de hastalandığı zaman, kendi mezhebine göre namazda Fatıha’yı kendisi işitecek derecede okuması lâzım gelirken, hastalık sebebiyle sesi çıkmadığından, namazlarını Hanefî mezhebini takliden edâ ettiğini söylemektedirler.³²

Bediüzzaman dört mezhebin hak olması ve ayrıca her müctehidin isabet etmiş olası konusunun psikolojik bir hastalık olan vesvesenin tedavisinde kullanılabilecek bir araç olduğunu da ifade eder.³³

4. Farklı Şeriat ve Mezheplere İhtiyaç Duyulması

Bediüzzaman şeriatlerin değişebileceğini, İslâm şeriatı içinde de farklı mezheplerin olabileceğini kabul eder ve her ikisinin sebeplerinin aslında sosyolojik olduğunu belirtir. Onun bu konudaki açıklamaları şöyledir:

Asırlara göre şeriatlar değişir; belki, aynı asırda kavimlere göre ayrı ayrı şeriatlar, ayrı ayrı peygamberler gelebilir ve gelmiştir. Hâtemü’l-Enbiyâdan sonra, Şeriat-ı Kübrâsı her asırda, her kavme kâfi geldiğinden, artık farklı şeriatlara ihtiyaç kalmamıştır. Fakat teferruâtta bir derece ayrı ayrı mezheplere ihtiyaç kalmıştır.

Evet, nasıl ki mevsimlerin değişmesiyle elbiseler değişir, mîzaçlara göre ilâçlar tebeddül eder; öyle de, asırlara göre şeriatlar değişir, milletlerin kabiliyetlerine göre hükümlerde farklılık olur. Çünkü şer’î hükümlerin imanı ilgilendirmeyen kısmı beşerin durumuna bakar, ona göre gelir, topluma ilâç olur.

Geçmiş peygamberler zamanında sosyal sınıflar birbirinden çok

31 Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, (İstanbul, Sözlere Neşr., Haziran 2011), 1: 46.

32 Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, 2:201.

33 Nursî, *Sözlere*, 271-272.

uzak ve seciyeleri hem bir derece kaba, hem şiddetli, düşünce bakımından ilkel ve bedevîliğe daha yakın olduklarından, o zamandaki şeriatlar, onların haline uygun bir tarzda, ayrı ayrı gelmiştir. Hattâ, bir kıtada, aynı asırda ayrı ayrı peygamberler ve şeriatlar bulunmuş. Sonra, âhirzaman Peygamberinin gelmesiyle, insanlar, sanki ilkokul seviyesinden orta dereceli okul seviyesine yükseldiğinden, çok sayıda inkılâblar ve değişiklerin gerçekleşmesi neticesinde insan toplulukları aynı dersi alacak, aynı muallimi dinleyecek, aynı şeriatla amel edecek bir seviyeye geldiklerinden, ayrı ayrı şeriata ihtiyaç kalmamıştır, ayrı ayrı muallime de lüzum görülmemiştir. Fakat insanlar tamamen aynı seviyeye gelmediklerinden ve aynı sosyal hayat içinde olmadıklarından, birden fazla mezhep olmuştur. Eğer beşerin büyük çoğunluğu aynı yüksek okulun talebesi gibi, aynı sosyal hayatın içine girse, aynı seviyeye gelse, o vakit mezhepler birleştirilebilir. Fakat dünyanın gidişatı böyle bir duruma müsaade etmediğinden mezhepler de bir olmaz.³⁴

Bediüzzaman Said Nursî mezhep farklılıklarının sosyal farklılıklar sebebiyle meydana geldiğini ifade eder ve bunu örnekleriyle şu şekilde açıklar: Meselâ, hikmet-i ilâhiyenin tensibiyle İmâm Şâfiî'ye ittibâ edenler, genellikle Hanefiler'e nispeten köylülüğe ve bedevîliğe daha yakın olup, toplumu tek bir sosyal varlık haline getiren sosyal hayat bakımından eksik olduklarından, her fert bizzat bütün ihtiyaçları karşılayan Allah'ın huzuruna çıktığında kendi derdini söylemek ve özel taleplerini arz etmek için, imamın arkasında Fâtiha'yı imamdan ayrı olarak tek başlarına ayrı ayrı okurlar. Bu davranış şekli doğrunun ve hikmetin ta kendisidir. İmâm Âzam'a tabi olanların çoğu medeniyete, şehirliliğe daha yakın ve sosyal hayat içinde yaşamaya daha müsait bir yapıya sahip olduklarından, toplum bir şahıs hükmüne geçip, bir tek adam (imam) hepsinin adına söyler, herkes kalben onu tasdik eder. Onunla kalbî bir birlik sağladıklarından onun sözü hepsinin sözü hük-

34 Nursî, *Sözler*, 472.

müne geçer. Dolayısıyla Hanefî mezhebine göre cemaat imamın arkasında Fâtiha okumaz. Okumaması ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir.³⁵

5. Nassa Dayanan Hükümlerin Değişmesi

Günümüzde tartışılan önemli konulardan biri nassların lafzından açık olarak anlaşılan hükümlerin değişebilirliği meselesidir. Kölelik ve birden fazla evlilik gibi konular bu meselenin örnekleri arasında yer alır. Bediüzzaman'ın bu konuda orijinal görüşleri vardır. Ona göre İslâmî hükümler iki kısımdır:

a. Temel hükümler: Bunlar şeriatın üzerine oturduğu, şeraitin temelini teşkil eden, değişime kapalı olan aslî hükümlerdir. Gerçek güzellik ve salt iyilik bu hükümlerde bulunur.

b. Değiştirilmiş hükümler (Muaddel). Bunlar Cahiliye dönemindeki uygulamalarıyla gayet vahşî ve gaddar hükümlerdir. Ehvenüşşerreyn (İki şerden zararı en az olanın tercih edilmesi) kaidesi çerçevesinde bunlara adaletli bir şekil verilmiş ve üzerinde düzeltme yapılmıştır. Ancak nihaî hüküm bu değildir. İnsanlara tatbikinin mümkün olması ve bu hüküm vasıtasıyla gerçek güzelliğe geçebilmek için Cahiliye dönemindeki hüküm adalete uygun başka bir şekle sokulmuştur. Toplumda iyice yerleşmiş bulunan bir hükmü bir anda ortadan kaldırmak, beşer tabiatını bir anda değiştirmeyi gerektirir. Bu ise mümkün değildir. Bu tür hükümlerin tamamen düzeltilmesi zaman alır. Meselâ köleliği ilk olarak vazeden İslâmiyet değildir. İslâmiyet bu kurumu en vahşî bir şekilden alıp, tamamen hürriyete yol açacak yeni bir şekle çevirmiş ve üzerinde düzeltme yapmıştır. Birden fazla kadınla evlenmek (taaddüd-i zevcât) tabiata, akla, hikmete uygun olmakla beraber; şeriat bunu bir taneden dörde çıkarmamış, bilakis sekiz-dokuzdan dörde indirmiştir. Özellikle çok kadınla evlenme konusunda öyle şartlar koymuştur ki, bunlara riayet edilmesi halinde hiçbir zarara sebep olunmaz. Taaddüd-i

³⁵ Nursî, *Sözler*, 273.

zevcât uygulaması bazı noktalardan şer olsa bile ehven-i şer sayılır; büyük şer karşısında daha küçük şerrin tercih edilmesi kabilinden bir uygulamadır. Ehven-i şer ise bir adalet-i izafiyedir. Âlemin her halinde salt hayrın olduğu düşünülemez.³⁶

Bediüzzaman'a göre temel hükümler kurucu hükümlerdir, bunlarda değişme olmaz. Cahiliye döneminde gayet kötü şekilde uygulanan hükümler ise, Kur'an'da aldığı şekliyle nihaî hüküm olmayıp, o günün şartlarında toplumda adaleti sağlayacak şekle getirilmiş olan hükümlerdir. Bunlar temel hükümler çerçevesinde yeniden değiştirilebilirler. Meselâ köleliğin tamamen kaldırılması ve taaddüd-i zevcâtın daha da sınırlandırılması Kur'an'a aykırı bir uygulama değil, bilâkis ruhuna uygun bir tatbikattır. Bununla birlikte sosyolojik olarak taaddüdü-ü zevcâtın normal görüldüğü bölgeler için savunulmasında bir sakınca yoktur.

6. Maslahat Odaklı bir Yönetim Sistemi

Bediüzzaman Meşrutiyet döneminde yönetim sisteminin “maslahat” odaklı bir yapıya dönüştürülmesini ister ve bu çerçevede meselâ Ermenilerin vali ve kaymakam yapılmalarını ve askere alınmalarını teklif eder. Böyle bir teklifin büyük ölçüde geleneksel fıkıh ve uygulamalara aykırı olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte o, bu tür uygulamaların İmam Mâlik'in “mesâlih-i mürsele” prensibine uygun olduğunu ifade etmiştir.

Fıkıh'ta ve Usûl-i Fıkıh'ta maslahat kavramı, “Şer'î hükümlerin içerdiği veya akıl ve tecrübe yoluyla belirlenmekle beraber bunlarla uyum içinde olan faydalar” anlamında kullanılır. Geniş anlamıyla maslahat, faydanın sağlanması yanında zararın savulması (def'-i mefsedet celb-i menâfi) anlamını da içine alır.

36 Bediüzzaman Said Nursî, *Eski Said Dönemi Eserleri (Münazarât)*, (İstanbul: Yeni Asya Neşr., 2012), 287.

Dikkate alınması gerektiğine dair şer'î bir delil bulunan maslahatlara “mesâlih-i mutebere”, muteber sayılamayacağına dair şer'î bir delil bulunan maslahatlara “mesâlih-i mülgâ”; muteber ve geçersiz sayıldığına dair belirli bir delil bulunmayan maslahatlara ise “mesâlih-i mürsele” denilmiştir. Mesâlih-i mürsele temeline dayalı İctihadlar yapma hususunda şöhret sahibi olan Mâlikî mezhebinin bu konudaki yaklaşımı daha önce de fıkıh ve usul çevrelerinde geniş yankı bulmuş olmakla beraber bu İctihad türünü eleştirel biçimde gündeme getirip konuya ilişkin bir teori geliştirme çabası ortaya koyma bakımından Gazzâlî bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Gazzâlî, *el-Müstaşfâ* adlı eserinde önce maslahat kavramının, yararı sağlama ve zararı giderme şeklindeki yaygın anlamına değinir ve kendisinin hayatın idamesi için insanların bu yönde bir eğilim göstermesi anlamını değil, “dinin (şer') amaçlarını muhafaza” anlamını kastettiğini, şer'in mükelleflerle ilgili amaçlarının da onların din, can, akıl, nesil ve mallarını koruma olmak üzere beş ana noktada toplandığını belirtir. Bu beş temelin korunmasını içeren her şey maslahattır, bunların ihlâline yol açan her şey mefsedet olduğu gibi bu ihlâllerin ortadan kaldırılması da maslahattır.³⁷

Bediüzzaman normal, tabiî ve meşru geçim yollarının san'at, ziraat ve ticaret olduğunu, memurluğun ve her nev'iyile idareciliğin normal ve tabiî bir geçim yolu olmadığını belirttikten sonra, Osmanlı döneminde memurluk, idarecilik ve askerlik hizmetlerinin tamamen Müslümanlarda olması sebebiyle, Müslümanların servetlerini israf ettiklerini, nesillerini etrafa saçıp zayi ettiklerine dikkati çeker. Artık bu durumdan vazgeçilerek daha çok Mâlikî mezhebinin öne çıkardığı mesâlih-i mürsele prensibiyle amel ederek gayr-ı müslimlerin de askere alınması ve idari görevlere atanması teklifinde bulunur.

Bu teklif karşısında “Şimdi Ermeniler kaymakam ve vali oluyorlar, nasıl olur?” sorusuna karşı şu cevabı verir:

37 İbrahim Kâfi Dönmez, “Maslahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 23: (İstanbul: TDV Yay., 2001), 81.

“Saatçi ve makineci ve süpürgeci oldukları gibi. Zira meşrutiyet, hâkimiyet-i millettir. Hükûmet hizmetkârdır. Meşrutiyet doğru olursa, kaymakam ve vâli, reis değiller, belki ücretli hizmetkârlardır. Gayr-ı müslim reis olamaz, fakat hizmetkâr olur. Farz ediniz ki, memuriyet bir nevi riyaset ve bir ağalıktır. Gayr-ı müslimlerden üç bin adamı ağalığımıza, riyasetimize şerik ettiğimiz vakitte, millet-i İslâmiyeden aktâr-ı âlemde (dünyanın dört bir yanı) üç yüz bin adamın riyasetine yol açılıyor. Biri zayıf edip bini kazanan, zarar etmez.”³⁸

Böyle bir uygulamanın şeriata aykırı olacağı endişesiyle kendisine şu soru sorulur: Şeriatın valilerin vazifeleriyle ilgili hükümleri var. Bu hükümlere göre onlar bazı görevleri yerine getiremezler. Buna ne demeli?

Bu soruya Bediüzzaman’ın cevabı şöyle olur:

“Bundan sonra bizzarure (zorunlu olarak) hilâfeti (halifeliği) temsil eden Meşihat-ı İslâmiye (Şeyhülislamlik dairesi) ve Diyanet dairesi, hem âli (yüksek), hem mukaddes, hem ayrı (kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun bir ayrılık, özerk), hem nezzâre (kontrol edici) olacaktır. Şimdi hâkim, şahıs değil, efkâr-ı âmme (kamu) olduğu için, onun nev’inden şahs-ı mânevî (tüzel kişilik sahibi) bir fetvâ emîni (müftü) ister. İşte şu hâkimin fetvâ emîni, Meşihatta mezâhib-i erbaadan (dört mezhep) kırk elli ulemâ-i muhakkik (araştırmacı âlim) bir meclis-i mebusân-ı ilmiye (âlimler parlamentosu) teşkiliyle şahs-ı mânevîleri, öteki şahs-ı mânevîye fetvâ emînlik edecektir. Yoksa hâkim ve müftü bir cinsten olmazsa, birbirinin lisânını anlamazlar. Zîrâ şahs-ı vâhid (tek şahıs); şahs-ı mânevîyi kandıramaz ve tenvir edemez (aydınlatamaz).”³⁹

Bediüzzaman’ın yönetimle ilgili bu ve benzeri teklifleri bugün dahi kabul edilmesi zor görünen ileri seviyedeki görüşlerdir. Fakat

38 Nursî, *Eski Said Dönemi Eserleri (Münazarât)*, 254.

39 Nursî, *Eski Said Dönemi Eserleri (Münazarât)*, 254-255.

İslâm ülkelerinin kurtuluşu, Müslüman olup olmadıklarına, şu ya da bu etnik kökenden olup olmadıklarına bakmadan bir devlette üst kimliği oluşturan “vatandaşlık” ilkesi bağlamında insanlara eşit muamele etmeye bağlıdır.

7. Hilesiz Bir Din Anlayışı

Bediüzzaman’ın ifadesiyle “İslâmiyetin esası, sıdktır. İmanın hassası, sıdktır. Bütün kemalata isal edici, sıdktır. Ahlâk-ı âliyenin hayatı, sıdktır. Terakkiyatın mihverî sıdktır. Âlem-i İslâm’ın nizamı, sıdktır. Nev-i beşerî kâbe-i kemalata îsal eden sıdktır. Ashâb-ı Kirâm’ı bütün insanlara tefevvuk ettiren, sıdktır. Muhammed-i Hâşimî Aleyhis-salatü Vesselamı merâtib-i beşerîyenin en yükseğine çıkaran, sıdktır.”⁴⁰ Kısaca İslâm ve İslâmiyetle ilgili her şey doğruluk üzerine oturur. İslâm doğruluk dinidir. İslâm’ın hileye ihtiyacı yoktur. Bu hususu en iyi anlayan ve şahsında yaşayan kişilerden biri de Said Nursî’dir. Yine onun ifadesiyle “hak hileye muhtaç değil; hakkı söylemekte hile ve iğfal ihtimali yoktur. Hakikati gören bir nazar halkı iğfal etmez, hilâf-ı hakikat söylemez, hayalle hakikati temyiz eder; aralarında iltibas olamaz.”⁴¹ Dolayısıyla Bediüzzaman fıkıhta hile-i şer’iyye adı altında dinin ana gayelerine aykırı birtakım uygulamalara karşı olduğu gibi takiyye türü davranışlara da karşıdır.

8. Sonuç

Bediüzzaman Said Nursî’nin fikhî görüşleri teorik olarak geleceğe çizgiye yakın görünmekle birlikte, uygulama alanına inildiğinde burada Müslümanları rahatlatacak pek çok orijinal görüşün sahibi olduğu görülecektir. Gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet döneminde hâkim görüş icthad kapısının kapandığı şeklinde olmasına rağmen, o, şartlar gereğince yeni icthadlar yapılmasının aleyhinde olduğu halde icthad

40 Nursî, *İşârâtü'l-İ'câz*, (İstanbul: Sözler Nşr., Haziran 2009), 73.

41 Nursî, *Mesnevî-i Nûriye*, 24

kapısının kapalı olduğunu söylememiş, oraya girmek için bazı engeller bulunduğunu ifade etmiştir. Onun mezhep taassubu göstermeyip insanların amellerinin dört mezhepten birine uygun olması hususundaki uyarıları önemlidir. Nassa dayanan hükümlerin değişmesiyle ilgili ortaya koyduğu ayırım orijinal ve üzerinde iyi düşünülmesi gereken bir görüştür.

Daima doğruluğun üzerinde durması ve pek çok mağduriyetlere rağmen hiçbir şekilde doğruluktan sapmaması onun özlenen yaşam prensiplerindedir.

9. Kaynakça

Âmidî, Seyfüddîn Ali b. Ebî Ali. *el-İhkâm fi Uşûli'l-Ahkâm*. 2 cilt. (Kâhire: 1968).

Apaydın, H. Yunus. “İctihad”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21: 432-445. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/870). *Şahîhu'l-Buhârî (el-Câmi 'u's-sahîh)*. 5 cilt. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

Ceylan, Hasan Hüseyin. *Cumhuriyet Dönemi Din-Devlet İlişkileri*. 3 cilt. Risale Yayınları, 1989.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *es-Sünen*. 2 cilt. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

Dönmez, İbrahim Kâfi. “Maslahat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 81. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Eşref Edip. *Kara Kitap*. (İstanbul: Beyan Yayınları, 2013).

İbn Mâce, Muhammed b. Yusuf el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. M. Fuad Abdülbâkî. 2 cilt. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed. *et-Taḥrîr fi'l-Uşûl*.

(Beyrut: 1983).

Karaman, Hayreddin. *İslâm Hukukunda İctihad*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1975.

Karaman, Hayreddin. *İslâm Hukuk Tarihi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.

Müslim, Ebü'l-Huseyn Muhammed b. Haccâc. *el-Cami 'u's-Sahîh*. tah. M. Fuad Abdulbakî 8 cilt. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

Nursî, Bediüzzaman Said. *Emirdağ Lâhikası*. İstanbul: Sözler Neşriyat, Haziran 2011).

Nursî, Bediüzzaman Said. *Eski Said Dönemi Eserleri (Münazarât)*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2012.

Nursî, Bediüzzaman Said. *İşârâtü'l-İ'câz*. İstanbul: Sözler Neşriyat, Haziran 2009).

Nursî, Bediüzzaman Said. *Mesnevî-i Nûriye*, İstanbul: Sözler Neşriyat, Haziran 2009.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Sözler*, İstanbul: Sözler Neşriyat, Ocak 2012.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Tarihçe-i Hayatı*. İstanbul: Sözler Neşriyat, Haziran 2011.

Suyutî, Celâlüddîn Abdurrahman. *Kitâbü'r-Redd 'alâ men Ahlede ilâ'l-arz*. (Beyrut, 1983).

Şevkânî, Muhammed b. Ali. *İrşâdü'l-Fühûl*. (Beyrut: ts).

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö.279/892), *es-Sünen*, 5 cilt. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981).

Zekiyüddin Şa'ban. *İslâm Hukuk İlminin Esasları*. Trc. İ. Kâfi Dönmez. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1990.

KUR'ANÎ PERSPEKTİFTEN ADALET VE ZULÜM KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Şadi EREN¹

Öz

Adalet ve zulüm birbirine mukabil iki kavram olup Kur'an'da sıkça karşımıza çıkar. İnsan, yaratılışında yer alan şehvet, gadap ve akıl kuvvelerini yerli yerinde kullanırsa adaleti gerçekleştirir; bunları yerinde kullanmadığında veya kullanamadığında az veya çok zulme girer, haksızlık yapar. Akla ve şeriata (dine) uymak insanı adalete; nefis ve şeytana uymak ise insanı zulme sevkeder.

Bu çalışmada, Kur'an merkezli olmak üzere bu iki önemli kavrama ana hatlarıyla bakılacak, ayrıca zulümden adalete geçebilmenin bazı esaslarına dikkat çekilecektir.

Anahtar kelimeler: Adalet, zulüm, eşitlik, hukuk, insan hakları, hukukun üstünlüğü

Abstract

A General View to the Concepts of Justice and Injustice from the Perspective of the Qur'an

Justice and injustice are two concepts which correspond to each other

---

1 Prof. Dr., Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Tefsir A. B.D., sadieren@hotmail.com

and we often come across with them in the Qur'an. Justice is fulfilled if people use their inherent faculties such as lust, anger and mind in a proper way. If they do not or cannot use them in a proper way, they do wrong at a small or large scale. Following the mind and *sharia* (religion) directs people to justice, whereas following the *nafs* and the devil leads them to injustice.

In this study, these two important concepts will be outlined on the basis of Quran and some fundamentals on how to move from injustice to justice will be highlighted.

Keywords: justice, injustice, equality, human rights, the superiority of law

1. Giriş

“Gökler ve yer adaletle ayakta durur.”² Gökyüzündeki yıldızların birbirine çarpmadan yol almaları, yeryüzündeki vahşi hayvanların kendi sınırlarına kalmaları, ilahi adaletin bir tecellisidir.

Adalet timsali Hz. Ömer'in söylemiş olduğu “Adalet, mülkün temelidir” vecizesi herhangi bir idarenin adaletle ayakta durabileceğini bize bildirir.³ Mesela, bir baba evlatları arasında adaletle riayet ederse evde tatlı bir otoriteye sahip olur. Bir vali, adaletiyle öne çıkarsa gönüllerde taht kurar, maddi saltanatının çok fevkinde manevi bir saltanata kavuşur.

Her insanın hayatı, hemen her gün adalet ve zulüm örneklerine muhataptır. Topyekûn insanlık tarihi bir yönüyle adalet ve zulmün tarihi olarak ele alınabilir. Günümüzde de adaletle ilgili konular geniş kitlelerce takip edilmekte, “hukukun üstünlüğü mü, yoksa üstünlerin hukuku

² Râgıb el-İsfehânî, Hüseyin b. Ali b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, (İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1986), s. 329.

³

İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cîze: Hier li't-tübâa ve'n-neşr, 1997), c. VII, s. 68.

mu”, “kuvvetli olan mı haklıdır, yoksa haklı olan mı kuvvetlidir?” gibi konular canlı bir şekilde kamuoyunda tartışılmaktadır.

2. Kur’an’da Dört Temel Unsur

Bediüzzaman Said Nursi, Kur’an’ın esas maksatları ve asli unsurlarının dört tane olduğunu söyler:

1-Tevhid

2-Nübüvvet

3-Haşir

4-Adalet.⁴

Bunlardan adalet, insanın Allah’la ve insanın diğer insanlarla olan münasebetlerini tanzim eder. Mesela ibadetler Allahın insan üzerindeki haklarıdır. Sahih bir iman ve salih amellerle Allah’a yönelmek, insanın Allah’a yönelik vazifeleridir. Öte yandan insanların birbirleriyle olan münasebetlerini tanzim eden muamelat hükümleri, adaletin ikinci önemli ayağıdır. Çünkü insan, mahiyetinde yer alan şehvet, gadap ve akıl kuvvelerini dengeli kullanmazsa, adaletten sapar ve zulme düşer. Hırsızlık, aldatmak, haksız yere insan öldürmek gibi fiiller, başkalarının hukukuna tecavüzden başka bir şey değildir.

3. Karıncanın Hukuku

Saltanatı insanlara, cinlere, hayvanlara şamil olan Hz. Süleyman’ın mucizelerinden biri, kuşdilinin kendisine öğretilmiş olmasıdır. Hz. Süleyman, bir sefer esnasında ordusuyla karınca vadisinden geçerken, karıncaların reisi diğer karıncalara şöyle seslenir: “Ey karıncalar, yuvalarınıza girin! Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi çiğnemesin.”⁵ Yani, “onlar hak ve hukuka riayet eden insanlardır, bilerek karıncayı bile incitmezler.”

4 Bediüzzaman Said Nursi, *Emirdağ Lâhikası*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), c. II, s. 92.

5 en-Neml, 27/18-19.

Said Nursi, bu olaydan mülhem olarak dinin hukuka bakan yönünü şöyle ifade eder:

“Acaba bir şeriat ‘karıncaya bilerek ayak basmayınız’ dese, tazibinden men etse, nasıl beni Âdemin hukukunu ihmal eder?”⁶

Karınca, son derece küçük bir varlıktır. Onun bile bir hukuku varsa, elbette yeryüzünün halifeleri kılınan insanların birbirleri üzerinde çok önemli hakları olacaktır. Din, bu hakları hem beyan eder, hem de korumasını ve bunlara riayet edilmesini sağlar. Kanuni Sultan Süleyman’la alakalı nakledilen şu anekdot, buna güzel bir misaldir:

Osmanlının en haşmetli devrinde kırk altı yıl hükmeden Kanuni, ince bir ruh dünyasına sahiptir. Zaman zaman bazı meseleleri, hocası Şeyhülislam Ebussuud Efendi’ye şiirle sormaktadır. Bir defasında hocasına şu notu gönderir:

“Dırahta ger ziyân etse karınca,

Zarar var mıdır ânı kırınca?”

(Eğer karınca ağaca zarar verir, onu kurutursa, onu öldürmekte bir zarar var mıdır?)

Ebussuud Efendi, aynı üslupla şu latif cevabı yazar:

“Yarın Hakk’ın divanına varınca,

*Süleyman’dan hakkın alır karınca.”*⁷

4. Kavram Olarak Adalet

Adalet, hakkın gözetilmesi ve yerine getirilmesidir. Buna başka bir ifadeyle “ihkak-ı hak, yani her hak sahibine hakkını vermektir” de diyebiliriz. Bu, hem iyi işler yapana mükâfatını, hem de kötü işler yapana cezasını vermeyi içine alır.

⁶ Nursi, *Münazarat*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), s. 30.

⁷ <http://www.e-tarih.org/makaleler.php?sayfa=makaledetay&makaleno=4611> (erişim tarihi: 10.03. 2018)

Başlıca üç hakla karşı karşıya olduğumuz görülür:

1- Hukukullah

2- Hukuk-u ibad

3- Kişinin kendisi üzerindeki hakkı⁸

Bunlardan hukukullah, Allah'ın insanlar üzerindeki haklarını ifade eder. Genel anlamda bu “ibadet” kavramıyla ifade edilebilir. İbadet ise, “Allah'ın emrettiklerini yapmak, yasaklarından ise kaçmaktır.”⁹Hukuk-u amme denilen umuma ait haklar da bir yönüyle hukukullah çerçevesinde değerlendirilebilir.¹⁰ İslam şâirinin herkesle genel anlamda alakası olduğundan, bunlara ilişilmesi hukukullaha ilişmek hükmündedir. Mesela, ezanı yasaklamak veya asli suretinden başka bir şekle çevirmek hukukullaha saldırı anlamına gelir.

Hukuk-u ibad ise, insanların birbirleri üzerindeki haklarıdır. Mesela karı-koca ve evlatların, amir ve memurun, patron ve işçinin, öğretmen ve öğrencinin, kısacası birbiriyle münasebeti olan herkesin birbirlerine karşı hem hakları, hem de sorumlulukları vardır.

Öte yandan kişinin nefsinin kendisi üzerinde hakları vardır. Nakıslıktan kurtulup kâmil biri olmaya çalışmalı, bunun için de mesela ilim, hikmet, adalet gibi güzellikleri kendinde göstermeli, bunların zıtlarından uzak kalmalıdır. Sözelimi, kendisine verilen akli faydalı bilgileri elde etmekte kullanmak, lüzumsuz ve zararlı bilgilerden ise uzak tutmaya çalışmak, adaletin bu kısmıyla alakalıdır.

5. Kavram Olarak Zulüm

Zulüm, adaletin mukabilidir. Râgıb el-İsfehânî, zulmü şöyle tarif eder: “Bir şeyi vazedildiği konumdan başka yere koymaktır.” Bu, nok-

8 Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 319.

9 Nursî, *İşaratu'l-İ'caz*, (çev. Şadi Eren, İstanbul: ۲۰۱۰), s. 259.

10 Nursi, *Mektubat*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), s. 395.

san veya ziyadeyle olabildiği gibi, zaman veya konumunu değiştirerek de olabilir.¹¹ Mesela borcunu eksik vermek veya tam verse bile zamanında vermemek bir zulümdür. Hz. İsa'yı sevmek güzeldir. Ama sevgiyi artırıp onu bir ilah gibi görmek zulüm olur. Keza, nimete şükür artı bir değerdir. Bunu Allah yerine putlara yöneltmek ise büyük bir zulümdür. Nitekim ayette “şirkin çok büyük bir zulüm olduğu” ifade edilmiştir.¹² Zulmün hukukullahı bakan yönü, “küfür, şirk, nifak (münafıklık) gibi durumlardır.¹³

Mahlûkata zulüm ise, onların hakkını vermemek, kendilerine haksızlık yapmaktır. İnsanların gıybetini yapmak, malını çalmak gibi durumlar zulüm olduğu gibi, evcil hayvanları aç bırakmak, yük taşıyan hayvanlara fazla yük yüklemek de zulümdür. Hz. Peygamber şöyle bir durumu anlatır:

Adamın biri gün boyu öküzü tarlada çalıştırdı. Ardından eve dönerken de öküzün sırtına bindi. Öküz geriye dönüp adama dikkatle baktı ve şöyle dedi: “Ben bunun için yaratılmadım!”¹⁴

Bir de kişinin kendine zulmetmesi vardır. İlgili bir ayette şöyle buyrulur:

“Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz nefesine zulmetmiş olur.”¹⁵

Günahlara girmek, kabiliyetlerini müsbette değil menfide kullanmak, kendisine verilen ömür sermayesi ile ebedi bir cenneti kazanabilecekken, bu ömürle cehennemi kazanmak... kişinin kendine zulmetmesidir. Bu zaviyeden baktığımızda, mesela içki içen biri:

11 Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 318.

12 Lokman, 31/25.

13 Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 319.

14 Buhârî, “Fedâilü ashâb”, 5.

15 et-Talâk, 65/1.

-Allah'ın yasağını dinlemeyerek hukukullahı tecavüz eder.

-Ailesinin kazancını içkiye vererek, onlara bağırıp çağırarak veya bu haliyle araba kullanıp kazaya sebebiyet verdirerek başkalarına zulmeder.

-Aklını içki ile uyuşturup, bu yüzden kabiliyetlerini körelterek kendine zulmeder.

6. Zulmün Sonu

Kur'an-ı Kerim'de zalimlerin dünyada da ceza gördüklerine dikkat çekilir, devamında da pek çok ayette “işte zalimleri biz böyle cezalandırırız” denilir.¹⁶ İlgili ayetlerin tefsirlerinde dikkat çekildiği üzere, “Allah imhal etse bile ihmal etmez!” Yani mühlet verebilir ve verir, ama sonunda mutlaka cezalandırır. Cezası kısmen bu dünyadadır, tamamıyla ise ahirette olacaktır.

Hz. Peygamber şöyle buyurur:

“Mazlumun duasından sakının. Çünkü onunla Allah arasında bir perde yoktur.”¹⁷

“Zulümden sakının, çünkü zulüm kıyamet gününde (sahibine) karanlıklar olacaktır.”¹⁸

Halkımız arasında “zulm ile âbâd olanın sonu berbat olur” sözü, zulmün akıbetini bize bildirir. Yine halkımız arasında bu meselede şöyle denilir: “Alma mazlumun âhını, çıkar âheste âheste!”

Şair ise şöyle der:

“Hak kulundan intikamın kul eliyle alır,

Bilmeyen İlm-i Ledün, bunu kul yaptı sanır.”¹⁹

16 Mesela bkz. el-A'raf, 7941; el-Enbiyâ, 21/29.

17 Buhârî, “Cihad”, 180.

18 Tirmizî, “Birr”, 83.

19 <http://www.gonullersultani.net/gulden-bulbullere-3/147-21-allah-isteki-vereyim-buyuruyor.html> (erişim tarihi: 10.04.2018)

7. İlahi Adalet

Allah adildir.²⁰ Her şeye hakkını ve müstehakkını vermiştir. “Kâinatta her şey olması gereken yerdedir.”²¹ Gerçi hiçbir varlığın Cenab-ı Hak'tan hak talep etmeye hakkı yoktur, çünkü mülk umumen O'nundur. Ama O, adaletle iş yapmayı prensip edinmiştir. Her varlığın mahiyeti neyi gerektiriyorsa bunların verilmesi, ilahi adaletin tecellilerindedir. Mesela “çöl tırı” olarak yaratılan deveye, kumlara batmayacak ayak, çöl fırtınalarında işine yarayan göz kapağı, susuzluğa çare olan hörgüç gibi azalar verilmesi ilahi adaletin görüntülerindedir.

“Herşeye hassas mizanlarla, mahsus ölçülerle vücut vermek, suret vermek, yerli yerine koymak” ilahi adaleti gösterir.²² Bir ayette şöyle bildirilir:

“Allah, istediğiniz herşeyden size verdi”²³

Said Nursi, ayeti şöyle yorumlar: “İstidat ve ihtiyac-ı fitri lisanıyla insan ne istemişse, bütün verilmiş.”²⁴

Mevlana, şöyle der:

“Ya Rabbena, biz yoktuk, bizim talebimiz de yoktu. Senin lütfun, bizim söylemediklerimizi işitti.”²⁵

Hak sahibine hakkını vermeyi ifade eden adaletin bu kısmıyla alakalı şu ayete bakabiliriz:

20 Gerçi Ali Şeriati “Sonradan ilahi adalet diye adaleti göklere çıkardılar ki, yeryüzünde ondan söz edilmesin” der. Ama ilahi adaleti nazara almadan adaleti sağlam bir temele oturtabilmek mümkün değildir.

21 Bilâl Kılınç, “Kendi Kendini Açıklayan Bir Kavram: Adalet”, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, Birikimler IV*, (ed. Muharrem Balcı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 2013 s. 29.

22 Nursî, *Sözler*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), s. 65.

23 İbrahim, 14/34.

24 Nursî, *Sözler*, s. 421.

25 Mevlâna, Celaleddin Rumi, *Mesnevi*, (Tercüme ve şerh: Tahiru'l- Mevlevi, İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1963), c. II, s. 382.

“Ey insan! Rabb-i Kerimine karşı seni aldatan nedir? O ki seni yarattı, düzgün kıldı, mutedil yaptı.”²⁶

Ayet metninde geçen ve adalet kökünden gelen fiil, Allah’ın insan yaratılışını mutedil kıldığını, her azanın hakkı ne ise verdiğini, mahiyetinin gereklerini var ettiğini anlatır. Sadece elimize baksak bile bunu rahatlıkla anlayabiliriz. İnsana tek el değil, çift el verilmiştir. Her ele beş parmak takılmıştır. Bu parmaklar içinde başparmağa apayrı bir konum belirlenmiştir. Tek el verilseydi ne kadar aciz olurduk? Parmaklar olmasa ne yapardık? Başparmağımız da diğer parmaklar hizasında olsa eşyayı nasıl tutardık?

İlahi adaletin bir başka ciheti, suçlulara ceza vermesidir. Adaletin bu kısmı bu dünyada tümüyle görülmez, çünkü dünya bir imtihan yeridir ama bütün bütün de ihmal edilmez. Kur’an-ı Kerim’de anlatılan asi kavimlere ve şahıslara gelen cezalar, ilahi adaletin bu yönünü göstermektedir. Adaletin bu kısmı, tümüyle ahirette tecelli edecek, zerre kadar şerrin de karşılığı verilecektir. Kur’an bunu şöyle anlatır.

“Bugün her nefis yaptığının karşılığını görecektir. Bugün asla bir zulüm yoktur.”²⁷

Yani, dünyada zulüm vardı. Zalimlere zaman zaman cezaları verildiyse de tümüyle verilmedi. Ama artık imtihan bittiği için kim ne yapmışsa karşılığını alacak. Böyle olunca, ahirette zulüm diye bir şey olmayacak.

8. Zulüm İçinde Adalet Tecellisi

İlahi adalet, bazen zulüm görüntüsü altında kendini gösterir. Said Nursi, buna şöyle dikkat çeker:

“Bazen zulüm içinde adalet tecelli eder. Yani, insan bir sebeple bir haksızlığa, bir zulme maruz kalır, başına bir felaket gelir, hapse de

26 el-İnfitar, 82/7.

27 el-Mü’min, 40/17.

mahkûm olur, zindana da atılır. Bu sebep haksız olur. Bu hüküm bir zulüm olur. Fakat bu vakıa adaletin tecellisine bir vesile olur. Kader-i İlahi başka bir sebepten dolayı cezaya, mahkûmiyete istihkak kesb etmiş olan o kimseyi bu defa bir zalim eliyle cezaya çarptırır, felakete düşürür. Bu, adalet-i İlahinin bir nevi tecellisidir.”²⁸

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Hz. Musa ve Hz. Hızır'ın ibretlerle dolu yolculuğunda yaşananlar buna güzel bir misaldir. Şöyle ki: (özetle)

Hz. Hızır, bindikleri gemiyi yaralı hale getirir. Yolda bir çocuğu öldürür. Uğradıkları bir beldede kendilerine iyi muamele yapılmadığı halde, orada yıkılmak üzere olan bir duvarı tamir eder. Gördüklerinden hayret içinde kalan Hz. Musa'ya durumu şöyle izah eder:

Gemiyi yaralaması, onu kurtarmak içindir, çünkü ilerde sağlam gemilere el koyan zalim bir hükümdar vardır. Çocuğu öldürmesi, Allah'ın hayırlı bir evlat vermesi içindir, çünkü bu hayırsızdır. Duvarı düzeltmesi, altında bir hazine olmasındandır. Çünkü duvar, anne-babası salihlerden olan iki yetime aittir. Bu iki yetim büyüyecek ve ilerde o hazineyi çıkaracaklardır.²⁹

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifetname*'de yer alan şu ifadeleri bu bağlamda değerlendirilebilir:

“Hak şerleri hayreyley.

Zannetme ki gayr eyler.

Arif anı seyreyler.

Mevla görelim neyler.

*Neylerse güzel eyler.”*³⁰

9. Adalet Ve Eşitlik

Adaletin mühim bir esası, kanun önünde eşitliktir. “Müsavatsız ada-

28 Nursî, *Emirdağ Lâhikası* II, 77.

29 Bkz. el-Kehf,18/ 60-82.

30 <https://www.antoloji.com/tefvizname-siiri/> (erişim tarihi: 10.03.2018)

let, adalet değildir.”³¹ “Müsavat (eşitlik) fazilet ve şerefte değil, hukuktadır. Hukukta ise şah ve geda birdir.”³²

Yani, devletin en üst kademesinde olan idareciyle en altta bulunan sıradan bir vatandaş, kanun önünde aynı haklara sahip olmalı, suç işlediklerinde de her biri cezalandırılmalıdır. Hz. Peygamber döneminde yaşanan şu olay, buna güzel bir misaldir:

Mahzumoğulları kabilesine mensup eşraftan Fâtıma adında bir kadın hırsızlık yapar, Hz. Peygamber’in huzuruna getirilir, suçu sabit görülerek elinin kesilmesine hükmedilir. Kureyş’in ileri gelenleri, affedilmesi için Üsâme bin Zeyd’i araya koyarlar. Üsâme’nin böyle bir şefaatte bulunması Hz. Peygamber’e çok ağır gelir. Bu münasebetle ashabına şöyle der:

“Ey insanlar! Sizden öncekilerin neden dolayı yoldan saptıklarını biliyor musunuz? Asilzâde biri hırsızlık yaptığında onu affeder, kimse-siz biri bir şey çalarsa onu cezalandırırlardı. Allah’a yemin ederim ki, kızım Fatıma da böyle bir şey yapsa, onun elini de kestirirdim.”³³

Ancak bu meselede şu da göz ardı edilmemelidir: Eşitlik, her zaman adaleti yansıtmayabilir. Sözgelimi, aynı fabrikada çalışan kimse-lerin her birine aynı ücreti vermek haksızlık olur. Çünkü kimisi ustadır, kimisi çok ağır şartlarda çalışmaktadır. Bunların hepsine normal işçi ücreti vermek, özelliği ve ustalığı olanlara zulmetmek demektir. Fazilet ve şerefte insanlar farklı farklı derecelerde bulunur. Fazilet ve şerefle-rinin derecesi nisbetinde maddi manevi haklarının olması son derece normal görülmelidir. Mesela, işini çok iyi yapan usta, normal bir ustaya göre artı bir değere sahiptir; bu değer, alacağı ücrete yansması elbet-te hakkıdır.

Hz. Peygamber (ASM) anne-babanın çocuklara âdil davranmalarını

31 Nursî, *Sözler*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002), s.726.

32 Nursî, *Münazarat*, s.30.

33 Müslim, “Hudûd”, 2.

ister.³⁴ Buradaki adaleti, muamelat yönünden ele almak gerekir, yoksa kalbi meyil noktasında tam bir eşitlik âdeta mümkün değildir. Hediye verildiğinde hepsine verilmeli, birine vakit ayırırken diğerleri ihmal edilmemelidir. Keza, bir öğretmen sınıfta ders anlatırken bütün öğrencilerinin anlayacağı seviyeden anlatmalıdır. Sözelimi, elli kişilik sınıfta üst düzey on öğrenci seviyesinden ders anlatmak, diğerlerine haksızlık olur. Ama o on öğrenciyle özel olarak ayrıca ilgilenip seviyelerini yükseltmek, ufuklarını açmak, onların önder kimseler haline gelmesini sağlamak da öğretmenin görevleri arasındadır.

10. Adalet Emri

İnsana namazı, orucu ve benzeri ibadetleri emreden Allah, adaleti de emretmiştir. Mesela, şu ayetlere bakalım:

“Adil olun!”³⁵

“Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın... ve konuştuğunuz zaman âdil olun.”³⁶

“Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Bir kâtip aranızda adaletle yazsın.”³⁷

Cum'a hutbelerinde Ömer Bin Abdülaziz döneminden beri şu ayete yer verilmesi de konumuz yönünden son derece manidardır:

“Şüphesiz ki Allah, adaleti, ihsanı ve yakınlara vermeyi emreder.”³⁸

11. Devlet Ve Adalet

Devlet, adaletle ayakta durur. Hz. Peygamber (ASM), Arş'ın gölgesinde gölgelenecek yedi seçkin zümreyi beyan ederken, ilk olarak

34 Buhârî, “Hibe”, 12.

35 el-Mâide, 5/8.

36 el-En'âm, 6/52.

37 el-Bakara, 2/282.

38 en-Nahl, 16/90.

“imam-ı âdil”i yani adil yöneticiyi nazara verir.³⁹Kendisi insanların problemlerini çözmeye vakit ayırmış, âdil bir hâkim olarak hükümler vermiştir. Şu ifadesi, Onun bu yönüyle alakalıdır:

“Siz bana kiminiz davacı, kiminiz davalı olarak gelirsiniz. Olur ki, bazınız davasını daha güzel anlatır, ben de (haksız olduğu halde) onun lehine hüküm veririm. İşte kime bu şekilde kardeşinin hakkından verirsem bilsin ki, ona ateşten bir parça vermiş olurum.”⁴⁰

Vefatından sonra yerine geçen halifeler, adalet esasını hassasiyetle gözetmiş, haksızlık yapmaktan itinayla sakınmışlardır. Özellikle Hz. Ömer (r.a) adaletiyle öne çıkmış, raiyyetinin hukukunu muhafaza ederek âdeta adaletle özdeşleşmiş, adaletin mücessem timsali olmuştur.

Merhum Mehmet Akif, Onun adalet hususundaki hassasiyetini şöyle ifade eder:

*“Kenar-ı Dicle’de bir kurt aşırsa koyunu,
Gelir de adl-i İlahi sorar Ömer’den onu.”*

Toplumun nüfusu artıp meseleleri çoğalınca, devlet başkanlarını temsilen kâdılık teşkilatı kurulmuş, bu teşkilatta görev alanlar, insanlar arasında hakkın hâkim olmasına ve zulmün ortadan kalkmasına çalışmışlardır.

İslam tarihinde gördüğümüz “mezalim mahkemeleri” bu gayeye matuf hizmet vermişler, daha sonra ise “adliye teşkilatı” adıyla aynı hizmetler ifa edilmiştir.

Adliyeler, “hukuku korumak ve haksızları tecavüzden durdurmak” için kurulmuştur. Adaletin sembolü olan heykelde, adaletle ilgili önemli mesajlar da vardır. Şöyle ki:

Adalet heykeli, zarif bir kadındır. Çünkü adalet, hem bir zarafet ve

39 Müslim, “Zekât”, 91; Tirmizî, “Zühd”, 53.

40 Buharî, “Mezâlim”, 16; “Şehâdât”, 27.

kılı kırk yararçasına ciddi bir hassasiyet gerektirir. Kadın ise, yaratılışı icabı erkeğe nisbetle daha zarif ve daha hassastır.

Adalet heykelinin sağ elinde bir kılıç, sol elinde ise terazi vardır. Çünkü adalet suçluları cezalandırmalı, ama bunu yaparken de kuyumcu terazisi hassasiyetinde hassas davranmalıdır.

Ayrıca, bu heykelin gözü bağlıdır. Çünkü adaletin icrasında şahsın sosyal statüsüne göre muamele edilmez ve edilmemelidir. Herkes kanun önünde eşittir, suç işleyen kimse, kim olursa olsun cezasını çekmelidir. Kanunlar, kartalların delip geçtiği, sineklerin ise av olduğu bir örümcek ağı gibi olmamalıdır.

12. Bazı Adalet Prensipleri

12.1. Tarafsızlık

“Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir kavme olan kininiz, sakın sizi adaletsizliğe itmesin.”⁴¹

“Ey iman edenler! Kendiniz, ana-babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa, Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. Zengin de olsa, fakir de olsa, Allah ikisine de (sizden) daha yakındır.”⁴²

İnsan, fitri olarak kendi yakınlarına taraftar olur, onların lehine olanları ister, aleyhlerine olanlardan ise rahatsızlık duyar. Kur'anî adalet ise, adaletin icrasında objektifliği esas alır, tarafsız davranılmasını ister.

12.2. Hislerden Uzak Olmak

“...Adaleti yerine getirmede hevâya uymayın.”⁴³

---

41 el-Maide, 5/8.

42 en-Nisâ, 4/135.

43 en-Nisâ, 4/135.

Ayette geçen hevâ, hislerle hüküm vermek gibi durumları içine alır. İnsan, hisleriyle hüküm verirse adaletten uzaklaşır, zulmeder, haksızlık yapar.

12.3. Emanetleri Ehline Vermek

“Şüphesiz Allah, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor.”⁴⁴

Bunu kısaca “işi ehline vermek” şeklinde anlayabiliriz. İşin ehline verilmemesi kıyamet alametlerindedir.⁴⁵ Yetkilerin, memuriyetlerin, tevdi edilen vazifelerin de birer emanet olduğu göz ardı edilmemelidir.⁴⁶

12.4. Haksızlığı Küçük Görmek

“Zulmedenlere en küçük bir meyil bile göstermeyin, yoksa ateş size de dokunur.”⁴⁷

Ayette değil zulmetmek, zulmedenlere en küçük bir meyil göstermek bile yasaklanmıştır. Çünkü küfre rıza küfür olduğu gibi, zulme rıza da zulümdür.

Said Nursi şöyle der: “Cenâb-ı Hakk’ın nazar-ı merhametinde hak haktır, küçüğüne büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için iptal edilmez. Bir cemaatin selâmeti için, bir ferдин rızası bulunmadan, hayatı ve hakkı feda edilmez.”

12.5. Suçun Şahsiliği

“Hiç bir günahkâr, başkasının günahını çekmez.”⁴⁸

Birisini sevmeyebiliriz, ama onun yüzünden onun yakınlarını sevmemek, onlarla ilişkilerimizde soğuk davranmak hakkına sahip değiliz.

44 en-Nisâ, 4/58.

45 Buhârî, “İlim”, 2.

46 Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat, ts.), c.V, s. 3249.

47 Hûd, 11/113.

48 el-İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; en-Necm, 53/38.

12.6. Zulmetmek Yok, Zulmedilmek De

“...Ne zulmedin, ne de zulme maruz kalın!”⁴⁹

Ayet, faizle ilgili hükümlerin beyan edildiği kısımdan bir parçadır. Yani, başkasının çalışmasından nemalanıp “sen çalış ben yiyeyim” demeyin. Öte yandan sizin üzerinden bazılarının nemalanmasına da fırsat vermeyin.

İlahi adalet hemen her şeyde kendini gösterir. Adaletin “iyilik yapanlara mükâfatını, kötülük yapanlara cezasını vermek” kısmı dünyada da belli ölçüde görülmekle beraber, bütünüyle tecellisi ahirette görülecek, orada “boynuzsuz hayvan, boynuzludan hakkını alacak”,⁵⁰ kimsenin yaptığı yanına kâr kalmayacaktır.

Şu üç ayet, zalimlerle beraber olmamak, zalimlerin içinde bulunmamak ve zalimlere mahkûm olmamak hususunda bize rehberlik eder:

“Gözleri cehennem ehli tarafına çevrilince de, ‘Rabbimiz! Bizi zalim toplulukla beraber eyleme!’ derler.”⁵¹

Ayet, cennet ve cehennem ortasında A’raf’ta olanların duasını bize anlatır.

“Ya Rabbi! Beni zalimler topluluğu içinde bulundurma.”⁵²

Ayet, Hz. Peygamber’in bir duasını bize anlatır.

“Ey Rabbimiz, bizi o zalim kavmin fitnesine uğratma!”⁵³

Ayet, Hz. Musa’nın kavminin bir duasını bize anlatır.

Öyle anlaşılıyor ki, zalim olmamak yetmez, onlarla beraber olmamalı, içlerinde yer almamalı, bir de onlara mahkûm olmamalıdır.

49 el-Bakara, 2/279.

50 Tirmizî, “Kıyâme”, 2.

51 el-A’râf, 7/47.

52 el-Mü’minûn, 23/94.

53 Yûnus, 10/85.

13. Sonuç

Allah adildir, adil olanı sever. Bir imtihan olmak üzere insanı şu dünyada hem adaletle iş görebilir, hem de haksızlık edebilir bir tabiat-ta yaratmıştır. Adalet, Kur'an'ın dört temel esasından biri olduğu gibi, kâmil insanların da en bariz vasıflarındandır. Âdil olmayan biri az veya çok zulümle iç içedir. Zulüm ise, insanı en üst makamlardan en aşağı derekelere indirir.

Adalet; evde, okulda, işyerinde, ticarete... kısacası hayatın her alanında herkese lâzımdır. “Gökler ve yer adaletle kaimdir.” Bu haliyle o, hem kozmolojik evrenin hem de sosyal münasebetlerin olmazsa olmaz elmas direğidir.

Devlet ve başta adliye olmak üzere devlet müesseseleri adaletle kaim ve daimdir. Adaletin olmadığı yerde zulüm, haksızlık, rüşvet, adam kayırmak... vardır.

İnsanlar hava ve su ihtiyacından belki daha ziyade adalete, kanun önünde eşitliğe, zulmedilmemeye muhtaçtır.

Adaleti esas alan sistemler büyüyecek, gelişecek; zulmü esas alan sistemler ise küçülecek, çökmeye mahkûm kalacaktır.

İnsanlara düşen ise, işi ahirete bırakmadan bu dünyada “beşerî adaleti” tesis etmeye çalışmak olmalıdır. Çünkü her insan âdil olmak veya zalim olmak yönünde tercihlerde bulunur. Zalimlerin hükmetmeye çalıştığı bir âlemde, adaleti esas alanlar çalışmıyorlarsa, zulme maruz kalmaktan kurtulamazlar.

Evrensel bir barış, evrensel bir adaletle gerçekleşebilir. Zalimlerin olması, adil olanları ümitsizliğe değil, gayrete getirmelidir.

14. Kaynakça

Buhârî, Muhammed İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh (Sahîhu'l- Buhârî)*, Çağrı Yay. İst. 1981.

İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), I-XXI, Cize: Hicr li't-tibâa ve'n-neşr, 1997.

<http://www.e-tarih.org/makaleler.php?sayfa=makaledetay&makale-no=4611> (erişim tarihi: 10.03. 2018)

<http://www.gonullersultani.net/gulden-bulbullere-3/147-21-allah-isteki-vereyim-buyuruyor.html> (erişim tarihi: 10.04.2018)

<https://www.antoloji.com/tefvizname-siiri/> (erişim tarihi: 10.03.2018)

Kılınç, Bilâl, “Kendi Kendini Açıklayan Bir Kavram: Adalet”, *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları, Birikimler IV*, (ed.) Muharem Balcı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 2013, s. 29-49.

Mevlana, Celaleddin Rumi, *Mesnevi*, (Tercüme ve şerh: Tahiru'l-Mevlevi) İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1963.

Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh, (Sahîhu Müslim)*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Nursî, Bediüzzaman Said, *Emirdağ Lahikası I – II*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.

Nursî, *İşaratu'l- İ'caz*, çev. Şadi Eren, İstanbul: 2010.

Nursî, *Mektubat*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.

Nursî, *Münazarat*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.

Nursî, *Sözler*, İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.

Râgıb el-İsfehanî, Hüseyin b. Ali b. Muhammed, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân*, İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1986.

Tirmizî, Ebü İsû Muhammed, *es-Sünen (Sünenu't- Tirmizî)*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dîni Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat, ts.

ADALET: HİLKATİN HAKİKATİ VE HAKİKİ MEDENİYET

(İlâhî İsimlerin Dinamikleri Hakkında Bazı Mülâhazalar
ve Risale-i Nur'daki Adaletli Zihin)¹

Abdelaziz BERGHOUT²

Öz

Risale-i Nur'da kavramlar, düşünceler ve mânalar tutarsız ve dağınık değil, bilakis, birbiriyle ilişkili ve maharetli bir şekilde bir araya getirilmiştir. Bu makalede adalet kavramı, “ilâhî isimler” ve “Kur'anî zihin”e göre tartışılmakta; böylece Nursî'ye ait adaletle ilgili bütüncül bir düşünce inşa edilmektedir. Bu çerçevede, Nursî'nin adalet vizyonu teorik düzeyde hem vahiy bilgisiyle ilgili derin bir vukufiyet ile entegre olarak, hem de bunun yanı sıra, insanın bu dünyada ve âhirette adaletle olan ihtiyacı konusunda derin bir anlayış ile sosyal açıdan yönlendirilmiş olarak tezahür etmektedir. Bu durum onun vizyonunu, özellikle dünyanın karmakarışık sosyal, ahlâkî, etik, ruhanî, kültürel, medenî ve çevresel problemlerle yüz yüze kaldığı günümüzde daha gerçekçi ve daha önemli hale getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nursî, Adalet, İlahi İsimler, Kur'anî zihin, Ahlak

---

1 Bu makale, 19-20 Kasım 2007 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen “VIII. Uluslararası Said Nursi Sempozyumu”nda sunumu yapılan Arapça bildiri metninden Türkçe olarak genişletilmiş şeklindedir.

2 Prof. Dr., Kulliyah of Islamic Revealed Knowledge and Human Sciences, IIUM Gambak Cambus, Malaysia, (Uluslararası İslâm Üniversitesi, Vahiy Bilgisi ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Malezya), berghout@iium.edu.

Abstract

Justice: The Essence of Creation and True Civilization (Considerations on the Dynamics of Divine Names and Just Mind in the Risale-i Nur)

In a discourse such as the Risale-i Nur, terms, concepts, ideas and meanings are not disjointed and scattered rather interconnected and skillfully intermingled. In this paper, the concept of justice is discussed in relation to two other concepts; namely Divine Names and Qur'anic mind so as to build an integrated view of Nursi's vision of justice. In this framework, Nursi's vision of justice appears theoretically integrated with deep insight on the revealed knowledge as well as socially oriented with deep understanding of human need for justice in this world and in the hereafter. This makes his vision more realistic and vital, particularly in contemporary times when the world is faced with complex social, moral, ethical, spiritual, cultural, civilizational and environmental problems.

Key Words: Nursî, Justice, Divine Names, Qur'anic Mind, Morality

1. Giriş

Nur hitabına genel bir bakış, adalet kavramının, Kur'an nassı ve onun mutlak ve izâfî adaletinin evrensel emirleriyle ilgili ne kadar geniş çaplı bir anlama ve idrak üzerine kurulduğunu açık bir şekilde ortaya çıkaracaktır. Bu bakımdan, Nursî'nin adalet düşüncesi hakkında yapılan her hangi bir tahlil, öncelikli olarak, adalet kavramını Yaratıcı (Hâlık) ve yaratıklar (Mahlûkât) olmak üzere iki düzeyde ele alan genel Kur'ânî çerçeveyi anlamayı gerektirmektedir. Dolayısıyla, Kur'ânî çerçeve içinde adaletle ilgili bütüncül bir düşüncenin, karşılıklı ilişki içindeki bu iki adalet düzeyini, yani Allah'ın mutlak adaletini ve insanın adalete sosyal bir bağlamda mazhariyetini kavramış olmayı gerektirdiği

son derece açıktır. Bu bağlamda, Kur'an nassında vahyedildiği gibi, Risale-i Nur adalet kavramının ve onun ilâhî, âhiretle ilgili (eskatolojik), kevnî (kozmetik), bilgi nazariyesi ile ilgili (epistemolojik) ve sosyal boyutlarının derinliğini yansıtan önemli bir çerçeve sunmaktadır. Buna göre, Nursî'nin adalet kavramını daha iyi anlamak için, Risale-i Nur'un çerçevesini oluşturan genel unsurlarını belirlemek zorundayız. Nur çerçevesi ile ilgili temel bir prensip olarak, adalet kavramının diğer birkaç kavramla ilişkilendirilmesi durumunda anlaşılması mümkün olacaktır. Bunlar: Esmâ-i Hüsnâ, Kur'an tarafından planlanan zihnin tabiatı ve temel özellikleri, kâinatın nizamına hükmeden kanunlar, insanın bu dünyadaki sosyal varlığı ve bu dünyadan sonra gideceği yerden ibarettir. Aslında, Nur hitabı yukarıda zikredilen unsurları, adalet kavramının geniş çaplı bir şekilde anlaşılmasını temin edecek tek bir analitik/çözümlemeli modele yerleştiren bir çerçeve takdim etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, adalet kavramı ve uygulamalarıyla ilgili detaylı bir araştırma sunmaktan ziyade, bu kavramın etkili bir tasnifi ni yapabilecek ve insan ve toplumun ferdî, içtimâî ve medenî refahına yönelik muhtemel uygulamalarını gösterecek bütüncül bir çerçeve tasarlamak olacaktır. Bu yüzden, günümüzde adaletle ilgili pek çok çalışmada ve literatürde eksik olan hususun, çalışma ve kitap eksikliğinden ziyade, Kur'an'ın dinamik adalet anlayışını açığa çıkaran bütüncül bir çerçeve eksikliği olduğunun altını çizmek önem taşımaktadır. Neyse ki, Nur hitabı böylesine iyi bir şekilde tasarlanmış bir modeli bizlere sunmaktadır. Risale-i Nur'un bu şekilde anlaşılmasına bağlı olarak, elinizdeki çalışma Nursî'nin adalet kavramıyla ilgili yazdıklarının çerçevesini çizecek; adaletin yaratılışın evrensel/kevnî hakikatinin ve beşerî sosyal ilişkilerin aslî bir unsuru olduğunu tespit edecektir.

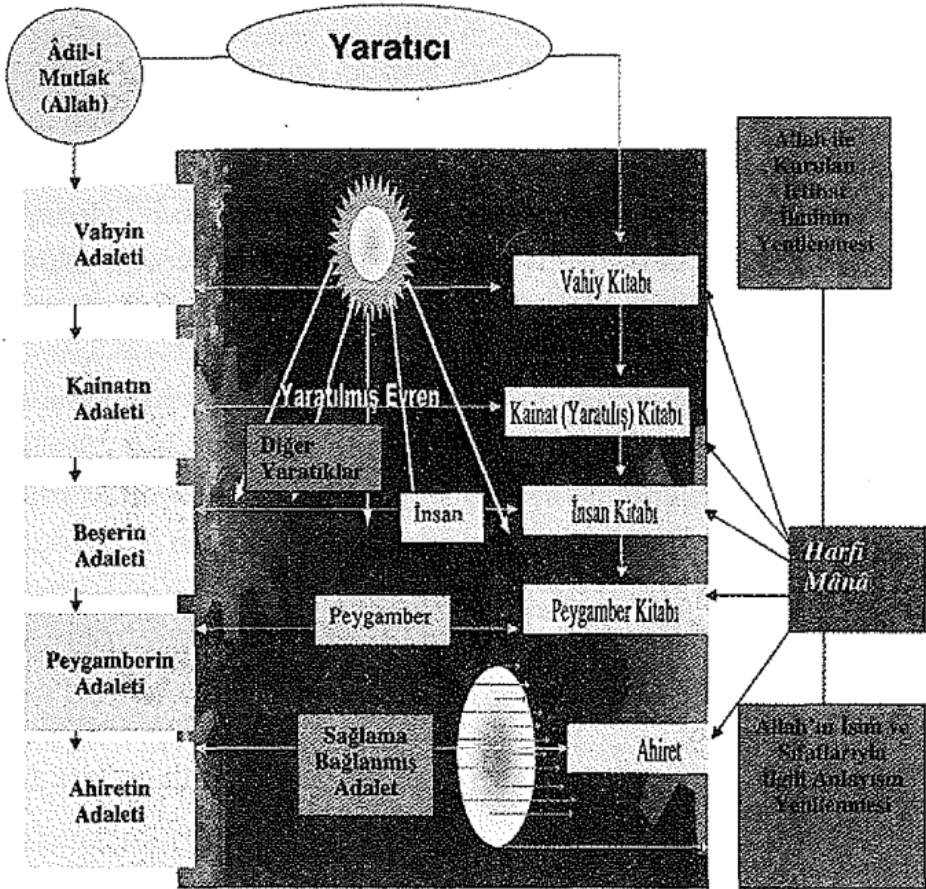
Bu çalışma ve aşağıdaki metin analizleri, şu hususları ele alacaktır:

- Adalet kavramıyla ilgili incelemelerde Nur'un genel çerçevesi.
- Nursî'nin düşüncesi ve âdil Kur'ânî zihne duyulan ihtiyaç.

2. Adalet Kavramıyla İlgili İncelemelerde Nur'un Genel Çerçevesi

2.1. İslâmî Hakikat ve Allah'ın Mutlak Adaleti Anlayışında Temel Unsurlar Olarak İlâhî İsimler

Başlangıç olarak, aşağıdaki tablo Risale-i Nur'un genel adalet çerçevesini, manasını ve uygulamalarını göstermektedir.

Tablo No.1: Risale-i Nur'un Adaletle İlgili Genel Çerçevesi

Açıkçası, İlâhî İsimler düşüncesi ve muhtelif problemleri ele almak için Nursî'nin bunları nasıl açıklayıp, hangi metotla kullandığı meselesi, Risale-i Nur'un bütünü içinde en önemli mevzuyu teşkil etmektedir. Nur hitabını anlamaya yönelik ortaya konulan herhangi bir çaba, ilâhî isimlerin yerini ve fonksiyonunu Risale-i Nur'un dünya görüşünün kurucu asıl unsuru olarak çok iyi bir şekilde kavramayı gerektirecektir. Aslında, Nursî'nin *tevhide dayanan Harfi* bakış açısı, yaratılışta tecelli eden nizam, intizam, hikmet, güzellik ve adalettteki İlâhî İsimlerin mana ve rolünü derinlikli olarak anlamaktan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, Allah'ın vahdet ve ehadiyetinden kaynaklanan ilâhî isimler anlayışı, adalet kavramı da dâhil olmak üzere diğer herhangi bir Kur'ânî kavramın derin ve kapsamlı ele alınması için bir platform sunmaktadır. İlâhî isimlerin bu yeri ve fonksiyonunu göz önüne alan birisi, hem Kur'an'ın ve onun ana konularının incelemeleriyle ilgili, hem de hayat görüşüyle ilgili kurucu bir çerçeve olarak, neden bütün Nur hitabının Allah'ın ilâhî isimleri etrafında döndüğünü rahatlıkla anlayabilir. Nur hitabını Allah'ın Vâhid ve Ehad isimleri üzerine kurmak, Nursî'nin çerçevesinde ilâhî isimlerin yeri ve fonksiyonunu apaçık bir şekilde göstermektedir.

Aşağıda 2 numaralı tablo,³ ilâhî isimlerin adalet kavramına göre esas fonksiyonunu göstermek için geliştirilmiştir. Allah'ın mutlak adaleti, O'nun isimlerinden biri olan Adl ismine dayanmakla "kemâlâtı sukuttan ve adâlet-i mutlakası müstehziyâne gadr-i mutlakattan ve hikmet-i âmmesi sefâhetkârâne abesiyetten ve rahmet-i vâsiası lâhiyâne tâzibden ve izzet-i kudreti zelilâne aczden kurtul(up) tekaddüs"⁴ ettiği açıkça dile getirilmektedir. Ayrıca, Allah'ın merhameti, hikmeti, lütfu ve adaleti, insanın yaratılması ve âhiretin yaratılması olarak iki ayrı düzeyde tezahür etmektedir. Aslında, inanma, itaat etme, teslim olma, iyilik

3 Bediüzzaman Said Nursî, *Şualar*, (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004), 254-257, 337-347.

4 Nursî, *Şualar*, s. 254.

etme, şefkat gösterme, hikmet ve rıza⁵ ve imansızlıkla ilgili özellikler,⁶ günahlar, inkâr, ihanet, zulme olan kabiliyeti ile birlikte insanın yaratılması, bir taraftan, hem insanın Allah'ı tanımasına sebep olmak hem de bu imtihan dünyasında insanın adaleti göstermesine zemin hazırlamak iken, diğer taraftan, âhiretin yaratılması ise, hesap gününde⁷ Allah'ın mutlak, ezeli adalet-i mahzasını gerçekleştirmek amacına yöneliktir.⁸

Diğer taraftan, insanı ve âhireti yaratmak suretiyle, Yüce Allah ilâhî isimlerini bütün kâinata hükmeden *kanun-u âdalet*, *kanun-u hikmet*, *kanun-u rahmet*, *kanun-u cemal*, *kanun-u ihsan*, *kanun-u rububiyet*, *kanun-u ilm-i muhit* içinde tezahür ve tecelli ettirir. Meselâ, adalet terazisi kurarak kanun-u âdaletin⁹ tezahürü ile Allah mahlûkata vücud

5 “Her bir merhamet sahibi, başkasını memnun etmekten mesrur olur. Her bir şefkat sahibi, başkasını mesrur etmekten memnun olur. Her bir muhabbet sahibi, sevindirmeye layık mahlûkları sevindirmekle sevinir. Her bir âlicenap zat, başkasını mes’ut etmekle lezzet alır. Her bir âdil zat, ihkak-ı hak etmek ve müstehaklara ceza vermekte hukuk sahiplerini minnettar etmekle keyiflenir. Hüner sahibi her bir san’atkâr, san’atını teşhir etmekle ve san’atının tasavvur ettiği tarzda işlemesiyle ve istediği neticeleeri vermesiyle iftihar eder, İşte bu mezkûr düsturların her biri birer kaide-i esasiyedir ki, kâinata ve âlem-i insaniyette cereyan ediyorlar.” Bediüzzaman Said Nursî, *Lem’alar*, (İstanbul, Söz Basım Yayın, 2005), 625.

6 “Ey israflı, iktisatsız, ey zulümlü, adaletsiz, ey kirli, nezafetsiz, bedbaht insan! Bütün kâinatın ve bütün mevcudatın düstur-u hareketi olan iktisat ve nezafet ve adaleti yapmadığından, umum mevcudata muhalefetinle, mânen onların nefretlerine ve hiddetlerine mazhar oluyorsun. Neye dayanıyorsun ki, umum mevcudatı zulmünle, mizansızlığımla, israfinla, nezafetsizliğiyle kızdırıyorsun? Evet, ism-i Hakîmin cilve-i âzamından olan hikmet-i âmme-i kâinat, iktisat ve israfsızlık üzerinde hareket ediyor, iktisadı emrediyor. Ve ism-i Adlin cilve-i âzamından gelen kâinattaki adalet-i tâmme, umum eşyanın muvazenelerini İdare ediyor. Ve beşere de adaleti emrediyor.” Nursî, *Lem’alar*, 563.

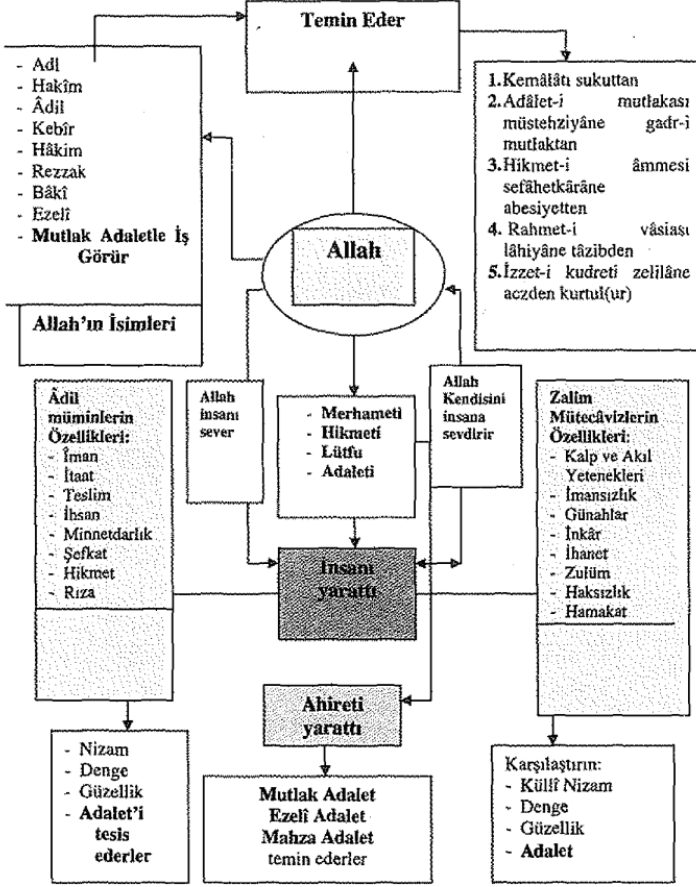
7 Nursî, *Şualar*, 253.

8 “...Fakat Cenâb-ı Hak, âhirette muhasebe-i a’ mâl düsturuyula, adalet-i Rabbâniyek sini, hasenat ve seyyiatını muvazenesiyle gösteriyor. Yani, hasenat râcih ve ağır gelse mükâfatlandırır, kabul eder; seyyiat râcih gelse cezalandırır, reddeder.” Nursî, *Mektûbât*, (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2005), 630.

9 “Eğer faraza, tevehhüm ettiğin gibi, daire-i memleketinde dâimî menziller, âlî mekânlar, sabit makamlar, bâkî meskenler, mukîm ahali, mes’ud raiyyeti bulunmazsa, şu hikmet, inâyet, merhamet, adâletin hakikatlerine, şu bekâsız memleket mazhar olmadığı mâlûm. Ve onlara mazhar olacak, başka yerde de bulunmazsa, o vakit gündüz ortasında güneşin ışığını gördüğümüz halde güneşi inkâr etmek derecesinde bir ah-

ve hayat hakkı ihsan etmekte, vücudu ve hayatı koruyup, mütecâvizlerin haddi aşmalarını ve tecâvüzlerini önlemektedir. Ayrıca, insanın tam adalete mazhar olabilmesi için âhirete gitmesine hükmetmektedir.¹⁰

Tablo No.2: Allah'ın mutlak adaletinin anlaşılmasında ilâhî isimlerin merkeziyeti

maklıkla, şu gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek ve şu müşâhede ettiğimiz inâyeti inkâr etmek ve şu gördüğümüz merhameti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emârâtı, işârâtı görünen adâleti inkâr etmek lâzım gelir. Hem bu gördüğümüz icraat-ı hakîmâne ve ef'âl-i kerîmâne ve ihsanât-ı rahîmânenin sahibini-hâşâ, sümme hâşâ-sefîh bir oyuncu, gaddar bir zâlim olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Bu ise, hakikatlerin zıdlarına inkılâbıdır. Hâlbuki inkılâb-ı hakâik, bütün ehli-i aklın ittifakıyla muhaldır, mümkün değildir. Yalnız, her şeyin vücudunu inkâr eden Sofestâi eblehler hariçtir.” Nursî, *Sözler*, (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004), 92.

¹⁰ Nursî, *Sözler*, s.709, 849, 875-876.

eder. Aslında, Allah'ın isimleri bir taraftan, imanın, hakikatin, nurun ve ruhun güzelliğini; diğer taraftan da, ilâhî isimler, mizan, denge, yaratıcılık, hareket ve nizamı yansıtmaktadır.

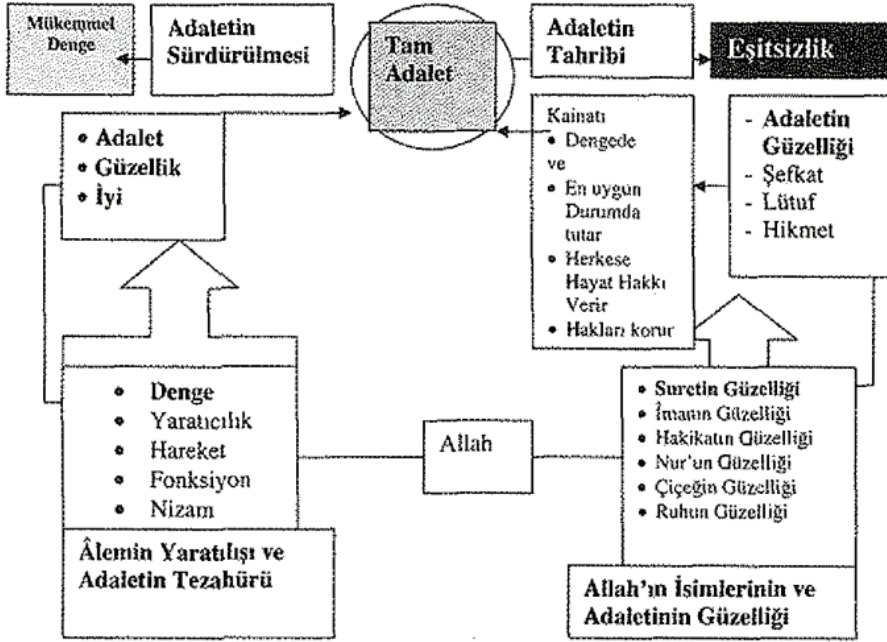
Buna paralel olarak, bütün kâinat, küllî-cüz'î, büyük-küçük her şeyin nizam içinde iş görmesi için hassas ölçülere dayanan dengeli bir adaletle yaratılmıştır.¹² Nursî'nin çizdiği çerçevenin ikinci önemli prensibine göre, adalet kavramı, genelde sadece mahlûkat ve kâinat için değil, bilakis özellikle insan ve onun sosyal varlığı ile refahı için de son derece önem kazanmaktadır. Kevnî ve epistemolojik kavramlar açısından, adalet nizamın devamı ve insan ve âhiretin yaratılma gayelerine ulaşılması için bir zorunluluktur. Bu bakımdan, 4. tabloda¹³ da görüldüğü gibi, beşerî hayat, Allah'ın mutlak adaleti ve insanlar arasında uygulanan adalet olmaksızın mümkün değildir. Nursî konuyla ilgili şunu söyler:

“Hiç mümkün müdür ki, zerrelere kadar cereyan eden hikmet ve intizam, adâlet ve mizanla Rubûbiyetin saltanatını gösteren Zât-ı Züücelâl, Rubûbiyetin cenâh-ı himâyesine ilticâ eden ve hikmet ve adâlete imân ve ubûdiyetle tevfiğ-i hareket eden mü'minleri taltif etmesin ve o hikmet ve adalete küfür ve tuğyan ile isyan eden edepsizleri te'dib etmesin? Halbuki, bu muvakkat dünyada, o hikmet, o adalete lâıyk binden biri insanda icra edilmiyor, tehir ediliyor. Ehl-i dalâletin çoğu ceza almadan, ehl-i hidâyetin de çoğu mükâfat görmeden buradan göçüp gidiyorlar. Demek, bir mahkeme-i kübrâya, bir saadet-i uzmâya bırakılıyor.”¹⁴

12 “İşte Öyle de, Cenâb-ı Hakkın adı ve hikmet içindeki İsm-i Hak ve Rahmânî rahîmin cilvesini görmek istersen, bahar mevsiminde zeminin yüzünde çadırları kurulmuş muhteşem dört yüz bin milletten mürekkep nebatat ve hayvanât ordusuna bak ki; bütün o milletler, o tâifeler, birbiri içinde oldukları halde, herbirinin libası ayrı, erzakı ayrı, silâhı ayrı, tarz-ı hayatı ayrı, talimatı ayrı, terhisâtı ayrı oldukları halde ve o hâcâtlarını tedârik edecek iktidarları ve o metâlîbi isteyecek dilleri olmadığı halde, daire-i hikmet ve adl içinde, mîzan ve intizam ile Hak ve Rahmân, Rezzâk ve Rahim, Kerîm unvanlarını seyret, gör; nasıl hiçbirini şaşırılmayarak, unutmuyarak, iltibas etmeyerek terbiye ve tedbîr ve idare eder.” Nursî, *Sözler*, 876.

13 Nursî, *Şualar*, 54.

14 Nursî, *Sözler*, 104.

Tablo No.4: Âlemde ve insanın yaratılışında adaletin fonksiyonu

Buna göre Nursî, uygulama ve hayatta tecellî eden adaletin mükemmel bir dengeye yol açacağını; buna mukabil adaleti tahrip edip, ortadan kaldırmanın ise, hayatımızda eşitsizliğe, fesat ve bozulmaya sebep olacağını söylemektedir.

2.3. Âlemin Yaratılış Sebebi, Allah'ın Adaletini Yansıtmak ve Bir Kemal/Tekemmül Örneği Sunmak

Hilkat ve insanlık âleminde adaletin hassas yeri ve fonksiyonu göz önüne alındığında, bizzat hilkat âleminin de belirli gayeler için yaratıldığı açıkça ortaya çıkmaktadır ki bunları şöyle sıralayabiliriz:

1) “San’atlı ve hikmetli masnuatıyla kendi hünerlerini ve san’at-kârlığının kemâlâtını teşhir etmek... azametli ve haşmetli tasarruflar ve icraat ve dehşetli ve hikmetli faaliyet ve hallâkiyetle kendi ulûhiyetini izhar etmek... kıymetli hesapsız nimetleriyle kendine teşekkür ve hamd ettirmek...”¹⁵

15 Nursî, *Asâ-yı Musa*, 157.

2) Yüce Allah'ı nizam, mizan ve dengenin koruyucusu olarak yansıtmak.

- 3) Ulûhiyetini izhar,
- 4) Ulûhiyetine iman ettirmek,
- 5) Hamd ve şükre sevk etmek,
- 6) Kendisini tanıttırmak,
- 7) Kendisine ibadet ettirmek,
- 8) Kendisini sevdirmek.

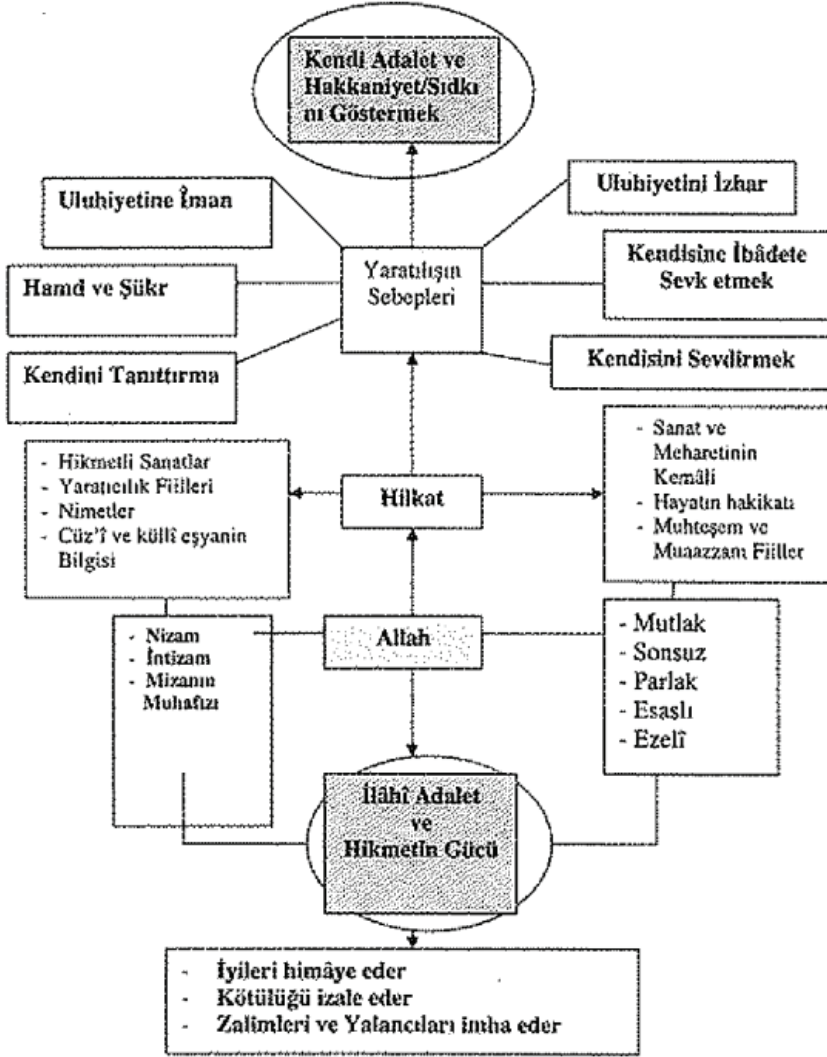
Bütün bu hususlar üzerinde düşünmek, bunların, 5. tabloda¹⁶ gösterildiği gibi, Allah'ın adalet ve sıdkını gösterdiği ve ilâhî adalet ve hikmetinin gücünü teşhir ettiğini açık bir şekilde bizlere gösterecektir. İlâhî adaletin gücünü teşhir etmek; iyileri himaye, şerri izale ve haddi aşanları ve yalancıları imha anlamına gelmektedir. Bu durum da sırasıyla, hem insanlık dünyasında adaletin tesisini sağlamaktadır, hem de âhirette mutlak adaletin meydana gelmesini garanti etmektedir. Nursî şöyle der:

“Mâdem dünya var ve dünya içinde, bu âsârıyla hikmet ve inâyet ve rahmet ve adâlet var. Elbette, dünyanın vücudu gibi katî olarak âhi-ret de var. Mâdem dünyada her şey bir cihette o âleme bakıyor; demek oraya gidiliyor. Âhireti inkâr etmek, dünya ve mâfihâyı inkâr etmek demektir. Demek ecel ve kabir insanı beklediği gibi, Cennet ve Cehennem de insanı bekliyor ve gözlüyor.”¹⁷

---

16 Nursî, *Şualar*, 178-180.

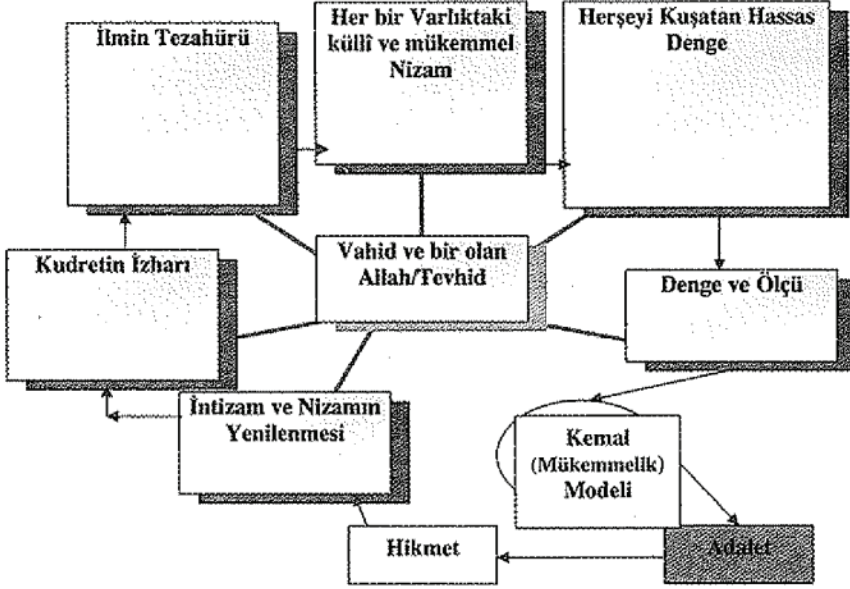
17 Nursî, *Sözler*, 133.

Tablo No.5: İlâhî adaletin gücü ve adaletin sağlanması

Diğer taraftan, bütün bir hilkat âlemi ve onun arkasında iş gören mizanlı adaletin amacı, 6. tabloda¹⁸ gösterildiği gibi, Allah'ın hikmet ve adaletini yansıtacak bir kemâl modeli ortaya koymaktır.

18 Nursî, *Mektûbât*, 328-330.

Tablo No.6: Tevhid, kemal ve adalet modelinin gösterilmesi

2.4. Allah'ın Mutlak Adaleti ve İnsanın Yeryüzünde Adaleti Tesis Etme Görevi

Buraya kadar ortaya konan hususlardan, adaletin, hilkat âlemi ve insanın yeryüzündeki hayatı için ne kadar hayati bir öneme sahip olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. İnsanın yaratılması, birçok kabiliyet ve istidatlarla donatılması ve âhiretin yaratılması, hepsi birden adaletin tesisini zorunlu hale getirmektedir. Bununla birlikte, açıktır ki, bu imtihan dünyasında kimilerinin istek ve arzularının, iyi yönlerine ve fiillerine galebesinden dolayı, bütün işlerde adaletin tahakkuku mümkün değildir. Bu yüzden, Allah, âhireti yaratarak mutlak adaletin tahakkukunu temin edecektir. Nursî şöyle der:

“Hem görecek ki, o sebatsız menzillerde, o devamsız meydanlarda, o bekâsız meşherlerde o kadar bahir bir hikmetin intizamâtını, o derece zâhir bir inâyetin işârâtını, o mertebe kahir bir adâletin emârâtını, o derece vâsi bir merhametin semerâtını görecek. Basiretsiz olmamak

şartıyla, yakînen bilecek ki; o hikmetten daha ekmel bir hikmet olmaz ve o âsârı görünen inâyetten daha ecmel bir inâyet kâbil değil ve o emârâtı görünen adâletten daha ecel bir adâlet yoktur ve o semerâtı görünen merhametten daha eşmel bir merhamet tasavvur edilmez. Eğer, farz-ı muhâl olarak şu işleri çeviren, şu misafirleri ve misafirhâneleri değiştiren Sultan-ı Sermedînin daire-i memleketinde dâimî menziller, âlî mekânlar, sabit makamlar, bâkî meskenler, mukîm ahali, mes'udi-bâdı bulunmazsa, ziya, hava, su toprak gibi kuvvetli ve şümüllü dört anâsır-ı mâneviye olan hikmet, adâlet, inâyet, merhametin hakikatlerini nefy etmek ve o anâsır-ı zahiriye gibi görünen vücudlarını inkâr etmek lâzım gelir.”¹⁹

Bu durum, insanın bu dünyada adaletin tahakkuku için mutlaka çalışıp çabalaması ve asla vazgeçmemesi gerektiğini ima etmektedir. Ancak bütün çabalarına rağmen adaleti sağlayamazsa, mutlak adaletin âhirette gerçekleşeceğinden de emin olmalıdır. Bu tür bir anlama yer yüzünde adaletin gerçekleşmesi için zeki ve salih müminleri motive edecek ve gayrete getirecektir. Nursî bu konuda şöyle der:

“Çünkü nâzenin ve nazdar beslediği ve akıl ve kalb gibi cihazatla saadet-i ebediyeye ve âhirette beka-i daimiye iştihak hissini verdiği halde onu ebedî idam etmek, ne kadar gadirli bir merhametsizlik; ve onun yalnız dimağına yüzer hikmetler ve faydalar taktığı halde onu dirilmemek üzere bütün cihazatını ve binler faydaları bulunan istidadâtını âkıbetsiz bir ölümlle faydasız, neticesiz, hikmetsiz bütün bütün israf etmek, ne derece hilâf-ı hikmet ve binler vaid ve ahidlerini yerine getirmemekle - hâşâ - aczini ve cehlîni göstermek, ne kadar o haşmet-i saltanata ve o kemâl-i rububiyete zıttır, her zîşuur anlar. Bunlara kıyasen, inayet ve adâleti tatbik eyle... İşte, Hâlıkımızdan sorduğumuz âhirete dair sualimize Rahmân ve Hakîm ve Adil ve Kerîm ve Hâkim isimleri mezkûr hakikatle cevap veriyorlar; şeksiz, şüphesiz, güneş gibi âhireti ispat ediyorlar.”²⁰

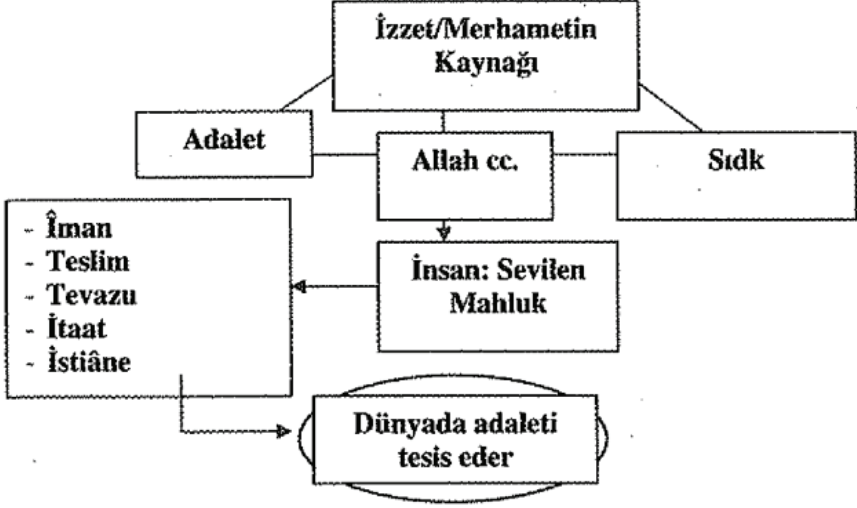
---

19 Nursî, *Sözler*, 130-131.

20 Nursî. *Şualar*, 284.

Şayet Cenab-ı Allah'ın mutlak adaleti destekleme sözünü yerine getireceğine kesinlikle inanırsak, o zaman, 7. tabloda²¹ da gösterildiği gibi, yeryüzünde adaletin tesisi için gayret göstermek de, bizim üzerimize bir borç olacaktır.

Tablo No.7: Yeryüzünde adaletin tesisinde insanın rolü

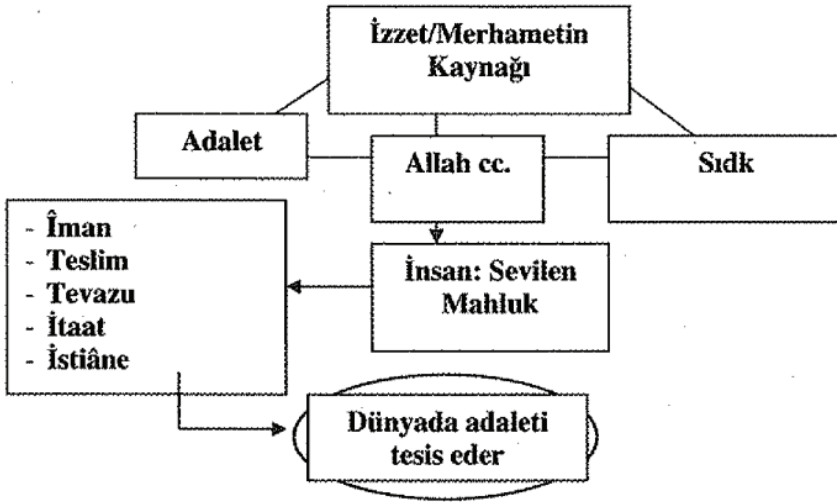
2.5. Adalet İhtiyaç, Kur'an'ın Rolü ve Beşerî Medeniyetin Geleceği

Adalet kavramı için Nursî'nin önerdiği çerçevenin bir diğer yönü de, onun pratik, yani uygulamaya dönük boyutlarına bakmaktır. Uygulama düzeyinde, Nursî Allah'ın ilâhî isimlerine referans yaparak, Allah'ın ilâhî rahmetiyle, insanda terakki ve kemâle doğru bir meyil yarattığı ve böylelikle de insanın bu dünyada, saadetin ve terakkinin peşinde koşmasını irade ettiğini belirtmektedir. Nursî, kemâle doğru bu istek ve çaba ile bir Müslümanın, saadet ve terakkiyi elde edebilmesi için adaleti ve hakkı ihya rolünü oynayabileceğini söylemektedir. Nursî bu makamda bu hususa şöyle işaret etmektedir:

21 Nursî, *Mektûbât*, 314.

“İşte, hakaik-i Kur’âniyeden ve desâtir-i İslâmiyeden olan adalet, iktisat, nezafet hayat-ı beşeriyede ne derece esaslı birer düstur olduğunu anla. Ve ahkâm-ı Kur’âniye ne derece kâinatla alâkadar ve kâinat içine kök salmış ve sarmış bulunduğunu ve o hakaiki bozmak, kâinatı bozmak ve suretini değiştirmek gibi, mümkün olmadığını bil!”²²

Bu durum da sırasıyla, önce evrensel barışa yardım edecek olan hakiki medeniyete yol açacak, sonra da, insana kemâle ve kemâlâta doğru gitme şansı sağlayacaktır. Aşağıdaki 8. tablo,²³ adalet ve hakiki medeniyet arasındaki bağlantıyı göstermektedir.

Örnek Tablo No.8: Adalet ve İnsanî medeniyetin gelişmesi

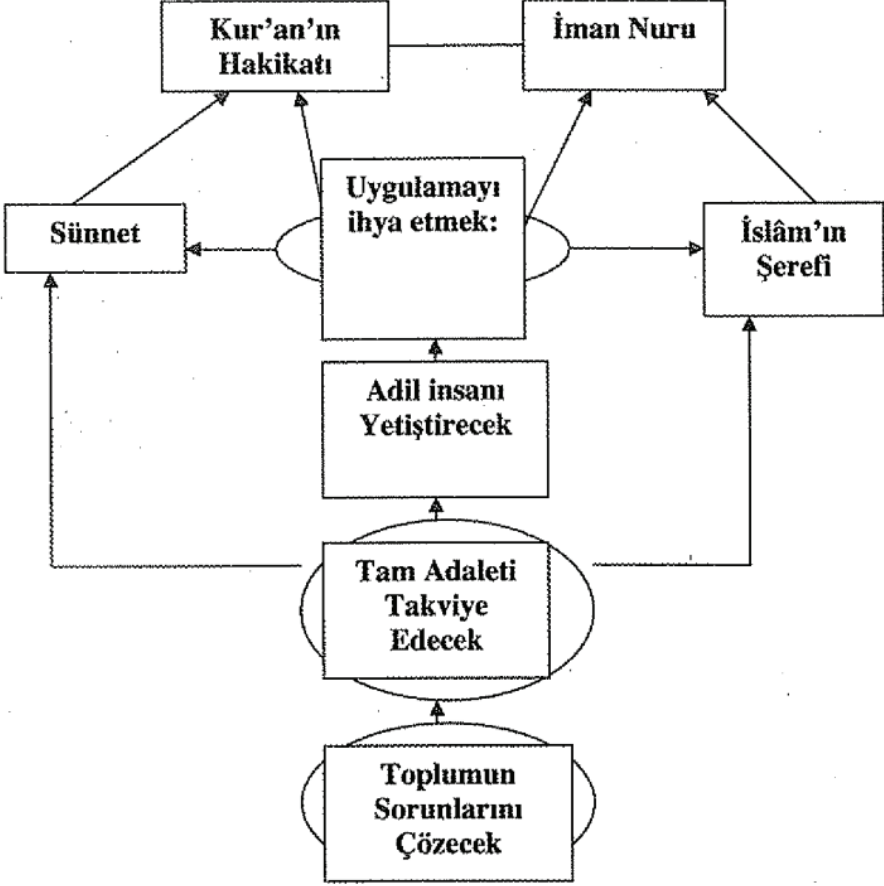
Zira bu İnsanî medeniyetin ilerlemesi için, Kur’an’ın hakikat ve nurları²⁴ mutlaka ihya edilmelidir. Üstelik Allah Resûlü’nün Sünneti ve

22 Nursî, *Lem’alar*, 564.

23 Bediüzzaman Said Nursî, *Hutbe-i Şâmiye*, Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. Baskı (İstanbul: Sözler Neşriyat ve Sanayi A.Ş., 1996), s. 38-39.

24 “Kainat Sahibi ve Halikı ve Mutasarrıfının Rahmaniyet ef’ali ve rububiyet icraatı, risalet-i Muhammediyeye şahadet eder. Kur’ân-ı Mucizü’l-Beyanı ona indirmek ve enva-ı mucizatı onun eliyle izhar etmek ve her türlü halinde onu himaye ve muvaffak kılarak dinini bütün hakikatleriyle beraber devam ettirmek ve onun hürmet ve şeref makamlarını yüceltmek ve bütün mahlukatın üzerinde bir makam vermek gibi apaçık

İslâm'ın şeref ve onuru da 9. Tabloda gösterildiği gibi canlandırılmaktadır.

Tablo No.9: Adalet ve Kur'an Nurlarının ve Hakikatlerinin İhyası

Diğer taraftan, Nursî, Kur'an'ın hükümlerinin başta denge, adalet ve barış olmak üzere insanlığın büyük maslahat ve menfaatlerini temsil ettiğini açıkça belirtmektedir. Bunlar ise, hakiki medeniyetin temelini

görülen Rahmaniyyet fiilleri; ve keza, onun risaletini kainatın üzerinde manevi bir güneş yapmak ve dinini kullarının kemalatına bir fihriste yapmak ve onun hakikatini uluhiyetinin tecellilerine cami bir ayine yapmak ve kainattaki mahlukatın vücudu için rahmet ve hikmet ve adaletin lüzumu ve gıda ve su ve hava ve ışığın zarureti derecesinde zaruri vazifelerle onu tavzif etmek gibi rububiyet fiilleriyle, bu Kainat Sahibi, onun hakkaniyetine şahadet eder." Nursî, *Şualar*, s. 776.

teşkil ederler. Nursî bu hususu net bir şekilde şöyle izah eder:

“Kur’ân’ın adaleti bâb-ı âlemde durup, ribâyâ der: “Yasaktır; hakkın yoktur, dönmeli.” Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille. Müt-hişini yemeden bu emri dinlemeli...”

“Beşincisi şudur ki: Câzibedar hizmeti hevâ, hevesi teşcî, teshil; hevesâtı, arzuları tatmin. Bundan çıkar sefâhet. O hevâ, hem heves, şe’ni budur dâimâ: İnsanı memsuh eder, sîreti değiştirir. Manevî mes-hediyor; değişir insanîyet. Şu medenîlerden çoğunun eğer içini dışına çevirirsen, görürsün: Başta maymunla tilki, yılanla ayı, hıznır; sîreti olur sûret.

Gelir hayali karşına, postlarıyla tüyleri. İşte şununla görünür meydandaki âsârı. Zemindeki mevâzin, mizanıdır şeriat. Şeriatdaki rah-met, semâ-i Kur’ân’dandır, Medeniyet-i Kur’ân esasları müsbettir. Beş müsbet esas üzere döner çarh-ı saadet: Nokta-i istinadı, kuvvete bedel haktır. Hakkın dâima şe’nidir adâlet ve tevâzün. Bundan çıkar selâmet, zâil olur şekavet.”²⁵

3. Nursî’nin Adalet Vizyonu ve Âdil Kur’anî bir Zihne Duyulan İhtiyaç

Buraya kadar yapılan açıklamalardan, Nursî’nin adalet hakkındaki düşüncelerinin çok kapsamlı olduğu ve bu düşüncelerinde, hem konu-yla ilgili vahiy ve Sünnet perspektifini hem de sosyal gerçekleri göz önüne aldığı anlaşılmaktadır. Nursî’ye göre, bu tarzda bir adalet anlayı-şının insanların gerçek hayatında tezahür etmesi için başlangıç noktası, âdil insan zihnini oluşturmaktır. Yani, tıpkı Kur’an’da saygın bir ko-numda zikredilip, Hz. Muhammed (SAV) tarafından da tatbik edildiği gibi, kalbi, akli ve kişiliği adaletin ve âdil insanın özelliklerini yansıtan yeni bir insan yetiştirmeliyiz. Nur hitabında yapılacak olan kapsamlı bir tahlil, *âdil Kur’anî zihnin* temel unsurlarını ortaya çıkaracaktır. Nur-

²⁵ Nursî, *Sözler*, 962, 966.

si'ye göre, bu zihin, vizyonu, yaklaşımı, anlayışı, düşünceleri ve fiilleri, Kur'ânî dünya görüşü tarafından oluşturulmuş ve şekillenmiş bir zihindir. Bu zihin, Allah'ın birliğini yani tevhidi, kendi varlığı ve hayat görüşü için en esaslı bir prensip olarak benimsemiştir. O, Allah'ın emanetini derinliğine anlamış ve Allah'ın halifesi olarak insanın bu âlemdeki yerini ve rolünü tamamıyla idrak etmiştir. Allah'ın birliğini yansıtacak bir medeniyeti, dünyadaki en büyük gayesi olarak arzulamaktadır. Eşitlik, adalet, doğruluk, hürriyet, müsamaha, affedicilik, insanlık, kardeşlik, işbirliği, dayanışma, muhabbet ve güvenilirlik gibi Kur'an'da önemle yer verilmiş bütün değerleri gönülden destekler. Salih amel ve insanlara hizmet etmeyi, dinî bir görev ve yükümlülük olarak kabul eder. Mahlûkatın yaratılma gayesini anlamada, şehâdet ve gayb âleminin bilgisinin öneminin ve vahiy ve sünnete dayanan bir dünyevî hayat inşa etmenin ehemmiyetinin farkındadır. İhsan ve kemâlin peşinde koşmayı, hayat seyrinde bir vazife ve sorumluluk olarak görür.²⁶

3. 1. Âdil Kur'anî Zihnin Sorumlulukları

Genel hatlarıyla söyleyecek olursak, âdil Kur'anî zihnin sorumlulukları aşağıda ifade edilen çerçevede ele alınmalıdır:

1) Allah'a ibadet, dua ve hamd:

“Ben insanları ve cinleri sadece bana ibadet etsinler diye yarattım.” [51:56] “Biz kimi dilersek, onu derecelerle yükseltiriz: Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.”²⁷

2) Kişinin marifetullah, şehâdet ve gayb âlemleri hakkındaki bilgisini arttırmak:

“Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. Sana O'nun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve 'Rabbim, benim ilmimi artır' de.”²⁸

26 bkz, Abdelaziz Berghout, “World Views and the Minds They Build, with Special Reference to the Vicegerental Mind Islam”, *Journal of Islam in Asia*, Vol. 3, No. 2, (International Islamic University, Malaysia: 2006), 133-156.

27 Yûsuf 12/2.

28 Tâhâ 20/114.

3) Dengeli medenî terakki ve gelişim için mücadele etmek: “O sizi topraktan yarattı ve sizi orada yaşattı.”²⁹ “Allah’ın sana verdiğinden ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de İyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama”³⁰

4) Davet vazifesini ifa etmek ve insanları karanlıktan kurtarmak:

“Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücâdele et. Rabbi kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir”³¹

5) Bütün insanlar ve milletlerle münasebet kurmak, konuşup-tanışmak:

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O’ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz ki Allah bilendir, her şeyden haberdardır”³²

6) Adaleti, dengeyi ve itidali desteklemek:

“İşte böylece sizi insanlığa şahitler olmanız, Resûlün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık.”³³ “Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah’a inanırsınız”³⁴

3. 2. Âdil Kur’ânî Zihnin Fonksiyonları ve Görevleri

Âdil zihnin özünün gerçekten tezahür etmesi için, insanın aşağıdaki fonksiyonları ve görevleri ifa etmesi gerekmektedir:

---

29 Hüd 11/ 61.

30 el-Kasas 28/77.

31 en-Nahl 16/125.

32 el-Hucurât 49/13.

33 el-Bakara 2/143.

34 Âl-i İmrân 3/110.

1. Fiil ve amellerinde Allah'ın emir ve talimatlarına itaat etmek.
2. Allah'a tam bir şuurla, samimiyetle ve halis bir niyetle İbadet etmek.
3. Allah'ın yarattığı bu âlem üzerinde, O'nun nimetlerinde, kâinatta ve insan hayatında O'na işaret eden ayetler üzerinde tefekkür etmek.
4. Bütün fiil ve amellerinde, ibadetlerinde ve medeniyeti elde etme çabalarında Sünnetullahı riâyet etmek.
5. İslâm'ın bütün emir ve yasaklarını yapmaya çalışmak ve bunları yaptığı işlerde ilişkilerinde ve günlük yaşantısında temsil etmek.
6. Hem Müslümanlara hem de diğer din ve ırklardan insanlara saygı göstermek.
7. İslâm'ın öğretilerini, güzel ahlakını, değerlerini ve ahlakî ilkelerini, diğer insanlara iyi tavırlarımızla, hikmetli nasihatlerle, iyi bir kişilik ve karakterle, verimli ve yerinde işlerle aktarmak.
8. Farklı alanlarda ve disiplinlerdeki insanların sahip olduğu irşat, ilim ve hikmeti aramak.
9. İslâm'ın, kişinin, ailenin, milletin, ümmetin ve bütün insanlığın daha iyi hale gelmesini ve ıslahını önemsemek.
10. İslâm'ın ahlâkî ve etik esaslarına göre hem kendine hem de başkalarına hizmet etmek.
11. İslâm kültürünün olumlu ve medeniyet ilkelerini bünyesinde barından müspet esaslarını yaymak suretiyle, barış, birlik-beraberlik, istikrar, emniyet-güvenliği korumak.
12. Çevreyi korumak ve çevre eğitimi ve kültürünün geliştirilmesine katkıda bulunmak.
13. Fesada yol açacak uygulamalardan, gayr-ı ahlâkî ve gayr-i

edebî davranış ve fiillerden uzak durmak.

14. Müminler arasında sevgi bağlarını güçlendirmek ve kardeşlik hislerini arttırmak.

3.3. Âdil Kur'ânî Zihnin Özellikleri ve Nitelikleri

Nur hitabının muhtelif yönlerine bakıldığında, Allah'ın öğretilerine teslim olan âdil bir zihne sahip insanların aşağıdaki özellikleri çıkarılabilir:

1- Güvenilir (emin)	1-Sorumlu	2-Ümmet Mensubu
2- Hizmetkâr	2-Güvenilir	3-Ayet Ekseni (Allah'ın âyetleri üzerinde derince düşünür).
3- Rûhânî	3-İlgili ve paylaşıcı	4-Muhsin (Hayırlı işler yapar)
4- Ahlâkî	4-Ahirete düşkün	5-Taarrüf (Başkalarını tanıma hissi).
5- Etik	5-Takdirkâr	6-Kudve (Rol Model).
6- Faziletli	6-Birleştirici	7-Şehîd (Hayırlı işlere şahit).
7- Bilgili	7-Yardımsever	8-Râi (Çoban)
8-Düşünceli	8-Kolektif	9-Salih (Faziletli)
9-Etkileşimli	9-Tevbekâr	10-Dâî (Davetçi)
10-Positif	10-Samimî	
11-Rehberli	11-Salih	
12-Maksatlı	12-Müşfik ve Merhametli	
13-Rasyonel	13-Hikmetli	
14-Objektif		
15-Bütüncül		
16-Barışsever		
17-Üretken		
18-Meraklı		

4. Sonuç

Yukarıda kısaca tahlil edilen hususları şöylece özetleyebiliriz: Bu makale, Nursî'nin adalet anlayışının son derece derin olduğu ve onun

bu kavramla ilgili bütüncül ve kapsamlı bir yaklaşım sahibi olduğu sonucuna varmaktadır. Adaletle ilgili Risale-i Nur'un çizdiği çerçeve orijinal ve etkili görünmektedir. Müellifin Kur'ânî dünya görüşü ve dünyanın problem ve realiteleriyle ilgili geniş çaplı anlayışı ve vizyonu, adaletin ihyası ve evrensel barışın tesis edilmesi için geleceğin vizyonu olacaktır. Aslında, onun derin bir vukufiyete dayanan anlayışı, ilâhî isimleri özümsemiş ve onları fiillerinde gösterecek âdil insanî bir zihnin inşasının acil bir ihtiyaç olduğunu da göstermektedir. Buna ilaveten, Nursî, adaletin sadece insanların sosyal düzeni için değil, aynı zamanda bütün bir hilkat ve yaratılış âlemi için de hayatî öneme sahip bir unsur olduğunu açıkça dile getirmektedir.

5. Kaynakça

Berghout, Abdelaziz. "World view sand the Minds they Build, With special reference to the Vicegerental Mind Islam". *Journal of Islam in Asia*. Vol. 3, No. 2, (International Islamic University, Malaysia: 2006). 133-156.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Hutbe-i Şâmiye*. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. baskı. İstanbul: Sözler Neşriyat ve Sanayi A.Ş, 1996.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Lem'alar*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2005.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Mektûbât*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2005.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Sözler*, İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Şualar*, İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004.

RİSÂLE-İ NUR'DA ADALET-İBADET İLİŞKİSİ¹

Muhammed er-RÛKÎ²

Öz

Said Nursî'ye göre ibadet, namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetlerle sınırlandırılmayacak kadar geniş kapsamlı bir kavramdır. İbadet, rıza, sekinet ve huzur halidir. Sözü edilen ibadetler de bu halin zahire vurmuş şeklidir. İbadet kalbin nuru, basiretin ziyâsı olmasının yanı sıra, insanı yeryüzünde halife makamına yükselten, bu makamın verdiği güç ve otoriteyi kendisine bahşeden, ayrıca halifelik görevini hakkıyla yerine getirmesini sağlayan bir olgudur. Risâle-i Nur'da ibadet kavramı, çok yerde adalet kavramıyla birlikte zikredilmiştir. Daha doğrusu adalet, kulun ibadetine ait göstergelerden biri olup, parlaklığını Cenab-ı Hakk'ın el-Adl isminin tecellisinden alır.

Adaleti sağlamanın yolu da ancak ibadetten geçer. Erdemli toplumun temeli adaletle atılır. Bu manada Risâle-i Nur, istikamet sahibi bireylerin ve istikametli bir toplumun oluşmasını temin ve garanti edecek ölçüde, konuya ilişkin zengin bir terbiyevî ve ilmî malzemeyi içermektedir.

Anahtar kelimeler: Nursi, adl, adalet, ibadet, ahiret, nur

---

1 Bu makale 19-20 Kasım 2007 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen "VIII. Uluslararası Said Nursi Sempozyumu"nda sunumu yapılan Arapça bildiri metninin Türkçe olarak genişletilip makale formatına getirilmiş şeklidir.

2 Prof. Dr., Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi, Suudi Arabistan.

Abstract

The Relationships between Justice and Worshipping in the Risale-i Nur

According to Said Nursi, worshipping Allah is a wide concept which cannot be limited with daily prayers, pilgrimage, fasting, giving *zakah* and so on. Worshipping means acquiescence, tranquillity and peace. The mentioned kinds of worship are also the reflections of this feature. Worshipping is the light (*noor*) of the heart and light (*dia'*) of the foresight (*baseera*), alongside it is a matter of fact which both raises the human beings to the position of being a caliph in the earth and gives the chance to them to make the best of it. At the same time, it grants the human beings with the power and authority stemming from this position. The concept of worshipping in Risale-i Nur is mentioned along with the concept of justice in many issues. Justice is actually an indicator of man's worshipping which takes its light from the reflection of the name of al-Adl (The Just One). The way of enabling the justice depends on worshipping. The foundation of virtuous society is laid through justice. In this respect, Risale-i Nur comprises the rich materials in terms of the manners of virtue and knowledge in both providing and guaranteeing the formation of the society and the individuals in the right direction.

Keywords: Nursi, justice, just (*adl*), worship, hereafter, light

1. Giriş

Bediüzzaman Said Nursî, Risâle-i Nur'un değişik yerlerine serpiştirdiği Kur'an düşüncesiyle; bunu eşsiz ve kendine has bir üslupta serdetmesiyle sivrilen bir müelliftir. Bütün bu yazılarında o, analiz, teşbih, derinliğine irdeleme (tahkik), nedenleri sorgulama (ta'lil), muvâzene ve mukâyeselerde bulunma gibi araçları kullanmak suretiyle, akla, kalbe ve fitrata hitap etmektedir. Parlak delillere, akli hüccetlere başvurmakta, doğrudan doğruya yaratılışla ilgili örneklere yer vermekte-

dir. Bunları yaparken, kati öncüllere sıkı sıkıya bağlı kalmakta ve kesin sonuçlar ortaya koymaktadır. Tüm bunlar, onun derinlere tesir eden ve ufuklar açan metodolojisinin karakteristik özelliklerinden bazılarıdır.

Bu araştırmada, Bediüzzaman Said Nursî'nin düşünce dünyasında adalet ve ibadet ilişkisinin ve bunların birbirleriyle olan münasebetlerinin ne düzeyde olduğuna dair genel hatlarıyla bir tefekkür ve keşif denemesi yapılmaya çalışılacaktır. Araştırmada elde edilen sonuçlar kişisel becerimin ürünü olmayıp, bütünüyle Risâle-i Nur bahçesinden devşirilmiştir ve yine çalışmamız, bu feyizli bahçeye girip keşifte bulunmak isteyen diğer ilim gönüllülerine kapıyı sonuna kadar açmayı hedeflemektedir. Çalışmayı, kolay anlaşılmayı sağlaması bakımından iki ana başlığa indirgedim.

2. Risâle-i Nur'da Adalet ve İbadet Kavramları

Said Nursî, Risâle-i Nur'da adalet ve ibadet kavramlarını son derece sade bir üslupla ele almıştır; konu, tıpkı sinir ağlarının tüm vücudu sarması gibi Risâle-i Nur'un bütün kısımlarını kuşatmış durumdadır. Bu yazılanlarda temel kaynak Kur'an'ın saf pınarıdır ve buna Said Nursî'nin kendine özgü eşsiz anlatım üslubu eşlik etmektedir. Risâle-i Nur bahçesine dikkat penceresinden bakan bir göz, ibadet ve adalet kavramlarının leziz tadını ve bunların birbiriyle olan bağlantıdaki zevki gayet iyi alır. Zira Said Nursî'ye göre ibadet, bunu yalnızca namaz, oruç, hac vb. birkaç dini tezahüre indirgeyen kimsenin sandığından çok daha geniş kapsamlı ve şümüllü bir kavramdır. Hatta bu sayılanlar, dinin bütününe hâkim olan adalet kavramının gerçek sınırları düşünüldüğünde, son derece cüzi bir miktardır.

Said Nursî açısından ibadet, en üst düzeyde, en derin manada ve en geniş çerçevede samimi bir sevgi ile ortaya konan kulluktan ibaretir. Bu kulluk öylesine arı, duru, bir kulluktur ki, kaynağı yalnız Allah

sevgisi ve onun sınırsız nimetlerine şükretme duygusudur.³ Bu kulluk, gönülsüz, zoraki ve harici bir baskı ile yapılmaz. Aksine bu, iman nuru sayesinde ilahi nimetlerin yansımalarını hem kendinde hem de çevresinde gözlemleyebilen bir mümin kalbinden doğmaktadır. Bu duygular onu, kendisine bu nimetleri veren Allah'a samimi bir sevgiyle bağlanmaya, ona itaat ve inkiyad etmeye sevk eder: Bu, kulun, bizzat kendi gönül ve iradesiyle inşa ettiği rıza temeline dayalı bir kulluktur.⁴ Bu kulluk da, kişinin yapma yükümlülüğü altında olduğu ve fitratında dercedilmiş olan ibadet aşkıyla tekâmül eder. İşte bu, dinin kullar için vaz edilmesinin en temel ve aslî gerekçesidir; bir diğer tabirle dinin gayesi, dinî sorumluluk altındaki kişiyi, zorunlu kul olmanın yanı sıra, Allah'a gönüllü olarak da kulluk yapabilmesi için nefsinin hegemonyasından kurtarmaktır.⁵

Said Nursi'ye göre ibadet, parlaklığını, güç ve kuvvetini sapa sağlam olan dinden ve Allah'ın hikmet dolu kitabından almaktadır, Cenab-ı Hak, dinini, bütün makbul kulların kemâlatının fihristesi ve gerçek ubudiyeti teşkil eden fiillerin sağlam bir programı yapmış; insanlığı bu dine ve bu dindeki hakikatlere -tıpkı merhamete, hikmete, adalete, maddi gıdaya, havaya ve suya olduğu gibi- muhtaç kılmıştır.⁶

Said Nursi, ibadet ile -müminin önemine son derece inandığı-⁷ salih amelin yan yana olmasını, birbirini desteklemesini zaruri görmüştür. Böylece ibadet, kalbi nurlandırır, basiretin açılmasını sağlar ve kulun olaylara ve hadiselere -şeytanın telkinleri zaviyesinden değil- Allah'ın nuruyla bakmasını sağlar. Bununla ilgili olarak Said Nursî şöyle demektedir:

3 *

Bediüzzaman Said Nursî, *Şualar* (7. Şua), (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004), 179.

4 Nursî, *Sözler* (26. Söz), (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004), 623.

5 Ebû İshâk İbrahim b. Musa eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât fi usûli 'ş-şeri'a*, nşr. Abdullah Dıraz, (Beyrut: ty), 2:120.

6 Nursî, *Şuâlar* (15. Şuâ), 778.

7 Nursî, *Şuâlar* (15. Şuâ), 141.

“Zirâ nihayet derecede âdil, merhametkâr, raîyyetperver, muktedir nizamperver, müşfik bir melikin memleketi, hem bu derece göz önünde âsâr-ı terakkiyât ve kemâlât gösteren bir memleket, senin vehminin gösterdiği surette olamaz.”⁸

Şu sözün halâveti ve parlaklığı açıktır. Kalbin içinde ve hakikatinde olan şeyin gerçekte zahirine de yansiyacağı gerçeğini güzel bir şekilde ortaya koyuyor. Eğer kulun kalbinde Allah’a iman hissi, ibadet, taat ve hak sevgisi karar kılmışsa, bunun yansımaları olan rıza, sekinet ve huzur hali de müminin zahirine vurur, organları bu yüce manalardan etkilenerek harekete geçer ve hakikatleri olduğu gibi kavramaya başlar. Yok şayet, kalpte şeytânî vehim ve vesveseler, kulu nefsi-i emmâre mertebesine düşürecek bir takım meyiller istila etmişse, bu da müminin zahirine yansır; artık olayları ve hadiseleri olduğundan farklı görmeye başlar. İşte bu bozulmayı ve çürümeyi ıslah edecek olan şey, akli başına almaktır, kalbi ve zihni bu gibi vehim ve vesveselerden temizlemektir. Bütün bunlar ise ancak, en yüceye sevk eden, nurânî ibadetle mümkün olur.

İbadet kalbin nuru, basiretin ziyâsı olmasının yanı sıra, insanı yeryüzünde halife makamına yükselten, bu makamın verdiği güç ve otoriteyi kendisine bahşeden, ayrıca halifelik görevini hakkıyla yerine getirmesini sağlayan bir olgudur. Aslında tüm bu özellikler ve manalar, bilhassa peygamberlerde bariz ve güçlü bir biçimde tezahür etmiştir. Zira onlar, ibadet vazifesini en nitelikli ölçüde ifa etmişler ve müdâvemet konusunda asla taviz vermemişlerdir. Peygamberlerin dışındaki müminlerden de her kim aynı yolu takip ederse, Allah’ın izniyle bu gayeye büyük ölçüde ulaşır. Said Nursi, Cenab-ı Hakk’ın dilinden bu konuyu şu şekilde bize anlatmaktadır:

“Ey Benî Âdem! Bir abdime geniş bir mülk ve o geniş mülkünde adâlet-i tâmme yapmak için, ahvâl ve vukuât-ı zemine bizzat ittilâ

8 Nursî, *Sözler* (2, Söz), 42.

veriyorum; ve mâdem herbir insana, fitraten, zemine bir halîfe olmak kabiliyetini vermişim; elbette o kabiliyete göre rûy-i zemini görecek ve bakacak, anlayacak istidadını dahi vermesini, hikmetim iktizâ ettiğinden, vermişim.”⁹

Demek oluyor ki, kulun Mevlâsına itaati, yine Cenab-ı Hakk'ın izin ve takdiri ile diğer insanların da kendisine itaatkâr ve musahhar olması neticesini doğurmaktadır. Kulun Allah'a olan itaatının derecesi nispetinde, diğer insanların da o kimseye itaat ve inkıyadı artar.

Risâle-i Nur'da ibadet kavramı, adalet kavramıyla olabildiğince bir yerde zikredilmiştir. Daha doğrusu adalet, kulun ibadetine ait göstergelerden biri olup, parlaklığını, Cenab-ı Hakk'ın el-Adl isminin tecellisi olan adaletin nurundan almaktadır. Yine bu ilahi nur sayesinde ki, yer, gök ve bütün varlık âlemi istikrarını korumakta, dengesini sağlamakta, mükemmel yaratılışın örneklerine ayinedarlık etmekte, cemali ve celali tezahürlerden payını almaktadır. Şöyle demektedir, Said Nursi;

“Evet, ism-i Hakimin cilve-i âzamından olan hikmet-i âmme-i kâinat, iktisat ve israfsızlık üzerinde hareket ediyor, iktisadı emrediyor.”¹⁰

Bir başka yerde de şu sözlere rastlamaktayız:

“Hem kâinatı bütün mevcudatıyla mizanı altına alan ve bütün ecrâm-ı ulviye ve süfliyenin muvazenelerini idame ettiren ve güzelliğin en mühim bir esası olan tenasübü veren ve her şeye en güzel vaziyeti verdiren ve her zîhayata hakk-ı hayatı verip ihkak-ı hak eden ve mütecavizleri durduran ve cezalandıran bir âdiliyetin haşmetli güzelliğine bak, gör.”¹¹

Cenab-ı Halik'ın, velilerini ve peygamberlerini himaye etmesi,

---

9 Nursî, *Sözler* (20. Söz), 348.

10 Nursî, *Lem'alar* (30. Lem'a), (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004), 563.

11 Nursî, *Şuâlar* (4. Şua), 116.

dinin yine bu önderlerce tebliğ edip sapasağlam ikame edilmesi, keza dinin korunması gibi hususlar, ilahi adaletin tezahür ettiğinin delillerinden bazılarıdır. Şöyle demektedir, Said Nursi:

“Evet, bu kâinata gözümüz önünde bu muntazam tasarrufatı içinde adalet ve hikmet ile ve rahmet ve inayet ve himayet ile her zaman iyileri himaye ve fenaları ve yalancıları tokatlamak, rubûbiyetin bir adeti olmasından, ef’âl-i Rahmaniyet muktezasıyla bir Kur’an-ı Mûcizü’l-Beyanı, Muhammed (a.s.m.) eline vermesi; ve bine yakın mucizelerin pek çok envainı ona vermesi; ve bütün halâtında ve en tehlikeli vaziyetlerinde şefkatkârâne himaye ve hatta güvercin ve örümcekle muhafaza etmesi...”¹²

Yine Said Nursî’nin analizlerinde görmekteyiz ki: Cenab-ı Hak hem bu dünyada hem de ahirette mizanı yaratmıştır. Bu dünyada mizan, insanların adaletle iş yapmaları için gereklidir ve şu ayette buna işaret edilmektedir:

“And olsun ki biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik; beraberlerinde kitap ve mizan indirdik ki, insanlar adaletle tutunsunlar.”¹³

“Bak şu güzel göğe, onu yükseltti, mizanı koydu ki, tartıda taşkınlık etmeyesiniz. Tartıyı adaletle doğru tutun, teraziyi aksatmayın.”¹⁴

Adaletin kendisiyle kaim olduğu ilahi şeriat da yine adalet, rahmet ve hikmet üzerine tesis edilmiştir. Adalet, rahmet ve hikmet dairesinden çıkmış olan hiçbir şeyin şeriatla da alakası yoktur.¹⁵ Adalet-i ilahiye, şeriatta, şeriatın bütün hükümlerinde ve hatta zahiren zihnimize adalete muhalifmiş gibi gelen en ince meselelerde dahi apaçık görünmektedir.

12 Nursî, *Şualar* (15. Şuâ), 777.

13 el-Hadîd, 57/25.

14 er-Rahmân, 55/7-9.

15 Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb İbn Kayyim el-Cevzî, *İ’lâmü’l-muvakkı’in*, (Beyrut: ty), III:3.

Söz gelimi, erkeğe öngörülen miras payının, kadına öngörülenin iki kat oluşuyla¹⁶ alakalı Said Nursi, bunda dahi ilahi adaletin bir tecellisinden söz ederek, şöyle demektedir:

“Evet, adalettir. Çünkü ekseriyet-i mutlaka itibarıyla bir erkek, bir kadın alır, nafakasını taahhüt eder. Bir kadın ise, bir kocaya gider, nafakasını ona yükler, irsiyetteki (miras) noksanını telâfi eder.”¹⁷

Mizanın ahirette ikame edilmesi ise, kulların yaptıkları amellere göre, adaletle ceza ve mükâfat verilebilmesi için gereklidir:

“Biz ise, kıyamet günü için dürüst teraziler koyarız; hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilmez, bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirir koruz. Hesap gören olarak da Biz yeteriz.”¹⁸

Ceza, mükâfat, Cennet, Cehennem gibi hususlar da adalet-i ilahiyyenin ve onun tecelli edeceğinin göstergelerinden biridir.¹⁹ O Allah'tır ki, “bütün mülkünde ve devâir-i saltanatında her ameli ve her hadiseyi müteaddit fotoğraflarla alarak muhafaza eden ve rububiyetin en ehemmiyetli bir esası olan adalet, hikmet ve rahmetin tecellileri ve tahakkukları için koca Cennet ve Cehennemi ve sırat ve mizan-ı ekberi yarat(ır)”.²⁰ Said Nursi, kâfirin, Cehennem ateşinde ebedi olarak yanmasının ilahi adalete ters düşmeyeceğini belirterek, bu düşüncesini bir takım ince matematiksel hesaplamalar yardımıyla temellendirmeye çalışır:

“Madem küfür hadsiz hukuka bir tecavüzdür; elbette hadsiz bir cinayettir. Öyleyse hadsiz bir azaba müstehak eder. Madem bir dakika katl, on beş sene cezada (sekiz milyona yakın dakikada) hapis azabını çekmesini adalet-i beşeriye kabul edip maslahata ve hukuk-u âmmeye

16 en-Nisa, 4/176.

17 Nursî, *Mektûbât* (11. Mektup), 69.

18 el-Enbiyâ, 21/47.

19 Nursî, *Sözler* (10. Söz), 104.

20 Nursî, *Şuâlar* (11, Şuâ), 316-417.

muvafık görür. Elbette bir küfür bin katlı kadar olması cihetiyle, bir dakika küfr-ü mutlak, sekiz milyara yakın dakikalarda azap çekmesi, o kanun-u adalete muvafık geliyor. Bir sene ömrünü o küfürde geçiren, 2 trilyon 880 milyara yakın dakikada azaba müstehak ve “Onlar orada ebedî olarak kalıcıdır.”²¹ sırrına mazhar olur.”²²

Allah’ın isimlerini ve sıfatlarını -ki el-ADL de bunlardan biridir- ahiretin varlığının zaruri delillerinden biri olarak takdim etmesi, Said Nursî’nin düşüncesine zerre zerre sinmiş olan Rabbanî esintilerdendir. Bu düşüncelerini o, şu sözleriyle izah eder:

“Hem, sakın zannetme ki, haşri iktizâ eden esmâ-i İlâhiye, bahsettiğimiz gibi yalnız Hakîm, Kerîm, Rahîm, Âdil, Hafız isimlerine münhasırdır. Hayır, belki kâinatın tedbîrinde tecellî eden bütün esmâ-i İlâhiye, âhireti iktizâ eder, belki istilzam eder.”²³

Arkasından konu üzerinde durmaya devam ederek; mutlak ilahi adaletin yerinin ahiret, zamanının ise, bütün insanların Cenab-ı Hakk’ın huzurunda divan duracağı gün olan kıyamet günü olduğunu izah sadedinde şunları söylemektedir:

“...ve âhiretin gelmesiyle, kemâlâtı sukuttan ve adâlet-i mutlakası müstehziyâne gadr-i mutlakattan ve hikmet-i âmmesi sefahetkârâne abesiyetten ve rahmet-i vâsiası lâhiyâne tâzibden ve izzet-i kudreti zelilâne aczden kurtulurlar, tekaddüs ederler.”²⁴

Daha sonra bunun sebepleri üzerinde durur ve şöyle der:

“Elbette ve elbette ve herhalde, imân-ı billâhın yüzer nüktesinden bu sekiz mâdemlerdeki hakikatlerin muktezâsıyla, kıyamet kopacak, haşir ve neşir olacak, dâr-ı mücâzât ve mükâfat açılacak. Tâ ki, arzın

21 en-Nisâ, 4/169.

22 Nursî, *Şuâlar* (11. Şuâ), 305.

23 Nursî, *Sözler* (10, Söz), 137.

24 Nursî, *Sözler* (10, Söz), 156.

mezkûr ehemmiyeti ve merkezîyeti ve insanın ehemmiyeti ve kıymeti tahakkuk edebilsin; ve Arz ve insanın Halıkı ve Rabbi olan Mutasarrıf-ı Hâkimin mezkûr adâleti, hikmeti, rahmeti, saltanatı takarrür edebilsin; ve o bâkî Rabbin mezkûr hakiki dostları ve müştakları, idâm-ı ebedîden kurtulsun; ve o dostların en büyüğü ve en kıymettarı, bütün kâinatı memnun ve minnettar eden kudsî hizmetlerinin mükâfatım görsün; ve Sultan-ı Sermedînin kemâlâtı naks ve kusurdan ve kudreti aczden ve hikmeti sefâhetten ve adâleti zulümden tenezzüh ve tekaddüs ve teberrî etsin.”²⁵

Âhirette tecelli edecek olan mutlak ilahi adalete karşılık, insanoğlunun adaleti nisbî ve kısmîdir. Gerçekleşme yeri ise, ilahi adaletin bütünüyle tecelli etmesinin söz konusu olmadığı mekân olan yeryüzüdür. Bunun bir nedeni vardır, zira insanoğlu ebedi bir hayata namzettir. Cemal sıfatı olan celalli bir âdil zata, keza, celal sıfatı olan cemalli bir hâkime ait sonsuz bir cennetin olması, daimi bir cehennem bulunması gerekir.²⁶ Bu fani âlemde kısa bir hayat süren insanoğlunun, böylesine şümüllü bir adaletin hakikatine sahip olması mümkün değildir. O nedenle bu adalet, mahkeme-i kübrâya ertelenmektedir. Bu büyük mahkemede, insanoğlu küçük olsun büyük olsun bütün ceza ve sevabıyla yüz yüze gelecektir. Bu adalet tecelli ederken onun cirminin ve cisminin küçüklüğüne değil, bir insan olarak mahiyetinin ve suçunun büyüklüğüne, vazifesinin ehemmiyetine bakılacaktır.²⁷

İnsanın bu dünya hayatında adaleti iltizam etmesi, ilahi adaletin nurlarından istifade etmesi kendisinde rabbanî tecellilere vesile olur ve onu yüceltir, kendisinde güzel ve yüce ahlakın izleri görünür, böylece dünya hayatının hercü mercinden, fitne fücürundan uzak durur. Gönül huzuru, kalp sekineti içinde olur. Said Nursî, insanoğlunun adaleti

---

25 Nursî, *Sözler* (10. Söz), 156.

26 Nursî, *Sözler* (10. Söz), 103.

27 Nursî, *Sözler* (10. Söz), 106.

ikame etmesinin kendisine olan müspet dönüşleriyle alakalı olarak şunları söylemektedir:

“Her bir âlicenap zat, başkasını mes’ut etmekle lezzet alır. Her bir âdil zat, ihkak-ı hak etmek ve müstehaklara ceza vermekte hukuk sahiplerini minnettar etmekle keyiflenir.”²⁸

İşte bundan sonra insan, istikamet ve istikrar üzere olur, kendisine güç, kuvvet ve yeryüzünde muzafferiyet bahşedilir.²⁹

3. Risâle-İ Nur’da Adalet ve İbadet Kavramları Arasındaki İlişki Biçimleri

Said Nursî ne zaman ibadeti konu alan bir bahis açsa, mutlaka; ya tasrih yoluyla veya telmih ve tembih yoluyla bunun adaletle bağlantısını kurar. Demek ki ona göre bu iki kavram birbiriyle içli dışlıdır ve birbirinden ayrılmaları mümkün değildir; bu adalet ister mutlak ilahi adalet olsun, isterse ışığını ilahi adaletin tecellilerinin nurundan alan beşerî adalet olsun fark etmez. Bu yüzden dikkatli bir Risâle-i Nur okuyucusu bu ikisi yani ibadet ve adalet arasındaki ilişkiyi hemen keşfeder. Said Nursî’ye göre bu ilişkinin birçok yönü vardır. Başlıcaları şunlardır:

Birinci olarak: Kur’an’ın gayeleri olarak ibadet ve adalet

Said Nursî Risâle-i Nur’un birçok yerinde ibadet ve adaletin Kur’an’ın temel maksatlarından olduğunu, ibadetin de özünün sevgi ile birlikte kulluk olduğunu ifade eder. İbadet kavramının ubudiyet sözcüğüyle karşılanması, bir şeyin, o şeyde bulunan en güçlü unsurla tanımlanması kabilinden bir şeydir. İbadet ancak ubudiyetle söz konusu olabileceğinden, ubudiyet kelimesiyle ibadeti kast etmiştir. İbadet ve adaletin Kur’an’ın temel maksatlarından oluşu konusuna ilişkin olarak Said Nursî, uzun ve kısa surelerin bütününe bu Kur’anî maksatları gözettiğine ilişkin olan yazısında şöyle demektedir:

28 Nursî, *Lem’alar* (30. Lem’a), 627-628.

29 Nursî, *Şuâlar* (15. Şuâ), 771.

“Herbiri birer küçük Kur’ân olan ekser uzun sûre ve mutavasıtılarda ve çok sayfa ve makamlarda yalnız iki üç maksat değil, belki Kur’ân, mahiyeti hem bir kitab-ı zikir ve imân ve fikir, hem bir kitab-ı şeriat ve hikmet ve irşad gibi, çok kitapları ve ayrı ayrı dersleri tazammun ederek rububiyet-i İlâhiyenin herşeye ihatasını ve haşmetli tecelliyatını ifade etmek cihetiyle, kâinat kitab-ı kebîrinin bir nevi kıraati olan Kur’ân, elbette her makamda, hattâ bazen bir sayfada çok maksatları takiben marifetullahtan ve tevhidin mertebelerinden ve imân hakikatlerinden ders verdiği haysiyetiyle...”³⁰

Burada kast ettiği şudur: İnanç, şeriat, ahlak bakımından, keza iman, niyet ve amel bakımlarından dinin bütününe kapsayan bu dört maksat; özet biçiminde veya kapsamlı olarak (uzun sureler veya en az yüzer ayetten oluşan sureler olarak bilinen) Kur’an surelerinde mutlaka hep birlikte bulunmaktadır. Elbette bu, uzun ve orta hacimli surelerin dışındaki nispeten daha küçük surelerde bu dört maksat -adalet ve ubudiyetle maksadıyla birlikte- yer almaz demek değildir. Aksine, bu surelerde dahi Kuran’ın gözettiği adalet ve ubudiyet ilkesi mutlaka mevcuttur. Ancak, bu gibi surelerde konu genellikle, surenin bütününe değil, bir kısmına yayılmış durumdadır.

Tekrar belirtmek gerekirse, ibadetin temeli ve ana çatısı olan ubudiyetin adaletle çok yakın bir ilişkisi vardır. Öyle ki, bu iki kavram sürekli olarak Kuran’da yan yana zikredilmektedir. Adalet, dört büyük külli maksatlarından biridir Kur’an’ın işte Kuran’da gördüğümüz, adalet ve ubudiyet terimlerinin daimi birlikteliği ve beraberliği, aralarındaki ilişkinin ne kadar kuvvetli olduğunu göstermektedir. İlişki de şöyle bir şeydir; bu kavramların ikisi de Kur’an’ın maksatlarından olma anlamında, müşterektirler -ki bu maksatlar asıldır ve diğer her şey bunlara bağlıdır- bu manada ibadetin ilahî adaletle ilişkisi ile beşeri adalet arasındaki ilişkisi arasında herhangi bir fark da yoktur. Zira bun-

---

30 Nursî, *Sözler* (25. Söz), 540-41; Nursî, *Şuâlar* (11. Şuâ), 327.

lardan ilki ikincisinin temelidir. İbadet, ilahi adaletin şartlarından, nitekim beşeri adalet de ilahi adaletin gerektirdiği bir şeydir. Bu konu aşağıda aydınlatılacaktır.

Adaletin, ubudiyetle birlikte Kur'an'ın maksatlarından biri kabul edilmesi, Said Nursî'nin, tahkik ve ciddi tefekkür ile ulaştığı bir neticedir ki o bu gibi büyük neticelere ulaşırken hep bu yolu izler. O, hem ibadetin hem de adaletin Kuran-ı Kerim'de, şeriatın büyük külli maksatlarından biri olarak zikredildiğine vurgu yapar.

Cenab-ı Hak adalet konusunda şöyle demektedir: “Halbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak kulluk etmeleri emrolunmuştu.”³¹

Yine adaleti, cennetin ve insanların yaratılmasının maksadı olarak beyân eder: “Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”³²

Adaletle ilgili olarak da Cenab-ı Hakk şöyle demektedir: “Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız da olsa adaletli olunuz.”³³

Ve yine şöyle demektedir: “Ey iman edenler, Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmamaya itmesin. Adaletli olun, bu Allah korkusuna daha çok yakışan bir davranıştır.”³⁴

İkinci olarak: İbadetler peygamberlerden öğrenilir, onların gönderilmeleri ve himaye edilmeleri de ilahi adalet sayesinde.

Bu da ibadet ve adalet arası ilişkilerin bir başka yönüdür. Zira sağlam ve doğru bir ibadet, ancak ve ancak Allahu Tealâ'nın peygamberleri kanalıyla alınabilir. Dolayısıyla, bu peygamberlerin, dinin tebliği için Allah tarafından gönderilmeleri ve himaye görmeleri de ilahi adaletin bir sonucudur. Şöyle demektedir, Said Nursî:

31 el-Beyyine, 98/5.

32 ez-Zâriyât, 51/56.

33 el-En'âm, 6/152.

34 el-Mâide, 5/8.

“...Ef’al-i rububiyet cihetinde dahi görüyoruz ki, bu âlemin Mutasarrıfı ve Müdebbiri, Muhammed’in (a.s.m.) risaletini bu kâinata bir manevi güneş yapıp, Nur Risalelerinde ispat edildiği gibi, onun ile bütün karanlıkları izale ve nurani hakikatlerini gösterip ve bütün zîşuuru, belki kâinatı hayat-ı bakiye müjdesiyle sevindirdiği gibi...”³⁵

Şayet peygamberlerin gönderilmesi söz konusu olmasaydı bir şeyler eksik kalırdı. Keza, peygamberlerin korunması ve ismet vasıfları olmasaydı da yine o yüce gayeye erişilmesi mümkün olmazdı. Said Nursî bu konuda da şöyle demektedir:

“Evet, bu kâinata gözümüz önünde bu muntazam tasarrufatı içinde adalet ve hikmet ile ve rahmet ve inayet ve himayet ile her zaman iyileri himaye ve fenaları ve yalancıları tokatlamak, rububiyetin bir adeti olmasından, ef’al-i Rahmaniyet muktezasıyla bir Kur’an-ı Mûcizü’l-Beyanı, Muhammed (a.s.m.) eline vermesi ve bine yakın mucizelerin pek çok envanını ona vermesi ve bütün halatında ve en tehlikeli vaziyetlerinde şefkatkarane himaye ve hatta güvercin ve örümcekle muhafaza etmesi...”³⁶

Üçüncü olarak: İlahi adalet, ibadetlerin kendisiyle gerçekleştiği şeriat hükümlerinde açık seçik ortaya çıkmaktadır.

Kullar için şeriatın vaz edilmiş nedeninin, onları hevanın ve şeytanın tuzaklarından uzaklaştırmak ve iradeleriyle Allah’a kul olmayı tercih etmelerini sağlamak olduğu daha önce söylenmişti. Aynı şekilde insanlar, zaruri olarak da Allah’ın kullarıdır. İşte şeriat, ortaya koyduğu hükümleri ve değerleriyle, muhataplarını eğitmeye ve onları Allah’a kul yapmakla özgürleştirmeye ve istikamet üzere olmalarını sağlamaya kefiledir. Bu şu demektir: Şeriate bağlı kalmak, kendini onun hükümlerine boyun eğdirmek ibadetin bizatihi kendisidir. Zira Allah’ın adaleti

---

35 Nursî, *Şuâlar* (15. Şuâ), 777.

36 Nursî, *Şuâlar* (5. Şuâ), 777.

şeriatın bütün hükümlerinde tecelli eder. Şeriat üzerine istikametli olmak, ilahi adalet noktasında -ki bu adaletle karanlıklar aydınlanır, yer ve gök ayakta durur- müstakim olmak manasındadır.

Dördüncü olarak; İlahi adalet, ibadeti gerekli kılar. Bu da, ibadet ve adalet ilişkisinin diğer bir yönünü teşkil etmektedir. Zira Said Nursi'ye göre ilahi adalet, hikmet, inayet ve rahmet bu âlemin var olmasının temel unsurlarıdır. Şöyle demektedir:

“Eğer, farz-ı muhal olarak şu işleri çeviren, şu misafirleri ve misafirhâneleri değiştiren Sultan-ı Sermedînin daire-i memleketinde dâimî menziller, âlî mekânlar, sabit makamlar, bâkî meskenler, mukîm ahali, mes'ud ibâdı bulunmazsa, zîyâ, hava, su toprak gibi kuvvetli ve şümüllü dört anâsır-ı mâneviye olan hikmet, adâlet, inayet, merhametin hakikatlerini nefy etmek ve o anâsır-ı zahiriye gibi görünen vücudlarını inkâr etmek lâzım gelir. Çünkü, şu bekâsız dünya ve mâfihâ, onların tam hakikatlerine mazhar olamadığı malûmdur. Eğer, başka yerde dahi onlara tam mazhar olacak mekân bulunmazsa, o vakit, gündüzü dolduran ziyâyı gördüğü halde, güneşin vücudunu inkâr etmek derecesinde bir divânelikle, şu her şeyde bulunan gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek, şu nefsimizde ve ekser eşyada her vakit müşâhede ettiğimiz inâyeti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emârâtı görünen adâleti inkâr etmek ve şu her yerde gördüğümüz merhameti inkâr etmek lâzım geldiği gibi, şu kâinatta gördüğümüz icraat-ı hakimane ve ef'âl-i kerîmâne ve ihsanât-ı rahîmânenin sahibini -hâşâ, sümme hâşâ- sefih bir oyuncu, gaddar bir zâlim olduğunu kabul etmek lâzım gelir ki; nihaysiz muhâl bir inkılâb-ı hakâiktir. Hattâ her şeyin vücudunu ve kendi nefsinin vücudunu inkâr eden ahmak Sofestâîler dahi bunun tasavvuruna kolay kolay yanaşamazlar.”³⁷

Şu halde, ilahi adalet ve onun izleri akıl ve kalp ile idrak edilebilir, gölgeleri dünya gözüyle görülebilir ve hatta onun yansımalarına elle

37 Nursî, *Sözler* (10, Söz), 131-132.

dokunulabilir. Şayet ilahi adaletin her tarafı kuşattığına dair kati deliller ve kesin hüccetler varsa, bunu tereddüt ve gevşeklik göstermeden, tam bir teslimiyet ve boyun eğişle kabul ve ikrar etmek gerekir. Varlık âleminin var oluşunun gayesi olan ibadet zaten tam da budur. Demek oluyor ki, Said Nursî'ye göre ibadet, inkârı asla ve kat'a mümkün olmayan adalet-i ilahiyyenin bir gereğidir. Bu açıdan, ibadet ve ilahi adalet arasındaki ilişki lâzım ve melzûm ilişkisi gibidir. Bu alaka ve ilişki, ilişkiler içinde en güçlü ve sağlam olanıdır.

Beşinci olarak; ibadet, beşeri adaleti netice verir.

İbadetin, adalet-i ilahiyyenin kaçınılmaz sonuçlarından olduğu, bu ikisi arasındaki ilişkinin en güçlü bir alakayı teşkil ettiği daha önce geçmişti. Burada belirtmek istediğimiz şeyse, ibadetin, kuldaki beşeri adaletin de kendisinden doğduğu temel kök olduğu hususudur. İbadette öze bağlı kalma ve ihlası koruma kaçınılmaz olarak kulda bir adalet duygusu geliştirir. Buna karşılık ihlasın zedelenmesi ibadete zarar verdiği gibi kulun adalet anlayışını da fesada uğratar ve onu bu yolda başarısız kılar. Said Nursî bu hakikatleri anlatırken şöyle demektedir:

“Hayat-ı mâneviye ve sıhhat-i ubudiyet, adâvet ve inatla sarsılır. Çünkü, vasıta-i halâs ve vesile-i necat olan ihlâs zayi olur. Zira, tarafgir bir muannid, kendi a'mâl-i hayriyesinde hasmına tefevvuk ister. Hâlisen li-vechillâh amele pek de muvaffak olamaz. Hem hüküm ve muamelâtında tarafgirini tercih eder, adalet edemez. İşte, ef'âl ve a'mâl-i hayriyenin esasları olan ihlâs ve adalet, husumet ve adâvetle kaybolur.”³⁸

Said Nursî bu gibi makamlarda sahabeye, onların hak ve hakkaniyetin öncüleri, âşıkları olduğu gerçeğine, adalet ve doğruluğa tutkun oluşlarına, onları sahabe olarak değerli kılan asıl şeyin ibadetlerindeki sağlamlık olduğuna sık sık göndermelerde bulunur.³⁹

Altıncı olarak, ilahi adaletin gereği olarak cezalandırma; ceza, ibadetin muharrik gücüdür.

38 Nursî, *Mektûbât* (11. Mektup),(İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004), 384.

39 Nursî, *Sözler* (27. Söz), 659.

Daha önce, adalet-i ilahiyenin göstergeleri olan şu hususlar zikredilmişti: Kıyamet günü ortaya konacak olan teraziler, kendisiyle cezanın uygulanacağı alet, sevap ve günah kapılarının açılması, yaratılmışlara amellerine göre hakkaniyetle ceza ve mükâfat verilmesi. Bütün bunlar kulu bu dünyada ibadete teşvik eder; onu ibadet ve itaat çizgisinde tutar; kullar arasında mutlak adaletin hâkim olacağı ölüm sonrası hayatta karşılaşacakları için hazırlık yapmaya sevk eder. Said Nursi, adalet ve ibadet arasındaki ilişkinin bu yönünü Risâle-i Nur'da çok güçlü bir şekilde işler; ilahi adaletin gereği olan ahiret cezasından, insanı gafletten uyandırıp ibadete teşvik edici olmasından, terğib ve terhib gereği olarak Kur'an'ın birçok ayetinde buna yer verilmesinden uzun uzadıya bahseder. Eşsiz üslûbuyla, ibadet ve adalet arasındaki ilişkiyi anlatırken şunları söyler:

“Hiç mümkün müdür ki, gökte, yerde, karada, denizde yaş kuru, küçük büyük, âdi âli herşeyi kemâl-i intizam ve mizan içinde muhâfaza edip, bir türlü muhasebe içinde neticelerini eleyen bir hafziyet, insan gibi büyük bir fitratta, hilâfet-i kübrâ gibi bir rütbede, emânet-ı kübrâ gibi büyük vazifesi olan beşerin Rubûbiyet-i âmmeye temas eden amel-leri ve fiilleri muhafaza edilmesin, muhasebe eleğinden geçirilmesin, adâlet terazisinde tartılmasın, şâyeste ceza ve mükâfat çekmesin? Hayır, aslâ!”⁴⁰

Yedinci olarak; adalet, bu varlık âleminin güzelliği; ibadette ruhun güzelliğidir.

Adalet, bu âlemin var oluşu, dünya ve ahiret hayatının mamur olması için temel bir unsurdur. Yine o, Yüce Allah'ın, ulvi olsun süfli olsun, varlığın tümünün muhtevasına istikamet ve ölçü tayin eden, ona cemal ve celal tecellilerini yansıtan, onu nuruna ve sırrına gark eden el-ADL isminin tecellilerindedir. O, ilahi adaletin güzelliğinden ve onun varlık âleminin gidişatındaki etkisinden söz ederken şunları söylemektedir:

40 Nursî, *Sözler* (10. Söz), 119-120

“Hem kâinatı bütün mevcudatıyla mizanı altına alan ve bütün ecram-ı ulviye ve süfliyenin muvazenelerini idame ettiren ve güzelliğin en mühim bir esası olan tenasübü veren ve her şeye en güzel vaziyeti verdiren ve her zîhayata hakk-ı hayatı verip ihkak-ı hak eden ve mütecavizleri durduran ve cezalandıran bir âdiliyetin haşmetli güzelliğine bak, gör.”⁴¹

Şu durumda, adalet bu âlemin güzelliği olduğuna göre, ibadette ruhun güzelliğidir. Ruh, onunla parlar ve temizlenir, güzelliğinin ve aydınlığının kaynağını oradan alır. Âlemin ve ruhun güzelliği ile hayatın anlamı belirgin hale gelir, hakikati inkişaf eder ve bu suretle şekil ve öz arasında bir denge kurulmuş, zarf ve mazruf ya da kalp ve kalıp birbiriyle uyumlu hale gelmiş olur.

Sekizinci olarak, bu dünya ibadet yurdu, ahiretse adalet yurdudur.

Bu da adalet ve ilişki arasındaki ilişkinin bir başka yönünü, zaman ve mekân yönünü teşkil etmektedir. Şöyle ki, ibadetin yeri ve zamanı bu dünya hayatı için geçerlidir, karasıyla deniziyle yeryüzünü ve gökyüzünü içine almaktadır. Mutlak ilahi adalet ise, kulların ubudiyetlerine, kâfirlerin küfrüne, münkirlerin inkârına karşılık vermek üzere, herkesin huzur-u ilahide divan duracakları gün olan kıyamet gününde tecelli edecektir. Bu, Bediüzzaman Said Nursî'nin birçok yerde ifade ettiği, müteaddit defalar vurguladığı bir husustur. Sözelimi:

“Hattâ, eğer rahmet, inâyet, hikmet, adalet gibi, hesapsız o matlûbun esbâb-ı mûcibesi olmasa idi, şu zâtın tek duası, baharımızın icadı kadar kudretine hafif gelen şu Cennetin binâsına sebebiyet verecekti.”⁴²

Dokuzuncu olarak; adalet ve onun gerektirdiği hususlar bizatihi ibadetin de özünü teşkil eder.

Burada adalet ile kast ettiğimiz şey, sözlerinde, eylemlerinde, zahirinde, batınında hâsılı her şeyinde insanoglunun ortaya koyduğu ada-

---

41 Nursî, *Şuâlar* (11. Şuâ), 116.

42 Nursî, *Sözler* (10. Söz), 326.

lettir. Bu adalet, ilahi adaletin tecellilerinden alınmıştır. İnsanoğlunun ibadetle ulaşmaya çalıştığı en yüce gaye budur. Yine bu, ilahi adaletin zübdesi ve özüdür. Kulların ibadet namına yaptıkları her şey, neticede kendilerini adalete veya adaletle ilişkisi olan şeylere götürür. Allah'ın, kullarını yapmakla mükellef tuttuğu ve bu sayede kendisine kulluğun sergilenmesini istediği şey adaletin ikame edilmesidir. Cenab-ı Hakk, dinin ve insanoğlundaki ibadetin üzerine ikame olunduğu şey olan bu büyük külli hakikati şu şekilde dile getirir;

“Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, azgınlık ve fenalığı da yasaklar.”⁴³

Demek ki, kul, adalete uygun olan veya adaletin gerektirdiği her şeyi yapmaya mecbur ve memurdur; buna karşılık, adalete zıt ve aykırı düşen her şeyin yapılması da -tahrimen olsun tenzihen olsun- yasaklanmıştır. İbadette de işte bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Onuncu olarak, adalet ve ibadet istikameti netice verir.

Daha önce de geçtiği gibi, insan ibadetini sağlam tutarsa, bu, kendisini adaletli olmaya sevk eder; bu kişiden de aynı şekilde, adaleti emreden, sırat-ı müstakim üzere yürüyen, bu noktadaki sebatı sayesinde istikameti yakalayan bir insan ortaya çıkar. Bu istikamet nurları yüzüne yansır, sıraları kendisine açılır, sağladığı kuvvet ve kudretin emareleri kesintisiz devam eder gider.⁴⁴

4. Sonuç

Bu makale Bediüzzaman Said Nursi'nin Risâle-i Nur'da, adalet-ibadet ilişkisi ve bunların insan ve âlem üzerindeki yansımaları hakkındaki düşünceleri üzerine yapılmış kısa bir gezintidir.

Sözü edilen alakayı anlama noktasında, Risâle-i Nur'da gördüğümüz yaklaşımın sonuçları şunlardır: İnsanoğlunun salâhi, istikameti, disiplini ve dünyayı mamur hale getirmeye olan istidadının kaynağı, bu adaletin saf pınarından alınmış bir ibadettir. Keza, toplumun salâhi,

43 en-Nahl, 16/90.

44 Nursî, *Sözler* (20, Söz), 348; Nursî, *Lem'alar* (30, Lem'a), 564.

istikameti, disiplini ve dünyayı mamur hale getirmeye olan istidadının kaynağı, adaleti ikame etmesi ve onun şualarını her tarafta yakabilmesidir. Adaleti sağlamanın yolu da ancak ve ancak ibadetten geçer. Buradan hareketle de, erdemli toplumun temelleri atılmış olur. Bu manada Risâle-i Nur, istikamet sahibi bireylerin ve istikametli bir toplumun oluşmasını temin ve garanti edecek ölçüde, konuya ilişkin zengin bir terbiyevî ve ilmî malzemeyi içermektedir.

Esasen Risâle-i Nur, sahasının uzmanı, terbiyevî boyutları olan fikri bir ekoldür, Kur'anî düşüncesini ve nuranî çabalarını dercettiği bu eserlerle Bediüzzaman, âbid ve âdil kulların oluşmasını arzulamıştır. Aynı şekilde onun izlediği kapsamlı terbiyevî plan ve program, üzerinde durulmaya değerdir. Belki de bu sayede dünya daha doğru ve istikametli olana, en selâmetli ve faziletli olana doğru adım atmış olacaktır.

5. Kaynakça

İbn Kayyim el-Cevzî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb. *İ'lâmü'l-muvakkî'in*. (Beyrut: ty).

Nursî, Bediüzzaman Said. *Lem'alar*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Mektûbât*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Sözler*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Şuâlar*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004.

Şâtıbî, Ebû İshâk İbrahim b. Musa. *el-Muvâfakât fî usûli 'ş-şeri'a*. nşr. Abdullah Dıraz, (Beyrut: ty).

TABIATTAKİ ADALET DÜZENLEYİCİLERİ: BÖCEKLER

Levent ÜNLÜ¹

Öz

Böcekler, insanoğlunun en büyük yardımcılarında biridir. Kâinatta hiçbir şeyin boşa yaratılmadığını, ilahi bir düzen içerisinde bu canlıların kendilerine verilen görevi yerine getirdiklerini bilmek, görmek gerekir. Tabiattaki dengeyi sağlamaya çalışan bu canlıların vazifeleri pek çoktur. Bu çalışmada böceklerin görevleri, faydaları ayetler ve Risale-i Nur eserleri dâhilinde incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Böcek, adalet, denge, İlahi adalet

Abstract

Justice Regulators in the Nature: Insects

Insects are one of the greatest helpers of human beings. It is necessary to know that in the divine order these creatures fulfill the task assigned to them, that nothing is created in the universe in vain. These living beings trying to maintain balance in the nature have many duties. In this study, the tasks and benefits of insects will be examined with the framework of verses of the Qur'an and the Risale-i Nur.

Key words: Insect, justice, balance, poetic justice

---

1 Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bitki Koruma Bölümü, 01ulevent@gmail.com

1. Giriş

Yüce yaratıcının bize kendisini tanıttırdığı birçok ismi vardır. Bu isimlerinden birisi de “**Adl**”dir. Sözlükte ‘Adalet’, kelimesi eşit, denge, ölçmek, dengelemek, dengede tutmak tartmak vb. anlamlarda kullanılmıştır. Kavramsal olarak adalet, her şeye ve herkese hak ettiği şekilde davranmak, dengeli ve ölçülü davranmak, doğru hüküm vermektir (Anonim, 2017).

Said Nursi, Risale-i Nur Külliyyatı’nda bu manayı “Şu kâinat öyle bir saraydır ki, o sarayda sürekli olarak tahrip ve tamir içinde çalkalanan bir şehir var ve o şehirde her vakit harp ve hicret içinde kaynayan bir memleket var. O memlekette her zaman ölüm ve hayat içinde yuvarlanan bir âlem var. Hâlbuki o sarayda, o şehirde, o memlekette, o âlemde o derece hayretler içinde bırakan bir muvazene bir mizan bir ölçülülük hükmediyor, bilbedahe ispat eder ki; bu hadsiz mevcudatta olan değişim, gelir, gider her bir anda umum kâinatı görür teftiş-i nazardan geçirir bir tek zatın nizamiyle ölçülür, tartılır. Yoksa balıklardan bir balık bin yumurtacık ile ve bitkilerden haşhaş gibi bir çiçek yirmi bin tohum ile ve sel gibi akan unsurların, inkılapların hücumu ile şiddetle dengeyi bozmaya çalışan ve istila etmek isteyen sebepler başıboş olsaydı veyahut maksatsız serseri tesadüfe ve mizansız ölçüsüz kör kuvvete ve şuuru, zulmetli tabiata havale edilseydi, o eşyadaki ölçü, o kâinat-taki denge öyle bozulacaktı ki; bir senede belki bir günde karmakarışık olurdu. Yani deniz karmakarışık şeylerle dolacaktı; kokuşacaktı; hava zararlı gazlarla zehirlenecekti; zemin ise bir mezbele, bir mezbaha bir bataklığa dönecekti. Dünya boğulacaktı.” (Nursi, 1992:561) diye ifade etmişlerdir.

Hiç şüphe yok ki kâinattaki canlılar boş yere yaratılmamışlardır. Kimi zaman farkında olmadığımız, bazen bilmeden üstünden geçerek ezdiğimiz bu canlılardan biriside böceklerdir. Bu yaratıklar, kâinatta

bizler farkında olmasak da, onlar vazifeleri tamamlayıp giderler. Cenab-ı Allah, bu hayvanlara öyle görevler vermiş ki, bunları saymakla bitiremeyiz. Bu çalışmada böceklerin yaptığı bazı mükemmel işlerden ve vazifelerindeki düzenden bahsedilecektir.

2. Böceklerin Faydaları

Birçok faydası bulunan böceklerin kimisi diğer canlılara besin olur, bir diğeri çiçeklerin tozlaşmasını sağlar. Bazıları da bal ve ipek gibi ürünlerin insanogluna sunulmasına vesile olur.

Böcekler dünyada pek dikkat çekmeyen canlılar olsa da Cenab-ı Allah (cc) onları yeryüzünde bir denge içinde yaratmış. Bu dengenin bir yansıması elma ağacında meyve ile beslenen Elma içkurdu ve bununla beslenen predatör denilen avcı böcek arasında gerçekleşmektedir. Elma içkurdu, elma meyvesine yiyerek beslenirken, bu zararlı böceğin doğal düşmanı denilen predatör böcek de içkurdu ile beslenecektir. Burada akılları hayrete düşüren bir düzen varlığı apaçık görülmektedir.

Elmada beslenen elma içkurdu insanlara göre zararlı, elma içkurdu ile beslenen avcı böcek ise faydalı olarak adlandırılır. Bir diğer ifadeyle predatör türlere “doğal düşmanlar” ismi de verilir (Öncüer, 1997). Bizler, doğal düşmanların sayısının artırılıp zararlılarla beslenmesi için uğraşırız. Bediüzzaman’ın *Hakikat Çekirdekleri* adlı risalesinin 69. Maddesinde, “Düşmanın düşmanı, düşman kaldıkça dosttur. Düşmanın dostu, dost kaldıkça düşmandır” dediği gibi, içkurdu elmayı yediği için bizim düşmanımız, predatör böcek içkurdunu yediği için onun düşmanıdır. Dolayısıyla predatör böcekler, düşmanımız ile beslenip onların sayısını azalttığı için ya da zararını önlediği için dostlarımızdır.

Böceklerde görülen mükemmelliklerden birisi de onların ürünlerinden faydalanmamızdır. Bunlardan en önemlisi bal ve ipektir. Said Nursi, *Lem’alar* adlı eserinde (1992:402)

“*Hem sineğin bir sınıfı olan arılar, nimetlerin en tatlısı, en lâti-*

fi olan balı sana yedirdikleri gibi, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânda, vahy-i Rabbânîye mazhariyetle serfirâz olduğundan, onları sevmek lâzım gelirken, sinek düşmanlığı, belki insana dâimâ muâvenete dostâne koşan ve her belâsını çeken o hayvânâta düşmanlığı gadirdir, haksızlıktır. Muzırların yalnız zararlarını def için mücâdele olabilir.”

diye bahsetmektedir. Burada son cümle ile de Bediüzzaman, böceklerle mücadele etmenin de ölçüsünü koymuş olmaktadır. Muzırların, zararlarının def için mücadele edilebileceğini, gereksiz boş yere bir kimyasal uygulamasının yapılmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü yapılan gereksiz ilaçlamalar hem ekonomik olmaz hem de insan, evcil hayvan sağlığı ve çevreyi de olumsuz etkilemektedir.

3. Böceklerin Görevleri

Böceklerin doğrudan faydalarının yanı sıra birçok görevleri de bulunmaktadır. Said Nursi

“Böyle nüshaları çoğalan nevilerin ehemmiyetli vazifeleri ve kıymetleri vardır. Evet, bir kitap, kıymeti nisbetinde nüshaları teksir edilir. Demek, sinek cinsi de ehemmiyetli vazifesi ve büyük kıymeti var ki, Fâtır-ı Hakîm, o küçücük kaderî mektupları ve kudret kelimelerinin nüshalarını çok teksir etmiş. Evet, Kur'ân-ı Hakîmin “Cenâb-ı Haktan başka, bütün esbab ve ulûhiyetleri ehl-i dalâlet tarafından dâvâ edilen âliheler içtimâ etse, bir sineği halk edemezler. Yani, sineğin hilkatî öyle bir mûcize-i Rabbâniyedir ve bir âyet-i tekvîniyedir ki, bütün esbab toplansa, onun mislini yapamazlar, o âyet-i Rabbâniyeye muâraza edemezler, taklidini yapamazlar” (Hac Sûresi, 22:73) meâlindeki âyetine ehemmiyetli bir mevzu teşkil eden ve Nemrud'u mağlûp eden...”

(1992:419) ifadesiyle genel anlamda böceklerin öneminin küçümsenemeyeceğini vurgulamıştır.

Lem'alar isimli eserinde böceklerden bahsederken

“Evet, sineğin küçücük bir tairesini baharın ahirinde, badem ve zerdali ağaçlarının dallarında, siyah bir kütle halinde halk olup, dala yapışık olup kalırlar. Mütemâdiyen, pislik yerine damlacıklar onlardan akıyor. O katreler bal gibi, sâir sinekler etrafına toplanırlar, emerler.” (Nursi, 1992: 423)

demektedir. Burada da aslında iki böcek türünün ortak yaşayışından bahsedilmektedir. Badem, zerdali ve şeftali ağaçlarında bulunan zararlı böcekler, bitki ile beslenip atıklarında şeker bulunduğundan, karınca gibi bazı böcekler bu zararlıların atığı ile beslenip, onları düşmanlarından korumaktadırlar.

Böceklerin bitkilerin tozlaşmasında çok önemli rolleri olduğunu daha önce bahsetmiştik. Buna örnek olarak yine latif nükteler eserinde Bediüzzaman “Diğer bir başka tâifesi de nebâtâtın çiçeklerinin ve incir gibi bir kısım ağaçların telkîhinde istihdâm olunuyorlar.” (Nursi, 1992: 423) diye belirterek, incir, çilek arısı denilen böcekten bahsetmektedir. Bu böcek erkek ve dişi incir meyvelerinin tozlaşmasında görev almaktadır. Yine ateş böceği adı verilen böcekten ise “Sinek tâifelerinden yıldızlı, mumlu, ışıklı olan yıldız böceği şâyân-ı temâşâ olduğu gibi, sinek tâifelerinden yaldızlı, altın gibi parlak kısmı da şâyân-ı dikkattir.” (Nursi, 1992: 423) şeklinde bahsedilmektedir.

Sözler isimli eserinde sinek ve böceklerin zikir ve tesbihatlarından şöyle bahsediyor:

“Hususan sinek ve böceklerin bülbülleri hem çoktur, hem çeşit çeşittirler ki, onlar, bütün kulağı bulunanların, en küçük hayvandan en büyüğüne kadar olanların başlarında, tesbihatlarını güzel sec’alarla onlara işittirip onları mütelezziz ediyorlar.”

“Onlardan bir kısmı leylîdir. Gecede sükûta dalan ve sükûnete giren bütün küçük hayvanların kaside-hânenisleri, gecenin sükûnetinde ve mevcudatın sükûtunda, onların tatlı sözlü nutuk-hanlarıdır. Ve o meclis-i halvette olan zikir-i hafînin dairesinde birer

kutuaptur ki, her birisi onu dinler, kendi kalbleriyle Fâtır-ı Zülcelâllerine bir nevi zikir ve tesbih ederler.”

“Diğer bir kısmı neharîdir. Gündüzde, ağaçların minberlerinde, bütün zîhayatların başlarında, yaz ve bahar mevsimlerinde, yüksek âvazlarıyla, lâtif nağamatla, sec’alı tesbihatla Rahmânü’r-Rahîmin rahmetini ilân ediyorlar. Güya bir zikir-i cehrî halkasının bir reisi gibi, işitenlerin cezbelerini tahrik ediyorlar ki, o vakit işitenlerin her birisi lisan-ı mahsusuyla ve bir âvâz-ı hususî ile Fâtır-ı Zülcelâlinin zikrine başlar” (Nursi, 1993: 476).

4. Zararlı Böceklerle Mücadele

İnsanoğlu ne zaman kendi çıkarı uğruna kâinattaki bu dengeye çomak sokmuşsa hep zararlı çıkmıştır. Meyve ve sebzeler üzerinde beslenen herhangi bir zararlının mücadelesi için üreticilerimiz hemen kimyasal ilaçlara başvurmaktadır. Bunun nedeni ise bu ürünleri muhafaza etmek, daha fazla para kazanmaktır. Oysaki biraz sabır gösterip, bekleyip, bu zararlılar üzerinde mutlaka beslenen canlılara bir fırsat verip dengeyi bozmamaları gerekir. Neticesinde tabiattaki düzenin bozulmasının yanı sıra, ilaç zehirlenmeleri, ürünlerde ilaç kalıntıları, çevre kirliliği gibi olumsuz olaylar ortaya çıkmaktadır.

5. Tabiattaki Denge ve Adalet

Said Nursi tabiattaki dengeyi *Lem’alar* isimli eserinde şöyle açıklıyor:

“Şöyle ki: Güz mevsiminde, sineklerin terhisat zamanına yakın bir vakitte, hodgâm insanlar, cüz’î tâcizleri için sinekleri itlâf etmek üzere hapishanedeki odamızda bir ilâç istimâl ettiler. Benim fazla rikkatime dokunmuştu. Odamda çamaşır ipi vardı. Bilâhâre, o insanların inadına, sinekler daha ziyade çoğaldılar” (Nursi, 1992:419).

Bunun gibi yapılan gereksiz kimyasal ilaçlamalarla dengenin bozulacağını Bediüzzaman bildirmektedir. Sineklerin sayısının artması ise uygulanan kimyasal ilaçlara karşı sineklerin dayanıklılık kazanmalarından kaynaklanmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bir sonraki ilaçlamada kullanılan ilaçlar bu böcekleri öldürmeyecektir ve yeni ilaçların yapılması gerekmektedir.

Yine tabiattaki mükemmel bir düzene böceklerin penceresinden bakacak olursak, bu canlıların mükemmel bir koku algılayıcıları olduklarını görürüz. İki misal verecek olursak; ilki, böcekler beslendikleri ürünleri kokularından bulurlar. Bahçenize bir domates fidesi dikecek olsanız, domatesten algıladığı koku ile böceğimiz bir süre sonra bu domatesi bulup, beslenmeğe başlayacaktır. Buradan Cenab-ı Allah, böceklerin de rızıklarını arayıp kolayca bulamaları için kokuları vesile yapmıştır. Domateste zarar veren böceğin çıkarmış olduğu kokuları ise algılayan bir başka canlı ise bu zararlı böceklerle beslenen predatör böceklerdir. Domatesle beslenen yaprakbiti ve yaprakbiti ile beslenen gelinböceği (uğurböceği) kainatta muazzam bir düzenin işlemekte olduğunun en büyük şahitleridir.

İkinci misal ise, böceklerin kendi aralarındaki iletişimlerinde kullandıkları kokulardır. Bunlara feromon denir. Bu maddeler çok uzak mesafede bulunan erkek bireylerin, çiftleşecekleri dişi bireyleri bulmalarını sağlamaktadır. Böceklerin neslini koruyup devam etmelerinde mutlak gerekli şartlardan birisi de bu feromonlardır. Yine yuvasından çıkan bir karınca, uzak mesafedeki bulduğu besini yuvasına şaşırmandan, kaybolmadan dönebilmesi için yüce yaradan belirli yerlere iz işaret feromonu bırakması gerektiğini o karıncaya bildirmiştir. O koku ile yuvasını bulup, vazifesini ifa edecektir (Serez ve Zümreoğlu, 2001).

6. Sonuç

Tabiatta öyle bir düzen öyle bir ahenk vardır ki binlerce kez

Sübhanallah demek gerekir. Cenab-ı Allah'ın Adl ismini tabiatta görmek istersek, çevremize uzun uzun bakmak, olayları müşahede etmek yeterli olacaktır. Özellikle vazifelerini kimseye belli etmeden, sessiz sakin yapmaya çalışan vakti gelince ölüp, yerine yenilerinin gelmesiyle işlerini aksatmayan böcekleri sürekli izlemek gerekir.

İnsanoğlu tabiattaki düzene çomak sokmadıkça ilahi bir dengenin olduğunu ve bu dengenin sürekli devam ettiğini herkes bilmektedir. Zirai mücadele açısından bakıldığında, elma ile beslenen elma içkurdunun mücadelesinde kullanılan tarım ilaçları elma içkurdunu öldürürken, bunun yanında onunla beslenen birçok doğal düşmanı (faydalı böcekleri) da öldürmektedir. Yapılan ilaç uygulamaları ilaçlama yapan kimselere zehirli etkisinin olmasının yanı sıra bal arısı, balık ve diğer evcil hayvanlara da etki etmektedir. Yine yapılan ilaçlamaların çok sayıda ve gereksiz yapılmasıyla elma içkurdu ilaçlara karşı direnç kazanarak zamanla etkisiz bir hale gelebilmektedir. Bu da ilahi dengenin zararlılar tarafına karşı bozulması anlamına gelmektedir.

Zirai üreticilerimiz zararlı ve hastalıklara karşı mücadelede kullandıkları ilaçların boş fakat zehirli atık içeren ambalajlarını da tarla ve bahçelerinin kenarlarına atarak ta tabiattaki düzeni bozabilmektedir. Bu boş kutuların kontrollü bir şekilde bu alanlardan uzaklaştırılması gerekmektedir. Yüce yaratanın mükemmel yarattığı dünyamızda, biz insanoğlunun küçük fakat önemli ayrıntılara dikkat etmemiz gerektiği, bizden sonraki nesillerinde rahat bir şekilde yaşayacakları bir ortam bırakmak için sorumlu olduğumuzu hiçbir zaman unutmamamız gerekmektedir.

7. Kaynakça

Anonim, (2017). <http://www.ilimrehberi.net/dini-ilimler/ah-lak/2052-adalet-allahin-adl-ismi.html> (05.09.2017)

Nursi, B. S. (1992). *Lemalar*. Envar Neşriyat, İstanbul.

Nursi, B. S. (1993). *Sözler*. Envar Neşriyat, İstanbul.

Öncüer, C. (1997). *Tarımsal Zararlılarla Biyolojik Savaş*. Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın.

Serez, M. ve A. Zümreoğlu, (2001). *Tarım ve Orman Zararlılarına Karşı Biyoteknik Yöntemler*. Dilek Ofset Matbacılık ve Cilt Sanayii, İstanbul.

MODERN BİLİM VE RİSALE-İ NUR PENCERESİNDEN HEYULA ESİR VE YEDİ KAT SEMA

Zeki EKER¹

Öz

Heyula ve esir ortaçağda sık kullanılmış felsefe ve bilim terimleri arasında iken, yirminci yüzyılda terk edildikleri zannedilmiş, ama terkedilmemiş ilginç kavramlardır. Bazı temel kavramların, örneğin atom, uzun müddet terkedildikten sonra modern bilimde tekrar kullanıldığı görülmektedir. Heyula Risale-i Nur'da bir yerde, esir ise birçok yerde yedi kat sema ile ilintili olarak geçmektedir. NASA veritabanında kayıtlı uluslararası hakemli dergilerde yayınlanan makaleler dikkate alındığında, esir kavramının ders kitaplarında yazdığı, derslerde anlatıldığı gibi terkedilmediği, aksine esir hakkında araştırmaların hızlanarak devam ettiği anlaşılmıştır. Heyula, esir ve yedi kat sema kavramlarının günümüzdeki anlamları ve aralarındaki ilişki Risale-i Nur ve modern bilim perspektifinden irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Heyula, esir, yedi kat sema, felsefi ve bilimsel kavramlar.

---

1 Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Fen Fakültesi, Uzay Bilimleri ve Teknolojileri Bölümü, Uzay Fiziği A.B.D. eker@akdeniz.edu.tr

Abstract

Phantasm, Aether and Seven Skies According to Modern Science and the Risale-i Nur

Phantasma and aether were old famous philosophical and scientific concepts oftenly used in the middle ages. Though they were thought to be abandoned in the twentieth century, but now it turned out that indeed they were have not. Some basic concepts, for example atom, are re-popularized in the modern science even though it was long-forgotten or rejected before the modern science through the Middle Ages. Phantasm is mentioned once in the Risale-i Nur, while aether is mentioned several times in connection with the seven skies. Researching articles in international refereed journals listed in NASA database, aether does not appear as a long-forgotten or rejected concept. Contrary to the textbooks, and popular explanations in the lectures, researches about the aether seem be increasing. Contemporary meanings and conceptual relations between phantasm, aether and seven skies are discussed in the perspective of the Risale-i Nur Collection and the modern science.

Keywords: Phantasm, aether, seven layers of sky, philosophical and scientific concepts.

1. Giriş

Risale-i Nur'da heyula, esir ve yedi kat sema meselesi âlem-i şehadet denilen içinde yaşadığımız, gözlerimizle şahit olduğumuz varlık âleminin Allah hesabına tarif ve tasvir edilmesiyle ilgili konularda karşımıza çıkan birbirinden bağımsız düşünülemeyen üç kavramdır. Günümüz modern biliminin şekillenmesine kadar kadim medeniyetlerde farklı farklı anlatılan yaratılış efsanelerinden başlayıp içinde yaşadığı Dünya içinde yakın ve uzak çevresinde yapılan gözlem, bilgi toplama, akıl yürütme, teoriler oluşturma, teorileri test etme gibi faaliyetleri ile insanlık İslam Medeniyeti çağları hariç, genelde vahye isyan eden veya

vahiyden bağımsız bilim anlayışı geliştirmiştir. Modern bilimin şekillendiği rönesans sonu Avrupası'nda bu durum o dereceye gelmiştir ki, bilim ve din² sanki bir biriyle rekabet eden iki ayrı disiplin gibi idrak edilmeye başlanmıştır. Yakın geçmişte neşv-ü nema bulup dallanıp budaklanmasından sonra, Modern Bilim anlayışı ile İslam Bilim Anlayışı arasındaki fark iyice görünür olmuştur. Bütün bu farklılıklara rağmen gerek İslam medeniyeti, gerek Garp medeniyeti arasında ortak kullanılan bazı bilimsel kavramlar vardır. İşte bu bilimsel kavramlardan en çok tartışılanları arasında heyula, esir ve yedi kat seme meselesini görüyoruz. Bu kavramları Risale-i Nur tereddütsüz, seküler bilim anlayışına hiçbir değer vermeden, yeri geldiğinde kadim İslam medeniyeti anlayışı içinde, yeri geldiğinde modern bilimin ürettiği bilgiler çerçevesinde, Kur'an'ın yedi kat sema ile ilgili ayetlerini tefsir ederken kullanmıştır.

Günümüz bilimsel çevrelerinde hala unutulmuş, terk edilmiş olarak algılanan heyula, esir ve yedi kat sema kavramlarının Risale-i Nur da kullanılış tarzının yirmi birinci yüzyıl Modern bilimsel bilgileri çerçevesinden daha anlaşılır hale girdiği dikkatimi çekmiş ve geçtiğimiz yüzyılda Risale-i Nur sayfaları arasında bir bakıma muğlak kalmış gibi görünen bu kavramların bu nedenle şimdi daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlamak gereği ortaya çıkmıştır.

2. Heyula Nedir? Esir Nedir?

Heyula, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nde “âlemin ilk maddesi anlamında felsefe ve kelam terimi”³ diye tarif edilmektedir. Modern batı dillerinde hyle, hylé şeklinde yazılan Grekçe “üle” kelimesinden Arapçaya girdiği, Aristo felsefesinin İslam dünyasında tartışılmaya başlamasından sonra maddenin madde olmasından önceki

2 Modern bilimi kuranlar Hıristiyanlardır. Bu yüzden buradaki din kelimesiyle anlaşılması gereken Hıristiyanlık olmalıdır. İslam bilim anlayışında din ve bilim çatışmaz ve çatışmamıştır.

3 Osman Karadeniz, “Heyûlâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 17, (Ankara: TDV Yay., 1998), 294.

formu anlamında felsefik bir terim olarak İslam düşünürleri ve kelamcılar arasında nasıl ve daha başka hangi anlamlarda kullanıldığı Osman Karadeniz⁴ ve Yusuf Şevki Yavuz⁵ tarafından detaylarıyla anlatılmıştır.

Risale-i Nur'da esir kelimesi birçok yerde geçerken heyula kelimesinden sadece tek bir yerde söz edilmektedir; Otuzuncu Lem'anın Altıncı Nüktesinin Birinci Şua'sında insanların esire atfettikleri uluhiyetin izale edilmesi ile ilgili “*Hem, insanların bir kısmı, güya daha ileri görüyor gibi, daha ziyade câhilâne bir dalâletle, Sani-i Zülcelalin gayet lâtif, nazenin, mutî, musahhar bir sahife-i icraatı ve emirlerinin bir vasıta-i nakliyâtı ve zaif bir perde-i tasarrufâtı ve lâtif bir midâd-ı (mürekkep) kitâbeti ve en nâzenin bir hulle-i icâdâtı ve bir mâye-i masnuatı ve bir mezraa-i hubûbâtı olan “esir” maddesini, cilve-i Rubibiyetine âyinedarlık ettiği için, masdar ve fâil tevehhüm etmişler. Bu acip cehâlet, hadsiz muhalleri istilzam ediyor.*

Çünkü esir maddesi, maddiyyunları boğduran zerrat maddesinden daha lâtif ve eski hükemanın saplandığı **heyulâ** fihristesinden daha kesif, ihtiyarsız, şuursuz, câmid bir maddedir.”⁶ şeklinde geçmektedir.

İslam felsefecilerine göre **heyulâ** madde değil, maddenin öncüsüdür (bizzat kendi değil, öncesi, habercisi, önceki hali), dolayısıyla maddi bir kavram değildir. Örneğin, İslam felsefecilerine göre “suret” heyulanın biçim kazanmış halidir.⁷ İşte, Bediüzzaman Said Nursi Hz de Risale-i Nur'da aynı geleneğe saygı göstererek atom içindeki ve atomlar arasındaki boşluğu dolduran, periyodik tablodaki atom çeşitleri (elementlerin), yani madenin yapıldığı öz olarak esiri tasvir ederken, esirin heyulâdan daha kesif bir madde olduğunu söylemektedir.

4 Bk. Karadeniz, “Heyûlâ”, 294-295.

5 Yunus Şevki Yavuz, “Heyûlâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 17, (Ankara: TDV Yay., 1998), 295-296.

6 Bediüzzaman Said Nursi, *Lem'alar (Otuzuncu Lam'a)*, (İstanbul: RNK Neşr.,2013), 288.

7 <https://eksisozluk.com/heyula--321592> (01.09. 2018).

3. Esir Kavramının Ortaya Çıkışı

Esir kavramı bilimsel literatürde Aristo'ya kadar geriye giden antik çağlar yani çok eski zamanlarda da tartışılmış bir kavramdır. Aristo'ya göre boşluk yoktur ve Ay altı alemde yani yeryüzündeki maddeler, bir bakıma her şey, dört unsurun (element) farklı oranlarda farklı şartlar altında karışımı veya bileşiminden oluşur. Dört unsur ise hava, su, ateş ve topraktır. Ortaçağ boyunca simyacılar, bu paradigma ile dört unsurdan altın yapmak için çok denemeler yaptılar. Altın üretmek mümkün olmadıysa da, sonunda ortaya konan emek boşa gitmedi; simyadan kimya çıktı. Madem Ay altı alemde sadece dört unsur ve dört unsurdan oluşan maddeler vardır, o halde “Ay üstü alemin maddesi dört unsurdan farklıdır” diyordu Aristo. Böylece, Aristo'ya göre en küçük küreden (Ay küresi) yıldızlar küresine kadar, küreler arasını dolduran esirdir.

Prof. Dr. Ahmet Akgündüz bilim tarihinde esir kavramını araştırmış, “*Genellikle İslam Filozofları Aristo'nun ezeli ve ebedi diye niteliği esir teorisini olduğu gibi kabule yanaşmamışlar, daha doğrusu bu konu üstünde fazla durmamışlardır. ....Yüzyıllar boyunca kozmolojik ve astronomik olayların açıklanmasında temel ve basit bir madde olarak görülen esir, XIX. yüzyılın sonlarında fizikçilerin önemle üzerinde durdukları bir konu oldu. Fizikçiler havanın ses dalgalarını iletmesi gibi esirinde elektromanyetik dalgaları ileticeğine inanıyorlardı. Ancak madde ve ışığın yapısı daha iyi anlaşıldıkça bu teori yetersiz kaldı, yerin esir içindeki hareketini incelemek amacıyla Michelson-Morley tarafından 1881'de gerçekleştirilen bir deney sonucunda esirin herhangi bir etkisinin olmadığı görüldü. 1905'te Einstein'ın özel izafiyet teorisini geliştirmesinden sonra ise esir kavramı tamamen terkedildi.*”⁸ diyerek müslümanların eski esir kavramı karşısında tutumunu özetlemiş ve şimdi bu yazıda **heyulâ** ile bağlantılı olarak konuya karışan esir kavramını

8 Ahmet Akgündüz, *Bedüzzaman'ın İlmi Şahsiyeti Birinci Kitap Ulum-u Aliye (Alet İlimleri)*. (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı: 2017), 731.

ağırlıklı olarak Bediüzzaman'ın sözleri ile Risale-i Nur da geçen esir kavramlarını ele alarak daha detaylı olarak ortaya koymuştur.

Eski *esir* ve *heyula* kavramları modern bilimin bugünkü kavramları içinde ya terkedilmiştir (tarihi ve felsefik anlamıyla) veya günümüz bilimsel literatürü içindeki konumu ve mahiyeti tam olarak anlaşılmamıştır (Said Nursi'nin tarif ettiği şekli ile); bu yüzden haklarındaki tartışmalar henüz sonlanmamıştır diyebiliriz.

4. Kâinatın İlk Maddesi Olarak Heyula

Bugün madde denilince aklımıza periyodik tabloda adı geçen 118 tane elementten teşekkül etmiş etrafımızda gördüğümüz bileşim, karışım veya saf halde bulunan maddeler ve bu maddelerden yapılmış eşya aklımıza gelmektedir. Hareketsiz haldeyken kütlesi ölçülebilen her şey maddedir denebilir. Büyük Patlama teorisine göre periyodik tablodaki elementler ilkel hidrojen ve helyum gibi acilen (15-20 dakika içinde) değil, tam aksine tedricen yaratılmıştır. Tedricen yaratılma işlemi heyulânın milyarlarca yıl yıldızların içinde yıldız evrimi süreçleriyle işlenip dönüştürülmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu söz konusu süreçler günümüzde Galaksimiz Samanyolu içinde ve diğer spiral galaksilerde hala sürmektedir. Yani, elementlerin ilkel madde kullanılarak yaratılması işlemi devam etmektedir.

Yaratılan ilk madde Büyük Patlamadan bir saniye sonra yaratılmaya başlanmış ve on beş yirmi dakika içinde ilk yaratılış gerçekleşmiş ve kâinat maddesinin ilkel formu ortaya çıkmıştır. Bilimsel dilde "*kozmetik nükleosentez*" olarak bilinen bu olayda ortaya çıkan kâinatın en ilkel maddesidir. Basittir, şekilsizdir, nihayetsiz devasa miktarda ve boyuttadır ki, bugün teleskoplar ile gözlenip kataloglara kaydedilen galaksiler, yıldızlar, gezegenler, aylar, uzay boşluğunda tespit edilen gaz ve toz, daha yakından yeryüzünde gözle görebildiğimiz dağlar, taşlar, bitkiler, hayvanlar, kuşlar ve biz insanlar; kısacası her şey bu ilkel maddenin sonradan tedricen şekillendirilmesi sonucunda yaratılmışlardır.

Söz konusu ilkel madde günümüz maddelerinden farklıdır. He-

nüz periyodik tablodaki elementlerden hiçbirisi, hidrojen ve helyum yok denecek kadar az lityum ve berilyum hariç (on bin hidrojen yanında bir tane) henüz yaratılmamıştır. Kâinat henüz çok sıcak (~100 milyon derece) hızla genişlemekte ve bu yüzden soğumaktadır. Sayıca baskın olan fotonlarla heyulâ parçacıkları iç içe plazma halindedir. Henüz nötr (pozitif yüklü çekirdek ve etrafında elektronları olan) atomlar da teşekkül etmemiştir. Muhtevası iç içe girmiş bulamaç gibi, birbirleriyle etkileşen, çarpışan hidrojen ve helyum çekirdekleri, elektronlar ve fotonlardan mürekkep, opak ve ışıldayan bir madde.

Günümüz maddesinin en ilkel hali olması bakımından, bu maddeye “*heyula*” denmesi TDV İslam ansiklopedisinde tarifi verilen “Alemin ilk maddesi” anlamına uygun düşmektedir. Atfettiğimiz bu anlamın felsefik literatürde kullanılmış eski anlamlarından farklı olması her hangi bir problem teşkil etmez. Benzer şekilde günümüz “*atom*” kavramı Trakyalı Democritus’un (MÖ 460-370) tarif ettiği felsefik atom kavramından çok farklıdır. Bölünemeyen en küçük parça olarak tarif edilen atom artık bölünemez özelliğini kaybetmiştir. Ayrıca, Democritus zamanında her farklı madde için farklı atomlar vardı. Artık ateş atomları yok. Hava atomu diye bir atom da yok. Havanın %77 azot, %21 oksijen ve geri kalan (%2) su, karbondioksit, metan, kükürt dioksit molekülleri ve argon atomlarının karışımından oluştuğunu biliyoruz. Canlılık atomu, güzellik atomu gibi atomlardan artık söz etmiyoruz. Aristo ve Eflatun, Democritus’un atom teorisini kabul etmedi. Bu yüzden ortaçağ boyunca atom teorisi kabul görmedi diyebiliriz. John Dalton (1766-1844) atom teorisini tekrar canlandırdı. Thomson, Rutherford, Bohr atom kavramını farklı tarif ve tasvir eden bilim adamlarıdır. Her biri çağının bilgi düzeyinin ihtiyacına göre onu farklı tarif etmek zorunda kalmışlardır. Böylece günümüzdeki modern atom kavramına ulaşılmış, “*atom*” kelimesi aynı kalmış ama anlamı değişmiştir.

Bununla beraber, “*heyula*” kelimesi, maddenin madde olmadan

önceki hali, diye tarif edildiği takdirde, heyula kelimesine denk düşen “*enerji*” kelimesi olacaktır. Çünkü, Einstein’ın özel ve genel izafiyet teorilerinden sonra bilimsel çevrelerde enerjinin maddeye, maddenin enerjiye dönüşebileceği kabul edilmiş, atom bombasının patlatılmasıyla maddenin enerjiye dönüştüğü deneysel olarak ispatlanmıştır. Bunun tersi de ister istemez doğrudur, yani madde enerjiye dönüşebiliyorsa, enerji de maddeye dönüşebilir. Yani şu gördüğümüz her çeşitten kütlesi olan madde ve madde parçacıkları, Büyük Patlama teorisine göre bir zamanlar enerjydiler, bir Hakîm-i Mutlak tarafından madde formuna sokulmuşlardır ve biz onları şimdi madde olarak görüyor, algılıyor ve gerektiğinde kullanıyoruz.

5. Terk Edilmeden Önce Esir Kavramları

Aristo’nun “*esir*” kavramı da benzer şekilde daha sonra mevcut bilimsel bilginin ihtiyacına göre farklı farklı tarif edilmiştir. Esire ilk farklı görev yükleyen Rene Decartes’dir (1596-1650). Decartes’e göre katılardan geriye kalan uzay hacmini (boşluğu) esir doldurur ve katıların etkileşmesine aracılık eder. Esir uzayda girdaplar oluşturur, girdaplara kapılmış gezegenler girdapların hareketiyle hareket eder. Böylelikle Dekart esir sayesinde gök cisimlerinin hareketini açıklamış oluyordu. Arkasından, Newton (1642-1727) esiri kendi hayatı içinde bile birkaç sefer farklı tanımladı ve ona farklı görevler yükledi.

Eski fiziğe (Aristo fiziği) göre hareket için hareket ettirici şarttır ve hareket ettirici ile hareket eden temas halinde olması gerekmektedir. Oysa, Newton’a göre Güneş gezegenleri gravitasyon etkisiyle uzaktan hareket ettirmektedir. Sihir gibi, uzaktan etki mümkün müdür? Sihir ithamından kurtulmak için Newton da Dekart gibi esir kavramından yararlandı. Esiri gravitasyon etkisini bir cisimden ötekine ulaştırın, ışık taneciklerini taşıyan elastik ortam olarak tarif etti. Yetmiş yaşına geldiğinde, esirin de ışık gibi tanecik yapıda olabileceğini söyledi. Newton ile aynı düşünmeyen, ışığın da ses gibi dalga olduğunu söyleyen çağda-

şı Huygens (1629-95) ise esiri ışık dalgalarını taşıyan ortam olarak tarif ediyordu.

James Clerk Maxwell (1831-79) “ışık elektromanyetik dalgadır” dedi ve ışık hızını teorik olarak saniyede 300 000 km olarak hesapladı. Hız görelî (izafî, relatif) bir kavramdır. Bir cismin hızı varsa, neye göre olduğunu bilmek zorunluluğu vardır. Işığın boşluktaki hızı 300 000 km/s ise, bu hız neye göredir? Dünya’ya göre mi?, Güneş’e göre mi? Yoksa Galaksi’ye göre mi? Oysa, Maxwell ışık hızını boşluğun elektrik ve manyetik geçirgenliği olarak bilinen iki evrensel sabitin oluşturduğu bir katsayı olarak hesaplamıştır. Hava içinde yayılan sesin hızı, havaya göre ise; esir içinde yayılan ışığın hızı da esire göredir diye düşündü. Maxwell’in ortaya attığı bu hipotezi doğrulamak, Dünya’nın esir içindeki hızını ölçmek için Michelson ve Morley 1887 yılında o meşhur deneylerini yaptılar. Deney başarılı olsaydı, esirin varlığı ispatlanmış olacaktı. Ancak deney başarısız oldu. Sonuç en azından Dünya’nın Güneş’e göre hızını vermeliydi, ama vermedi. Deney daha sonra daha duyarlı aletlerle tekrarlanırsa da, sonuç değişmedi. Tıpkı diğer evrensel sabitler (gravitasyon çekim sabiti, elektrostatik çekim sabiti, Plank sabiti, boltzmann sabiti, elektronun yükü ..vb) gibi, Işık hızının da gözlemcinin referans sisteminden bağımsız olduğu anlaşıldı. Yani, hızları farklı trende, uçakta, yerde, vapurda olan bütün gözlemciler, ışığı kendine göre aynı hızda (ışık hızında) görüyor ve ölçüyordu. Bu yüzden ışığa referans sistemi olabilecek mutlak bir referansın, yani esirin, olmadığına karar verildi.

6. Aslında Esir Kavramı Terk Edilmedi

Einstein’in relativite teorilerinin kabulünden sonra esir kavramının tamamen terkedildiği ders kitaplarında yazılıdır. Ancak esir hakkında devam eden araştırmalar bunun aksini göstermektedir. NASA astronomik veri tabanında⁹ 5 Mayıs 2018 tarihinde yaptığım bir araş-

9 http://adsabs.harvard.edu/abstract_service.html

tırmanın sonucu olarak gördüm ki: 1879 (Maxwel'in esir makalesinin yayınlandığı tarih) dan bugüne başlığında “aether” (esir) kelimesi geçen uluslararası hakemli dergilerde yayınlanmış makale sayısı 183 dür; 1920 den bugüne 157; 1970 den bugüne 132; 2000 den bu güne 86 ve son beş yılda 32 tanedir.

Esir kavramı genelde söylendiği ve yazıldığı gibi terkedilmemiş, unutulmamış, aksine esir hakkında araştırmalar artmıştır. Makalelerin içeriğine göz attım ve gördüm ki: 100 taneden 26 kadarı kimyasal madde eter ile ilgilidir. Konu ile ilgisi olmayan, sadece kelime benzerliği. Ama geriye kalanların çokları doğrudan kozmolojik mutlak referans sistemi veya Einstein-Aether teorisi hakkındadır.

Bu makalelerde esire yüklenen görevler arasında, elektrik ve manyetik alan etkileşimlerini gerçekleştirmesi, ısı ve ışık iletimiyle birlikte çekim kuvvetlerini iletmesi, hızlara mutlak referans çerçevesi olması, son 20 yılda keşfedilen kâinatın hızlanarak genişlemesine sebep olan karanlık enerjinin muhtemel kaynağı olmasıdır. Ancak esrin mahiyetinin ne olduğu hakkında netleşmiş bir görüş henüz yoktur.

7. Referans Sistemi Olarak Esir

1887 de gerçekleştirilen Michelson-Morley deneyinin sonucu çerçevesinde ortaya atılan “**esir yoktur**” iddiası, bir bakıma mutlak referans yoktur anlamındadır. Astronomi ve astrofiziğin günümüz bilgileri çerçevesinde anlaşılmalıdır ki, aşağıda anlatıldığı gibi **Kozmik Mikro-dalga Zemin ışınlı** (KMZ) mutlak referans görevini üstlenebilir.

Ölçülen her hız bir gözlemciye veya gözlemcinin tarif ettiği bir referans çerçevesine göredir. Sabit hızın miktarı ve yönü referans olmadan ölçülemez. Sabit hız ölçülemez ise, hareket algılanamaz. Dalgasız, çok yıldızlı bir gecede bir gemide seyahat ederseniz bu dediklerimi yapın ve bu deneyimi yaşayın. Geminin hangi yöne ne kadar hızlı gittiğini güverteden denize bakarak algıyorsunuz. Ancak, güvertenin ortasına ge-

lip başınızı yukarı kaldırıp sadece gökteki yıldızlara bakacak olursanız geminin hareket etmediği hissine kapılırsınız.

Düz sabit hızda giden tren içinde iseniz (tıkdık seslerini duymuyor, tren sallanmıyorsa), pencereye bakmadan hızınızı algılayamaz, hareketsiz olduğunuzu zannedersiniz. Kısaca: bir nirengi noktası yoksa, sabit (yönü ve büyüklüğü değişmeyen) hız ölçülemez, algılanamaz. Hızın değişmesi ivmedir. İvme hızdan farklıdır, kütle ölçer gibi, mutlak anlamda o hem hissedilebilir hem de ölçülebilir.

Uçak, araba ve trenlerin hızları yeryüzüne göredir. Dünya kendi etrafında döner, bu yüzden hızınız aslında Dünya merkezine göredir. Dünya, Güneş etrafında dolanır. Güneş sistemine gelmiş ve sizi izleyen bir uzaylı varsa ve sizi izliyorsa, yolcusu olduğunuz uçağın hızını Dünya ile birlikte saniyede ~30 km olarak Güneş'e göre ölçecektir. Güneş de Galaksimiz Samanyolu merkezi etrafında dolanır; şimdi hareketiniz (saniyede ~220 km) Samanyolu merkezine göre oldu. Samanyolu'nun da Lokal Grup galaksileri içinde bir hareketi (saniyede ~80 km) vardır. Lokal Grup'un da Hydra (suyulanı takım yıldızı) burcuna doğru (saniyede 630 km) hızla gittiği gözlenmiş ve ölçülmüştür. Bizden 4000 km/s hızla uzaklaşan galaksi kümesinin ve daha uzak kümelerin kozmik mikrodalga zemin ışınımına göre hareketsiz oldukları iddia edilmektedir.¹⁰ Bu durumda kozmik mikrodalga zemin ışınımı (KMZ) evrendeki cisimler için mutlak referans, yani esir gibi davranmaktadır. Mevcut astronomik gözlemler bunu söylemektedir.

8. Uzay Boş Değil, Esir İle Doludur

Esire namzet bir başka kavram da vakum kavramıdır. Vakum, bilimsel literatürde, içinde hiçbir atom veya molekülün olmadığı boşluk olarak tarif edilir. Havası boşaltılmış bir şişenin içi boştur (vakumdur). Laboratuvarda tam anlamı ile vakum elde etmek neredeyse imkansız-

¹⁰ G. De Vaucouleurs ve W. L. Peters, *Astrophysical Journal*, (1984), Vol. 287, s. 1.

dır; bu yüzden gerçek anlamda vakum ancak uzayda mümkündür denir. Klasik fiziğe göre de boşluk aslında boş değildir. Çünkü klasik fiziğin gravitasyonel alan, elektrik alan ve manyetik alan kavramları vardır. Bu alanlar madde var veya yok tüm uzayı doldurabilir. Gravitasyonel alan (kütle çekimi) tüm uzayı doldurmak adına özellikle ilginçtir, elektrik ve manyetik alanlardan farklıdır. Elektrik ve manyetik alandan temizlenmiş boş bir uzay parçası mevcut olabilir;¹¹ ama gravitasyon alanı istisnasız her yerde her uzay parçası içinde (bu uzay parçası atom çekirdeğine sığacak kadar küçük, atom içinde elektronların gezebileceği kadar büyük, atomlar arasını dolduracak kadar geniş veya galaksiler kadar içinde hiçbir elektronun, protonun, atomun veya molekülün olmadığı devasa bir uzay parçası olabilir) mevcuttur. Boş uzayda ses yoktur. Ancak, katı, sıvı veya akışkan (hava gibi) madde ortamında ses vardır ve yayılır. Sesin aksine, boşlukta ışık yayılabilir. Işık madem elektromanyetik dalgadır, boşlukta var olabilen elektrik ve manyetik alanlar dalgalanırsa ışık olur.

Klasik fiziğe göre boşluğun enerjisi yoktur. Oysa, kuantum mekaniğine göre vakum gerçek anlamda vakum yani boş olmadığı gibi, enerjisi de sıfır değildir. Vakum, virtüel parçacıklarla doludur. Virtüel parçacıklar alem-i gayb içinde yüzen kütlesi ve enerjisi ölçülemeyen parçacıklardır. Vakum içinde Heisenberg belirsizlik prensibi ($\Delta E \Delta t \geq$, enerjisi ve ortaya çıktığı süre çarpımı Planck sabitinden büyük) çerçevesinde her türlü parçacık ve anti-parçacık sürekli var olup yok olmaktadır. Virtüel parçacıkların ölçülememesi, enerji ve zamanın küçük olması, yani belirsizliğin ters dönmesi değil, gerçek olmamaları sebebiyledir. Vakumun boş olmadığı, kutuplanabilir (polarize olabilen) ortam olduğu 1947 yılında yapılan Lamb-Rutherford deneyi ile ispatlanmıştır. Önceleri hidrojen çekirdeği (proton) ile çekirdek etrafında

¹¹ Elektrik yüklü bir metal kürenin içinde elektrik alan sıfır iken, dışında sıfır değildir, uzaklığın karesi ile azalarak sonsuza kadar uzanabilir. Manyetik alanı geçirmeyen bir manyetik kalkan yapmak da mümkündür.

dolanan elektron arasında boşluk olduğu düşünülürken, deney sonucunda bu boşluğun boşluk olmadığı, kutuplanmaya sebep olan virtüel parçacıklar veya vakum enerjisi salınımları ile dolu olduğu bu yüzden elektronun $2S1/2$ ve $2P1/2$ enerji düzeyleri arasında Dirak denkleminde öngörülemeyen Lamb shift adı verilen enerji farkı ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Virtüel parçacıkların varlık alemine çıkması, görülebilir ve ölçülebilir olması için Einstein'ın $E=Mc^2$ formülüne göre her parçacığın kütlesiyle orantılı söz konusu enerjiye¹² kısa bir an değil, hep sahip olması gerekir. Günümüzün elektronları ve protonları bir zamanlar anti-parçacığı ile birlikte vakum içinde virtüel (gaybi parçacık) olarak var-yok oluşunu sürdürürken, tarihin belli bir anında, büyük ihtimalle heyulanın, yani kâinatın ilk maddesinin yaratılması hengâmında veya daha önce varlık (âlem-i şehadet) âlemine çıkarılmış varlığı hala devam eden parçacıklardır.

Ole D. Rughede'ye¹³ göre fiziki uzay aslında esir uzayıdır. Rughede esir uzayında, en küçük enerji yoğunluğunu santimetreküpde 3.97×10^{-13} erg olarak vermekte ve bu değer COBE Uydusu¹⁴ tarafından doğrulandığını söylemektedir. Barbara Ryden¹⁵ aynı şeyi başka bir birimde: bir metre hacim içinde 0.26 MeV olarak vermektedir. Birim hacim içindeki vakum enerjisi evrenin genişlemesiyle azalmaktadır. Barbara Ryden, Planck zamanında, kâinat henüz 10-44 saniye yaşında

12 Elektron için bu enerji elektron kütlesi ve ışık hızı karesinin çarpımına eşittir. Bu da 0.511 MeV dir. 1 MeV bir milyon eV, 1 eV bir elektronun 1 volt potansiyel içinde kazandığı kinetik enerji değeridir.

13 Ole D. Rughede, "On the theory and Physics of the Aether", *Progress in Physics* (2006), vol 1, s. 52.

14 https://www.nasa.gov/topics/universe/features/cobe_20th.html, Yirmi yıl önce Kozmik Mikrodalga Zemin (KMZ) ışınımını gözleyen, kâinat sıcaklığını 2.735 ± 0.06 Kelvin (yaklaşık -270 derece) olarak ölçen uydu.

15 B. Ryden, *Introduction to Cosmology*, Pearson Education Inc., Addison Wesley (2003) 1301 Sansome St., San Francisco, CA 94111.

iken bir metreküpte 10127 MeV olduğunu söylemektedir. Bu enerji 14 milyar yıldan beri kâinatın genişlemesiyle azalmış bugün 0.26 MeV/m³ değerine ulaşmıştır. Aslında **Büyük Patlama** teorisi bize Planck zamanında başlayıp günümüze kadar vakumdan mevcut kâinatın nasıl yaratıldığını anlatmaktadır¹⁶. Esir ortamı bir vakum veya vakum içindeki virtüel parçacıkların ortamı ise, kâinat içindeki maddelerin esirden yaratılması akıldan uzak olamaz.

9. Risale-i Nur'da Esir: Yedi Kat Sema ve Esir İlişkisi

Üstad Bediüzzaman Said Nursi Hz “**Semâ, emvâcî karardâde olmuş bir denizdir**”,¹⁷ yani uzay dediğimiz şey aslında dalgaları kararlı hale gelmiş, şekillenmiş, cisim haline gelmiş bir denizdir dedikten sonra, yedi kat gökyüzü ve esir arasındaki ilişkiyi yedi kaide ve yedi vecih mana ile aşağıdaki gibi açıklamıştır: (Onikinci, Lem’a’nın İkinci meselesinden aynen iktibas edilmiştir.)

Birinci Kaide: *Fennen ve hikmeten sâbittir ki, bu haddi yok fezâyı âlem, nihâyetsiz bir boşluk değil, belki “esir” dedikleri madde ile doludur.*

İkincisi: *Fennen ve aklen, belki müşahedeten sâbittir ki, ecrâm-ı ulviyenin câzibe ve dâfia gibi kanunlarının rabitası ve ziya ve hararet ve elektrik gibi maddelerdeki kuvvetlerin nâşiri ve nakili, o fezayı dolduran bir madde mevcuttur.*

Üçüncüsü: *Madde-i esiriye, esir kalmakla beraber, sâir maddeler gibi muhtelif teşekkülâta ve ayrı ayrı suretlerde bulunduğu tecrübeten sâbittir. Evet, nasıl ki buhar, su, buz gibi havâî, mâyi, câmid üç nevi eşya aynı maddeden oluyor. Öyle de, madde-i esiriyeden dahi yedi nevi tabakat olmasına hiçbir mâni-i aklî olmadığı gibi, hiçbir itirâza medar olmaz.*

16 Planck zamanından önceki zamanlara bilim adamları tekillik (singularite) demektirler. Singularite gerçekleşince fizik yasaları çalışmaz, iflas eder. Büyük Patlama teorisi kâinatın evrimini Planck zamanından sonra başlatmak zorunda kalır.

17 Nursi, *Lem’alar*,74.

Dördüncüsü: *Ecrâm-ı ulviyeye dikkat edilse görünüyor ki, o ulvî âlemlerin tabakatında muhalefet var. Meselâ, Nehrüsema ve Kehkeşan nâmıyla mâruf Türkçe Samanyolu tabir olunan, bulut şeklindeki dâire-i azimenin bulunduğu tabaka, elbette sevâbit yıldızların tabakasına benzemiyor. Güya tabaka-i sevâbit yıldızları, yaz meyveleri gibi, yetişmiş, ermişler. Ve o Kehkeşandaki bulut şeklinde görülen hadsiz yıldızlar ise, yeniden yeniyeye çıkıp ermeye başlıyorlar. Tabaka-i sevâbit dahi, sâdık bir hads ile Manzume-i Şemsiyenin tabakatına muhalefeti görülüyor. Ve hâkezâ, yedi manzumat ve yedi tabaka birbirine muhalif bulunması, his ve hads ile derk olunur.*

Beşincisi: *Hadsen ve hissene ve istikrâen ve tecrübeten sabit olmuştur ki, bir maddede tanzim ve teşkil düşse ve o maddeden başka bir masnuat yapılsa, elbette muhtelif tabaka ve şekiller olur. Meselâ, elmas mâdeninde teşkilat başladığı vakit, o maddeden hem ramad, yani; hem kül, hem kömür, hem elmas neveleri tevellüd ediyor, hem meselâ; ateş teşekküle başladığı vakit, hem alev, hem duman, hem kor tabakalarına ayrılıyor. Hem meselâ; müvellidülmâ, müvellidülhumuza ile mezcedildiği vakit, o mezceden hem su, hem buz, hem buhar, gibi tabakalar teşekkül ediyor. Demek anlaşılıyor ki, bir madde-i vâhidde teşkilat düşse, tabakata ayrılıyor. Öyle ise, madde-i esiriyede Kudret-i Fatıra teşkilata başladığı için, elbette ayrı ayrı tabaka olarak فَسَوُّيَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ sırrıyla yedi nevi semavatı ondan halketmiştir.*

Altıncısı: *Şu mezkûr emareler, bizzarure, semâvâtın hem vücuduna, hem taaddüdüne delâlet ederler. Madem kat'iyen semâvât müteaddittir. Ve Muhbir-i Sâdık, Kur'an-ı Mu'cizü'l Beyânın lisaniyle yedidir der. Elbette yedidir.*

Yedincisi: *Yedi, yetmiş, yediyüz gibi tabirat, üslûb-u Arabide kesreti ifade ettiği için, o külli yedi tabaka çok kesretli tabakaları havi olabilir.*

Lem'alar dan önce Üstad Bediüzzaman Hz'lerinin esir ve yedi-kat gökyüzü konusunda ilk fikir beyan ettiği eser İşârâtü'l-İ'câz adını verdiği tefsiridir. Aynı konu On İkinci Lem'da tekrar gözden geçirilmiş gibidir. İşârâtü'l-İ'câz¹⁸ da bu konu Bakara Süresinin 29. Ayeti:

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيْنَهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ
عِلْيَشٍ بِمِ تefsir edilirken anlatılmaktadır.

İşârâtü'l-İ'câz tefsirinde özel bir farklılık göze çarpmaktadır; Dünya'nın yaratılışı da esir ile ilişkilendirilmiştir. Şöyle: “İkisi de birbirine bitişikti, sonra ayrı ettik» *mânâsında olan* كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا 'nın ifadesine nazaran, manzume-i şemsiye ile arz, dest-i kudretin madde-i esîriyeden yoğurmuş olduğu bir hamur şeklinde imiş. Madde-i esîriye, mevcudata nazaran akıcı bir su gibi mevcudatın aralarına nüfuz etmiş bir maddedir. وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ âyeti, şu madde-i esîriyeye işaret eder ki, Cenâb-ı Hakkın arşu, su hükmünde olan şu esîr maddesi üzerinde imiş. Esîr maddesi yaratıldıktan sonra, Sâniin ilk icadlarının tecellîsine merkez olmuştur. Yani esîri halk ettikten sonra, cevâhir-i ferde kalb etmiştir. Sonra bir kısmını kesif kılmıştır ve bu kesif kısımdan, meskûn olmak üzere yedi küre yaratmıştır. Arz, bunlardandır. İşte arzın, hepsinden evvel tekâsüf ve tasallüb etmekle acele kabuk bağlayarak uzun zamanlardan beri menşe-i hayat olması itibarıyla, hilkat-i teşekkülü, semavattan evveldir. Fakat arzın bast edilmesiyle nev-i beşerin taay-yüşüne elverişli bir vaziyete geldiği, semavatın tesviye ve tanziminden sonra olduğu cihetle, hilkati, semavattan sonra başlarsa da, bidayette, mebde'de ikisi beraber imişler. Binâenalâhâzâ, o üç âyetin aralarında bulunan zahirî muhalefet, bu üç cihetle mutabakata inkılâp eder.”¹⁹

Esir ve yedi kat sema meselesi Sözler adlı kitapta sanki kısaca özetlenmiş gibidir. İlgili kısımda : “Evet, senin gibi akli gözüne inmiş ve gözüne perde çekilmiş adamlara söz anlatmak ve birşey göstermek elbette müşküldür. Fakat hak o kadar parlaktır ki, körler de görebildiği

18 Bediüzzaman Said Nursi, İşârâtü'l-İ'câz fi Mezanni'l-İcâz, (Ankara: Diyanet İş-leri Başkanlığı Yay., 2015), 622.

19 Nursi, İşârâtü'l-İ'câz, 618.

için, biz de deriz ki: Feza-yı ulvî, bil'ittifak, esir ile doludur. Ziya, elektrik, hararet gibi sair seyyâlât-ı lâtife, o fezayı dolduran bir maddenin vücuduna delâlet eder. Meyveler ağacını, çiçekler çimenlerini, sünbül-ler tarlalarını, balıklar denizini bilbedâhe gösterdiği gibi, şu yıldızlar dahi, bizzarure, menşelerini, tarlasını, denizini, çimengâhının vücudunu aklın gözüne sokuyorlar. Madem âlem-i ulvîde muhtelif teşkilât var; muhtelif vaziyetlerde muhtelif ahkâmlar görünüyor. Öyle ise, o ahkâm-ların menşeleri olan semâvât muhtelifdir. İnsanda cisimden başka nasıl akıl, kalb, ruh, hayal, hafıza gibi mânevî vücutlar da var. Elbette, in-san-ı ekber olan âlemde ve şu insan meyvesinin şeceresi olan kâinata, âlem-i cismaniyetten başka âlemler var. Hem âlem-i arzdan, tâ Cennet âlemine kadar herbir âlemin birer semâsı vardır.”²⁰ denilmektedir.

Said Nursi'nin eski eserlerinden *Muhâkemat* adlı eserinde esir başlı başına, yani yedi kat sema olmadan bahsedilmiştir. Şöyle: “Şems, demiri altından yapılmış mühezzeb, müzehheb, zırhlı bir sefine gibi esîrden olan ve “mevc-i mekfûf” tâbir olunan umman-ı semada seyahat ve yüzüyor. Eğer çendan müstakarrında lenger-endazdır. Lâkin o bahr-i semada o zeheb-i zâib cereyan ediyor. Fakat o cereyan arazî ve tebeî ve tefhim için mürâat ve ihtiram olunan nazar-ı hissî ile dir. Fakat hakikî iki cereyanı vardır. Olmazsa da olur. Zira maksat beyan-ı intizamdır. Esâlib-i Arab'ta olduğu gibi tebeî ise veya zâtî ise, nizamın nokta-i nazarında birdir.”²¹

Yukarıdaki ifadeleri okuyanın da dikkatini çektiği veya çekeceği gibi, Said Nursi ziya, hararet ve elektrikten bahsederken, sanki ışık, ısı ve elektrik madde imiş gibi bahsetmektedir; örneğin: “...ecrâm-ı ul-viyyenin câzibe ve dâfia gibi kanunlarının rabitası ve ziya ve hararet ve elektrik gibi maddelerdeki kuvvetlerin...”²². Bu durum, bu günkü mo-

20 Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.,2016), 708.

21 Bediüzzaman Said Nursi, *Muhâkemat*, (İstanbul: RNK Neşr.,2013), 61.

22 Nursi, *Sözler* (Otuzüçüncü Söz, Yirmibirinci Pencere), 835.

dern bilimsel bilgiler çerçevesinde ortaya konan madde tarifine uygun düşmemektedir. Modern bilime göre kütlesi olan veya hareketsiz iken kütlesi ölçülebilen varlıklara madde demektedir. Bu durumda atom ve atom altı parçacıklar, elektron, proton, nötron hatta daha alt düzeydeki quarklar leptonlar madde parçacıklarıdır. Bugünkü modern bilim, Einstein'ın izafiyet teorilerinin kabulünden sonra maddenin enerji, enerjinin de madde olduğunu ilan etmiştir. Said Nursi ise, Risale-i Nur'da Einstein'ın özel ve genel izafiyet teorisinden bahsetmeden, kâinattaki her enerjinin aslında madde olduğu sonucunu ima eder tarzda, enerji olduğu bilinen ışık, ısı ve elektrikten bahsederken madde olarak söz etmektedir. Madem sema dalgaları kararzade olmuş bir denizdir, dalgalardan maksat da bildiğimiz madde parçacıkları ve bu parçacıkların şekillendirdiği yıldızlar, galaksiler, aylar, Güneş'lerdir ve madem her şey, yedi kat sema dahi esirden yaratılmıştır, anlamında, esirden bahsederken de esir maddesi olarak söz etmektedir. Modern bilimde esirden sadece esir olarak bahsedilir. Işın özünü bilmeyen bilimsel çevreler esir maddesi kavramını uygun bulmayabilirler. Nursi'nin "esir maddesi" sözü aslında "içinde yaşadığımız şهادet âleminde dokunduğumuz, gördüğümüz, hissettiğimiz, kullandığımız kütlesini ölçebildiğimiz her şeyin, yani maddenin özü" anlamındadır.

10. Modern Bilim ve Yedi Kat Sema

Kozmologlara göre büyük ölçekte²³ kâinat homojenmiş gibi görünse de detaylarına, yani küçük ölçeklerde bakıldığında içiçe, katman katman, tabaka tabaka farklı yapılarda olduğu görülmektedir. Şimdi bu farklı katlamaları en büyük ölçekten, dünya ve insan ölçeğine kadar nasıl sıralandığına bakalım:

1) En büyük ölçek kâinatın kendisidir (not: en büyük ölçekte kâinat galaksi süper kümelerinden oluşmaktadır. Süper kümeler genişleyen bir kâinat içinde homejen ve izotropik bir dağılım sergilemektedir.

23 100 Mega parsek (326 Milyon Işık yılı) ve daha büyük ölçekte

100 Mpc (megaparsek) ve daha büyük ölçekte kâinatın her parçası diğer parçalarına benzemektedir. Tercih edilebilecek herhangi bir yer ve yön yoktur)

2) Lokal süper küme, Virgo (İçinde yaşadığımız süper kümenin adıdır. Süper kümelerin birer merkezi vardır, hacmi ve içindeki galaksi kümelerinin sayısı sınırlıdır. Tercih edilen yön süperküme merkezine doğrudur. Bu tabaka ve daha alt tabakalarda kâinatın genişlemesi araştırılmış ama gözlenememiştir. Galaksi içindeki yıldızları bir arada tutan aynı kanun süper küme içinde de çalıştığı, süper kümelerin gibi genişlemesine mani olduğu düşünülmektedir. Genişleme sadece en büyük ölçekte gözlenmektedir.)

3) Lokal grup (İçinde yaşadığımız galaksi kümesinin adıdır. Galaksi kümelerinin de birer merkezi vardır, hacmi ve içindeki galaksilerin sayısı sınırlıdır. Tercih edilen yön küme merkezine doğru yönelmiştir.)

4) Samanyolu (İçinde yaşadığımız galaksinin adıdır.)

5) Samanyolu içi Güneş civarı (Galaksi Diski içinde, Güneşin bulunduğu bölgedir)

6) Güneş Sistemi (Güneş, sekiz gezegen, ayları ve küçük gezegenlerden oluşan sistemdir)

7) Dünya ve atmosferi

İççe katmanların yedi tane olduğu, kâinatın gözlenmesi ve incelenmesinde ortaya çıkan böyle bir sınıflamanın varlığı ve gerekliliği apaçık ortadadır. Ayrıca dikkat edilirse, her bir katman bir alt katmanın hareketine referans teşkil etmektedir. Şimdi, yedi kat sema meselesinin daha kolay anlaşılması adına, en küçük katmandan, yani birinci semadan başlayıp, her bir semanın kabaca boyutlarını ve bu sema içinde hareketimizin neye göre olduğunu ifade edelim.

Birinci sema: Küre-i Arz ve onu çevreleyen atmosferidir. Boyut-

ları 12 000 km çaplı kürenin hacmi kadardır. Hareketleri Dünya merkezine göre hesap edilen yapay uyduların bölgesini de bu sema içinde sayabiliriz. İnsanlar yer kabuğu üstünde, yer atmosferinin içinde yaşarlar. Rüzgârın esmesi, yağmurların yağması, şimşeklerin çakması bu sema içindedir. Hareketler yere, yani küre-i Arz'a göredir. Bu sema içinde olan birisi Arz ile birlikte hareket ettiği için Arz'ın hareketini algılayamaz. Arz'ı sabit, Güneş ve Ay'ın Dünya etrafında döndüğünü zanneder.

İkinci sema: Ancak ikinci semaya çıkan birisi Küre-i Arz'ın hem kendi etrafında, hem Güneş etrafında döndüğünü algılayabilir. İkinci semanın merkezinde Güneş vardır. Bu yüzden, ikinci sema merkezinde Güneş olan sabit bir referans sistemi olarak düşünülebilir. Bu referans sisteminde Güneş kendi eksenini etrafında yaklaşık 27 günde dönerken, gezegenler ve Güneş sistemi cisimleri de Güneş etrafında dolanırlar. Güneş'in dönme yönü ve gezegenlerin dolanma yönleri aynıdır. Dünya'nın Güneş etrafında dolanma süresi bir yıldır. Dünya Güneş etrafında dolanırken yörüngesi üstünde saniyede ortalama 30 kilometre hız ile yol almakta yani dolanmaktadır. Bu semanın boyutları 50-100 Astronomik Birimdir (**AB** olarak ifade edilir). Bir **AB** 150 milyon kilometredir. Işık hızı ile gidilirse, birkaç saat yolculuktan sonra bu semanın dışına çıkılabilir.

Üçüncü sema: Üçüncü semaya çıkan kişi artık Güneş sistemine dışarıdan bakıyor demektir. Bu sema, ikinci semaya göre o kadar geniştir ki, artık kilometreler, Astronomik birimler bile bu semadaki uzaklıkları ölçmeye yetmez. Bu semada kullanılan uzaklık birimi "pc" yani parsektir. Parsek öyle bir uzaklıktır ki, bir parsek uzaktan Güneş'e bakarsanız, Dünya ile Güneş arasındaki uzaklık (150 Milyon km) bir açı saniyesi içinde kalır. 300 km ötede bir arabanın iki farı arasındaki açı ancak bir açı saniyesidir. Bir parsek mesafeyi ışık 3.26 yılda gidebilmektedir. Bu semayı küre gibi sınırlarsak yarıçapı birkaç bin parsek, yani 3260 Işık yılının birkaç katı kadardır. Bu sema içindeki hareket,

bu sema içinde bulunan yıldızların hareketinden teşekkül ettirilmiş bir referans sistemine göredir. Bu sema içinde tüm yıldızlar, LSR (Lokal Standart of Rest) adı verilen bu referans sistemine göre hareket ederler. İşte, Güneş'in bir saniyede beş saatlik mesafeyi kestirecek kadar bir süratle Herkül takımyıldızı tarafına doğru hareketi bu sema içindedir. Günümüz ölçümlerine göre Güneş'in bu sema içindeki hareketi saniyede 19.5 km dir. Doğrultusu, Herkül takımyıldızı tarafınadır. Su sema içinde yıldızlar gaz molekülleri gibi her doğrultuya doğru ve farklı farklı hızlarda (onlarca-yüzlerce km/s mertebesinde) hareket halindedirler.

Dördüncü sema: Nasıl en küçük sema olan Dünya semasından çıkınca Güneş Sistemi seması içine giriyor isek, üçüncü sema (buna Samanyolu sistemi içinde Güneş civarı diyoruz) dan çıkınca da Samanyolu seması içine gireriz. Bu semanın büyüklüğü (çapı) ortalama 50 bin parsek, yani 160 bin Işık yılıdır. Bunun anlamı budur: bir uzay gemimiz olsa, ışık hızıyla gidebilsek, Samanyolu Galaksimizi boydan boya geçmek istiyorsak, bu seyahatimiz 160 bin yıl sürecektir. Bu sema içindeki tüm yıldızlar Galaksi merkezi etrafında dolanırlar, tıpkı Güneş sistemindeki cisimlerin Güneş etrafında dolanması gibi. Dördüncü semayı merkezi Samanyolu'nun merkezinde oturan hareketsiz bir referans sistemi olarak düşünebiliriz. Bu sema içindeki her bir cisim, yıldızlar, yıldız kümeleri, gaz ve toz bulutları ve üçüncü sema (Güneş ve civarındaki yıldızlar) bu sema içinde galaksi merkezi etrafında saniyede 220 km hızla dolanmaktadır.

Beşinci sema: İçinde bulunduğumuz galaksi (Samanyolu) ve yakınıımızdaki galaksilerin içinde olduğu semadır. Galaksiler kümelenip, galaksi kümelerini oluştururlar. Bizim içinde bulunduğumuz (Samanyolu'nun içinde bulunduğu) galaksi kümesine Lokal Grup adı verilmiştir. Komşumuz (iki buçuk milyon ışık yılı uzaktaki) Andromeda galaksisi, güney yarı küreden görülen Büyük Magellan Bulutu ve Küçük Magellan Bulutu (küçük şekilsiz galaksilerdir) bu sema içindedir. Bu

sema içinde hareketler kümenin kütle merkezine göredir. Küme içinde galaksiler çarpışabilir. Dört milyar yıl sonra Samanyolu ve Andromeda galaksisi çarpışacaktır. Lokal gurup içinde irili ufaklı 54 galaksi vardır. Büyüklüğü 1 Mpc (3260 Bin Işık yılı) kadardır. Samanyolu'nun, yani bizim galaksimizin bu sema içindeki hızı saniyede 80 km'dir.

Altıncı sema: Galaksi kümeleri birleşip daha büyük ölçekte süperkümeleri oluşturmaktadır. Lokal Gurup, yani bizim galaksi kümemizin içinde bulunduğu süper kümenin adı da Virgo (Başak) Süperkümesidir. Boyutları Lokal Guruptan yaklaşık 100 kere daha büyüktür (100 Mpc, yani 326 Milyon Işık Yılı). Lokal gurubun (beşinci semanın) bu sema içindeki hızı saniyede 620 kilometredir doğrultusu Hydra (su yılanı takım yıldızı) Burcuna doğrudur.

Yedinci sema: En dış semadır. Modern bilime göre artık bu semanın sınırı yoktur. Bu sema içinde yüzen süperkümelerin birbirlerine göre hızları da bir sistematığe bağlanmıştır. Evrenin genişlemesiyle ilgilidir. Bu yüzden altıncı sema içindeki hız (Hydra Burcuna doğru 620 km/s) aslında saydığımız tüm hızların toplamı olarak esir içinde bir hareket olarak tanımlanmıştır. Bu hareket neticesidir ki, COBE uydusunun ölçtüğü KMZ (Kozmik Mikrodalga Zemin ışıınımı) radyasyonu dipol yapı göstermektedir. Hareket doğrultusu yönünde KMZ yaklaşık %0.1 Kelvin derece daha sıcak (apeks yönü) ve tersi (antiapeks) yönünde %0.1 Kelvin derece daha soğuktur. Bu da Doppler kayması ile hesaplandığında ~600 km/s lik bir hıza karşılık gelmektedir. Diğerlerinden farklı olarak bu son semada belli bir yöne doğru hız yoktur. Tüm diğer süperkümeler, Lokal süperkümemiz Virgo Süperkümesinden uzaklaşıyor gibi görünmektedir ki, uzaklaşma hızı uzaklıkla orantılıdır, yani iki misli uzaktaki süperküme, iki misli hızla bizden uzaklaşıyor olarak gözlenmektedir.

11. Sonuç

Mahiyeti tam olarak bilinmese de esir tartışmasının bilimsel çevrelerde devam ettiğini biliyoruz. Bir şeyin mahiyetini bilmemek

yokluğuna delil olamaz. Carl Sagan da yer dışı yaşam araştırmaları konusunda benzer şekilde “... kanıtın yokluğu, yokluğun kanıtı değildir”²⁴ ifadesini kullanmıştır. Madem sanatlı, hikmetli, ölçülü, güzel, düşündürücü bir kâinat var ve Rahmanür Rahim olan Allah tarafından yoktan, yani vakum denen boşluktan yaratılmıştır ve madem kuantum mekaniği bu yaratılışı inkâr etmeyip, onaylar tarzda başka türlü (gerçek parçacıklar virtüel parçacıkların enerji ve momentum kazanmış halleridir gibi) tasvir etmektedir. Virtüel parçacıkları ile birlikte vakumun esir olması veya esir diye nitelenmesi akla aykırı değildir. Varlık âlemi gibi virtüel âlemin de nihayetsiz olması özelliğine bakıp diyebiliriz ki: sadece gezegenler, yıldızlar ve galaksiler arasında değil maddenin elektronları, protonları, hatta boş uzayda ışık hızıyla gezen ışık fotonlar arasındaki boşluğu dolduran esirin varlığı elbette inkâr edilemez.

Yazım aşamasında, Nurdan Haber WEB sayfasında yayınlandığı halini²⁵ okuyan, değerli görüşlerini esirgemeyen, Akdeniz Üniversitesi, Fizik Bölümü öğretim üyesi teorik fizik profesörü Prof. Dr. Nuri Ünal’a ve Ankara Üniversitesi, Fizik Bölümü öğretim üyesi nükleer fizik profesörü Prof. Dr. Şemsettin Türköz’e teşekkür ederim. Burada, Katre Dergisi için hazırlanan bu yazı tekrar gözden geçirilmiş yedi kat sema meselesini içine alacak şekilde genişletilmiştir.

Ayrıca, belki de bu araştırmanın en önemli bir sonucu olarak, yeni ve önemli bir haber olduğu için, günümüz bilimsel çevrelerinde esir ile ilgili tartışmaların devam ediyor olması, yine Nurdan Haber WEB sayfasından “Zaman Bediüzzamanı Haklı Çıkardı” başlığı altında özel haber²⁶ olarak ilan edilmiştir.

12. Kaynakça

Akgündüz, A., 2017, *Bediüzzaman'ın İlmi Şahsiyeti Birinci Kitap*

24 Carl Sagan, The dragons of Eden, Speculations on the evolution of human intelligence, Ballantine Books, New York, 1977.

25 <http://www.nurdanhaber.com/tr-tr/haberler/56637/heyula-nedir-esir-nedir/>

26 <http://www.nurdanhaber.com/tr-tr/haberler/56663/modern-bilim-heyula-ve-e-sir-2/>

Ulum-u Aliye (alet ilimleri). Osmanlı Araştırmaları Vakfı. Irmak Ofset, İstanbul.

De Vaucouleurs, G. ve Peters, W.L. 1984, *Astrophysical Journal*, Vol. 287, sayfa

<https://eksisozluk.com/heyula--321592> (01.09.2018).

Karadeniz, O., 1998, “Heyûlâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 294-295. Ankara: TDV Yayınları.

Nursi, B. S., 2013, *Lem'alar*. İstanbul: RNK Neşriyat.

Nursi, B. S., 2013, *Muhâkemat*. İstanbul: RNK Neşriyat.

Nursi, B. S., 2016, *Sözler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ryden, B. 2003, *Introduction to Cosmology*, Pearson Education Inc., Addison Wesley, 1301 Sansome St., San Francisco, CA 94111

Rughede, Ole D. 2006, *On the theory and Physics of the Aether*, Progress in Physics, vol 1, sayfa 52.

Sagan, C., 1977. *The dragons of Eden, Speculations on the evolution of human intelligence*, New York , Ballantine Books.

Yavuz, Y. Ş., 1998, “Heyûlâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17:295-296. Ankara: TDV Yayınları

DİĞER ÇALIŞMALAR
MISCELLANEOUS STUDIES

BEDİÜZZAMAN'DA KARDEŞLİK VE BİRLİK ÇAĞRISI¹

Nevzat YALÇINTAŞ²

Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri yaşadığı döneme, bugüne ve bütün açıklığı ile görülüyor ki geleceğe ışık tutmuş müstesna bir din âlimidir. Onun eserleri ve örnek hayatı bugün bütün tazeliği ve canlılığı ile önümüzde durmaktadır. Bediüzzaman Hazretlerinin yaşadığı dönem sadece Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'nin değil ve fakat bütün İslâm dünyasının en derin bir buhran içinde bulunduğu yıllara rastlamıştı. 18. asır, İslâm ülkeleri ve milletleri için tam bir dağılma, parçalanma, çökme ve sonuçta Avrupa ülkelerinin fiili hakimiyeti altına girme gibi bir zulmet yüzyılı olmuştur. 20. asrın ilk çeyreğinde normal Türkiye ile birlikte bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar İslâm ülkeleri hariç, mağripten maşrika ve oradan da Pasifik Oksyanusu'na kadar bütün İslâm toprakları ve halkları sömürgecilerin müstemlekesi ve esiri haline gelmişti.

İslâm âlimleri karanlığın en koyu olacağı gecelerde gökyüzünde parlamaya ve istikamet göstermeye başlayan yıldızlar ve dünyayı aydınlatan dolunay gibidirler. İşte Said Nursî Hazretleri de, Müslümanların kendilerine güvenlerinin kaybolduğu, inançlarının zaafa düştüğü

1 Bu yazı Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'ın 24-26 Ekim 1995 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu III için yaptığı açılış konuşmasından alınmıştır.

2 Prof. Dr., Ünlü bir Türk siyasetçi, düşünür, öğretim üyesi ve gazeteci (ö. 15 Temmuz 2016).

ümitsizlik bulutlarının her yeri kapladığı bir zamanda dinimizin iman hakikatlerini anlatmaya, öğretmeye, yaymaya bütün bir ömrünü son nefesine kadar tahsis etmiştir. O hep İslâmı tebliğ eden ve iman bayrağını en yükseklere dikmeye çalışan gerçek bir din âlimi olmuştur. Tarihte, inançları, fikirleri ve doğruları yılmadan anlattıkları için baskıya eziyete ve hatta zulme maruz kalmış gerçek din ve ilim adamlarının kaderi Bediüzzaman Hazretlerinin de yaşadığı bir hayat şekli oldu. Onun talebeleri de yakın zamana kadar bu çileli yaşama çizgisini paylaştılar.

Bediüzzaman Hazretleri bir taraftan iman hakikatlerini zulmeti aydınlatan nurlar gibi anlatmak ve yaymaya çalışırken, aynı zamanda İslâm dünyasının içine düştüğü bölünme, dağılma ve esir olarak başkalarının yönetimi altına düşme manzarasında derin bir acı ve sonsuz bir elem duyuyor, bu zillet halinden kurtulma çarelerini göstermeye büyük gayret sarfediyordu. Onun işaret ettiği çarelerin şüphesiz ki başında bölünme ve dağılmanın tam aksi olan birlik, bütünlük ve beraberlik geliyordu.

Said Nursî Hazretleri bütün eserlerinde ana konu, mihver fikir ve tebliğ “iman” ise, onu hemen takip eden unsur ise “ittihad” hedefi olmuştur. Onun çok sayıda eserinde birlik, ittihad-ı İslâm (İslâm birliği) fikri çok vazih bir şekilde ele alınıp işlenmiştir. O Müslümanların birliği ve beraberliği gayesine o kadar önem vermektedir ki, 27 Mart 1909 tarihli ve Sada-i Hakikat başlıklı yazısında aynen şu fikri beyan etmiştir:

“...Farzda riya yoktur. Bu zamanın en büyük farz vazifesi ittihad-ı İslâmdır.”

Bediüzzaman'ın “İslâm Birliği” hedef ve kavramından ne kastettiği yine kendisi tarafından Rumuz isimli eserinde şu şekilde açıklanmıştır:

“İttihad-ı İslâm nedir? İttihad-ı İslâm, Şarktan Garba, Cenuptan Şimale mümted bir meclis-i nuranidir... Misak-ı ezeliye ile peyman ve yeminimiz olan iman ile o cemiyete dahil olmuşuz, ehl-i tevhidiz, ittihadı memuruz.”

Görülüyor ki, bu anlayışta birlik ve bütünlük en sağlam bir esasa bağlanıyor ve en güçlü bir zemine oturtuluyor. O da her şeyden önce ruhlardaki, kalplerdeki, inanç ve fikirlerdeki birliktir. “Meclis-i Nurani-den” kastedilen önce böyle bir gönül ve düşünce birliğidir. Nitekim Bediüzzaman Hazretleri Hutbe-i Şâmiye’inde “ittihadın hedefi ve maksadı i’layı kelimetullah” yani hakkın üstün tutulmasıdır, derken İslâm birliğinin nasıl yüce bir kavram ve anlayışa dayandığını açıkça izah etmiştir. O ayrıca İslâm birliğine giden yolun “Meşveret”ten geçtiğini ve böyle bir ittihadın ancak ilim ve fikirlerin uzlaşması ile mümkün olabileceğini belirtmiştir.

“Lakin ittihat cehl ile olmaz. İttihat, imtizaç-ı efkârdır” (Münazarat).

Meşveret ve fikirlerin uzlaştırılmasının, birliğin sağlanmasında ana esaslar olduğunu ortaya koyan Bediüzzaman Hazretleri, dinde her türlü zorlamayı da reddederek sevgi ve ikna yolunu öğütleyerek Müslümanların birleşmesinde en sağlam zemini göstermiş olmaktadır. Bu zemin ise hürriyet ve demokrasinin vücut bulduğu alandır. Böylece iman ve ilimden hareketle ittihadın sağlanması hedef gösterilmekte ve bunun demokrasi diye ifade edilecek bir metodla gerçekleştirilmesini istemektedir.

Nur Risalelerinde kardeşlik, birlik ve beraberlik tavsiye edilmekte ve cehaletten, nifaktan, bölünüp parçalanmak ve anarşiden uzak durulması ısrarla öğütlenmektedir. Said Nursî Hazretleri İslâm birliğini hedef olarak gösterir ve “İttihadın meşrebi muhabbettir” derken bunu sadece konuşma ve yazılarında bırakmamış, bölücülüğe sapanları doğru yola getirmek için bizzat uğraşmıştır. Ülkemizde bugün en korkunç, en vahşiyane cinayet ve tahribatını yapan bölücülüğün bariz özelliklerine bakınca şu hükmü rahatlıkla verebiliriz: Nur Risaleleri, ırkçılık mikrobunu kapmış, bölücülük ve tethiş batağına saplanmış talihsiz gençlerin tedavi ve kurtuluşlarında en tesirli devadır. Bu açık gerçeği göremeyen gafiller, bizzat anarşi ve bölücülüğü meslek edinenler ne yazık ki uzun süreler risalelerin neşrettiği nurlarla mücadele ettiler. Kendileri kaybettiler, millete zarar verdiler.

Bediüzzaman Hazretleri, İslâm Birliği idealini sadece mücerret bir inanç ve fikir olarak sınırlamamış ve fakat onu somut gerçeğe getirerek formüle etmiştir.

Bu da, “Cemahir-i Müttefika-i İslâmiyye” yani “Birleşik İslâm Cumhuriyetleri” hedefidir. 21. asra birkaç adımın kaldığı günümüzde dünyada çok büyük bölgesel bütünleşme politikaları uygulanmaktadır. Hemen bütün Kuzey Amerika’yı içine alan NAFTA, Avrupa’yı birleştiren A.B., eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerini birleştirecek B.D.T. ve Uzak Doğu’daki APEC projeleri bu bölgelerdeki ülkeleri bütünleştirme hedefine götürmektedir. Birleşen ülkelerin teşkil ettiği, büyük alanlar karşısında İslâm Dünyası bölünmüş durumdadır. Bu haliyle İslâm âlemi dünyanın yumuşak karnı ve zaaf noktası olmuştur ve her türlü müdahale ve saldırılara karşı açık durumdadır. İslâm Konferansı Teşkilâtı ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), Körfez İşbirliği Konseyi, Mağrib Birliği gibi İslâm ülkelerinin birliğini hedef alan resmî kuruluşlar arzu edilen sonuçlara varamamışlardır. İslâm Konferansı Teşkilâtı, Müslümanların birbirlerini katlettikleri Müslümanlar arası silâhlı çatışmaların çözümünde müessiriyet gösterememiş ve büyük itibar kaybına uğramıştır. Son olarak bu teşkilâtın içinde oluşturulan “Temas Grubu” Bosnalı Müslümanların can güvenliklerinin sağlanması, meşru haklarının sağlanmasında varlığını hissettirmiştir.

Müslümanların bir ve beraber olmaları, en önemli ve acil konularda işbirliği gayesi ile kurulan bu İslâm ülkeleri arası kuruluşlardan niçin arzu edilen neticeler sağlanamamaktadır? Bu sorunun cevabı araştırılabilir fakat temel sebep olarak bütün resmî teşkilâtlanma ve biraraya gelmelere rağmen kalpler, gönüller ve fikirler birleşmemiş denilebilir. Bu asıl güç kaynaklarını birleştirmek, bir iman, ilim, irfan çabasıdır ve ancak o zaman birleşen iradeler ittifadı gerçekleştirecektir.

KUR’AN VE SÜNNET REHBERLİĞİNDE BİR İMAN HİZMETİ: MÜSBET HAREKET SEMPOZYUMU¹

Abdülkadir MENEK²

Bediüzzaman Hazretlerinin tesis ettiği iman ve Kur’an hizmetinin esasını ve ruhunu meydana getiren “Müsbet Hareket Metodu” 1-3 Ekim 2017 tarihlerinden İstanbul’da icra edilen bir sempozyum ile dünyanın dört bir yanından katılan bilim adamlarının bildirimleri ile detaylı bir şekilde konuşuldu ve tartışıldı.

Bu sempozyum İstanbul İlim ve Kültür Vakfı tarafından yapılan Bediüzzaman Sempozyumlarının on birincisi olarak kayıtlara geçti. “Kur’an ve Sünnet Rehberliğinde bir İman Hizmeti; Müsbet Hareket” başlığı altında yapılan sempozyumun açılış toplantısına katıldık ve binlerce davetlinin bu çağrıya uyarak Haliç Kongre ve Kültür Merkezinin büyük salonunu tıklım tıklım doldurduğunu ve birçok kişinin de bu konuşmaları ayakta büyük bir merak ve heyecan ile takip ettiğini müşahade ettik.

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı, bu sempozyum yolculuğuna 1991 yılında başladı. Aradan geçen 26 yıl içinde çok büyük ve ciddi hazırlıkların ardından, uluslararası katılımı çok önemli bir orana ulaşan bu on

---

1 4 Ekim 2017 tarihinde <https://www.risalehaber.com/musbet-hareket-sempozyumu-19528yy.htm> link ile yayımlanan yazıdan alınmıştır.

2 Öğretim görevlisi, yazar. amenek@hotmail.com

bir sempozyumun yapılmış olması büyük bir azim ve başarının ifadesi olarak tebrik ve takdir edilmeyi hak ediyor.

Müsbet Hareket Sempozyumuna, aralarında İngiltere, Cezayir, Suudî Arabistan, Rusya, ABD, Nijerya, Hindistan, Filipinler, Ukrayna, Pakistan, Bangladeş, Mısır, Fas, Brezilya, Arjantin, Peru, Ürdün, Irak, Kenya, Malezya ve Endonezya'nın da bulunduğu 40'a yakın ülkeden 600 akademisyen tebliğ gönderdi. Ciddi ve zorlu bir hakemlik sürecinin ardından bu tebliğlerden 120 kadarı sempozyumda tartışılmak üzere programa alındı.

Tebliğlerde, özellikle Kur'an ve Sünnet merkezli hizmet metodları, müsbet hareket kavramı, cihad-ı manevi, terör ve şiddet, ihtilaf ahlakı, sosyal problemlere çözümler, vb. gibi pek çok konu tartışmaya açıldı ve bu konularda uygulanabilir bir hizmet modelinin esasları konuşuldu. Sempozyum icra edilirken, sunum ve tartışmalar simultane tercüme ile Türkçe, İngilizce ve Arapça olarak katılımcılar tarafından takip edildi.

Sempozyumun açılış toplantısı, TBMM'nin açılış gününe denk gelince, hükümet yetkililerinden kimse bu önemli sempozyuma iştirak etme imkânı bulamadı. Fakat Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, TBMM Başkanı İsmail Kahraman ve Başbakan Binali Yıldırım'ın göndermiş oldukları mesajlar, çok önemli noktalara temas etmekle birlikte, devlet yetkililerinin Bediüzzaman Said Nursi Hazretlerine olan samimi bakışlarının da en yüksek seviyeden bir ilanı hükmüne geçti.

Kafa karıştırmaya dönük ve 'algı operasyonunun' bir parçası olduğu şüphe götürmez yalan ve iftiralara hiç kimse ve hele hiçbir samimi Nur Talebesi, bu önemli mesajlardan sonra asla prim vermemelidir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, devletin başı ve 15 Temmuz'da FETÖ tarafından yapılmak istenen alçak ve hain darbenin

birinci derece muhatabı olarak kullandığı ifadeler, şapla şekeri karıştırmak isteyen desso ve hannas cephenin yüzüne tam bir Osmanlı şamarı olarak inmiş ve bence tereddütleri bütünü ile izale etmiştir.

“DEAŞ’tan FETÖ’ye kadar masum insanları katleden, bölgemizi kan ve gözyaşına boğan terör örgütlerinin en büyük istismar aracı, cihat, dava, hizmet, hayır gibi dinimizin mukaddes kavramlarıdır. Dine hizmet için ortaya çıktığını iddia eden ve birçok ülkede zemin bulan bu sapkın yapıların ana hedefi, bizatihi Müslümanların kendisidir. Son yıllarda yaşadığımız acılar, bize dinimizin sahih kaynaklardan ve muteber âlimlerden öğrenilmesi gerektiğini göstermiştir. Yaşadığı onca sürgüne ve baskıya rağmen “Hakk’a, Halka, Kur’an’a hizmet davası”ndan asla taviz vermeyen Bediüzzaman Hazretlerinin hayatı, bu bakımdan önemli bir örnektir. Üstadın dediği gibi “Sevdası büyük olanın imtihanı da büyük olur.” İnşallah elbirliği içinde çalıştığımız, Mevla’ya güvenip, hakikate ram olduğumuz sürece üstesinden gelemeyeceğimiz hiçbir imtihan yoktur.”

TBMM Başkanı İsmail Kahraman’ın mesajında kullandığı şu ifadeler de, bazı kişilerde bulunan kafa karışıklığına bir cevap mahiyetindedir: *“Hayatı manevi ve maddi boyutuyla anlayıp, istikamet üzere kalmamız için başvurmamız gereken ana kaynaklarımız olan Kur’an ve Sünnetin manasından uzaklaşmak, İslam dünyasının, bugünkü sorunlarının temelini teşkil etmektir. Ana kaynaklarımızda, iki cihanda saadete ermenin formülü en sarıh şekilde ifade edilmiştir. Said Nursi gibi İslam’ın sözcüsü münevverler de insanlığa bu konuda doğru rehberlik etmek için gayret sarfetmişlerdir.”*

Tarihe bir not düşmek bakımından Başbakan Binali Yıldırım’ın da mesajına değinmekte yarar vardır. Başbakan Yıldırım mesajında Bediüzzaman Said Nursi Hazretlerinin *“Milletimizin imanını selâmette görürsem, Cehennem alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü vücud-*

dum yanarken, gönlüm gül-gülistan olur” sözünü hatırlatıp, «bu söz İslam'a ve Kur'an'a adanmış bir ömrün en açık ifadesidir» diyerek şöyle devam etti: «Bu nedenle bu senenin sempozyum konusu olan; “Kur'an ve Sünnet Rehberliğinde Bir İman Hizmeti; Müsbet Hareket” başlığı belki de Üstad'ın fani ömrünü en iyi şekilde özetlemektedir. O, hayatını Kur'anı'ı anlatmaya, Kur'an'ın taşıdığı evrensel mesajları tüm insanlığa iletmeye vakfetmiş bir dava adamı, bir mütefekkindi. Bugün, bölgesel ve küresel ölçekte; İslam'ın, Kur'an'ın ve Sünnet-i Seniyyenin yanlış yorumlarından kaynaklanan çatışmalar ve mezhep kavgalarına üzülererek şahit oluyoruz. Hak ve batıl kavgasında safımızı belli etmek durumundayız. İslâm davasına sahip çıktığını iddia eden bu çarpık ve bozuk yapılar; farklı isimlerle, değişik maskelerle ümmetin sırtında adeta birer kambur olmuştur. DEAŞ Ortadoğu'da, FETÖ Türkiye'de nice canlara kıymış, bunu da sözde yüce dinimiz adına güttükleri bir davayla ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Dini duyguları ve imani hassasiyetleri istismar ederek palazlanan bu örgütler şerre hizmet etmişlerdir. Bizler, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da kıyamete kadar sürececek hak ve batıl kavgasında, safımızı belli etmek, hak deryasında bir katre olmak adına bu gayreti göstermek durumundayız.”

İstanbul Müftüsü Hasan Kamil Yılmaz'ın sempozyum açılış toplantısına katılarak yaptığı konuşma da Diyanet camiasının genel yaklaşımı konusunda önemli bir ipucu niteliğinde oldu. İstanbul Müftüsü Prof. Yılmaz'ın şu sözleri, vicdan ve sağduyunun bir ifadesi olarak takdirle karşılandı: ‘‘Bedüzzaman›ın talebelerinden anarşiye katılan, bozgun çıkaran hiç kimse çıkmamıştır. Hep müsbet hareket ederek, sürekli ihtilaf ve kavgadan uzak tutmuştur. Devletin, milletin aleyhinde olmamıştır. Bir terör örgütünü Nur cemaatinin içinde çıkmakla algı oluşturmaya çalışanlara şunu hatırlatalım. 1980’li yıllarda Nurculuk kendi içinden atmıştır. FETÖ üzerinden Said Nursi ve Risale-i Nur’a bakmak fitnedir. Bu yapı üstünden nurculuğu okumak, cemaat ve tarikatları aynı kefeye koymak büyük bir yanlıştır.’’

Bütün bu beyanlar, devlet ve hükümet yetkililerinin Risale-i Nur ve Üstad Bediüzzaman Hazretleri hakkındaki görüş ve yaklaşımlarının gayet açık, net, müsbet ve müstakim olduğunun en açık işaretidir. Başka da algı ve yalanlara kapılmanın da hiçbir anlamının olmadığı kanaatindeyim. Buradaki mesele, belli, bazı kesimlerin Risale-i Nur ve talebelerini de hedef haline getirmek için gösterdikleri bir gayretten öte hiçbir anlam taşımaz.

Yöneticilerimiz, FETÖ ile Nur Talebelerinin birbiri ile hiçbir münasebetinin olmadığını gayet iyi biliyorlar. Risale-i Nur ve Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin “Müsbet Hareket” metodunun, FETÖ gibi bir şer örgütü ve cinayet şebekesi ile hiçbir benzerliğinin olmadığını ve olamayacağını aklı zerre miktar başında olan ve art niyetli olmayan herkes anlar ve bilir. Zaten “dessas” ve “hannas” tiyentli ve niyetli insanlar için her türlü yalan ve iftiranın bir sınırı olamaz.

Bu muhteşem sempozyum ile çok kritik dönemde çok büyük bir vazifeyi başarı ile ifa eden İstanbul İlim ve Kültür Vakfını tebrik ediyor, bunun gibi nice muhteşem sempozyum ve faaliyetleri beklediğimizi ifade ediyor ve yazımızı Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin talebelerine verdiği en son derste geçen şu sözleri ile noktalıyorum: *“Bizim vazifemiz müsbet hareket etmektir. Menfi hareket değildir. Rıza-yı İlâhîye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapmaktır, vazife-i İlâhîyeye karışmamaktır. Bizler âsâyişi muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti içinde her bir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz.”*

11. ULUSLARARASI BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMUNUN

(Kur'an ve Sünnet Rehberliğinde bir İman Hizmeti
Müsbet Hareket)

SONUÇ BİLDİRGESİ¹

Said YÜCE²

-Bediüzzaman Said Nursi'ye göre düşmanımız cehalet, zaruret, ihtilaftır. Bu üç düşmana karşı; san'at, marifet, ittifak silâhıyla cihad edilmelidir.

-İslam dünyası acilen Müslümanların Birliğini gerçekleştirmeli ve dökülen kanları durdurmalıdır. İhtilafları bir tarafa bırakıp tüm insanlığı dünya ve ahiret saadetine ulaştıracak tevhidi mesajlara sarılmalı ve tüm dünyaya neşri için gayret sarf edilmelidir.

-İttihadın gerçekleşebilmesi için dâhilde müspet hareket esas alınmalıdır. Meşrep, mezhep, meslek ve müsbet cemaatler arasındaki farklılıklar ahenkli bir birliklilik haline dönüştürmelidir.

-Müslümanların birliğini hayatının ve insanlığın en önemli gayesi olarak telakki eden Said Nursi'nin bu husustaki görüşleri ufuk açıcıdır. Bunlardan istifade edilmelidir. İhtilafların iyi yönetilmesi zaruridir. Herkes benim mesleğim haktır diyebilir ancak hak yalnız benim mesleğimdir dememeli anlayışı hâkim kılınarak ötekileştirme-

1 <https://www.risalehaber.com/bediuzzaman-sempozyumu-sonuc-bildirisinde-birlik-vurgusu-311356h.htm>

2 Milletvekili, ilahiyatçı, İstanbul İlim ve Kültür Vakfı İcra Heyeti Başkanı, saidyuce@iikv.org

den birleştirici olunmalıdır. Öncelikle tevhit inancı etrafında ortak paydada buluşulmalıdır. İnsanlığın ve ümmetin ortak faydası için kişisel, sınıfsal faydalar terk edilmelidir.

-Müsbet hareket, yapıldığı zaman menfi, olumsuz, itici veya yıkıcı bir sonuç doğurmayan ve doğruluğu deliller ışığında aklî muhakeme ve vicdani muvazene ile sabit olup olumlu, pozitif ve yapıcı olarak algılanan ve beğeni ile karşılanıp vicdanlarda genel kabul gören hareketlerdir.

-Müsbet hareket Kur'an'a ve hadislere dayalı ehl-i sünnet geleneği içinde bir hareket metodudur.

-İnanç düzleminde imani ve tevhidi, amelde ihlas ve rızayı ilahiyi esas edinme, içtimai hayatta uhuvvet ve ittihadı hedefleyen bir anlayıştır.

-Müsbet hareket vücud, tamir, îcâddır. Sorunları çözerken tahribi değil tamiri esas almaktır. “Birbiriyle boğuşanlar, müsbet hareket edemezler.” Kaidesini idrak ederek dâhilde asayiş muhafazaya çalışmaktır.

-Müsbet harekette herkes kendi mesleğinin tamir ve revacına sa'yeder. Başkasının tahrip ve iptaline değil, belki tekmil ve ıslahına çalışır. Ama menfi hareket ise garazkârane, adavetkârane birbirinin tahribine çalışmaktır; bu ise merduttur.

-Müsbet hareket kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek. Ancak başka mesleklere düşmanlık ve başkalarının eksiklikleri ile meşgul olmamaktır.

-Said Nursi tüm hayatında “Bizim vazifemiz müsbet hareket etmektir. Menfi hareket değildir” prensibini hizmet metodu olarak be-

nimsemiştir. Talebelerine de her türlü tahrik ve desiseye rağmen müspet hareketi tavsiye etmiştir.

-Talebelerine **rıza-yı İlahîye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapıp vazife-i İlahiyeye karışmamayı öğütlemiştir.** “Bizler asayışı muhafazayı netice veren müspet iman hizmeti içinde her bir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz. Biz bütün kuvvetimizle dâhilde ancak asayışı muhafaza için müspet hareket edeceğiz.” demiştir.

-Manevi cihad manevi tahribata karşı kuran sünnet birlikteliğinde İslam ahlakı ile ahlaklanmış dini ilimler ile fenni ilimleri imtizaç edilen vatanını milletini seven nesiller yetiştirmektedir.

-“**Harici tecavüze karşı kuvvetle mukabele edilir. Dâhilde ise öyle değildir.** Dâhildeki hareket müspet bir şekilde manevi tahribata karşı manevi, ihlas sırrı ile hareket etmektir. Hariçteki cihad başka, dâhildeki cihad başkadır. Hariçteki cihad başka, dâhildeki cihad başkadır. Haricî tecavüze karşı kuvvetle mukabele edilir.

-Müspet Hareket, Bediüzzamanın eserlerinde belirttiği gibi bir **davranış modelidir.** Bu davranış modelinde hakkı, hakikatı gözetmek, Allah’ın rızasını istemek, O’nun rızası dairesinde hareket etmek, ona göre davranmak yer alır.

-Bu davranışta, kötülüğe karşı iyilikle karşılık vermek yahut kötülüğü iyilikle def etmek, her şeyin iyi yönüne bakmak; çirkin ya da güzel gözükmeyen şeylerin arkasındaki kader cihetinde güzel ve iyi şeyleri görmek/görebilmek yer alır.

-Bu davranış modelinde **şer’i-şerif dairesinde** kalarak haramlardan kaçınma ve serserilikten uzaklaşıp, saadete/mutluluğa ulaşma vardır.

-Müsbet Hareket modelinde **Rıza-ı İlahi gayesiyle** sırf iman hizmetini yapıp, vazife-i İlahiye'ye karışmamak ve bu yolda her sıkıntıya karşı sabır ve şükür içerisinde olmak yer alır.

-Bu hareket modelinde tam ihlası gözetmek vardır. Çünkü ihlâs-ı tâmme enaniyeti yok eder.

-Müsbet Hareket bir birlikte yaşama yöntemi/yolu olarak, sadece yerel, cüz'i bir proje değil, küllî ve kapsamlı bir projedir; bu proje düşmanlıktan uzaklaşarak emniyet içerisinde yaşamak olan bir ahlakî projedir.

-İnsanların şimdiki ve eski çağlardaki hastalıklar aynıdır. Bunun reçetesi ise **Kur'ân ve Sünnete ittibâdır**. Müsbet Hareket ise bu iki kaynaktan beslenmiş ve ona göre düsturları ortaya koymuştur.

-Ötekileştirme konusuna bakış açısı, beddua etmemek, affetmek ve şefkatle, merhametle muamele etmektir.

-**Müsbet hareketin anlamı** kendi mesleğine muhabbet edip, başkalarının işlerine müdahale etmemektir. Müsbet Hareket bir toplumun maddi ve manevi düzen ve asayişine çalışmaktır. Bunun yolu ise Kur'ânı üstad edinmektir. Ve tek kıble edinmek ve insanın kalp, akıl ve ruh ile ona yönelmesi ve diğer insanlara nazik davranmaktır.

-Menfi hareket, yani toplumun ıslahı için güç kullanmak, günahsız kimselerin de eziyet görmesine sebep olur ve toplumda fitnenin ortaya çıkmasına ve kargaşaya yol açar.

NOTLAR

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

YAZARLAR İÇİN NOT

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı tarafından yayınlanan ve hakemli bir dergi olan Katre: Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi, insanı ve varoluşu ilgilendiren her hususta, Risale-i Nur perspektifinden açıklama ve anlamlandırma faaliyetlerinde bulunmak ve eşyayla, hayatla ilgili, insanlığın hakikat arayışına dair muhtelif paradigmlar çerçevesinde yürütülen tartışmalara, Risale-i Nur ekseninde platform oluşturmak amacı ile dini, sosyal ve beşeri bilimler alanında, özgün nitelikli ve disiplinler-arası karakteri ağır basan telif makaleler, araştırma notları, kitap değerlendirmeleri, sempozyum, konferans ve panel tanıtımları yayınlar.

Tüm makaleler iki hakem tarafından değerlendirilir ve gerekli görüldüğü takdirde üçüncü bir hakeme gönderilir. Bir makalenin yayımlanması hakemlerin onayına bağlıdır. Yazarlar hakemler tarafından istenen gerekli düzeltmeleri yapmakla yükümlüdür. Yazıların yayımına hakem raporları doğrultusunda yayın kurulu karar verir ve yayımlanmayan yazılar iade edilmez.

Yazıların bilim, dil ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dergide Türkçe veya İngilizce makalelere yer verilir.

Makaleler 10.000, kitap değerlendirmeleri ve diğer tanıtımlar ise 1.500 kelimeyi geçmemelidir.

Yazarlar, makalelerini yayımlanmak üzere Dergi Sekreteryasına göndermekle, telif haklarını İstanbul İlim ve Kültür Vakfı'na devretmiş sayılırlar.

Yazıları yayımlanan müelliflere telif ücreti ödenmez ve 5 adet ayrı basım gönderilir.

Başvurular elektronik posta yoluyla katre@iikv.org adresine yapılır.

GENEL YAZIM KURALLARI

Kelimelerin imlasında Türk Dil Kurumu'nun en son çıkardığı Yazım Kılavuzu esas alınmalıdır.

Yazı karakteri Times New Roman ve yazı puntosu 12 olmalıdır. Üst, alt, sağ ve sol kenarlarda 2'er cm boşluk bırakılarak 1 satır aralıklı ve düz metin olarak yazılmalıdır.

Makalenin başlığı ilk sayfanın başına büyük harflerle ortalı olarak, alt başlıklar ise küçük harflerle sola yaslı olarak yazılmalıdır. Yazar(lar)ın ad ve soyad(lar)ı, akademik unvan ve görev yerleri makale başlığın hemen altına yazılır.

Makalelerle birlikte 200 kelimeyi geçmeyen ve beş adet anahtar kelime içeren Türkçe ve İngilizce özet gönderilmelidir. Makalenin İngilizce ve Türkçe özeti ile anahtar sözcükleri, 10 punto ile yazar adı ve bilgilerinin ardından yazılır.

Yapılan atıflar şu iki yöntemden birisi seçilerek gösterilmelidir: a) Yazar-Tarih Yöntemi (Metin içi kaynak gösterme) ve b) Dipnot Yöntemi. Yazarlar bu yöntemlerden birisini kullanabilirler. Atıf yöntemi olarak Yazar-Tarih Yönteminin (metin içi kaynak gösterme) kullanılması önerilmektedir. Yayımlanması talebiyle gönderilecek yazılarda www.iikv.org/katre adresinde yer alan kaynak gösterim kurallarının uygulanmış olması gerekmektedir.

NOTES FOR CONTRIBUTORS

The peer-reviewed journal “Katre: International Human Studies Journal” published by the Istanbul Foundation for Science and Culture is a journal covering all aspects pertaining to humanity and existence from the perspective of the Risale-i Nur. Articles concerning human life and humanities’ search for truth conducted within the scope of various paradigms are discussed. It is a journal with the aim to study areas of religion, society and the humanities. Articles of genuine quality and of an inter-disciplinary character are predominant – also included are book reviews, features on symposiums, conferences, and panel,

All articles are reviewed by two referees (blind-review) and (if required) by a third reviewer when needed. If approved then they are published in the journal. After submission, the authors are required to follow the required corrections and recommendations of the editor and the reviewers. After the papers have passed in accordance with the reviewers’ report then a decision will be given as to whether to publish the article.

The responsibility of the articles in terms of scientific criteria, wording, and legal rules is of the contributors.

The journal publishes articles submitted in English or Turkish.

Articles should not exceed 10,000 words whereas book reviews and other presentations should not exceed 1,500 words.

No Copyright Payment will be made to the contributors but 5 copies of the journal will be sent to the authors for free.

Submissions should be sent as attachment via e-mail to katre@iikv.org

GENERAL RULES FOR WRITING

The spelling of the words included in the Turkish articles should conform to the latest standards of the Turkish Language Institute.

The font should be in Times New Roman and in 12 point. The upper, lower, left and right margins should be separated at 2cm and with one-line spacing written in plain text.

The article title should be in capital letters and centered in the middle, the sub-heading should be smaller and placed on the left. The authors’ name and surname, academic title and profession should be written directly under the title of the article.

Together with the article an abstract not exceeding 200 words as well as five key words representing the article should be sent. After the abstract and key words, the name of the author and information written in 10 point sized text should be written.

References used in the article should follow either one of these two methods: a) APA--Style Citation b) Chicago-Style Citation. The usage of the Author-Date Method (showing the source in the text) is recommended. Authors sending their articles for publication should follow the notes for references at www.iikv.org/katre.